

**TARİHÎ DOĞU TÜRKÇESİ İLE ÇAĞDAŞ KAZAN TATAR VE
ÇUVAŞ TÜRKÇELERİNDE “VER-” FİİLİ
(Anlam, Yapı ve İşlev Bakımından)**

Merve DEMİRYUĞURAN

Haziran 2023

DENİZLİ

**TARİHÎ DOĞU TÜRKÇESİ İLE ÇAĞDAŞ KAZAN TATAR VE
ÇUVAŞ TÜRKÇELERİNDE “VER-” FİİLİ
(Anlam, Yapı ve İşlev Bakımından)**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Anabilim Dalı**

Merve DEMİRYUĞURAN

Danışman: Prof. Dr. Nergis BİRAY

Haziran 2023

DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza

Merve DEMİRYUĞURAN

ÖN SÖZ

İnsan doğa ile sürekli etkileşim içinde olan, sosyal ve canlı bir varlıktır. O, yaşadığı dünyayı ve içinde bulunduğu ortamı anlayabilmek için hep birileriyle iletişim kurma çabası içinde olmuştur. Bu iletişim çabası sonucunda dil ortaya çıkmıştır. Dil, insanların birbirleri ile anlaşmasını ve kendini ifade etmesini sağlar. Bu iletişimi oluşturan en temel şey söz veya sözcüklerdir. Dili oluşturan unsurlardan biri de fiillerdir. İş, oluşu ya da bir hareketi niteleyen fiiller, dilin yapısındaki en temel ve önemli öğelerden biridir.

Türkçe, fiil konusunda oldukça zengin içeriğe sahip olan bir dildir. Tezimize konu olarak seçtiğimiz *ver-* fiili, Türkçenin temel fiilleri arasında yer alır. Fiillerin farklı özellikleri vardır ve bu özelliklerinden dolayı yapılarına, içeriklerine, anlamlarına, kılımlarına ve çatılarına göre sınıflandırılırlar. Tezimizin giriş kısmında *ver-* fiilinin öneminden, tasvirî fiillerin niteliklerinden ve bu fiiller konusundaki bazı görüşlerden bahsedilmiştir. Tasvirî fiiller hakkında genel birkaç görüşten sonra, tarihî lehçelerden başlayıp çağdaş lehçelere doğru zamansal bir sıralama yaparak, her lehçenin gramer kitabında yer alan *tasvirî fiiller* ile ilgili görüşlerden bahsedilmiştir.

Tasvirî fiiller ile ilgili bölümden sonra, Çuvaşlar ve Tatarlar hakkında bilgi verilmiştir. İnceleme kısmında *ver-* fiili, yapı, anlam ve işlev bakımından olmak üzere üç ana başlık altında incelenmiştir. Her bölümde, konuyla alakalı yerlerde taradığımız eserlerden alınan en az bir örnek verilmiştir. Sonuç kısmında ise çalışma hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Son olarak; bu çalışmanın konusunu belirleme hususunda bana yardımcı olan, tez yazım sürecinde bana yol gösteren, benden sabrını, vaktini ve desteğini esirgemeyen kıymetli danışmanım ve saygıdeğer hocam Prof. Dr. Nergis Biray'a sonsuz teşekkürlerimi sunar; ayrıca bu süreçte her daim yanımda olan, maddi ve manevi desteklerini hep üzerimde hissettiğim canım ailem ve arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

ÖZET

TARİHÎ DOĞU TÜRKÇESİ İLE ÇAĞDAŞ KAZAN TATAR VE ÇUVAŞ TÜRKÇELERİNDE “VER-” FİİLİ (Anlam, Yapı ve İşlev Bakımından)

Demiryuğuran, Merve
Yüksek Lisans Tezi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ABD
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Nergis Biray

Haziran 2023, XV+246 sayfa.

Bu çalışma, Tarihî Doğu Türkçesi ile çağdaş Kazan Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinde *ver-* fiilinin taranması, fiilin her lehçenin grameri ve söz varlığı içerisindeki yerini, anlam ve işlev bakımından incelenmesi ile bu incelemeler neticesinde genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuçları içermektedir.

Tezin ilk bölümünde *ver-* fiilinin yapı bakımından incelenmesi yapılmıştır. Sonrasında fiilin ses bilgisel özellikleri konusunda bilgi verilmiş ve tüm lehçelerdeki ses değişimleri ile ses denkliklerinden bahsedilmiştir. Biçim bilgisel açıdan inceleme yapılan bölümde, haber kipleri ve tasarlama kiplerinin çekimlerine dair tespit edilmiş olan örnekler verilmiştir. Bir sonraki aşamada fiilin nesne ve özne bakımından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde fiil işlev bakımından incelenmiştir. Bu kısımda kılınış, görünüş ve kip özellikleri bakımından incelenen *ver-* fiiline, Türkiye Türkçesinden taranmış ve tespit edilmiş olan örnekler verilerek konu açıklanmıştır.

Çalışmanın son bölümünde fiil, anlam bakımından incelenmiştir. Tarihî Doğu Türkçesi ile çağdaş Kazan Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinden verilen örneklerle anlam değerlendirmesi yapılmıştır. Sonuç kısmında ise konu ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fiil, anlam, işlev, yapı, dil.

ABSTRACT

THE VERB “VER-” IN HISTORICAL EASTERN TURKISH AND CONTEMPORARY KAZAN TATAR AND CUVAS TURKISH (In Terms of Meaning, Structure and Function)

Demiryuğuran, Merve

Master Thesis

Contemporary Turkish Dialects And Literatures Department

Adviser of Thesis: Prof. Dr. Nergis Biray

June 2023, XV+246 Pages

This study includes the result of the verb ver- in Historical Eastern Turkish, contemporary Kazan Tatar Turkish and Chuvash Turkish, examining the place of the verb in the grammar and vocabulary of each dialect in terms of meaning and function, and making a general evaluation as a result of these examinations.

In the first part of the thesis, the verb ver- is analyzed in terms of structure. Afterwards, the phonological features of the verb are given and the sound changes and sound equivalences in all dialects are mentioned. In the morphological analysis section, examples of the inflections of the indicative moods and subjunctive moods are given. In the next stage, the verb is analyzed in terms of object and subject.

In the second part of the thesis, the verb ver- is analyzed in terms of function. The verb, which is analyzed in terms of construction, aspect, and modal features, is explained by giving examples scanned and identified from the Turkish used in Turkey today.

In the last part of the thesis, the verb ver- is analyzed in terms of meaning. Semantic evaluation is made with the examples given from the Historical Eastern Turkish, contemporary Kazan Tatar Turkish and Chuvash Turkish. In the conclusion part, a general evaluation on the subject is carried out.

Keywords: Verb, meaning, function, structure, language.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TARANAN ESERLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xi
AMAÇ VE KAPSAM.....	xiii
MALZEME VE YÖNTEM.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM YAPI BAKIMINDAN VER- FİİLİ

1.1. Yazım Özellikleri Bakımından Ver- Fiili.....	12
1.2. Ses Bilgisel Özellikleri Bakımından Ver- Fiili.....	13
1.2.1. <i>b- > v-</i> Değişimi Bakımından Ver- Fiili.....	13
1.2.2. <i>b- ~ p-</i> Ses Denklığı Bakımından Ver- Fiili.....	15
1.2.3. <i>-e > i- / i- > e-</i> Değişimi Bakımından Ver- Fiili.....	15
1.2.4. <i>-e ~ -a</i> Denklığı Bakımından Ver- Fiili.....	19
1.2.5. <i>-r</i> Düşmesi Bakımından Ver- Fiili.....	19
1.3. Biçim Bilgisel Özellikleri Bakımından Ver- Fiili.....	20
1.3.1. Çekim Özellikleri Bakımından Ver- Fiili.....	20
1.3.1.1. Ver- Fiilinin Bildirme (Haber) Kipleri ile Çekimleri.....	20
1.3.1.1.1. Belirli Geçmiş Zaman Çekimi.....	20
1.3.1.1.2. Belirsiz Geçmiş Zaman Çekimi.....	33
1.3.1.1.3. Geniş Zaman Çekimi.....	38
1.3.1.1.4. Gelecek Zaman Çekimi.....	46
1.3.1.1.5. Şimdiki Zaman Çekimi.....	52
1.3.1.2. Ver- Fiilinin Tasarlama Kipleri ile Çekimleri.....	58
1.3.1.2.1. Emir Çekimi.....	58
1.3.1.2.2. Dilek – Şart Çekimi.....	67
1.3.1.2.3. İstek Çekimi.....	73
1.3.1.2.4. Gereklilik - Zorunluluk Çekimi.....	74
1.3.1.3. Birleşik Çekimlerde Ver- Fiili.....	76

1.3.1.3.1. Tarz Çekimi.....	76
1.3.1.3.1.1. Hikâye (Belirli Geçmiş Zaman) Birleşik Çekimi.....	76
1.3.1.3.1.1.1. Belirli Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	76
1.3.1.3.1.1.2. Belirsiz Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	77
1.3.1.3.1.1.3. Geniş Zamanın Hikâyesi.....	78
1.3.1.3.1.1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi.....	81
1.3.1.3.1.1.5. Şimdiki Zamanın Hikâyesi.....	83
1.3.1.3.1.1.6. Dilek-Şartın Hikâyesi.....	83
1.3.1.3.1.2. Rivayet (Belirsiz Geçmiş Zaman) Birleşik Çekimi.....	84
1.3.1.3.1.2.1. Belirli Geçmiş Zamanın Rivayeti.....	84
1.3.1.3.1.2.2. Gelecek Zamanın Rivayeti.....	84
1.3.1.3.1.2.3. Şimdiki Zamanın Rivayeti.....	85
1.3.1.3.1.3. Dilek – Şart Birleşik Çekimi.....	85
1.3.1.3.1.3.1. Belirli Geçmiş Zamanın Dilek – Şartı.....	85
1.3.1.3.1.3.2. Belirsiz Geçmiş Zamanın Dilek – Şartı.....	87
1.3.1.3.1.3.3. Geniş Zamanın Dilek – Şartı.....	88
1.3.1.4. Tasvirî Fiil Özellikleri Tarafından Ver- Fiili.....	88
1.3.1.4.1. Tezlik / Anidenlik.....	88
1.3.1.4.2. Süreklilik	94
1.3.1.4.3. Yeterlilik.....	96
1.3.2. Yapım Özellikleri Bakımından Ver- Fiili ve Ver- Fiilinin Sözcük Ailesi....	98
1.3.2.1. Ver- Fiilinin Alabildiği Fiilden İsim Yapım Ekleri.....	98
1.3.2.1.1. Fiilden İsim Yapan -mA Yapım Eki.....	98
1.3.2.1.2. Fiilden İsim Yapan -mAk Yapım Eki.....	100
1.3.2.1.3. Fiilden İsim Yapan -ş Yapım Eki.....	102
1.3.2.1.4. Fiilden İsim Yapan -as Yapım Eki.....	102
1.3.2.2. Ver- Fiilinin Alabildiği Fiilden Fiil Yapım Ekleri.....	103
1.3.2.2.1. Fiilden Fiil Yapan -mA- Olumsuzluk Eki.....	103
1.3.2.2.2. Fiilden Fiil Yapan -I- Edilgenlik Eki.....	106

1.3.2.2.3. Fiilden Fiil Yapan <i>-t-</i> Ettirgenlik Eki.....	108
1.3.2.2.4. Fiilden Fiil Yapan <i>-n-</i> Dönüşlülük Eki.....	108
1.3.2.3. Ver- Fiilinin Alabildiği Fiilimsi Ekleri.....	109
1.3.2.3.1. Ver- Fiilinin Alabildiği İsim–Fiil Ekleri.....	109
1.3.2.3.1.1. Ver- Fiilinin Aldığı <i>-mAk</i> İsim-Fiil Eki.....	109
1.3.2.3.1.2. Ver- Fiilinin Aldığı <i>-mA</i> İsim-Fiil Eki.....	112
1.3.2.3.1.3. Ver- Fiilinin Aldığı <i>-(I/U)ş</i> İsim-Fiil Eki.....	114
1.3.2.3.2. Ver- Fiilinin Alabildiği Sıfat – Fiil Ekleri.....	114
1.3.2.3.2.1. Ver- Fiilinin Alabildiği <i>-DUk</i> Sıfat – Fiil Eki.....	115
1.3.2.3.2.2. Ver- Fiilinin Alabildiği <i>-(I)gmA</i> Sıfat – Fiil Eki.....	116
1.3.2.3.2.3. Ver- Fiilinin Alabildiği <i>-gU</i> Sıfat – Fiil Eki.....	116
1.3.2.3.2.4. Ver- Fiilinin Alabildiği <i>-yUk</i> Sıfat – Fiil Eki.....	118
1.3.2.3.2.5. Ver- Fiilinin Alabildiği <i>-gUIUk</i> Sıfat – Fiil Eki.....	118
1.3.2.3.2.6. Ver- Fiilinin Alabildiği <i>-(I)GII</i> Sıfat – Fiil Eki.....	119
1.3.2.3.2.7. Ver- Fiilinin Alabildiği <i>-GUçI</i> Sıfat – Fiil Eki.....	120
1.3.2.3.2.8. Ver- Fiilinin Alabildiği <i>-mIş</i> Sıfat – Fiil Eki.....	121
1.3.2.3.2.9. Ver- Fiilinin Alabildiği <i>-GAn</i> Sıfat – Fiil Eki.....	123
1.3.2.3.2.10. Ver- Fiilinin Alabildiği <i>-nI</i> Sıfat – Fiil Eki.....	125
1.3.2.3.2.11. Ver- Fiilinin Alabildiği <i>-AkAn</i> Sıfat – Fiil Eki.....	125
1.3.2.3.2.12. Ver- Fiilinin Alabildiği <i>-mAs</i> Sıfat – Fiil Eki.....	126
1.3.2.3.3. Ver- Fiilinin Alabildiği Zarf–Fiil Ekleri.....	127
1.3.2.3.3.1. Ver- Fiilinin Alabildiği <i>-(I/U)p</i> Zarf-Fiil Eki.....	127
1.3.2.3.3.2. Ver- Fiilinin Alabildiği <i>-GAI</i> Zarf-Fiil Eki.....	131
1.3.2.3.3.3. Ver- Fiilinin Alabildiği <i>-GUKA</i> Zarf-Fiil Eki.....	132
1.3.2.3.3.4. Ver- Fiilinin Alabildiği <i>-U</i> Zarf-Fiil Eki.....	133

1.3.2.3.3.5. Ver- Fiilinin Alabildiği -A Zarf-Fiil Eki.....	135
1.3.2.3.3.6. Ver- Fiilinin Alabildiği -GAÇ Zarf-Fiil Eki.....	137
1.3.2.3.3.7. Ver- Fiilinin Alabildiği -GANÇI Zarf-Fiil Eki.....	137
1.3.2.3.3.8. Ver- Fiilinin Alabildiği -G(I/U)NÇA Zarf-Fiil Eki.....	138
1.3.2.3.3.9. Ver- Fiilinin Alabildiği -sA Zarf-Fiil Eki.....	139
1.3.2.3.3.10. Ver- Fiilinin Alabildiği -sAn Zarf-Fiil Eki.....	139
1.3.2.3.3.11. Ver- Fiilinin Alabildiği -nİşIn Zarf-Fiil Eki.....	140
1.3.2.3.3.12. Ver- Fiilinin Alabildiği -şİrAh Zarf-Fiil Eki.....	141
1.3.3. Ver- Fiilinin Çatı Özellikleri.....	141
1.3.3.1. Nesne / Ver- Fiili İlişkisi Bakımından Ver- Fiili.....	141
1.3.3.2. Özne / Ver- Fiili İlişkisi Bakımından Ver- Fiili.....	144

İKİNCİ BÖLÜM

SÖZ DİZİMSEL ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN VER- FİİLİ

2.1. Aldığı Tamlayıcılar Bakımından Ver- Fiili	147
2.2. Aldığı Durum Ekli Tamlayıcılar Bakımından Ver- Fiili.....	147
2.2.1. Ø (Eksiz)	147
2.2.2. +ğ / +nI / +I / +n (Yükleme Hâli)	155
2.2.3. +A (Yönelme Hâli)	160
2.2.4. +DA (Bulunma Hâli)	166
2.2.5. +(G)Ar(U) (Yön Eki)	167
2.2.6. +ÇA (Eşitlik Hâli)	168
2.2.7. +DIn, +dAn (Ayrılma Hâli)	168
2.2.8. +n, +nAn, +pA (Vasıta Hâli)	170

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞLEV BAKIMINDAN VER- FİİLİ

3.1. Kılınış, Görünüş ve Kip Özellikleri Bakımından Ver- Fiili.....	171
3.1.1. Kılınış Özellikleri Bakımından Ver- Fiili.....	171

3.1.2. Görünüş Özellikleri Bakımından Ver- Fiili.....	174
3.1.3. Kip Özellikleri Bakımından Ver- Fiili.....	177
3.1.3.1. Basit Çekimlerle Ver- Fiilinin Kullanımı.....	178
3.1.3.1.1. Bildirme Kipleri.....	178
3.1.3.1.2. Tasarlama Kipleri.....	182

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANLAM BAKIMINDAN VER- FİİLİ

4.1. Tarihî Doğu Türkçesi ile Çağdaş Kazan Tatar ve Çuvaş Türkçesi Metinlerinde Anlam Bakımından Ver- Fiili.....	186
4.2. Asıl Fiil Olarak Ver- Fiilinin Metinlerdeki Anlamı.....	187
4.3. Birleşik Fiil Yapısında Kullanılan Ver- Fiilinin Metinlerdeki Anlamı.....	200
4.3.1. İsim + Fiil Yapısında Yardımcı Fiil Olarak Kullanılan Ver- Fiilinin Metinlerdeki Anlamı.....	200
4.3.2. İsim + Fiil Yapısında Olan Kalıplaşmış Birleşik Fiillerin (Deyimler) Metinlerdeki Anlamı.....	217
4.3.3. Fiil + Fiil Yapısında Kullanılan Ver- Fiilinin Metinlerdeki Anlamı.....	224
SONUÇ.....	232
KAYNAKLAR.....	242
ÖZGEÇMİŞ.....	246

TARANAN ESERLER

- Adıvar, H. E. (2018). *Sinekli Bakkal*, Can Yayınları, İstanbul.
- Ali, S. (2016). *İçimizdeki Şeytan*, YKY Yayınları, İstanbul.
- Ali, S. (2016). *Kürk Mantolu Madonna*, YKY Yayınları, İstanbul.
- Argunşah, M., Güner, G. (2015). *Codex Cumanicus*, Kesit Yayınları, Ankara.
- Ata, A. (1997). *Kıyasü'l-Enbiya (Peygamber Kıssaları) 1*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ata, A. (1997). *Kıyasü'l-Enbiya (Peygamber Kıssaları) 2 - Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aydoğanlar, E. (2013). *Tatar Yazarı Telgat Galiullin'in Tevbe Adlı Romanı Üzerinde Bir Dil İncelemesi (Giriş-Metin-Dizin)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çevik, G. (2014). *Babur-nâme'nin [184a-244b] Arasındaki Bölümü (Metin, Gramatikal Dizin Ve Sözlük)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Ekrem, R. M. (2018). *Araba Sevdası*, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir.
- Ercilasun, A. B., Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Güntekin, R. N. (2013). *Çalıkuşu*, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Güntekin, R. N. (2014). *Dudaktan Kalbe*, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Güzel, S. (2012). *İlpek Mikulayı'nın "Tıvatı Kun" Adlı Eseri Üzerinde Çuvaşça Dil İncelemesi (Giriş-Metin-Dizinler)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- İldeniz, E. K. (2021). *Babur-nâme'nin [1b-60b] Varakları Arasındaki Bölümün Tematik Sözlüğü (İsimler)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Kara, H. K. (2022). *Babur-Nâme'nin [245a-382b] Varakları Arasındaki Bölümde Yer Alan Eski Türkçe Ve Moğolca Kökenli Kelimelerin Açıklamalı Sözlüğü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Karamanlıoğlu, A. F., (drl.) (1989). *Gülistan Tercümesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Kaya, C. (1994). *Uygurca Altun Yaruk Giriş-Metin-Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kemal, O. (2008). *Hanımın Çiftliği- Hanımın Çiftliği 2*, Everest Yayınları, İstanbul.

Mutlu, K. (2017). *Babur-nâme'nin [61a-120a] Arasındaki Bölümü (Metin, Gramatikal Dizin Ve Sözlük)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Şirin, B. İ. (2017). *Babur-nâme'nin [120a-183a] Arasındaki Bölümü (Metin, Gramatikal Dizin Ve Sözlük)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Tanpınar, A. H. (2013). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Tanpınar, A. H. (2020). *Beş Şehir*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Tekin, T. (2003). *Orhon Yazıtları*, Yıldız ve Edebiyat 1 Yayınları, İstanbul.

Tekin, Ş. (1960). *Uygurca Metinler II – Maytrisimit*, Sevinç Matbaası, Ankara.

Tezcan, S. vd. (yay.) (1995). *Nehcü'l-Ferâdis - Uştmahlarning Açuq Yolu*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Yıldırım, Ö. (2019). *Çuvaş Yazar Hveñr Uyar'ın 'İştâ Es Tînîş' Adlı Eseri Üzerinde Dil İncelemesi (Metin-Transkripsiyon –Aktarma-Dil İncelemesi-Sözlük)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yunt, G. (2013). *Tatar Yazar Emirhan Yeniki'nin Hikâyeleri (Ana Hem Kız-1942, Tugan Tufrak-1959, Töngé Tamçılar-1964, Kuray-1970) (Giriş-Dil Bilgisi İncelemesi-Metin-Çevir-Dizin)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

<https://archive.org/details/kutadgu-bilig/page/702/mode/2up> (02.06.2023)

KISALTMALAR

AS	Araba Sevdası
AY	Altun Yaruk
B	Bâbürnâme
BŞ	Beş Şehir
BKY	Bilge Kağan Yazıtı
CC	Codex Cumanicus
Çağ.	Çağatay Türkçesi
Ç	Çalığışu
Çuv.	Çuvaş Türkçesi
ÇTVM	Çuvaşça Türkü ve Maniler
DLT	Dîvânu Lugâti't-Türk
DK	Dudaktan Kalbe
Uyg.	Eski Uygur Türkçesi
EYH	Emirhan Yeniki'nin Hikâyeleri
GT	Gülistan Tercümesi
HÇ	Hanımın Çiftliği
Hrz.	Harezmi Türkçesi
İET	İta Es Tin'is
İŞ	İçimizdeki Şeytan
KB	Kutadgu Bilig
KE	Kıssaşü'l Enbiyâ
Kıp.	Kıpçak Türkçesi
KMM	Kürk Mantolu Madonna
Kök.	Köktürkçe
Krh.	Karahanlı Türkçesi
KTY	Kül Tigin Yazıtı
MS	Maytrısimit
NF	Nehcü'l-Ferâdis

SAE	Saatleri Ayarlama Enstitüsü
SB	Sinekli Bakkal
Tat.	Tatar Türkçesi
TK	Tıvatı Kun
TR	Tevbe Romanı
TYT	Tunyukuk Yazıtı

AMAÇ VE KAPSAM

Türkçe, fiil konusunda oldukça zengin içeriğe sahip bir dildir. *ver-* fiili, Türkçenin temel fiillerinden biridir. Türk dilinin tarihî süreçlerinde ve sahalarında, dilin bünyesinde barındırdığı birçok sözcükte değişim yaşanırken, bazı sözcüklerde de aksi bir durum söz konusu olmuştur. *ver-* fiili, bu değişimden payını almıştır. Ses özellikleri ve anlam bakımından çeşitlilik kazanan *ver-* fiili, Batı Türkçesinde “*bër-* / *bir-* > *ver-* / *vir-*” şeklinde bir ses değişimi yaşamıştır. Çeşitli eklerle zarf ve sıfat görevinde kullanılmış, bazı örneklerde ise esas anlamının dışına çıkarak yeni ve yan anlamlar oluşturmuştur. Genel anlamda incelendiğinde ise esas şeklini ve anlamını büyük ölçüde muhafaza ettiği görülmektedir.

Türkçede ister isim ister fiil ya da farklı herhangi gruptan olsun, tek bir kelimenin tüm yönleriyle incelenmiş olduğu çalışmalar son derece az bulunmaktadır. Lakin bir dilin bünyesinde barındırdığı en temel yapıların, kelimelerin veya sözlerin incelenecek olması; sözü edilen dilin konuşurlarının hayata bakış açılarını, düşünce ve kavram dünyaları ile toplumun kültürel değerlerini tespit etmek ve anlayabilmek açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, *ver-* fiilinin Tarihî Doğu Türkçesi ile çağdaş Kazan Tatar ve Çuvaş Türkçesinin dil bilgisi içerisindeki yerinin tespit edilmesiyle birlikte; konargöçer bir yaşam tarzına ve sözlü bir kültüre sahip olan Türklerin, dili sözcükler vasıtasıyla nasıl kullandıkları, ne şekilde anlamlandırdıkları ve yaşam tarzlarının dil üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın esas amacı, *ver-* fiilinin Türkçenin tarihî lehçelerinden Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve çağdaş lehçelerinden Çuvaş ve Tatar Türkçesinde hangi işlevde, ne anlamda ve hangi yapıda kullanıldığının tespit edilmesidir. Tüm bu incelemeler yapıldıktan sonra, Türkiye Türkçesi ile de bir karşılaştırma yapılmış ve geçmişten günümüze *ver-* fiilinin tarihsel sürecinin ortaya konması amaçlanmıştır.

MALZEME VE YÖNTEM

Çalışmaya ilk olarak, Tarihî Doğu Türkçesi ile çağdaş Kazan Tatar ve Çuvaş Türkçesine ait sözlüklerden *ver-* fiilinin anlamları tespit edilerek başlanmıştır. Bu anlamlar tespit edildikten sonra, *Taranan Eserler* bölümünde yer alan eserlerden metin taraması yapılmıştır. Her lehçeden en az bir, en çok üç eser taranmıştır. Taradığımız eserlerden elde edilen bulgular, biçim ve ses bilgisi, işlev ve anlam özellikleri bakımından incelenmiştir. Yaptığımız taramalar neticesinde *ver-* fiiliyle ilgili çok fazla örnek tespit edilmiştir. İncelememize kılavuzluk eden bu bulguların tamamını vermek tekrara kaçmaktan başka bir anlam taşımayacağı için, konulara örnek göstermek amacıyla en az bir örnek (bazı bölümlerde kişi ve zaman eklerine göre her ekten farklı bir örnek göstermek amacıyla daha fazla örnek cümleye yer verilmiştir) verilmiştir.

İncelememize tanıklık etmesi için her lehçenin belirli eserlerinden aldığımız cümlelerden bazılarında noktalama işaretleri sorunu ve uzun cümleler bulunmaktadır. Cümlelerin nerede başlayıp bittiği anlaşılmayan örneklerde, cümlelerin anlamı bozulmadan belirli kısımları alınmış ve (...) işareti ile gösterilmiştir. Çok uzun olan cümlelerde ise, kullanacağımız kısım cümlelerin anlamı bozulmadan alınmış ve (...) işareti ile gösterilmiştir. Her metindeki imla ve farklı karakterlerle gösterilmiş harfler metinde geçen orijinal şekliyle verilmiştir.

Taradığımız ve çalışmamızda yer verdiğimiz eserlerden alınan cümlelerin bazılarının Türkiye Türkçesine aktarılmış hali varken, bazılarının mevcut değildi. Köktürkçe metinlerin çevirisi Prof. Dr. Talat Tekin'den, Eski Uygur metinlerinden Maytrısimit'in çevirisi Prof. Dr. Şinasi Tekin'den, Karahanlı Türkçesi metinlerinden Dîvânu Lugâtî't-Türk'ün çevirisi Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun ve Prof. Dr. Ziyat Akkoyunlu'dan, Kutadgu Bilig'in çevirisi Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat'tan, Çağatay Türkçesinden Bâbürnâme'nin çevirileri Kader Elif İlideniz, Kemal Mutlu, Bilal İsmail Şirin, Gökhan Çevik, Hatice Kübra Kara'dan, Tatar Türkçesinden Emirhan Yeniki'nin Hikâyeleri'nin çevirisi Gizem Yunt'tan, Telgat Galiullin'in Tevbe romanının çevirisi Erman Aydoğanlardan, Çuvaş Türkçesinden İta Es Tinis'in çevirisi Özgür Yıldırım'dan, Tıvatı Kun'un çevirisi Sinan Güzel'den, Çuvaşça Türkü ve Maniler'in çevirisi Tuğba Balcı'dan alınmıştır. Kışaşı'l Enbiyâ, Nehcü'l-Ferâdis, Altun Yaruk, Codex Cumanicus ve Gülistan Tercümesi'nin çevirilerini kendimiz yapmış bulunmaktayız. Taradığımız eserlerden tespit ettiğimiz bazı örneklerde tasvirî fiilin anlamı (tezlik, yeterlilik vb.) net

olarak belli olmadığından, tasvirî fiillerin anlamını daha iyi gösterebilmek için aktarmalarda düzenlemeler yapılmıştır.

Çalışma; “Yapı Bakımından ver- Fiili, İşlev Bakımından ver- Fiili, Anlam Bakımından ver- Fiili” olarak üç ana bölümden oluşmaktadır. Fiil, yapı bakımından kendi içerisinde üç alt ana başlık içerisinde: *Yazım Özellikleri Bakımından ver- Fiili*, *Ses Bilgisel Özellikleri Bakımından ver- Fiili*, *Biçim Bilgisel Özellikleri Bakımından ver- Fiili* olarak; işlev bakımından: *Kılınış, Görünüş ve Kip Özellikleri Bakımından ver- Fiili*; anlam bakımından ver- Fiili; *Tarihî Doğu Türkçesi ve çağdaş Kazan Tatar Türkçesi ile Çuvaş Türkçesi Metinlerinde Anlam Bakımından ver- Fiili*, olarak incelenmiştir. Her bölüm kendi içerisinde alt başlıklar halinde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

GİRİŞ

İnsan doğa ile sürekli etkileşim içinde olan, sosyal ve canlı bir varlıktır. O, yaşadığı dünyayı ve içinde bulunduğu ortamı anlayabilmek için hep birileriyle iletişim kurma çabası içinde olmuştur. Bu iletişim çabası sonucunda dil ortaya çıkmıştır. Dil, insanların kendini ifade etme ve anlatabilme ihtiyacından doğan bir iletişim aracıdır. İnsanın iletişim kurmak için ihtiyacı olan en temel şey, söz ya da sözcüklerdir.

Dili oluşturan unsurlardan biri de fiildir. Fiiller, dilin yapısında yer alan başlıca unsurlardandır ve dilin vazgeçilmez öğelerinden birini oluştururlar. Bir işi, oluşu ya da hareketi bildiren, somut veya soyut olan nesne ve kavramlara ait tüm halleri ifade eden (*al-, gönder-, ver-, dik-, büyü-, yaşa-, gör- gibi*) kısaca olup biten her şeyi anlatan kelimeler, fiilleri oluşturur. Bu sebeple fiiller, dilin önemli parçalarından biridirler. (Korkmaz, 2009: 527)

Türkçe, fiil bakımından oldukça zengin içeriğe sahip olan bir dildir. Elde edilen veri ve bilgiler ile söz varlığından hareketle, Türklerin konargöçer bir yaşam kültürüne sahip olduğu ve doğa ile iç içe yaşadıkları anlaşılmaktadır. Onlar, konargöçer bir yaşam sürdürdükleri için birçok toplulukla etkileşimde bulunmuşlardır. Konargöçer kültürün getirdiği bu etkileşimden dil de payını almıştır. Türkçeye başka dillerden sözcükler girmiş, başka diller de Türkçeden çeşitli sözcükleri almıştır. Dildeki bu etkileşimin önemli bir kısmını da fiiller oluşturmıştır. İş, oluş ve hareket bildiren sözcüklerden oluşan fiiller, dünyadaki tüm dillerde kullanıldığı gibi Türkçenin tarihî lehçelerinde de kullanılmıştır ve günümüz Türk lehçelerinde de aktif olarak kullanılmaktadır.

Ercilasun (2016), *Türk Dili Tarihi* kitabında bengu taşlarda bulunan söz varlığından bahseder ve taşlarda geçen sözcükleri gruplara ayırarak inceler. Kitapta yer alan temel sözcüklerin bir kısmını fiiller oluşturur. *ver-* fiili, kitapta geçen temel fiillerden biridir.¹ Fiiller, isimler gibi yalnızca bir kavramı nitelemediğinden ve bir şahsa veya zamana bağlanmadan tek başına kullanılamazlar. İsimler, canlı ve cansız tüm varlıklarla somut ve soyut olan nesneler ile kavramları nitelerken, fiiller de isimlerin oluşturduğu bu durumların iş, oluş ve hareketini bildirir.²

Fiillerin farklı nitelikleri vardır. Bu niteliklerinden dolayı yapılarına, içeriklerine, anlamlarına, kılınışlarına ve çatılarına göre ayrı olarak sınıflandırılırlar. Fiiller, yapıları bakımından; türemiş, birleşik ve basit fiiller olmak üç farklı gruba ayrılır. İçeriklerine

¹ Ahmet Bican Ercilasun, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara, 2016 s. 187-193.

² Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara, 2009 s. 527.

göre; oluş, kılış, kılınış, durum ve tasvir ifade eden fiiller olarak üç gruba ayrılır. Anlamlarına göre ise, esas ve yardımcı fiiller olmak üzere iki gruba ayrılır.

Türkçe, fiil bakımından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Bu sebeple fiil ya da fiiller üzerinde bir çalışma yapmak düşüncesinden hareketle tezimize konu olarak ver-fiilini seçtik. Bu fiilin Tarihî Doğu Türkçesi ile çağdaş Kazan Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesindeki kullanılışını tespit ederek, Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesiyle de karşılaştırmalı olarak ele almak istedik.

Tasvirî Fiiller

Tasvirî fiiller, “esas fiil + zarf-fiil eki + yardımcı fiil” den oluşan bileşik yapıli fiillerdir. İki ayrı fiilden meydana gelen bu birleşik yapının oluşumunda yardımcı fiil; esas fiilin oluş ve kılış yöntemi ile durumunu tasvir eder ve asıl anlamını bütünüyle veya kısmen de olsa yitirerek, kendinden evvel gelen esas fiili niteler. Yardımcı fiil, tek başına tasvirî fiil olarak kullanılamaz. Yardımcı fiilin zarf-fiil ile birleşerek meydana getirdiği yapılar, tasvirî fiillerdir.

Bu birleşik yapıli fiillerde esas anlam, zarf-fiilin anlamıdır. Esas anlamı ad unsuru taşıdığından, yardımcı fiiller anlamları olmadan yalnızca fonksiyonlarıyla çekim elemanı olarak görev yaparlar³.

Türkçenin tarihî lehçelerinde kullanılmış ve günümüzde çağdaş lehçelerde de önemli ölçüde kullanılmakta olan bu birleşik yapıli fiiller için ortak bir adlandırma olmadığı görülmektedir. “Tasvirî fiil” adı, gramer kitaplarında ve dil ile ilgili kaynaklarda farklı adlandırmalara sahiptir. Banguoğlu⁴, Ediskun⁵, Karahan⁶ ve Korkmaz⁷ “tasvir fiil” adını kullanmışlardır. Hacıeminoğlu⁸ “tasvirî fiil”, Bilgegil⁹ ve Ergin¹⁰ “bileşik fiil”, Hengirmen¹¹ ise “ulaçlı bileşik eylem” olarak adlandırmıştır.

³ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, 2009 s. 386-387.

⁴ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Ankara, 1974 s. 488.

⁵ Haydar Ediskun, *Türk Dilbilgisi, (Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi)*, İstanbul, 1999 s. 228-246.

⁶ Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara, 2017 s. 73-79.

⁷ Z. Korkmaz, *age.* s. 811.

⁸ Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Fiiller: En Eski Türkçeden Çağdaş Türk Şivelerine Kadar*, Ankara, 1991 s. 256.

⁹ Mehmet Kaya Bilgegil, (1984). *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara, 1984 s. 280-282.

¹⁰ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, 2009 s. 386-389.

¹¹ Mehmet Hengirmen, *Türkçe Temel Dilbilgisi*, Ankara, 2006 s. 268-272.

Gülensoy¹², “Esas fiil + (-A, -I, -U, -Ip, -Up, zarf-fiil ekleri) + Yardımcı Fiil” olarak tanımlarken, Dizdaroğlu¹³ “İki Fiilden Yapılmış Bileşik Fiiller (Özel Bileşik Fiiller)” olarak adlandırmıştır. Gencan¹⁴ “Özel Bileşik Eylem” şeklinde tanımlarken, Deny¹⁵ “katmerli fiil” olarak adlandırmıştır.

Tasvirî fiilleri anlamak için, bu yapının “birleşik fiiller” içerisindeki yerini ve görevlerini tespit etmek gerekir. Türkiye Türkçesi gramerlerindeki birleşik fiil ve birleşik fiillerin içerisinde yer alan tasvir fiillerine ait açıklamalardan bazıları şu şekildedir:

Banguoğlu (1974), tasvirî fiillerin “-e” ve “-i” zarf-fiillerinin, yarı işlevli yardımcı fiiller olarak oluşan birleşik fiiller olduğunu ifade eder. Sözü edilen fiiller, zarf-fiil eki getirilen fiilin belirttiği kılış ile oluşan teşekkülünü anlattıkları için “tasvir fiilleri” adını almışlardır. Tasvirî fiiller birleşik yazılmakta ve anlatım şekillerine göre; 1. Yeterlik fiilleri (verbe possibilitif) (*edebil-*), 2. İvedilik fiilleri (verbe hatif) (*yapıver-*), 3. Sürek fiilleri (verbe duratif) (*donakal-*), 4. Yaklaşık fiiller (verbe approximatif) (*düşeyaz-*), olarak dörde ayrılmaktadır. Ayrıca Banguoğlu, “-Ip” zarf-fiil eki kullanılarak (*söylenip durmak, apışıp kalmak vb.*) oluşmuş birleşik yapıların da bulunduğunu ve bunların yarı tasvirî fiiller olduğunu belirtmektedir (Banguoğlu, 1974: 488-494).

Ergin (2009), birleşik fiillerin yardımcı fiille adın ya da bir fiilin başka bir şekilden oluşan kelime grubu olduğunu söyler. Ergin’e göre yardımcı fiiller iki ayrı gruba ayrılır: 1. İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller; ad ile birleşik fiili oluşturan yardımcı fiiller “et-, ol-, eyle-, bulun-, yap-” fiilleridir. 2. grupta ise tezimizin konusu olan tasvirî fiiller, “fiil ile birleşik fiil yapan yardımcı fiiller” adıyla ele alınmıştır. İkinci bölümde, esas fiillere gelerek birleşik fiili oluşturan “bil-, ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz-, koy- (ko-)” yardımcı fiilleri getirilir. Adı geçen fiillerin önüne bazen vokal, nadiren de “-Ip” ulacı konularak birleşik fiil yapılabilir. Bu yardımcı fiillerden *bil-* (*vere bil-*) fiilinin işlevi iktidar; *ver-* (*yapı ver-*) fiilinin işlevi kolaylık, çabukluk, birdenbirelik; *gel-, gör-, dur-, kal-, koy- (baka kal-, otura dur-, oynaya koy- vb.)* fiillerinin işlevleri deneme, devamlılık, süre; *yaz- (düşe yaz-)* fiilinin ise yaklaşma anlamındadır.

¹² Tuncer Gülensoy, *Türkçe El Kitabı*, Ankara, 200 s. 402-403.

¹³ Hikmet Dizdaroğlu, *Türkçede Fiiller*, Ankara, 1963 s. 30-36.

¹⁴ Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, Ankara, 1979 s. 310-318.

¹⁵ Jean Deny, *Türk Dil Bilgisi*, (Çev. Ali Ulvi Elöve), İstanbul, 2012 s. 437-452.

Korkmaz (2009), birleşik fiillerin bir isimle yardımcı fiilin veya ayrı biçimdeki iki fiilin ya da isim soylu bir yardımcı fiil veya ayrı biçimdeki iki fiilin veyahut ad soylu bir ve birden çok sözcükle bir asıl fiilin meydana gelmesinden oluşan ve yalnızca tek anlamı belirten fiil türü olduğunu söyler. Korkmaz, birleşik fiilleri işlev, yapı ve anlam bakımından; 1. Bir Yanı İsim Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller, 2. Bir Yanı Sıfat-Fiil Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller, 3. Bir Yanı Zarf-Fiil Bir Yanı Fiil Olan Birleşik Fiiller, olarak üç ayrı başlık altında incelemiştir. İlk bölümdekiler, bir isim ya da sıfatla “et-, ol-, eyle-, kıl-, yap-, bulun-” yardımcı fiilleriyle birleşerek meydana gelmiştir. İkinci bölümdekiler, farklı zaman kalıbındaki sıfat-fiillerin, “ol-” yardımcı fiiliyle bir araya gelmesiyle oluşmuşlardır.

Üçüncü bölümdekiler, tasvirî fiillerdir. Farklı iki fiilin bir araya gelmesiyle oluşan tasvirî fiiller, ilk fiilin “-A, -(y)-Ip -I,” zarf-fiil eklerini almasıyla oluşurken bu fiil esas manayı ifade eder. İkinci fiilin ise anlamı değiştiğinden, ana fiil olmaktan çıkar ve ana fiile farklı anlamlar veren yardımcı fiil konumuna gelir. Yalnız bir oluş ile kılışı ifade eden ve anlamsal açıdan birbirine bağlı olan bu birleşik yapılarda yardımcı fiilin vazifesi, ana fiildeki oluş ile kılışın şeklini ve tarzını ifade etmektir. Bu çeşit birleşik yapılara bundan dolayı *tasvir fiilleri* denilmektedir (Korkmaz, 2009: 811). Tasvirî fiiller kendi içinde; 1. Yeterlik fiilleri; *bil-* (*üzülebil-*, *sevinebil-*, *gidebil-*, *gülebil-* vb.), 2. Tezlik fiilleri; *ver-* (*örtüver-*, *geliver-*, *atıver-*), 3. Süreklilik fiilleri; *dur-*, *gel-*, *kal-*, *gör-*, *koy-* (*anlatadur-*, *izleyedur-*, *olagel-*, *yazılagel-*, *yalvaragör-*, *isteye gör-*, *gidekoy-*, *alakoy-*), 4. Yaklaşma Fiilleri; *yaz-* (*ağlayayaz-*, *kırılaz-*), 5. Uzaklaşma fiilleri *git-* (*olagider-*, *söylenegider-*), olarak beş bölüme ayrılır (Korkmaz, 2009: 811-833).

Tasvirî fiiller; çeşitli Türk gramercileri tarafından, Türk dilinin gramer kitaplarında “birleşik fiiller” başlığı içerisinde ele alınmıştır. Türkçenin tarihî lehçelerinde kullanılmış ve çağdaş lehçelerinde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu alanlarla ilgili olarak yapılan dil bilimi çalışmalarında geçen tasvirî fiillerle ilgili görüşleri, tarihî süreçten günümüze kadar şu şekilde sıralamak mümkündür:

Tekin (2003), Orhon Türkçesinin gramerinde birleşik yapılı eylemlerin iki farklı türünün olduğundan bahseder. Bunlar; 1. İsim ya da Sıfat + Yardımcı Eylem; *bol-*, *kıl-*, *kış-* (*karı bol-*, *bay kıl-*, *yok kış-*), 2. Eylem Zarfı + Tasvir Eylemi; *bar-* “var-”, *ber-* “ver-”, *id-* “gönder-”, *elt-* “ilet-”, *kal-* “kal-”, *käl-* “gel-”, *kör-* “gör-”, *u-* (*uç-a bar-* “vefat etmek”, *täzip bar-* “kaçıp gitmek”, *sülä-yü bir-* “söyleyiver”, *bas-a ber-* “destekleyivermek”, *sanç-a id-* “mızraklayıvermek”, *sür-ä elt-* “sürüvermek”, *yat-u kal-*

“yata kalmak”, *yür-ä käl-* “yürüyüp gelmek”, *yäl-ü kör-* “çabuk (atları) dört nala sür”, *artat-ı u-* “bozabilmek”, *ud-u yorı-* “uzun süre izlemek”)’dir.

Eraslan (2012), Eski Uygur Türkçesinin gramerinde tasvirî fiillerden “yardımcı fiiller” bölümünde bahsetmiş, yardımcı fiillerin temel olarak iki farklı işlevi (1. Ad soylu kelimelerle birleşik fiil teşkil etmek, 2. Çekimli ya da özel biçimli fiillere gelerek farklı kullanımlar temin etmek ve farklı anlam ayrımları yaratmak) olduğunu ifade etmiştir. Eraslan, yardımcı fiillerin; 1. İsim + Yardımcı Fiil; *er-*, *bol-*, *kıl-*, *tur-*, 2. Fiil + Yardımcı Fiil; *ayt-* “söyle-”, *bar-* “var-”, *ötün-* “pişman et-”, *sağın-* “düşün-”, *tüket-* “bitir-” vb. olarak ikiye ayrıldığını belirtmiştir.

Hacıeminoğlu (1996), Karahanlı Türkçesinin gramer kitabında birleşik fiillerin bir kelime grubu olduğundan hem iki ayrı fiilden hem de bir isim ve bir fiilden oluşan birleşik fiillerin, her halükârda tek bir anlamı karşıladığından bahseder. Birleşik fiilleri; A-) İsim + Yardımcı Fiil Şeklinde Olan Birleşik Fiiller; *bol-*, *kıl-*, *er-*, *et-*, *tur-*, *tut-* (*bars bol-* “kabarmak”, *asıg kıl-* “fayda sağlamak”, *kara er-* “kararmak”, *çing et-* “çınlamak”, *dik tur-* “dik durmak”, *ık tut-* “hıçkırık tutmak”), B-) İsim + Fiil Şeklinde Olan Birleşik Fiiller; *ak-*, *al-*, *bar-*, *bekit-*, *bir-*, *bul-*, *ıd-*, *it-*, *kal-*, *kel-*, *kop-*, *kör-*, *kötür-*, *öp-*, *teg-*, *tegür-*, *tur-*, *tut-*, *tüş-*, *ur-*, *yat-*, *ye-*, *yi-* (*liš ak-* “salya veya balgam akmak”, *köngül al-* “gönül almak”, *zap zap bar-* “zıp zıp koşmak”, *adak bekit-* “ayağı sağlam yere basmak”, *boyun bir-* “boyun eğmek”, *kut bul-* “baht bulmak”, *söz ıd-* “haber göndermek”, *itig it-* “hazırlık yapmak”, *örük kal-* “bir yerde bir müddet kalmak”, *bargusı kel-* “gitmek istemek”, *istek kop-* “istek gelmek”, *ağırlık kör-* “itibar görmek”, *elig kötür-* “el uzatmak”, *sur suröp-* “şarıl şurıl öpmek”, *tilekke teg-* “muradına ermek”, *hak tegür-* “hakkını vermek”, *bek tur-* “yerinde sağlam durmak”, *il tut-* “ülkeyi idare etmek”, *tungra түş-* “yüzüstü düşmek”, *çat çat ur-* “çat çat vurmak”, *ungra yat-* “sırt üstü yatmak”, *çar çur ye-* “eline geçeni yemek”, *il yi-* “ülkeyi idare etmek”), C-) Fiil + Fiil Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiller; *bar-*, *bil-*, *bir-*, *kel-*, *kör-*, *tur-* *yaz-* (*kör-ü bar-* “dikkat etmek”, *köndür-e bil-* “gönderebilmek”, *ogdur-u bir-* “uyandırıp vermek”, *ak-a kel-* “akmakta olmak”, *bak-a kör-* “dikkat etmek”, *sög-e tur-* “sövmekte devam etmek”) olarak üç bölüme ayırmıştır. Tasvirî fiiller, üçüncü bölümde yer almaktadır.

Hacıeminoğlu (1997), Harezmi Türkçesinin gramer kitabında birleşik fiillerin birden çok sözcüğün birleşimiyle oluştuğunu, yeni bir anlam oluşturan ve tek bir sözcük gibi kullanıldığını ifade eder. Birleşik fiilleri; 1. İki Fiilden Teşekkül Eden Birleşik Fiiller, 2-) Bir İsimle Bir Fiilden Teşekkül Eden Birleşik Fiiller olarak iki gruba ayırmıştır. Konumuz olan tasvirî fiiller, ilk grubun içerisinde yer alır ve kendi içinde; 1.

İktidarî Fiil; *bil-* (*ayıt-u bil-* “söyleyebilmek”, *at-a bil-* “atabilmek”, *sanç-a bil-* “batırabilmek”), 2. Tezlik / Çabukluk İfade Eden Birleşik Fiiller; *ber-*, *bir-*, *kel-*, *kil-*, *kop-*, *koy-*, *kör-* (*kıl-u ber-* “yapıvermek”, *ıd-a bir-* “gönderivermek”, *başlap kel-* “başlayıp gelmek”, *çık-a kil-* “çıkma gelmek”, *ör-e kop-* “yerinden fırlamak”, *ölüp koy-* “ölüp bırakmak”, *bak-a kör-* “bakıvermek”, *yıt-e kör-* “ulaşıvermek”), 3. Devamlılık Süreklilik İfade Eden Fiiller; *tur-*, *başla-*, *at-*, *kal-*, (*kargap tur-* “beddua etmek”, *kork-a başla-* “korkmaya başlamak”, *avın-u tur-* “avunu durmak”, *bak-a tur-* “baka durmak”), 4. Yaklaşma İfade Edenler; *yaz-* (*yıkıl-u yaz-* “düşme yazmak”), olarak dört bölüme ayrılmıştır.

Güner (2013), Kıpçak Türkçesinin gramer kitabında birleşik fiilleri; 1. Ad + yardımcı fiil yapısında olan birleşik fiiller; *bol-/ol-*, *ét-*, *éyle-*, *kıl-*, 2. Ad + asıl fiil yapısında olan birleşik fiiller (deyimleşmiş birleşik fiiller); *aç-*, *al-*, *bar-/var-*, *bér-/vér-*, *iç-/iş-*, *kél-*, *két-*, *koy-*, *hoy-*, *kör-*, *tur-*, *tüş-*, *tut-/dut-*, *ur-/vur-*, *yét-*, 3. Fiil + zarf-fiil + yardımcı fiil yapısında olan birleşik fiiller (tasvir fiilleri) olarak üç ayrı bölümde incelemiştir. Üçüncü bölümdeki tasvirî fiilleri ise kendi içinde; 1. Yaklaşma fiilleri; *yaz-*, *bar-*, 2. Tezlik fiilleri; *bér-*, *koy-*, *kör-*, 3. Süreklilik fiilleri; *tur-*, *kal-*, 4. Yeterlilik fiilleri; *bil-*, dört bölüme ayırmıştır.

Çağatay Türkçesinde, birleşik fiiller; 1. İki fiilden oluşan birleşik fiiller, 2. İsim + yardımcı fiillerden oluşan birleşik fiiller, olarak iki ayrı şekilde bulunmaktadır. Tasvirî fiiller, birinci bölümdeki birleşik yapıları fiillerin içerisinde yer alır ve kendi içinde; 1. Yeterlilik Fiilleri; *al-*, *bil-*, *u-*, (*bara alman* “varamam”, *bitiy bola almas-mén* “yazamam”, *anlayu bilmese* “anlayamasa”, *uyalğanımdan ayta bilmedim* “utancımından söyleyemedim”, *bula u-* “bulamaz”, *kıla u-* “kılamaz”), 2. Süreklilik Fiili; *tur-* (*év yasay turgan* “ev yapmakta olan”, *içip yey tursunlar* “içip yiye dursunlar”, *kele turur érdük* “gelmekte idik”), 3. Tezlik Fiili; *bér-* (*ala bérseñ* “alıversen”, *atamğa alıp bérdim* “babama alıverdim”, *men kıçkıra bérdim* “ben bağırıverdim”), 4. Yaklaşma Fiili; *yaz-* (*öle yazdıñ* “az kalsın ölecektin”) olarak dört şekli vardır (Argunşah, 2018: 209-211).

Tatar Türkçesinde, tasvirî fiiller; 1. Yeterlilik; *al-*, *bul-*, (*taba alalar* “bulabilirler”, *süz işēti almadı* “söz işitemedi”, *çıgıp bulmıy* “çıkma olmaz”, *kalıp bulmıy* “kalmak olmaz”), 2. Başlama; *yaz-*, *ciber-*, *başla-*, *totın-*, *kērēş-*, (*sırtı sına yazgan* “sırtı kırılmaya başlayan”, *babay yılap ciberdē* “dede ağlayıverdi”, *yeşiy başla* “yaşamaya başla”), 3. Sürüş; *yat-*, *tor-*, *kal-*, *utır-* (*öşēp yata* “üşür durur”, *yöreklerne tıya torgan* “yüreklere yasaklayıp duran”, *kötēp utıra* “bekler durur”), 4. Bitiş; *kit-*, *al-*, *tōş-*, *kuy-*, *kal-*, *taşla-*, *at-*, *sal-*, *bir-*, *cit-*, *çık-* (*karaşları balķıp kite* “bakışları

ııldayıverir”, *tanıp aldım* “tanıyiverdim”, *iske kilēp tōşe* “hatıra geliverir”, *yazıp kuydı* “yazıverdi”, *tınıp qaldı* “susuverdi”, *cil taratıp attı* “rüzgar dağıtıverdi”, *sēlkēp salırğa* “silki vermeye”, *sōylep birem* “söyleyiveririm”, *mēnēp cite* “çıkıverir”, *barlap çıktım* “yoklayıverdim”), olarak dört şekilde bulunmaktadır (Öner, 2012: 722).

Çuvaş Türkçesinde tasvirî fiiller genel olarak “-sA” ekleriyle, bazen de “-A” zarf-fiil ekleriyle yapılmaktadır. Çuvaş Türkçesi, tasvirî fiiller açısından zengin bir içeriğe sahiptir. Güzel (2012), Pavlov’un bu tasvir fiillerini iki ayrı başlık altında değerlendirdiğini söyler; Pavlov’un fiillerle ilgili değerlendirmesinin alt maddelerine eklemeler ve bazı düzenlemeler yaptıklarını belirterek tasvir fiilleri iki bölüme ayırır ve her bölümü kendi içinde alt başlıklar halinde şu şekilde ; A. İşin Gerçekleşme Yönünü Gösteren Yardımcı Fiiller: 1. İşin Yukarıdan Aşağı Doğru, Alta Doğru Geliştiğini Gösteren Tasvir Fiilleri; *an-*, *lar-*, *lart-*, *pīrah-*, *ük-*, *hur-*, (*yavkalansa anat* “dolaniyor”, *sarkalansa laraşşı* “yayıyorlar”, *kuşarsa lartat* “taşıyor”, *kılarsa pīrahatip* “dışarı atıyorum”, *tatılssa ükes* “kopacakmış”, *karsa huratpīr* “örtelim”), 2. İşin Aşağıdan Yukarı Doğru Geliştiğini Gösteren Tasvir Fiilleri; *hīpar-* (*şiklese hīparatçı* “taşıyordu”), 3. İşin Uzaklara Doğru, Dışarıya Doğru Geliştiğini Gösteren Tasvir Fiilleri; *irt-*, *irtter -*, *kay-*, *tuh-*, *yar-*, (*vişşe irtet* “uçuyor”, *çitsa irttermen* “katlanmadık”, *tuhssa kayassine* “ayrılacaklarını”, *kīrse tuhatip* “uğruyorum”, *turtsa yama* “içmesini”), 4. İşin Herhangi Birine ya da Herhangi Bir Şeye Doğru Geliştiğini Gösteren Tasvir Fiilleri; *kil-* (*ilse kileken* “getiren”), 5. İşin Bir Şeyin İçine Doğru Geliştiğini Gösteren Tasvir Fiilleri; *kīr-*, (*şitse kīretpīr* “ulaşıyoruz”), 6. İşin Bir Şeyin Etrafında Geliştiğini Gösteren Tasvir Fiilleri; *şavīr-* (*tıtsa şavīrnī* “çevrelemiş”), 7. İşin Kim İçin Yapıldığını Gösteren Tasvir Fiilleri; *kur-*, *pīh-*, *il-*, *kītart-*, *par-*, *hīvar-*, (*şitse kurma* “yetişmek”, *astivse pīhatip* “deniyorum”, *pīhssa yulat* “baka kalıyor”, *pallasa iltīn* “tanıyabildin”, *kalasa kītartīn-i* “çalacak mısın”, *kalasa par* “söyle”, *pīlterse hīvarçı* “bilgilendirdi”) incelemiştir.

Tasvir fiillerinin yer aldığı ikinci grubu ise, birinci gruptaki gibi kendi içinde alt başlıklara ayırarak şu şekilde; B. İşin Durumunu Gösteren Yardımcı Fiiller: 1. İşin Başlangıcını Gösteren Tasvir Fiilleri; *puşla-*, *tūtīn-*, (*kalaşa puşlaşşı* “başlıyorlar”, *pıma tūtīnaşşı* “gitmeye başlıyorlar”), 2. İşin Güçlendiği Anı Gösteren Tasvir Fiiller; *kay-*, *ük-*, *yar-*, *par-*, (*şivīrsa kayassīm* “uykum var gibiydi”, *hīrasa üket* “korkuyor”, *tivertse yarat* “yakıyor”, *yara par* “bitir”), 3. İşin Süreklilik Arz ettiğini Gösteren Tasvir Fiilleri; *lar-*, *purīn-*, *pır-*, *şüre-*, *tīr-*, (*pīhkalasa larat* “bakıyor”, *tīransa purīnakan* “doyan”, *turtsa pīrat* “çekiyor”, *çupsa şüretçı* “koşuuyolardı”, *yīlkışsa tīrakan* “parlayıp duran”), 4. İşin Tamamlandığını ve Sonlandırıldığını Belirten Tasvir Fiilleri; *lar-*, *lart-*,

pīrah-, *pīt-*, *pīter-*, *şīt-*, *tuh-*, *hur-*, *çarīn-*, (*vırnaşsa larat* ‘“yerleşiyor”, *tusa lartnī* ‘“yapılmış”, *perse pīrahasşın ikken* ‘“vurmak istiyorlarmış”, *kaysa pītnī* ‘“kayboldular”, *parsa pīterçī* ‘“verdi”, *pişşe şītnī* ‘“olgunlaşmış”, *vulasa tuh* ‘“oku”, *kalasa hurat* ‘“konuşuyor”, *kalama çarīnat* ‘“çalmayı kesiyor”), 5. İşin Yoğun bir Biçimde Yapıldığını Belirten Tasvir Fiilleri; *tat-*, *tut-*, *il-*, (*parsa tatnī ikken* ‘“vermiş”, *şavīrsa tītat* ‘“çeviriyor”, *avkalana-avkalana ilet* ‘“sürekli eğiliyor”), 6. İşin Hızlı Biçimde, Birdenbire Yapıldığını Belirten Tasvir Fiilleri; *il-*, (*vut hıpsa ilçī* ‘“yangın çıkmış”), 7. İşin Yapılabildiğini (Yeterlilik) Belirten Tasvir Fiilleri; *īlkār-*, *pīl-*, (*tıtsa īklīret* ‘“tutabiliyor”, *tīva pīlmesīr* ‘“yapacağını bilemeyip”) incelemiştir (Güzel, 2012: 480-489).

Tasvirî fiillere ait görüşlerden bazıları bu şekildedir. İncelediğimiz ve yukarıda belirttiğimiz görüşlere bakarak, tasvirî fiiller konusunda anlam açısından benzerlikler görülse de yapı ve işlev açısından farklılıklar olduğu aşikârdır. Tasvirî fiiller için ortak bir sınıflandırma ve bu fiillere terim olarak ad verme konusunda net olarak bir fikir görüşüne ulaşamadığı görülmektedir.

Çalışma; üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında konunun içeriğinden bahsedilmiş, yapılaş amacından ve kullanılan metotlardan söz edilmiştir. İnceleme kısmında *ver-* fiili yapı, işlev, anlam bakımından bölümlere ayrılmış ve incelemenin son kısmında *ver-* fiilinin tarihî ve çağdaş Türk lehçelerindeki sıklığı üzerine birkaç sözden bahsedilmiştir. Sonuç kısmında ise, konu hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu çalışmada; öncelikle Türkçenin tarihî lehçelerinden Köktürkçe, Eski Uygur, Karahanlı, Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi’ne ait sözlükler taranmıştır. *ver-* fiili ile ilgili bulunan materyaller tespit edilmiş ve fişlenerek listelenmiştir. Daha sonra Türkçenin çağdaş lehçelerinden Tatar ve Çuvaş Türkçesi’ne ait sözlükler taranmıştır; *ver-* fiili ile ilgili materyaller tespit edilmiş ve fişlenerek listelenmiştir.

Sonraki aşamada, *ver-* fiili ile ilgili sözlüklerden elde edilen bulgulardan sonra, her lehçeden en az bir edebî eser veya en az bir metin seçilmiştir. Seçilen metinlerden *ver-* fiili ile ilgili bulgular tespit edilmiş; elde edilen bulgularla *ver-* fiilinin her bir şekli, en az bir cümle ile örneklendirilmeye çalışılmıştır. Tüm lehçelerden tarama yapılarak elde edilen fiil örnekleri, cümle sırasına ve cümlenin bulunduğu sayfa numarasına göre listelenmiştir. Türkçenin tarihî lehçeleri Köktürkçe’den “Orhun Yazıtları”, Eski Uygur Türkçesinden “Altun Yaruk” ve “Maytrisimit”, Karahanlı Türkçesinden “Dîvânu Lügâtî’t-Türk” ve “Kutadgu Bilig”, Harezmi Türkçesinden “Nehcü'l-Ferâdis” ve “Kıyasu'l-Enbiya”, Kıpçak Türkçesinden “Gülistan Tercümesi” ve “Codex Cumanicus”,

Çağatay Türkçesinden “Fazlullah Han Lügâtî”, “Fethali Kaçar Sözlüğü” ve “Babürname” adlı eserler taranmıştır.

Türkçenin çağdaş lehçeleri Tatar Türkçesinden “Emirhan Yeniki’nin Hikâyeleri” ve Telgat Galiullin’in “Tevbe” adlı romanı, Çuvaş Türkçesinden Hvetir Uyar’ın ““İştâ Es Tinis””, “İlpek Mikulayi’nin “Tivatî Kun” ve Nikolay İvanoviç Aşmarin’in “Kazan, Simbirsk ve Ufa Vilayetlerinden Derlediği Çuvaşça Türkü ve Maniler” adlı eseri taranmıştır.

Türkçenin içerisinde barındırdığı tarihî ve çağdaş lehçelere ait sözlükler ile bahsedilen lehçelerden seçilen metinler taranmış, *ver-* fiili ile ilgili her lehçeden en az bir örnek verilmiş, fiil yapı, işlev ve anlam bakımından incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmayı yaparken eş ve art zamanlı inceleme, karşılaştırma ve fişleme yönteminden yararlanılmıştır. Bu çalışmayı yaparken *ver-* fiilinin Türkçenin tarihî lehçelerinde ve çağdaş lehçelerinden Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinde hangi işlevde, ne anlamda ve hangi yapıda kullanıldığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Tespit edilen bulguların, Türk dilinin bünyesinde barındırdığı fiil çeşitliliğine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma sonunda fiilin, Türkçenin tarihî ve anılan bugünkü lehçelerinin seyri içerisindeki kullanımı ile işlevleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çuvaşlar ve Tatarlar

Türkler, tarih boyunca farklı coğrafyalarda yaşamışlardır. Yaşamış oldukları bölgelerde birçok devlet kurmuş, bu devletler sayesinde dünya tarihinde büyük iz bırakmışlardır. Kuzey Buz Denizi’nden Basra Körfezi’nin kıyılarına, Pasifik’ten Baltık Denizi’ne değin birçok bölgede varlıklarını sürdürmüş olan Türkler, yoğun olarak Rusya’da, Anadolu’da, Balkanlar’da ve Türkistan bölgesinde yaşamışlardır (Yener, 2010:1).

Çuvaş Türkleri, Rusya’nın farklı bölgelerindeki Türk yurtlarından biri olan Çuvaşistan’da yaşamaktadırlar. Çuvaşistan, Moskova’nın doğusunda Orta Volga’da yer almaktadır. Çuvaşların doğu bölgesinde Tataristan, batısında Nijniy Novgorod bölgesi, güneybatısında Mordvin Cumhuriyeti, kuzey ve kuzeybatısında Mari Cumhuriyeti ve güneyinde Ulyanovsk bölgesi bulunmaktadır. Başkentleri Şupaşkar (Çeboksarı)’dır. Çuvaşistan, Rusya federasyonuna bağlı özerk Türk cumhuriyetlerden birisidir.

Bulgar Türklerinin, Çuvaşların ataları ve ilk Müslüman Türk devletlerinden birisi olduğu kabul edilir. Buna rağmen günümüzde Çuvaşların büyük bir kısmı Ortodoks Hristiyan inancına sahiptir. Çuvaş halkının “yazıçnik” adıyla bilinen pagan

inancına sahip insanları da vardır. Durum böyle olsa da Çuvaşistan'da az da olsa Müslüman olan insanlar bulunmaktadır (Ersoy, 2017:29).

Pek çok bilim insanı Bulgar dilinin, günümüzdeki Çuvaşçanın eski şekli olduğunu ve bundan dolayı eski Bulgar Türklerinin Çuvaşların ataları olduğunu kabul ederler. Ercilasun (2016), Bulgar Türklerinin Türk dilinin içerisinde ayrı bir yere sahip olduğunu söyler. Onlardan kalan dil ile ilgili bilgiler az olsa da bunlar, Bulgar Türkçesine ait bazı dil özelliklerini ortaya koymak açısından önemlidir der ve bunun sonucunda Bulgar Türkçesiyle, günümüzde varlığını sürdürmekte olan Çuvaş Türkçesinin benzer özelliklerinin ortaya çıkacağını ifade eder. Ayrıca Ercilasun, Bulgar Türkçesi ve onun devamı olarak kabul edilen Çuvaş Türkçesinin, Türk dilinin diğer lehçelerinde olmayan özellikler barındırması nedeniyle Türk lehçeleri arasında ayrı ve özel bir yere sahip olduğunu belirtir.

Birçok Türkolog Çuvaş Türkçesinin, İdil Bulgarcasının devamı olduğunu ve Çuvaşçanın Eski Batı Türkçesinin bir kolu olduğunu dile getirir. Arık'tan edinilen bilgiye göre (2005), H. Feyzanov, 1863 yılında yapmış olduğu araştırmada; İdil-Kama Bulgarlarına ait olan mezar taşlarında, günümüzde kullanılan modern Çuvaşçaya ait sözcükler bulunduğunu tespit etmiştir. Feyzanov, bu araştırmasından hareketle; Bulgar Türklerinin, Çuvaş Türklerinin ataları olduğunu ve Çuvaş Türkçesinin, Bulgar dilinin devamı olduğunu ortaya koymuştur.

Kültür tarihî çalışmalarında, Bulgar kültürü ile Çuvaş kültürünün benzer yönleri olduğu ortaya çıkmıştır. Arkeolojik araştırmalar ve farklı kaynaklara göre; İdil Bulgarlarının tarım, toprağı işleme yöntemleri, evcil hayvan çeşitleri, ev şekilleri, giyim kuşam eşyaları, süsleme metotları, balıkçılık ve avcılık gibi uğraşlar Çuvaş Türkleri ile benzerlikler taşımaktadır (Arık, 2005:10-11).

Çuvaş Türkçesinin, İdil-Ural Türkçesiyle de dilsel açıdan birçok benzer özellikleri vardır. Tezimize konu olarak seçtiğimiz diğer lehçemizin konusu olan Tatar Türkleri, İdil-Ural bölgesinde Çuvaş Türkleri ile aynı coğrafyada yaşamaktadırlar. Tatarlar, Karadeniz'in kuzey bölgelerinden başlayarak İdil ve Ural'a kadar uzanan uçsuz bucaksız bir yerde, öncesinde birçok Türk topluluğunun yaşayıp hüküm sürdüğü uzun senelerden sonra 19. yüzyılın başlarında Altın Orda devletinin var olduğu vakitlerde ortaya çıkmış bir Türk topluluğudur (Öner, 2012:681).

Tatar Türkleri, Rusya'ya bağlı özerk Türk cumhuriyetlerinden biri olan Tataristan'da ve Baltık ülkelerinden (İsveç, Finlandiya, Litvanya, Polonya, Estonya vb.)

Orta Asya'ya değin uzanan oldukça geniş bir coğrafyada yaşarlar¹⁶. Başkentleri, Kazan şehridir. Tatar Türkçesinin yazı dili, Türkçenin tarihî lehçelerinden Kıpçak Türkçesi koluna girer. Günümüzde Kıpçak Türkçesi; Karadeniz-Hazar, İdil-Ural ve Aral-Hazar arasındaki bölgelerde konuşma ile yazı dili olarak kullanılır. Tatar Türkçesinin gelişmiş bir yazılı edebiyatı vardır. Var olduklarından beri birçok yerde yaşamış olan Tatarlar, Tatar Türkçesinin de oldukça büyük bir alanda yayılmasını sağlamışlardır. Bunun sonucunda üç tane büyük lehçe topluluğu; Orta Diyalekt (Kama, Etne, Kazan ardı Kreşinleri ağızları, Glazov, Nokrat vb.), Batı/Mişer Diyalekti (Sêrgaç, Çistay, Melekes, Kuznetsk vb.), Doğu Sibirya Diyalekti (Tümen, Baraba, Tomsk vb.) ortaya çıkmıştır (Öner, 2012: 682-683).

Tatar Türkleri geçmişten günümüze değin, Çuvaşların ataları olan Bulgar Türkleri ve Çuvaş Türkleri ile aynı coğrafyada yaşamışlardır. Bunun sonucunda dil, din ve kültür gibi birçok konuda iki topluluk arasında etkileşimler olmuştur.

¹⁶ Mustafa Öner, *Kazan Tatar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, 2015 s. 9.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAPI BAKIMINDAN VER- FİİLİ

1.1. Yazım Özellikleri Bakımından Ver- Fiili

Türkler, var olduklarından beri dünya üzerindeki birçok farklı coğrafyada yaşamışlardır. Bunun sebebi konargöçer olarak yaşamalarından kaynaklanmaktadır. Genellikle konargöçer olarak yaşadıkları için birçok toplulukla etkileşim içinde olmuşlar; farklı dil, din ve kültürlerden etkilenmişlerdir.

Tekin (1997); Türklerin çok alfabe değiştirdiğini, Türk milleti kadar fazla alfabe kullanan ve değiştiren başka bir milletin olmadığını söyler. Türk dillerinininki kadar farklı alfabeler ile yazılmış bir başka dil ailesinin olmadığını ifade eder. Türkçe, yazılı metinlerle takip edilebilen 1300 yıllık tarihinde 13 farklı alfabe (Köktürk, Soğd, Uygur, Mani, Brahmi, Tibet, Süryani, Arap, Grek, Ermeni, İbrani, Latin ve Kiril (Slav)) ile yazılmıştır.

Tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde de farklı alfabe kullanımları söz konusudur. Farklı alfabelerde sesler değişik harflerle gösterilmiştir. Özellikle “e, i” ve “kapalı e (è)” seslerinin kullanımının alfabelerde gösterilmemesi veya farklı şekillerde gösterilmesi söz konusudur.

Çalışmamıza konu olarak seçtiğimiz *ver- fiilinin*, Taradığımız her lehçenin yazılı metinlerinden ve sözlüklerinden tespit ettiğimiz şekilleri şöyledir:

Ver- fiili, Orhun Yazıtlarında iki farklı şekilde bulunmaktadır. Kül Tigin Yazıtında “ber- / bir-”, Bilge Kağan Yazıtında “ber- / bir-”, Tunyukuk Yazıtında “ber-” şeklinde geçmektedir. Ancak bugün buradaki sesin “e” mi, “i” mi yoksa kapalı “e (è)” mi olduğu tartışılmaktadır.

Ver- fiili, Eski Uygur Türkçesinde “bär-, bir-”¹⁷ olarak iki farklı şekilde bulunurken, Karahanlı Türkçesinde “ber-, bër-, bir-”¹⁸ olarak üç farklı şekilde, Harezmi Türkçesinde “bër-, ber-, bir-, ver-”¹⁹ olarak dört farklı şekilde, Kıpçak Türkçesinde “ber-, bir-, ver-, vir-”²⁰ olarak dört farklı şekilde, Çağatay Türkçesinde “ber-, bir-, bër-, vër-, vir-”²¹ olarak beş farklı şekilde, Tatar Türkçesinde “bir-”²² ve Çuvaş Türkçesinde “par-

¹⁷ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, 1968, s. 39, 44.

¹⁸ Suat Ünlü, *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*, Konya, 2012, s. 140, 162.

¹⁹ Suat Ünlü, *Harezmi Altın Ordu Türkçesi Sözlüğü*, Konya, 2012, s. 89, 99, 648.

²⁰ Recep Toparlı, Hanifi Vural, Recep Karaatlı, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, 2019, s. 27, 31, 302, 303.

²¹ Suat Ünlü, *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Konya, 2013, s. 122, 123, 150, 1212, 1214.

²² Mustafa Öner, *Kazan – Tatar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, 2015, s. 61,

²³ olarak tek şekilde bulunmaktadır. Bu kullanımlardan da görüldüğü üzere (aşağıda daha geniş şekilde ele alınacak olan) "e, i, ê" meselesini aydınlatacak bir kullanım söz konusu değildir. Bir diğer ses değişikliği belirli dönemlerden itibaren bazı lehçelerde başta "b-" kullanımı hakimken, bazı lehçelerde de baştaki "b-" sesinin "v-"ye değiştiği görülmektedir.

1.2. Ses Bilgisel Özellikleri Bakımından Ver- Fiili

Ercilasun (2016), *Türk Dili Tarihi* kitabında bengü taşlardaki söz varlığından bahseder ve taşlarda geçen sözcükleri gruplara ayırarak inceler. Kitapta yer alan temel sözcüklerin bir bölümünü fiiller oluşturur. Ercilasun, "İnsanın temel hareket ve oluşlarını gösteren fiiller" bölümünde birçok fiil örneği vermiştir ve bu örneklerden birisi de ver- fiilidir.

Hacıeminoğlu (1996), "bir- / ver-" fiilinin üç sestem (ünsüz+ünlü+ünsüz) oluşan bir kök sözcük olduğunu ifade etmiştir. Türkçede fiillerin kök olarak yapıca ayrımları vardır. Kök fiiller en çok "ünsüz+ünlü+ünsüz" yapısındadırlar²⁴. ver- fiili, bu yapıdaki kök fiillerdendir. Basit ve tek heceli bir fiildir. Tarama yaptığımız metinlerde de ver- fiilinin kullanılışı bu şekildedir. Kök yapısında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Lakin, Türk dilinin geçirmiş olduğu tarihsel safhalarda ver- fiilinde bazı ses değişikliklerinin olduğu görülmektedir. Bunlar; kelime başında "b- > v-" değişimi, "b- ~ p-" ses denkliği, ikinci seste "-e > i- / i- > e-" değişimi, "-e ~ -a" denkliği ve kelime sonunda bazı ünsüzlerden sonra "-r" sesinin düşmesidir. Bu konudaki genel değerlendirme şu şekildedir:

1.2.1. "b- > v-" Değişimi Bakımından Ver- Fiili

Ver- fiili, Eski Türkçede "bir- / ber-" olarak bulunmaktadır. Kelime başındaki bu ses değişimi, sadece Eski Türkçe ve Batı Türkçesi arasında meydana gelmiştir. Eski Türkçede kelime başında "v-" sesi bulunmamaktadır. Kelime başındaki bu ses değişikliği çok ender olmakta ve sadece Batı Türkçesinde görülmektedir. Örneğin; "bar > var, bar- > var-, bir- > vir- > vermek" şeklinde olmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinde de bu duruma uygun örnekler (viribi- / göndermek) bulunmaktadır (Ergin, 2009: 84).

Günümüzde, kelime başında "b- > v-" değişimi yalnızca Güneybatı Türk Lehçelerinde görülmektedir. Bahsettiğimiz ses değişimi, istisnai bir durum olarak

²³ Bülent Bayram, *Çuvaş Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, 2019, s. 455.

²⁴ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara, 2009, s. 529.

Türkçenin tarihî lehçelerinden bazılarında ve Kırım Tatar Türkçesinde de görülmektedir. Bu ses değişiminin az da olsa Kırım Tatar Türkçesinde örnekleri bulunmaktadır. Bunun Osmanlı Türkçesinin etkisinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Kırım, geçmişte 300 yıla yakın bir süre boyunca Osmanlı devletinin idaresindeki topraklardan biri olmuştur. Bu durum, Kırım Tatar Türkçesinin Batı Türkçesi ile dilsel açıdan benzerlikler taşımasının sebebi olarak gösterilebilir.

Türkçenin tarihî lehçelerinden Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde de adı geçen ses değişimi söz konusudur. *Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü*nde fiilin “ver-” şeklinin mevcut olduğundan bahsedilirken, v’li şeklinin sadece *Kırım Sahasına Ait Yarlık ve Bitikleri*²⁵nde olduğu belirtilmiştir. *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*nde fiilin “ver-, vir-” olarak iki farklı şeklinin varlığından bahsedilirken, “ver-” şeklinin *Baytaratu’l-Vâzih, Kitâbü’l-İdrâk Li-Lisâni’l-Etrâk ve Kitâb Fi’l-fıkh Bi’l-Lisani’t-Türki*’de yer aldığı; “vir-” şeklinin, *Kitâbü’l-İdrâk Li-Lisâni’l-Etrâk, Kitâb Fi’l-fıkh Bi’l-Lisani’t-Türki, El-Kavânînu’l-Küllîyye Li-Zabti’l-Lügati’t-Türkiyye ve Kitâb-ı Mukaddime-i Ebu’l-Leysi’s-Semerkandî*²⁶’de bulunduğundan söz edilmiştir. Çağatay Türkçesi Sözlüğünde fiilin “vêr-, vir-” olarak iki farklı şekli bulunmakta ve bu “vêr-” şeklinin *Nevâdirü’n Nihâye* adlı eserde geçtiğinden; “vir-” şeklinin ise *Yusuf Emirî Divânî*²⁷’nde bulunduğundan bahsedilmektedir.

ver- Fiilin v’li hali, günümüzde Güneybatı Türk lehçelerinde bulunmakta ve en çok Türkiye Türkçesinde kullanılmaktadır. Fiilin b’li şekli Köktürkçe, Eski Uygur ve Karahanlı Türkçesinde kullanılırken; Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde genel olarak b’li şekli kullanılmış ve bazı örneklerde de v’li şeklinin mevcut olduğu görülmektedir. Kırım Tatar Türkçesinde de v’li şeklinin kullanımı söz konusudur. Fiil, Tatar Türkçesinde b’li şekilde kullanılırken, Çuvaş Türkçesinde p’li hali kullanılmakta ve her iki lehçede de v’li şekli bulunmamaktadır. Her dönemden belirli sayıda eser taradığımız ve tespit ettiğimiz örneklerde fiilin v’li halinin olduğu cümlelere rastlayamadığımız için, bahsedilen ses değişimine bu bölümde örnek verilememiştir.

²⁵ S. Ünlü, *age.* s. 5-648.

²⁶ R. Toparlı, *age.* s. 302-303.

²⁷ S. Ünlü, *age.* s. 1212, 1214.

1.2.2. “b- ~ p-” Ses Denkliği Bakımından Ver- Fiili

Eski Türkçede kelime başındaki “b-” ünsüzü, Çuvaş Türkçesinde “p-” ünsüzüne karşılık gelmektedir. Bahsedilen ses denkliğini, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Şanni vïy parat’ şınna. (İET: 104)* (Güven, insana güç verir.)
- «*Yurî, epî vîsene ilttîn param ta iştâ yertse kayas tenî, şavînta yertse kayam*», *tenî vîl. (TK: 3100/761)* (Kabul, ben onlara altın vereyim de nereye götürmek istersem oraya götürürüm demiş.)
- *Hîş açana paras? teyeşşî. (ÇTVM: 15-04/37)* (Hangisi çocuğu verecek? diyorlar.)

1.2.3. “-e > i- / i- > e-” Değişimi Bakımından Ver- Fiili

Tekin (2003), *Orhon Türkçesi Grameri* adlı kitabında kapalı “e” ünlüsünden bahseder. Kapalı “e”nin Orhun Yazıtlarında tıpkı “ä” ünlüsü gibi ya hiç gösterilmediğini ya da “I” harfi ile yazıldığını (*br - ~ bir- “vermek”, bş ~ biş “5” vb.*) ifade eder. Bazı kelimelerin yazımındaki bu tutarsızlığın (Thomsen’in 1986 yılında ifade ettiği gibi), bahsi geçen ünlünün özelliğiyle alakalı olduğunu ve bu sesin uzun bir “e” ünlüsü olabileceğini ifade eder.

Korkmaz (1979), Eski Türkçede var olan açık “e” ile “i” sesinin arasında kalmış bir kapalı “e (ê)” ünlüsünün olduğunu ifade eder. Doğu grubundaki Türk dilleri ile lehçelerinin ilk hecede *i*’li şekli kullanmalarına rağmen, güneybatı lehçelerinde yer alan Türk dillerinin kapalı *e*’yi kullandıklarını ve bu durumun bir lehçe özelliği olduğunu belirtir. Kapalı *e*’yi Oğuz Türklerinin önemli bir bölümünün kullandığını ve bu durumun Oğuz Türkçesine ait bir özellik olduğunu dile getirir. Ayrıca kapalı *e* sesinin, (Türkçenin en eski lehçeleri olarak varsayılan) Saka Türkçesi ile Halaç Türkçesinde kullanıldığı ve aynı zamanda Karluk grubu ve Kıpçak Türkçesinde de kullanıldığı görülmektedir.²⁸

Karahanlı Türkçesi döneminde, bahsettiğimiz bu ses değişmesi (*e > i / i > e*) biraz karışık durumdadır. Bunun sebebinin, büyük olasılıkla bu dönemdeki eserlerin el ile yazılarak çoğaltıldığı zaman ile eseri çoğaltan kişinin yaşamış olduğu bölge ve lehçe özelliklerinden dolayı olduğu söylenebilir (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 53).

²⁸ Elza Semedli, “Türk Lehçelerindeki Bir Ses: Kapalı e”, *Journal of Azerbaijani Studies*, 2008 s. 525.

Arat, Kutadgu Bilig’de kapalı e’ye ver yermezken, bu sesin Atabetü'l-Hakâyık’ta yer almadığını belirtmiştir. Besim Atalay, Dîvânü Lugâtî't-Türk’ü Türkçeye aktarırken kapalı e sesinden bahsetmiş ve bu sesin var olduğunu söylemiştir.²⁹

Türkçede kelime başında ve birinci hecede yer alan birtakım “-e-” ünsüzleri “-i-” olurken, kimi “-i-” ünsüzlerinin de “-e-” olma eğilimi bulunmaktadır. Bu durum, Eski Türkçeden beri görülmektedir. “-i-” > “-e-” değişimi daha fazladır. Birinci hecedeki ve kelime başındaki bu “-e > i- / i- > e-” değişimde; i-’nin daha eski ve “i- > e-”nin “-e > i-”ye göre daha asli olduğunu söylemek mümkündür (Ergin, 2009: 79).

Bu ses değişimini örneklerle açıklamak için karşılaştırma yaparken Köktürkçe’yi başlangıç olarak kabul edeceğimiz için, tarihî lehçelerden günümüze kadar olan sıralama şu şekildedir: Köktürkçe’de ver- fiili, “ber- / bir-” olarak iki farklı şekilde bulunmaktadır. Eski Uygur Türkçesi döneminde ise ver- fiilinde “i- > e-” ve “-e > i-” (Kök. ber- / bir- > Uyg. ber- / bir-) değişimi söz konusudur.

- .. kavşığıya üç ming ulug ming yirtinçüde tolu yiti erdini urup buşı **birmek** buyan yme tursun .. (AY: 161-22/131) (Ey Kausika, üç bin ulu bin alemde, dolu yedi cevheri koyup sadaka vermek sevabı yine dursun.)

Caferoğlu (1968), Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü’nde ver- fiilini, “bär-” ve “bir-” olarak iki farklı şekilde göstermiştir (Caferoğlu, 1968: 39-44). Eski Uygur Türkçesinde bu ses değişimi “Kök. ber- / bir- > Uyg. bär- / bir-” şeklinde olmuştur. Taradığımız Altun Yaruk metninde, fiilin “bär-” şeklinde tek örneği bulunmaktadır. Bu ses değişimi, taradığımız eserlerden alınmış olan örneklerde şu şekilde bulunmaktadır:

- ... t(e)ngrilerke yalvarıp.. **küzetü bergüke** ötünsün ... (AY: 484-7/269) (Tanrılara yalvarıp, muhafaza edivermesi için ricada bulunsun.)

Taradığımız metinlerden hareketle, Eski Uygur Türkçesi metinlerinde fiilin genel olarak “bir-” şeklinin kullanılmış olduğunu tespit ettik. Bahsedilen ses değişimini, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- .. kin keligme üdteki ayıg yavız tüş **birgüsinge** artukrak korksar belingleser :: (AY: 141-6/123) (Gelecek olan zamandaki fenalıklar sonuç verdiğinde, fazlasıyla korkup ürkseler.)

²⁹ Mustafa Argunşah, “Harezmi Dönemi Metinlerinde e/i Sorunu”, *Dil Araştırmaları*, Sayı 6, Bahar 2010, s. 47-60.

- .. kim esirgençsiz köngülin ed tavar buşı birmek men yime alķu ağı barım iliksiz tutuķsız köngülin buşı **birdim** .. (MS: 10-15,17/55) (Övülmüş adete göre nasıl sakınmadan mal mülk sadaka olarak verilirse, ben de bütün malımı mülkümü cömertçe sadaka olarak verdim.)
- ... buşı **birzün** mini yime ayamış bolgay .. (MS: 22-2/71) (... sadaka versin, (bu suretle) bana da hürmet etmiş olacaktır.)

Ver- fiili, Karahanlı Türkçesinde “ber-, bër-, bir-” şeklinde bulunmaktadır. Karahanlı Türkçesindeki bu ses değişimi “Kök. ber- / bir- > Krh. ber- / bir- / bër-” şeklinde olmuştur. Bu ses değişimi, taramış olduğumuz eserlerde geçen örneklerde şu şekildedir;

- *Beg aña.r ot **bırdi**.* (DLT: 29/16) (Bey ona zehir verdi.)
- *kolsa kalı ugra.pan **birgil** takı azukluk kargış kılur üme.le.r yunçığ körüp konukluk* (DLT: 140/123) (Diyor ki: Eğer bir misafir senden yiyecek isterse ve onun için sana gelirse ona ver; çünkü ağırlama kötü ise misafir ev sahibine lanet eder.)
- *bayat kimni erse kötürse kutun añar işçi **bérür** yarağlığ bütün* (KB: 1761/94) (Tanrı bir kimseyi mesut etmek ve yükseltmek isterse, ona ehliyetli ve dürüst hizmetkârlar verir.)

Ver- fiili, Harezmi Türkçesinde “bër-, ber-, bir-, ver-” olarak bulunmaktadır. Harezmi Türkçesindeki bu ses değişimi “Kök. ber- / bir- > Hrz. bër- / ber- / bir- / ver-” şeklinde olmuştur. Bu ses değişimini, taradığımız eserlerden elde edilen şu örneklerde görmek mümkündür;

- *İbrāhīm ‘as binā qılur erdi, İsmā’il peygāmbar ‘as taş sunar erdi, Cebre’il ‘as taqı öngin altı ferişte yārī **bérür** erdiler.* (NF: 38-17/28) (İbrahim Aleyhisselam bina yapardı, İsmail peygamber taş uzatırdı, Cebrail Aleyhisselam ve başka altı melek yardım ederlerdi.)
- *Nūh aydı: İlāhī tün kün senün fermānıñ tegürdim tiñlemediler; açuķ aydım işitmediler, sır içinde pend **bérdüm** kabül kılmadılar.* (KE: 23v2/33) (Nuh söyledi: Allah’ım gece gündüz senin fermanını ulaştırdım ama dinlemediler, açıkça söyledim işitmediler, gizlilik içinde öğüt verdim kabul etmediler.)

- *Yana bir qaç eyyamdın sonġ biri keldi taqı ol cāmādannı tiledi erse, vālıđası aydı: Men ol cāmādannı seninġ yāringqa **bêrdim**, tedi erse, ol aydı kim: ...* (NF: 203-5/140) (Yine birkaç gün sonra biri geldi ve o çamaşır dolabını isteyince annesi konuştu: “Ben o çamaşır dolabını senin arkadaşına verdim” deyince o söyledi ki:..)

Ver- fiili, Kıpçak Türkçesinde “ber-, bir-, ver-, vir-” olarak bulunmaktadır. Kıpçak Türkçesindeki bu ses değişimi “*Kök. ber- / bir- > Kıp. ber- / bir- / ver- / vir-*” şeklinde olmuştur. Bu ses değişimini, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Kim maña bêrmese mên d[e] añar **bêrmem**.* (CC: 11a-14/153) (Kim bana vermezse, ben de ona vermem.)
- *... hikâyet: bir sulţân oġluna atasından köp māl ve ni met **kıldı** kerem ilin açıp saġa dādın **birdi** ...* (GT: 59-7/29) (... hikâye: Bir sultandan oġluna çok mal ve nimet kaldı, cömertlikle elini açıp sana hakkını verdi ...)
- *... cami içinde bir kim-irse-ni kördüm kim ikki ayaġı yoġ teġri ta’ālā **birgen** nimet-lerine köp türlü şükrler **kıldım** şî’r ...* (GT: 180-4/89) (... cami içinde iki ayaġı olmayan bir kişiyi gördüm ve Tanrı Teala’nın verdiği nimetlere çok şükrettim ...)

Ver- fiili, Çaġatay Türkçesinde “ber-, bir-, bër-, vër-, vir-” olarak bulunmaktadır. Çaġatay Türkçesindeki bu ses değişimi “*Kök. ber- / bir- > Çaġ. ber- / bir- / bër- / vër- / vir-*” şeklinde gerçekleşmiştir. Bu ses değişimini, tespit ettiğimiz şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Ba’zısıġa Semerqand sarı ruġşat **bêrildi**.* (B: 25a-3/104) (Bazısına, Semerkant tarafından izin verildi.)
- *Maĥmūd Barlas Ĥişārı **bêrmey** yaĥşı saġladı.* (B: 30a-4/112) (Maĥmūd Barlas, Ĥişār’ı vermeyerek iyi sakladı.)
- *Timur Bêg neslidin Yādigār Mirzā’ġa **bêrip** édiler.* (B: 168a-12/100) (Timur Bey’in soyundan Yādigār Mirzā’ya verirlerdi.)

Ver- fiili, Tatar Türkçesinde “bir-” olarak geçmektedir. Tatar Türkçesindeki bu ses değişimi “*Kök. ber- / bir- > Tat. bir-*” şeklinde olmuştur. Bu ses değişimini, taramış olduğumuz eserlerden verilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Ni öçén Rähilä bolay dip cawap **birdé** – ul hiçbér wakıtta da äytép bira almas.* (EYH: 061/19) (Niçin Rehile böyle bir cevap verdi – o hiçbir zaman böyle söyleyemez.)
- *Meskevdén **ķaytķaķ**, yañanı **birérbéz**.* (TR: 4832/180) (Moskova’dan dönünce, yenisini veririz.)

1.2.4. “-e / -i ~ -a” Denkliği Bakımından Ver- Fiili

Eski Türkçede kelime ortasındaki “-e / -i” ünsüzü, Çuvaş Türkçesinde “-a” ünsüzüne (*ber- / bir- ~ par-*) karşılık gelmektedir. Bu ses denkliğini, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Kay, an şıpış, Amikan. Kanma **par**.* (İET: 116) (Git, yapışma Amikan, dinlenmek için izin ver.)
- *Maşinışem pītīmpeh kunta ikkenne kuratıp ta huskalma signal **paratıp**.* (TK: 3698/780) (Arabaların hepsinin burada olduğunu görüyorum ve hareket etme sinyalini veriyorum.)
- *Pıl-sahır **parsa** çaraymır.* (ÇTVM: 165-14/154) (Bal şeker verip kesemedik.)

1.2.5. “-r” Düşmesi Bakımından Ver- Fiili

Ver- fiili ile ilgili yaptığımız taramalar neticesinde, fiilin sonundaki “r” sesinin Çuvaş Türkçesinde “ç, m, n” sesleri ile ilgili bir ek aldığında düştüğünü tespit ettik. Çuvaş Türkçesindeki bu ses düşmesi için tam bir kural yoktur. Sonu “-r” ile biten bazı fiillerin, görülen geçmiş zaman eki aldığında bu sesi düşürdüğü bilinmektedir.³⁰ Lakin taradığımız eserlerdeki örneklerde, *-r*’nin görülen geçmiş zaman ekinden başka zaman ekleri olarak da düştüğünü tespit ettik. Çuvaş Türkçesi gramerlerinde ve kaynaklarda “-r” sesinin, tespit ettiğimiz “ç, m, n” seslerinden önce düştüğüne dair farklı bir bilgiye rastlayamadık.

“-r” düşmesinin, Türkiye Türkçesinde ağızlarda “vemek/vemek” olarak örneği bulunmaktadır. Kelime, günümüzde bazı bölgelerde kullanılmaktadır. Lakin bu durum yazı diline yansımamıştır. Bu çalışmayı yazılı metinleri esas alarak yaptığımız için, yazı dilinde olmayan ve sadece ağızlarda kullanımı olduğu bilinen bir bilgiyi buraya almayı uygun bulmadık. Sadece bu duruma örnek göstermek ve bu düşmenin Türkiye Türkçesinin ağızlarında da kullanımı olduğunu, bu kullanımının devam ettiğini

³⁰ Feyzi Ersoy, *Çuvaş Türkçesi Grameri*, Ankara, 2017 s. 330.

göstermek için bu açıklamayı yaptık. Bu ses düşmesini, taradığımız eserlerden elde ettiğimiz şu örneklerde görmek mümkündür:

- — *Hama vïlrmesen, vïšene payanah tıtsa pama pulışıp, — tet faşist. (TK: 1074/695)* (“Beni öldürmezseniz, onları bugün yakalayivermenize yardım edeceğim”, diyor faşist.)
- *Şapla-şapla, tetip, maşinına yusasa panışın, tetip, kışt ta pulin ukşa tüles, tetip, şır ley paratip. (TK: 1623/712)* (Böyle böyle, dedim, arabayı tamir ediverdiğiniz için, dedim, az da olsa ödeme yapmak istiyorum dedim ve yüz ley verdim.)
- — *Hıraça kilse paçı. (TK: 686/682)* (“Kız çocuğu geliverdi.”)

1.3. Biçim Bilgisel Özellikleri Bakımından Ver- Fiili

1.3.1. Çekim Özellikleri Bakımından Ver- Fiili

Bu bölümde, ver- fiilinin almış olduğu ekler ve zaman çekimleri işlenecektir

1.3.1.1. Ver- Fiilinin Bildirme (Haber) Kipleri ile Çekimleri

Bu bölümde, ver- fiilinin almış olduğu haber/bildirme kipleri ile çekimlerinin kullanımları tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.3.1.1.1. Belirli Geçmiş Zaman Çekimi

Köktürkçe

Belirli geçmiş zaman çekimi, Orhun Türkçesi gramerinde “Kesin Geçmiş Zaman” olarak geçer. Çekim, “-D” ekinin iyelik eklerini almasıyla yapılır (Tekin, 2003: 181). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *İnançu Apa Yargan Tarkan ātiğ (bi)rtim, (an)ı öğtürt(üm). (KTY: B/54)* ((Ona) İnançu Apa Yargan Tarkan unvanını verdim, (onu) övdür(düm).)
- *Tengri Umay, ıduk Yer Sub basa berti erinç. (TYY: B3/90)* (Galiba, Tanrı Umay, kutsal Yer ve Su (ruhları bize) yardımcı oluverdiler.
- *Kağan atığ bunta biz birtimiz. (BKY: D17/66)* (Hakan unvanını burada (ona) biz verdik.)

- *Kül Tigin öğsüz akın binip tokuz eren sançdı, orduğ **birmedi**. (KTY: K9/50)*
(Kül Tigin öksüz kır (at)ına binip dokuz er(i) mızrakladı, karargâhı (düşmana) vermedi.)

KTY:³¹ (D20/42), (D20/44), (D20/44)

BKY: (K9/60), (K10/60), (K12/60), (K13/60), (G9/78), (G10/78), (D17/68), (G7/78), (G11/78).

TTY: (B3/82), (D2/92), (G8/84), (B3/90).

Eski Uygur Türkçesi

Belirli geçmiş zaman çekimi, Eski Uygur Türkçesi gramerinde “Görülen Geçmiş Zaman Eki” olarak geçmektedir. Çekim, “-dl” ve “-tl” ekleri ile yapılır. Olumsuz “-mA” ekiyle yapılır (Eraslan, 2012: 319). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *:: kut kolunu [ötüg ötünü katıg] ünin kıkıra [**birtim** bo kopda] kötrülmüş nom [iligi atl(ı)g nom er]dinig tükel [bitiyü teginip t(e)n]gri ajunta tapıgçı[sı bolgay] m(e)n :: (AY: 12-3/64) (Saadet isteyip ricada bulunarak yüksek sesle bağırıverdim; bu her şeyden yüce “öğreti hükümdarı” adlı öğreti cevherini tamamıyla yazıp, saygıyla yaparak Tanrı’nın dünyada hizmetkarı olacağım.)*
- *..... kim s(e)n somakituya bo ögdilig yükünç üze kamag tınl(ı)g oğlanın edgüke mengike yaratguluk king alkıg yol orukug neçe yada körkitü **birting**... (AY: 653-5/339) (... ki sen Somaketu’ya, bu övgülü hürmet ile bütün insan oğlu için iyilik ve mutluluk yaratacak geniş yolu nasıl açıp gösteriverdin...)*
- *... ötrü ol t(e)ngri kızı ulug azrua t(e)ngrike inçe tip kiginç **birti** ... (AY: 379-6/223) (... sonra o Tanrı’nın kızı ulu Ezrua, Tanrı’ya şöyle deyip karşılık verdi ...)*
- *... öngre yalañguḡ (ajunınta) (erken) vr(h)ar senğrem sa(nlıg) (sengik) (aşın) içgüsin yidimiz (yungladımız) (adınaḡuḡa) **birdimiz** ... (MS: 62-5/120)*

³¹ ver- fiili ile ilgili taradığımız eserlerde birçok örnek tespit ettik. Tespit ettiğimiz cümlelerden bazıları, ilgili bölümlerde örnek olarak gösterilmiştir. Tarama sonucunda elde ettiğimiz örneklerin tümünü buraya koymak mümkün olmadığından, her bölümle ilgili cümleler sayfa ve sütun sırasında göre sıralanarak ilgili bölümlere dizin şeklinde koyulmuştur.

(... vaktiyle insanlar (aleminde iken) manastırlara ait (yiyecek) ve içeceği yedik, (sarfettik ve başkasına) verdik ...)

- ... *ed tavar mîng (mîng) tümen tümen kırla ... **birdîngiz** .. (MS: 12-10/58)*
(... mal mülk binlerce on binlerce defa ... verdiniz.)
- .. *k(a)ltı öngreki ulug arjılar .. körkitü sözleyü **birtiler** .. (AY: 489-10/271)*
(Tıpkı önceki ulu arjılar gibi .. gösterip söyleyiverdiler.)
- .. *tıtsı kıvrag yıgdımız ödsüz erksiz boşguttumuz sengiķ seğrem sanlıg idişin tavarın aņanu alıp işletdimiz adnağuka **birmedimiz** yirin suvin bağıın borluķın erin atın oķlatdımız .. (MS:69-12/129)* (Talebe ve cemaati topladık ve liyakatsiz olduğumuz halde ders verdik. Manastıra ait olan kap-kacak ve malları gasp ederek alıp işlettik, başkasına verdik, yerini suyunu, bağıını bahçesini adamlarını ve atlarını taksim ettik.)

AY: (14-10/65), (34ı-1/78), (379-6/223), (389-17/228), (589-3/313), (610-13/322), (489-10/271), (12-3/64), (135-14/120), (354-24/212), (662-16/343), (497-11/274), (653-5/339).

MS: (10-15,17/55), (10-32/56), (10-1/55), (69-5/129), (73-43/138).

Karahanlı Türkçesi

Belirli geçmiş zaman çekimi, Karahanlı Türkçesi gramerinde “Görülen Geçmiş Zaman” olarak geçmektedir. Çekim, “-DI” ve “-DU” ekleri ile kurulurken, olumsuz “-mA” ekiyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 72). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Men üste.k **bırdım**. (DLT: 72/59)* (Ben ona fazlalık verdim.)
- *Neçe yarma.k **birdiñ**? (DLT: 542/442)* (Kaç para verdin?)
- *Beg aņa.r ot **bırdı**. (DLT: 29/16)* (Bey ona zehir verdi.)
- *ot em kalmadı kör neçe kıldılar*
*yaraşık ne erse anı **bérdiler** (KB: 1061/59)* (Yapmadıkları tedavi, vermedikleri ilâç kalmadı; faydalı gördükleri her şeyi verdiler.)
- *özüm dünyâ devlet bolup körmedi*
*tilek ârzûlarka köñül **bérmedi** (KB: 5749/299)* (Ben şahsen dünya ve devletin ne olduğunu görmedim, dilek ve arzulara da gönül vermedim.)

- *tére bildiñ altun yéyü bilmediñ*

*bu altun yığıp bir nelük **bérmediñ** (KB: 1674/90) (Altın toplamasını bildin, fakat yemesini bilmedin, bu altını yığdın da, bir tanesini olsun, neden başkasına vermedin.)*

DLT: (161/140), (180/153), (501/402), (518/416), (518/416), (524/425), (72/59), (77/64), (497/399), (537/439), (538/439), (541/441), (607/498), (249/219), (542/442), (299/249).

KB: (56/7), (598/34), (3658/192), (538/31), (37/6), (44/6), (92/9), (109/9), (146/11), (148/11), (149/11), (150/11), (168/12), (384/23), (387/23), (456/27), (504/29), (508/29), (522/30), (569/32), (577/33), (623-35), (752/42), (760/43), (761/43), (778/44), (1035/57), (1036/57), (1060/59), (1195/66), (1229/67), (1244/68), (1496/81), (1548/83), (1607/86), (1612/87), (1642/88), (1658/89), (1666/89), (1679/90), (1719/92), (1727/93), (1764/94), (1766/94), (1796/96), (1805/96), (1817/97), (1835/98), (1850/99), (1873/100), (1892/101), (1896/101), (1905/102), (1911/102), (1918/103), (1930/103), (1940/104), (1948/104), (2070/110), (2181/116), (2269/120), (2435/129), (2528/134), (2596/137), (2672/141), (2673/141), (2743/145), (2828/149), (2883/152), (2948/155), (2950/155), (3025/159), (3070/161), (3102/163), (3112/164), (3122/164), (3137/165), (3157/166), (3175/167), (3275/172), (3293/173), (3302/173), (3306/173), (3316/174), (3318/174), (3367/177), (3376/177), (3382/177), (3403/179), (3451/181), (3454/181), (3467/182), (3468/182), (3472/182), (3476/182), (3482/183), (3487/183), (3512/184), (3533/185), (3646/191), (3657/191), (3659/192), (3687/193), (3707/194), (3713/194), (3745/196), (3722/195), (3811/199), (3821/200), (3826/200), (3844/201), (3862/202), (3890/204), (3942/206), (3965/207), (3968/208), (3971/208), (3995/209), (4005/210), (4007/210), (4017/210), (4023/211), (4027/211), (4159/217), (4165/218), (4240/222), (4314/225), (4318/226), (4370/228), (4567/239), (4573/239), (4680/244), (4691/245), (4854/253), (4863/254), (4863-254), (4874/254), (4897/255), (4980/260), (4900/256), (4941/258), (4952/258), (4955/259), (4990/260), (5018/262), (5036/263), (5054/264), (5058/264), (5081/265), (5084/265), (5104/266), (5114/267), (5118/267), (5126/268), (5130/268), (5132/268), (5154/269), (5171/270), (5192/271), (5402/281), (5443/283), (5467/285), (5469/285), (5470/285), (5500/286), (5603/292), (5612/292), (5625/293), (5628/293), (5662/295), (5683/296), (5690), (5694/296), (5688/296), (5721/298), (5745/299), (5761/300), (5835/304), (5846/304), (5854/305), (5879/306), (5880/306), (5894/307), (5901/307), (5964/310), (5978/311), (5986/312), (5989/312), (6032/314),

(6037/314), (6047/315), (6124/319), (6123/319), (6186/322), (6192/322), (6229/324), (6236/324), (6237/324), (6243/325), (6265/326), (6296/328), (6351/331), (6387/333), (6395/333), (6408/334), (6422/334), (6618/345), (6619/345), (646/37), (851/48), (1172), (721/41), (793/45), (2879/152), (3679/193), (4313/225), (4455/233), (4566/238), (6497/338), (651/37), (3852/202), (5749/299), (797/45), (1032/57), (3058/161), (660/37), (1259/69), (1784/95), (5069), (5232/273), (5400/281), (6128/319), (1057/59), (1061/59), (6476/337), (1674/90), (3054/161), (6079), (5067/264).

Harezmi Türkçesi

Belirli geçmiş zaman çekimi, Harezmi Türkçesi gramerinde “Görülen Geçmiş Zaman” olarak geçer. Çekim, “-DI” ve “-DU” ekleriyle kurulur. Olumsuzu “-mA” ekiyle yapılır (Argunşah ve S. Yükksekaya, 2016: 198-199). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Hābilde kēḏin yüz otuz yıl keçdi Şiṣ tuğdı, Şiṣ Süryānī tilinçe hibetu'llāh tēmek bolur, ya'nī Teḡri 'aṭāsı, Hābīlni aldım erse anıḡ orniḡa Şiṣni bērdim tēdi.* (KE: 17v19/25) (Habil'den sonra yüz otuz yıl geçti Şiṣ doğdu, Şiṣ Süryani dilinde hibetullah demektir, yani Tanrı atası Habil'i alınca onun yerine Şiṣ'i verdim dedi.)
- *Sewünmiṣde İdiḡe şükr ḡıldı yana aydı: İṣḡakḡa bu kerāmet bērdiḡ, İsmā'ılḡa ne bērür-sen?* (KE: 54r7/74) (Sevindiḡinde İdi'ye şükretti ve yine söyledi: “İṣḡak'a bu kerameti verdin, İsmail'e ne verirsin?”)
- *Ol ḡükm üze Ciblāt Hāriṣ birle tuḡḡan ḡızını eḡḡin oḡulḡa bērdi.* (KE: 4r20/7) (O hüküm üzerine Ciblit, Haris ile doğan kızını diḡer oḡluna verdi.)
- *Taqı bu kitābke Nehcū'l-ferādīs at bērdük, ma'nīsī uṣṡmaḡlarnıḡ açuḡ yolu tēmek bolur.* (NF: 2-16/2) (Ve bu kitaba “Nehcū'l-Ferādīs” adını verdik, anlamı “Cennetlerin Açık Yolu” demektir.)
- *Māllarınḡnıḡ mülklerinḡizniḡ hem yarusını taqı bērdinḡiz.* (NF: 256-5/177) (Mallarınızın ve mülklerinizin de yarısını verdiniz.)
- *Ol qoy etini bir itke bērdiler.* (NF: 34-7/25) (O koyun etini bir köpeḡe verdiler.)

- *Varağa aydı: men **bërmedim**. (KE: 192r9/273)* (Varaka söyledi: “Ben vermedim.”)
- *Mundın soñ hıc kimerse atın Yaħyā **bërmedük**. (KE: 167v13/238)* (Bundan sonra hiç kimseye Yahya adını vermedik.)
- *Sütlüg koylar sütin **bërmediler**, sütsiz koy sütin bërdiler. (KE: 152r13/216)* (Sütlü koyunlar sütünü vermediler, sütsiz koyunlar sütünü verdiler.)
- *Ṭālūt aydı: tört yolu soradım evvelde nelük **cevāb bermediñ**? (KE: 133r18/187)* (Talut söyledi: “Dört kere sordum, neden önceden cevap vermedin?”)
- *‘Amālķa ötti, zaħmet tegürmedi, andın keçip katığraķ boldı, Hūd tegreside bir ħaṭ tartdı, Hūdğa **zaħmet bërmedi**. (KE: 30v11/43)* (‘Amālķa geçti, rahatsız olmadı. Oradan geçmek çok güç oldu. Hud etrafında bir ferman sundu, Hud’a rahatsızlık vermedi.)

KE: (17v19/25), (19r15/27), (23v2/33), (46v21/64), (67r4/93), (69r15/96), (109v11/153), (110r5/153), (125r2/175), (125v4/176), (131r9/184), (133r18/187), (134v18/190), (139v4/197), (152r6/216), (161v5/230), (166v16/237), (172r19/245), (192r19/273), (192v4/273), (193v6/275), (198v17/283), (206v11/295), (206v20/296), (209v16/300), (213r20/306), (213v14/306), (215v21/309), (243v20/354), (245r18/356), (229r15/331), (46v11/64), (54r7/74), (192r9/273), (110v14/154), (110v14/154), (129r14/181), (138v1/195), (145r5/205), (154v20/214), (167r16/238), (167r19/238), (167v3/238), (190v4/270), (192v4/273), (193v8/275), (198r5/282), (219r16/314), (238v17/346), (246r14/357), (219r16/314), (4r17/7), (4r20/7), (5r1/7), (4v16/7), (5r2/7), (5r3/7), (5v8/8), (5v15-16-17-18/9), (7r16/11), (7v14/11), (7v15/12), (8v11/13), (8v17/13), (9v15/14), (12v12/18), (13r19/19), (14r8/20), (14v21/21), (16r12/23), (18r2/25), (22r21/31), (23v21/33), (24r1/33), (24r17-20/34), (24r19/34), (26r4/36), (27v14/38), (27v15/38), (27v21/39), (28v12/40), (30v21/43), (31r9/43), (31v21/44), (33r2/46), (33r20/46), (33v15/47), (34v1/48), (34v7/48), (35v10/49), (36r21/50), (36r13/50), (36v14/51), (37r3/51), (37r4/51), (38r18/53), (38r8/53), (42v1/58), (42v15/59), (43v21/60), (44v10/61), (44v14/61), (45r7/62), (45v1/62), (45v9/63), (45v12/63), (46v9/64), (46v12/64), (46v19/64), (48v1/66), (49r11/67), (49r16/67), (49r18/68), (49v1/68), (50v20/70), (52v16/72), (53r6/73), (53r8/73), (54r2/74), (54r11/74), (58r11/81), (60r2/82), (61v16/86), (61v19/86), (63r19/88), (64r4/88), (64r5/89), (64v16/90), (64v20/90), (65r6/90), (67r6/93), (67r17/93), (67r20/93),

(69v2/96), (70v14/98), (70v18/98), (71r2/98), (71r7/98), (73v9/101), (74v12/104), (78r3/107), (80v6/111), (82v11/114), (82v14/114), (85r19/118), (85v9/119), (87v3/122), (89r12/124), (91v11/128), (92r13/129), (92r14/129), (92v14/129), (94r14/131), (94r21/131), (96r16/134), (96r19/134), (96r20/134), (97v11/136), (97v17/136), (99v12/139), (102r15/143), (103r2/144), (103v10/144), (105v7/147), (106r2/148), (107v1/150), (107v8/150), (109r1/152), (109r4/152), (109v16/153), (110r7/153), (110r10/153), (111v7/156), (113v11/159), (115v21/162), (116r21/163), (118r1/165), (118r7/165), (120r9/168), (122v13/172), (123r8/172), (123r10/172), (123r12/172), (124r12/174), (124v15/175), (124v19/175), (125r15/175), (125r18/175), (125v12/175), (128v17/181), (129v14/182), (132r15/186), (133r17/187), (133v18/188), (134v12/189), (134v14/190), (135r11/190), (135r13/190), (136v6/192), (137r17/193), (139r8/196), (139r19/195), (139r20/197), (139v1-2-6/197), (140r2/107), (140r14/108), (140v21/199), (141v17/200), (142r12/201), (143r18/202), (144r3/203), (144v10/204), (144v20/205), (149r7/211), (149v20/212), (150r12/213), (152r21/216), (155r8-13/220), (155r15/220), (155r16/220), (157v3/223), (157v18/224), (158r6/224), (158r16/225), (158v7/225), (158v21/226), (160r18/228), (161r9/229), (162r8/230), (162v6/231), (163r7/232), (163v12/232), (164v3/233), (165r16/235), (167r3/237), (167r19/238), (168r14/239), (169r16/241), (169r19/241), (170v2/242), (170v8/242), (170v10/243), (170v11/243), (171v12/244), (171r20/244), (171v8/244), (171v12/244), (172v5/245), (174v3/248), (176r1/250), (176r21/251), (176v15/251), (177r15/252), (177v3/252), (177v5/252), (178r21/253), (178v19/254), (179r3/254), (179v20/255), (180v16/257), (181r18/258), (181v3/258), (183v19/261), (184v21/262), (185v6/263), (187r5/265), (187v21/267), (188v20/268), (189r15/269), (189v10/269), (190v14/271), (190v15/271), (190v20/271), (191r1/271), (191r2/271), (191v5/272), (193r3/274), (193r7/274), (193v4/275), (194r6/276), (194r11/276), (194v13/277), (195v6-10/278), (196r4/279), (199r8/284), (199v4/284), (201r11/287), (201r16/287), (201v1/287), (201v6/287), (204r15/291), (204r19/292), (204v5/292), (204v10/292), (204v17/292), (204v19/292), (205r9/293), (205v16/294), (206r5/294), (206r11/294), (208v18/299), (210r12/301), (210r18/301), (210r19/301), (210v2/301), (211r11/302), (216r9/310), (216r14/310), (216v19/311), (217r2/311), (217v12/312), (219r14/314), (219v17/315), (220r12/315), (221r3-9-10/316), (222r15/318), (222r15/318), (222v11/319), (223r1/319), (223r12-14/320), (225v2/324), (226r3/325), (227r10/320), (227r6/327), (227r9/327), (227v3/328), (228r6/329), (230v18/333), (230r21/333), (231r16/334), (231r21/334), (231v15/335), (232r2/335), (232v13/336), (233r18/337), (233v9/338), (234r1/338), (233v12/338),

(233v21/338), (234v10/339), (235v19/341), (236r9/341), (236r18/342), (239r4/346), (240v10/349), (242v3/351), (244v5/355), (244v7/355), (244v20/355), (247r1/358), (51v21/71), (3r4/5), (9v9/14), (125r8/175), (97v10/136), (127v21/179), (145v21/206), (146r15/207), (167r20/238), (173v2/247), (214r4/307), (10v17/16), (99v14/139), (233r17/337), (34r7/47), (37r4/51), (37r3/51), (9r19/14), (21v9/30), (22v3/31), (35v12/49), (39r11/54), (47r3/64), (49r9/67), (49r10/67), (49r12/67), (49v12/68), (54r11/74), (58r13/80), (63r15/87), (63r16/87), (69r7/96), (73v7/101), (93v5/130), (102v15/143), (115r16/161), (117v15/165), (126r7/177), (132r7/186), (133v16/188), (136r18/192), (136v1/192), (140v5/198), (143v19/243), (144r10/204), (144r15/204), (152r13/216), (162v3/231), (165r1/234), (173v20/247), (174r14/248), (180r7/256), (184v6/262), (195v10/278), (198r19/282), (198r20/282), (200r11/285), (201v13/288), (203r2/290), (204v2/292), (204v11/292), (221v18/318), (229v7/331), (232v12/336), (233v7/338), (240v3/348), (241v18/351), (242r4/351), (246v6/358), (247v20/360), (9v10/14), (143v10/203), (192r9/273), (206v4-6/295), (133r18/187), (219r21/314), (12r14/18), (30v11/43), (123r12/172), (23v13/33), (45v21/63), (63r21/88), (63v10/88), (84r20/117), (109r10/152), (113v6/159), (121v21/170), (122r5/171), (122r19/171), (123r11/172), (124r12/174), (129r3/181), (133v17/188), (139r14/198), (143r4/202), (157v3/223), (159r21/226), (160v5/228), (161r9/229), (170r19/242), (194v10/277), (204v6/292), (223r11/320), (223r14/320), (231v1/334), (233v20/338), (235v8/340), (240r20/348), (69v15/96), (152r13/216), (222v21/319), (111r3/155), (130v4/183), (130v7/183), (240r20/348), (240v1/348), (241r2/349), (246r4/357).

NF: (101-7/73), (104-2/75), (203-5/140), (32-5/23), (59-3/43), (89-13/65), (94-8/69), (110-17/79), (133-16/94), (178-15/123), (180-14/124), (181-13/125), (215-9/148), (279-6/193), (308-1/213), (332-16/231), (347-5/241), (347-8/241), (406-12/283), (409-13/285), (424-12/295), (425-8/296), (100-15/73), (110-11/79), (299-17/207), (100-14/73), (317-13/220), (327-7/227), (327-8/227), (328-4/227), (347-15/242), (395-11/275), (141/9), (76-14,15/56), (205-13/141), (256-5/177), (256-4/176), (195-17/134), (23-16/18), (86-9/63), (259-2/178), (4-14/3), (5-13/4), (7-9/5), (7-16/5), (12-7/9), (12-7/9), (15-13/11), (25-3/18), (26-2/19), (27-1/20), (30-16/23), (31-1/23), (32-6/23), (35-13/26), (38-8/28), (39-15/29), (41-10/30), (41-11/30), (42-2/30), (43-15/32), (47-7,8/34), (48-8/35), (48-10/35), (48-11/35), (48-13/35), (51-6/37), (54-1/39), (54-11/40), (56-15/41), (64-9/47), (71-12/53), (73-12,13,14/54), (73-14/54), (73-17/54), (74-9,10/55), (75-9/55), (75-10,11/55), (75-11,12/55), (76-3/56), (76-4/56), (79-1/58), (79-

15/59), (79-17/59), (79-14/59), (80-4/59), (80-14/59), (81-7/60), (81-8/60), (81-17/60),
 (82-11/61), (82-16/61), (85-9/63), (88-8/64), (88-9/64), (90-7/66), (91-3/66), (94-10/69),
 (97-13/71), (99-11/72), (100-9/73), (100-11/73), (101-1/73), (102-7/74), (104-5/75),
 (107-2/77), (108-2/78), (109-1/78), (109-10/78), (110-10/79), (111-9,11/80), (111-
 14/80), (114-4/81), (114-15/82), (114-15/82), (119-10/85), (123-5,7,9/85), (125-1/89),
 (126-1/89), (126-4/89), (127-5/90), (127-13/90), (128-11/91), (130-3/92), (130-3/92),
 (130-3/92), (131-6/92), (133-7/94), (133-12/94), (135-7/95), (135-10/95), (138-5/97),
 (138-10/97), (138-11/97), (140-11/98), (140-16/98), (143-13/100), (145-12/101), (145-
 17/102), (147-3/102), (151-8/105), (151-8/105), (151-10/105), (151-13/105), (151-
 14/105), (152-1/105), (159-4/110), (159-6/110), (160-13/111), (163-17/113), (165-
 14/114), (166-12/115), (170-15/118), (171-6/118), (175-9/121), (174-6/120), (175-
 7/120), (175-8/120), (179-4/123), (180-5/124), (186-14/128), (187-2/128), (194-1/133),
 (195-16/134), (197-1/135), (196-10/135), (196-12/135), (205-3/141), (205-11/141),
 (205-12/141), (206-12/142), (218-8/150), (218-17/150), (219-5/150), (233-7/161), (238-
 4/164), (252-2/174), (252-15/174), (257-11/177), (257-13/177), (259-4/179), (268-
 16/185), (279-1/193), (279-12/193), (281-8/194), (282-15/195), (292-5/202), (292-
 6/202), (300-4/207), (309-13/214), (309-16/214), (310-17/215), (312-10/216), (323-
 1/224), (325-8/225), (331-10/230), (332-7/230), (333-10/231), (342-11/238), (349-
 5/243), (358-8/249), (359-12/249), (365-5/253), (370-8/257), (380-2/264), (388-
 13/270), (392-3/272), (409-16/285), (410-15/286), (410-16/286), (412-14/287), (414-
 9/288), (416-11/289), (418-4/291), (419-2/291), (419-3/291), (419-5/291), (421-
 14/293), (424-11/295), (426-2/296), (428-10,11/298), (434-10/302), (25-13/19), (27-
 5/20), (34-7/25), (18-11/14), (23-17/18), (26-7/19), (35-16/26), (78-1/57), (78-5/57),
 (84-17/62), (94-11/69), (105-3/76), (122-15,16/87), (141-6/99), (141-16/99), (142-9/99),
 (145-12/101), (160-2/111), (178-13/123), (183-7/126), (186-16/126), (196-17/135),
 (235-10/162), (235-12/162), (239-5/165), (259-13/179), (294-17/204), (297-11/206),
 (307-7/212), (311-9/215), (390-5/271), (290-3/200), (2-16/2), (62-10,11/46), (63-1/46),
 (30-2/22), (146-11/102), (146-12/102), (315-2/218), (21-6/16), (107-13/77), (134-9/94),
 (48-1/35), (139-5/97), (146-3/102), (173-1/119), (210-13/145), (251-16/174), (372-
 8/258), (372-10/258), (388-16/270), (410-16/286), (88-7/64), (241-1/166), (250-3/172),
 (284-9/196), (76-5/56), (293-11/203), (146-16/102), (227-16/156), (290-4/200).

Kıpçak Türkçesi

Belirli geçmiş zaman çekimi, Kıpçak Türkçesi gramerinde “Görülen Geçmiş Zaman” olarak geçer. Çekim, “-DI” ve “-DU” ekleriyle kurulurken, olumsuzu “-mA” ekiyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 337-338). Bu çekimi, taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *kêneş bêrdüm* (CC: 6b-6/144) (Tavsiye verdim.)
- ... *êgeç êltir-sên haçımını êç bolmaçı nêmege nêk bêrdiñ.* (CC: 75a-6/308) (... haçımı götürürsün, imkansız bir şeyi niye verdin?)
- ... *bêy[i]m tengeri mênim tınım algıl ol sözni ayt[tı] da canın tengeri êline bêrdi.* (CC: 61b-21/261) (... Rab, benim canımı al; o sözü söyleyince canını Rabbin eline verdi.)
- ... *kördi kim qarındaşına aş içinde ağu birdi-ler* ... (GT: 23-2/11) (... gördü ki kardeşine yemeğin içinde zehir verdiler ...)

CC: (6b-6/144), (18a-28/165), (24b-9/177), (7a-28/146), (9-a3/149), (21a-21/171), (23a-18/174), (24a-13/176), (26b-26/182), (28a-16/184), (58a-39/249), (61b-21/261), (63b-15.16/272), (70b-12/294), (7b-2/146), (71b-14/298), (76a-13/310).

GT: (121-2/60), (233-13/116), (353-8/176), (6-10/2), (59-7/29), (269-9/134), (65-11/32), (66-6/32), (67-3/33), (94-6/46), (156-10/77), (176-2/87), (211-9/105), (258-7/128), (277-7/138), (283-2/141), (286-10/142), (288-1/143), (23-2/11), (27-10/13), (130-3/64), (22-13/10), (30-3/14), (41-7/20), (66-6/32), (78-2/38), (85-8/42), (207-1/103), (220-5/109), (282-1/140), (293-3/146).

Çağatay Türkçesi

Belirli geçmiş zaman çekimi, Çağatay Türkçesi gramerinde “Görülen Geçmiş Zaman” olarak geçer. Çekim, “-DI” ve “-DU” ekleriyle, olumsuzu “-mA” ekiyle yapılır (Argunşah, 2018: 187-188). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Mên dağı minnet tuttım, ruḥṣat bêrdim.* (B: 79a-14/46) (Ben de minnet ettim, izin verdim.)
- ‘Ömer-Şeyḥ Mīrzā hem Andicān ḥükümetini aḡa bêrdi. (B: 13b-3/86) (‘Ömer-Şeyḥ Mīrzā Andican hükümetini ona verdi.)

- *Bu cihettin yürüy bérduk.* (B: 114b-1/112) (Bu taraftan yürüyüverdik.)
- *Bir néçe yıldın soñ Adık Sulṭānğa, kim Çiñgiz Hānnıñ uluq oğlu Cuci nesli Qazaq sulṭānlarıdır, bérdiler.* (B: 12a-6/84) (Birkaç yıldan sonra Adık Sulṭān'a, Çiñgiz Hān'ın oğlu Cuci'nin nesli Qazaq sultanlarındandır, verdiler.)
- *Cevāb bérmedim.* (B: 115b-5/114) (Cevap vermedim.)
- *Mén Ġaznī'de her néçe tecessüs qıldım bu çeşmedin hıçkim nişān bérmedi.* (B: 139a-10/52) (Ben Ġaznī'de nice araştırma yaptım ve bu pınardan hiç kimse iz vermedi.)
- *Nāmūs qılıp maña hem ruḡsat bérmediler.* (B: 187b-13/22) (Haya edip bana da izin vermediler.)

B: (6a-14/76), (57a-14/154), (13b-3/86), (8a-5/78), (8b-3/79), (12a-9/85), (14b-8/88), (24b-2/103), (32b-13/116), (36a-6/121), (39a-13/126), (42a-2/130), (50a-7/143), (53b-10/148), (56b-8/153), (57a-2/153), (57b-8/154), (58b-14/156), (69a-10/29), (72a-4/34), (74b-10/38), (74b-12/38), (78b-6/45), (79b-12/47), (80b-1/48), (80b-12/49), (83b-12/54), (85a-9/56), (87a-5/59), (106a-8/95), (112b-14/109), (113a-3/109), (114b-8,12/112), (117b-3/118), (117b-4/118), (119a-9/122), (139b-1/53), (144b-2/61), (156a-13/79), (156b-14/80), (159a-12/84), (165b-5/95), (167a-7/98), (172a-14/109), (187b-4/22), (190a-13/27), (191a-2/28), (196b-4/36), (198b-8/40), (210b-5/58), (222b-7/77), (236a-7/97), (242a-7/107), (242b-15/108), (12a-6/84), (15a-12/89), (17b-2/93), (27b-1/108), (34a-1/117), (40a-8/127), (53a-9/147), (53b-6/148), (59b-10/157), (62b-4/18), (104b-10/91), (108a-4/98), (112a-8/107), (151a-13/71), (155b-10/78), (161a-9/87), (172b-2/109), (172b-8/109), (173a-13/111), (199b-1/41), (208a-16/55), (214a-7/64), (14a-14/88), (79a-14/46), (200b-11/43), (115a-13/114), (115b-8/114), (118b-3/120), (200b-8/43), (202a-3/45), (202a-4/45), (212a-8/60), (232a-12/91), (243a-11/109), (54a-15/149), (228a-5/85), (114b-1/112), (119b-10/123), (152a-5/73), (159b-6/85), (160a-2/85), (97a-1/76), (139a-10/52), (159a-11/84), (168a-10/100), (34b-8/118).

Tatar Türkçesi

Belirli geçmiş zaman çekimi, Tatar Türkçesi gramerinde “Görülen Geçmiş Zaman” olarak geçer. Çekim, “-dı, -dë, -tı -të” ekleriyle, olumsuzu “-mA” ekiyle yapılır

(Öner, 2007: 715-716). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Dörös sorav **birdéñ!** (TR: 3553/142) (Doğru soru sordun!)*
- *Ahırdan bulaçak galim ölkän galimnärgä tübänçélék bélän üzénéñ rähmätén béldérdé tiyészle wägdälärén **birdé**, annarı gıylmi sovet çlennarı şar salıp, yégétébézné bik haklı räwéştä kandidat yasap kuydılar. (EYH: 421/61)*
(Sonunda müstakbel âlim yaşça büyük âlimlere mütevazılıkla teşekkürlerini bildirecek şekilde sözler verdi, sonra, bilimsel komisyon üyeleri ayağa kalkıp genci pek haklı olarak doktor yaptılar.)
- *İñ yahşı ukuvçulardan bərsé bulğan kursantka köçke-köçke diplom **birdéler**. (TR: 4164/160) (En iyi okuyanlardan biri olan öğrenciye güç bela diploma verdiler.)*
- *“Kiçké yahta ğına bula”, — dip **cavap birdém**. (TR: 1396/77) (“Geceki tarafta”, — diye cevap verdim.)*
- *Şunnan indé aña zihénéne kilérge irék **birmedéler**. (TR: 6391/226) (Ondan sonra onun kendine gelmesine fırsat vermediler.)*

EYH: (195/33), (421/61), (061/19), (350/49), (402/58), (402/57), (424/61), (331/47), (426/62), (448/65), (603/80).

TR: (086/90), (350/46), (1479/80), (997/65), (217/42), (396/47), (912/63), (958/64), (1141/69), (1675/86), (1789/89), (2150/100), (2267/103), (2620/114), (2987/125), (3065/127), (3171/130), (3594/143), (3722/147), (4144/159), (4388/166), (4400/167), (4507/170), (4817/179), (5070/187), (5109/188), (6000/215), (6632/233), (4643/174), (442/49), (2027/96), (4164/160), (1119/69), (1396/77), (2248/103), (3553/142), (299/44), (826/60), (3691/146), (2731/117), (5291/193), (5316/194), (5902/212), (6033/216), (1703/86), (6391/226), (3911/152).

Gramerlerde “-tı -tē” belirli geçmiş zaman eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Ancak, taradığımız eserlerde “ver-” fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklere rastlanmamıştır. Bundan dolayı örnek verilememiştir.

Çuvaş Türkçesi

Belirli geçmiş zaman çekimi, Çuvaş Türkçesi gramerinde “Görülen Geçmiş Zaman Kipi” olarak geçer. “l, n, r” ünsüzlerinden sonra “-tĭ, -tĭ”, “-çĭ” (-tĭ, -tĭ eklerinin geldiği fiillerin üçüncü şahıslarına gelir) ve ünlüler ile “l, n, r” dışındaki ünsüzlerden sonra gelen “-rı, -rĭ” ekleriyle yapılır. Olumsuz hali “-mA” eki ile yapılır (Ersoy, 2017: 328-335). Bu çekimi, Taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- — *Akĭ epĭ sire tĭk tĭnĭ ŝĭrten tenĭ pek hamĭn inkeklĭ purnĭŝ şinçen kalasa patĭm.* (TK: 2997/757) (Size kendi sıkıntılı hayatımı adeta durup dururken anlatıverdim.)
- — *Hĭraça kilse paçĭ.* (TK: 686/682) (“Kız çocuğu geliverdi.”)
- *Pire kokkĭl’ tusa parçĭŝ,* (ÇTVM: 110-5/104) (Bize börek yapıp verdiler...)

TK: (104/663), (686/682), (2537/742), (484/675), (672/681), (1013/693), (2675/747), (2922/755), (3348/769), (3421/771), (3425/771), (3810/784), (3996/790), (4439/805), (4034/791), (591/679), (1733/716), (4224/797), (1155/697), (2472/740), (2527/742), (4118/794), (4393/803), (862/688), (1733/716), (2997/757), (2999/758).

Ver- fiili, Köktürkçe ve Uygur Türkçesinde “-ti” belirli geçmiş zaman ekini almıştır. Ek, Eski Uygur Türkçesinde sadece bir örnekte “-di” şeklinde kullanılırken; Karahanlı Türkçesi ve Harezmi Türkçesinde de “-di”li şeklinin kullanımı söz konusudur. Lakin, Harezmi Türkçesinde ekin “-di” şekli, 1. çoğul şahısta düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışına çıkarak “-dü” şeklinde kullanılmıştır. Kıpçak Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde “-di”li kullanımları daha fazladır. Ancak 1. teklik ve çokluk şahıslarda düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışına çıkarak “-dü”lü kullanımı vardır. Tatar Türkçesinde “-dé” şeklinde kullanılırken, Çuvaş Türkçesinden tespit edilen örneklerde ise “-tĭ” ve “-çĭ” şekillerinin kullanıldığı görülmektedir. Ekin bazı tarihî dönemlerde özellikle 1. teklik ve çokluk şahıslarda düzlük yuvarlaklık uyumunun dışına çıkması ve ekin yanında yer alan seslerin yuvarlaklaştırıcı özelliğe sahip olması, başka eklerin etkisi şeklinde düşünülebileceği gibi dönemin karakteristik özelliği olarak da değerlendirilebilir.

1.3.1.1.2. Belirsiz Geçmiş Zaman Çekimi

Köktürkçe

Belirsiz geçmiş zaman çekimi, Köktürkçe gramerinde “{-mİş} Ekli Geçmiş Zaman” olarak geçer. Çekim, “-mİş” eki ile yapılırken, olumsuz hâli “-mAdUk” ekiyle yapılmaktadır (Tekin, 2003: 188). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Tölis Tarduş (bodunuğ anta etmiş), Yabguğ Şadığ anta **bermiş**. (KTY: D14/42)* (Tölis (ve) Tarduş halklarını o vakit düzenlemiş, Yabgu’yu (ve) Şad’ı o vakit (onlara) vermiş.)
- *Olurupan, Türük bodunıñ ilin tör(üs)in **tuta birmiş, iti birmiş**. (KTY: D1/38)* (Tahta oturarak, Türk halkının devletini (ve) yasalarını yönetivermiş, düzenleyivermişler.)
- *İlgerü, kün tuğsıkka, Bükli (k)ağanka teği **süleyü birmiş**, kırığaru Temir Kapığka <teği> **süleyü birmiş**; Tabgaç kağanka ilin törüsin **alı birmiş**. (BKY: D8/64)* (Doğuda, gün doğusunda, Bükli hakanına kadar sefer edivermişler, batıda Demir Kapı’ya kadar sefer edivermişler; Çin imparatoru için (böylece) fetihler yapmış, ülkeler almışlar.)

KTY: (D1/38), (D8/40).

BKY: (D3/62), (D8/64), (D12/66).

Orhun Türkçesine ait gramerde belirsiz geçmiş zamanın olumsuz hâli olan “-mAdUk” ekinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanımına örnekler verilmektedir. Ancak, taradığımız eserlerde *ver-* fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklerle rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

Belirsiz geçmiş zaman çekimi, Eski Uygur Türkçesi gramerinde “Duyulan Geçmiş Zaman” olarak geçer. Çekim, “-mİş” eki ile yapılırken, olumsuzu “-mA” ekiyle yapılmaktadır (Eraslan, 2012: 327). Bu çekimi, bahsedilen döneme ait taramış olduğumuz eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- ... *neçe buyan edgü kılınçlarım erser <inçe> k(a)ltı ayaça aş birmiş ...* (AY: 168-23/134) (... ne kadar sevabım ve iyi davranışlarım var ise, işte böyle avuç dolusu yemek vermiş ...)
- ... *tapıg uduğ kılmadın kirtgünçlüg upasılarnañ **birmiş** buşılarn tapınur erdiler ..* (MS: 73-2/136) (... saygı ve tapınma göstermeksizin inanmış müminlerin verdikleri sadakalar ile tapınırlar, saygı gösterirler.)
- :: *yene adınlarıg yme kılurmakları üze adınaguka yme **aça birmiş** bolur ::* (AY: 222-5/155) (Yine başkaları ile yaptırmak için başkasına açıvermiş olur.)

AY: (161-16/131), (168-23/134), (222-5/155), (442-15/251), (579-6/309), (590-6/313), (595-3/315), (625-8/328), (641-21/334), (642-1/334).

MS: (1-64/41), (50-8/103), (73-2/136).

Grammerlerde belirsiz geçmiş zamanın olumsuz hâli “-mA” ekinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Lakin, taradığımız eserlerde *ver-* fiilinin bu eklerle kullanıldığı bir örnek tespit edilememiştir. Bundan dolayı örnek verilememiştir.

Karahanlı Türkçesi

Belirsiz geçmiş zaman çekimi, Karahanlı Türkçesi gramerinde “Öğrenilen Geçmiş Zaman” olarak geçer. Çekim, “-mİş” eki ile kurulurken, olumsuzu “-mA” ekiyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 73). Bu çekimi, taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *bayat kılmış emdi saña edgülek*
*bilig **bérmış** erdem ukuş ög ülüg* (KB: 3200/168) (Tanrı sana şimdi lütfetmiş, bilgi vermiş; fazilet, akıl ve anlayış nasip etmiştir.)
- *idi yakşı aymış ötüken begi*
*tilin **tutzu bérmış** saña söz yégi* (KB: 2682/142) (Ötüken beyi çok iyi söylemiş, sözlerin iyisini sana dili ile ulaştırmıştır.)

DLT: (63/50), (543/443).

KB: (2648/140), (2682/142), (3200/168), (3473/182).

Gramerlerde, belirsiz geçmiş zamanın olumsuz hâli “-mA” ekinden söz edilmekte ve farklı fiillerle kullanılışına örnekler verilmektedir. Ancak, taradığımız eserlerde ver-fiilinin bu eklerle kullanıldığı örnekler tespit edilememiştir. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Harezmi Türkçesi

Belirsiz geçmiş zaman çekimi, Harezmi Türkçesi gramerinde “Öğrenilen Geçmiş Zaman” olarak geçer. Çekim, “-mİş” ve “-p tur(ur)” ekleriyle yapılır. Olumsuzu “-mA” ekiyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 199-200). Bu çekimi, taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Aymışlar: yétmiş kün oyağ turdı, du’ā kıldı yalbardı: İđiyā meni yarlıkağıl, maña mülkī bērgil kim mendin özge kimersege **bērmış** bolmağay-sen, kamuğnı bağışlağan sen-sen. (KE: 137r19/193) (Söylemişler: Yetmiş gün uyanık durdu, dua edip yalvardı: “İdiya beni bağışla, bana mülk ver ki benden başka kimseye vermiş olmayacaksın, hepsini bağışlayan sensin.”)*
- *Yā ‘Ömer, eşittim kim oğlung ‘Abdullāh hatuninga hayz hālında talāq **bērmış**, andağ kerekmez. (NF: 122-4/86) (Ya Ömer, işittim ki oğlun Abdullah karısını hayızlıyken boşamış, öyle yapmamalıydı.)*
- *Halāyıqlar neerse **bērmemişler**. (NF: 332-10/230) (İnsanlar bir şey vermemişler.)*
- *Anası aydı: men’in oğlum mēndin ayrılıp turur, Ya’kūb yalavaç du’āsı birle Mevlī ta’ālā **haber bērip turur**. (KE: 105v10/147) (Annesi söyledi: “Benim oğlum benden ayrıldı, Yakup peygamberin duası ile Mevli Teala haber vermişti.)*

KE: (49v3/68), (137r19/193), (123v20/321),

NF: (26-1/19), (122-4/86), (160-6/111), (126-7/89), (132-3,4,5/93), (151-8/105), (221-16/152), (412-8/287), (413-16/288), (414-1/288), (422-3/293), (250-14/173), (332-10/230).

Kıpçak Türkçesi

Belirsiz geçmiş zaman çekimi, Kıpçak Türkçesi gramerinde “Öğrenilen Geçmiş Zaman” olarak geçer. Çekim, “-mİş, -p, -(I/U)ptır, -(I/U)ptUr, -(I/U)p (turur)” ekleriyle

yapılırken, olumsuzu “-mA” ekiyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 338-339). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- ... *tıñ u kös-könü öpkesin koyup b[e]ript[i]r algışın ave maria anamız seni sö[v]üp çın hanımız barçadan üstün kötürdi ...* (CC: 69b-12/291) (...çok ve dosdoğru öfkesini bırakıvermiş, duayla Ave Maria annemiz seni sevip gerçek kralımız hepsinden üstün olarak yükseldi.)
- ... *faķır-lık sebebi bilen fesād işlerge tüşüp yüz suvun yilge birip tururlar şı'r ...* (GT: 308-11/153) (... fakirlik sebebiyle kötü işlere bulaşıp, yüz suyunu yele vermişler şiiir...)

Gramerlerde “-mİş” ile “-(I/U)p turur” belirsiz geçmiş zaman eklerinden ve belirsiz geçmiş zamanın olumsuzu “mA” ekinden söz edilmektedir. Lakin, taradığımız eserler içerisinde ver- fiilinin bu eklerle birlikte kullanıldığı örnekler bulunmamaktadır. Bu sebepten ötürü örnek verilememiştir.

Çağatay Türkçesi

Belirsiz geçmiş zaman çekimi, Çağatay Türkçesi gramerinde “Öğrenilen (duyulan) Geçmiş Zaman” olarak geçer. Çekim, “-mİş, -(U/I)ptır, -(U/I)ptUr, -(U/I)p turur, -GAndur, -GAn turur” ekleriyle yapılır. Ekin olumsuzu “-mA” ile yapılır (Argunşah, 2018: 189-190-191). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Uşol küni Andicāndın bir kişi bu haberni keltürdi kim yėti kün mundın burun uşol şenbe kim biz Semerqandın çıqıptur biz, uşol şenbe ‘Alī Dost Tağayı Andicān qal’asını muḥāliflerğa bériptür.* (B: 53b-4/148) (İşte o gün Andican’dan bu haberi getirdi, yedi gün bundan önceki cumartesi biz Semerkant’tan çıktık; o cumartesi ‘Alī Dost Tağayı, Andican kalesini muhaliflere vermiştir.)
- *Oğlı Muḥammed Sulṭān Mīrzā’dur kim bu tāriḥde Qanūc vilāyetini aḡa bériptür-mén.* (B: 167b-14/99) (Oğlu Muhammed Sulṭān Mīrzā’dır ki bu tarihte Qanūc vilayetini ona vermiştim.)
- *Toydın soḡra ol münāsebet bile kim Timur Bég uluq ‘Ömer-Şeyḥ Mīrzāğa Fergāna vilāyetini bérğendür, Andicān vilayetini bérıp Hudāberdi Tuḡçı Timurtaşnı bégatake qılıp yiberdi.* (B: 6b-15/77) (Toydan sonra o münasebet ile

Timur Bey, ulu Ömer-Şeyh Mîrzâ'ya Fergāna vilayetini vermiştir; Andicān vilayetini verip Hudāberdi Tuğçı Timurtaş'ı beylere verip gönderdi.)

Gramerlerde “mİş, -(U/I-)ptIr, -(U/I-)p turur, -GAn turur” belirsiz geçmiş zaman eklerinden ve belirsiz geçmiş zamanın olumsuzu “-mA” ekinden bahsedilmektedir. Ancak, taradığımız eserlerde *ver-* fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklerle rastlanmamış ve bu sebeple örnek verilememiştir.

Tatar Türkçesi

Belirsiz geçmiş zaman çekimi, Tatar Türkçesi gramerinde “Öğrenilen Geçmiş Zaman” olarak geçer. Çekim, “-ğan, -gen, -қан, -ken” ekleriyle yapılırken, olumsuzu “-mA” ekiyle yapılır (Öner, 2007: 716). Bu çekimi, Tatar Türkçesindeki taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Tik béršéne géne almaş **birgenner**.* (TR: 914/63) (Tek bir tanesine alternatif vermişler.)
- *Malay: —Āniyém anı üzénéñ kükräk söténä izép péşérdé şul! – dip **cawap birgün**.* (EYH: 474/68) (Çocuk: —Annem onu kendi memesinin sütüne katıp pişirdi! diye cevap vermiş.)

Gramerlerde “-қан, -ken” belirsiz geçmiş zaman eklerinden ve belirsiz geçmiş zamanın olumsuzu “-mA” ekinden söz edilmekte ve farklı fiillerle kullanılışına örnekler verilmektedir. Ancak, taradığımız eserlerde *ver-* fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklerle rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Çuvaş Türkçesi

Belirsiz geçmiş zaman çekimi, Çuvaş Türkçesi gramerinde “Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi” olarak geçer. Çekim, “-nĭ, -nĭ” ekleriyle kurulurken, ekin olumsuz şekli “-mAn” ile yapılır (Ersoy, 2017: 336-339). Bu çekimi, Çuvaş Türkçesinden taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Petema inke **parni**.* (İET:104) (Petema yenge vermiş.)
- *Aslĭ vırĭs halĭhĭpire pĭr çĭlhepe te pĭr kĭmĭlpa şĭhĭntarnĭ, tĭvanlatnĭ, Sovet vlaşĭ ĭpire ir ĭk purnĭş **panĭ**, kommunisten partiyĭ ĭpire kunseren te şulseren tasa çĭrellĭ şĭnsem pulma vĭrentnĭ.* (TK: 3370/770) (Büyük Rus halkı bizi tek bir dilde ve

kalpte birleştirdi, kardeş yaptı, Sovyet iktidarı bize özgür bize yaşam verdi, komünist parti bizi her geçen gün ve her geçen yıl daha temiz kalpli insanlar olmayı öğretti.)

- *Şinçen tata parĩĩ te pulnĩ, ĩna ta paman.* (TK: 1454/707) (Üstelik adama borcu da varmış, onu da vermemiş.)

TK: (493/675), (1424), (1544/710), (3370/770), (214/666), (839/687), (1063/694), (1091/695), (1096/695), (1626/713), (1880/721), (1885/721), (2407/738), (2592/744), (3344/769), (3568/776), (3688/780), (5012/823), (5428/837), (5432/837), (5479/838).

Belirsiz geçmiş zaman ekimi Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi ve Karahanlı Türkçesinden “-mIş” şeklinde kullanılmıştır. Harezm Türkçesinde hem “-mIş”lı şeklinin kullanımı hem de “-p tur”lu kullanımı mevcuttur. Ek, Kıpçak Türkçesinde de “-(I/U)ptIr, -(I/U)ptUr” şeklinde kullanılırken, ağatay Türkçesinde “-(U/I-)ptUr” ve “-GAndur” şeklinde kullanılmıştır. Tatar Türkçesinde “-GAn” şeklinde kullanılırken Çuvaş Türkçesinde “nĩ, -nĩ” şeklinde kullanımı söz konusudur. Ekin olumsuz hâlinin örneklerine Harezm Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinde rastlanmıştır. Bazı örneklerde tasvirî fiillerle kullanımların gramerleşme sonucunda ek haline gelmeye başladığı da görölmektedir. Eklerden bazılarının ver- fiiliyle kullanımına rastlanmamıştır.

1.3.1.1.3. Geniş Zaman ekimi

Köktürkçe

Orhun Türkçesi gramerinde geniş zaman ve şimdiki zaman çekimleri aynı şekildedir. ekim, “-Ar, -r, -Ir, -Ur, -yUr” ekleriyle kurulurken, olumsuzu “-mAz” ekiyle yapılmaktadır (Tekin, 2003: 185). Bu ekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Köp maŋga körti, işiş küçüş birür.* (KTY: D30/46) ((Bu halkların) hepsi bana bağımlı oldular, (bana) hizmet ediyorlar.)
- *Anta anyış kişi ana boşgurur ermiş: “Irak erser, yablak ağı birür, yağuk erser edğü ağı birür” tip ana boşgurur ermiş.* (BKY: G7/36) (Orada kötü (niyetli) kimseler şöyle akıl verirler imiş: “(Çinliler, bir halk) uzak(ta yaşıyor) ise, kötü hediyeler verir, yakın(da yaşıyor) ise iyi hediyeler verir” deyip öyle akıl verirler imiş.)

- “Kağanlığ bodun ertim; kağanım kanı? Ne kağanıka işiğ küçüğ **birür men?**” tir ermiş. (BKY: D9/40) (“Hakan sahibi (bir) halk idim, hakanım nerede? Hangi hakana hizmet ediyorum?” der imiş.)

KTY: (G5/34), (G7/36), (D30/46), (D9/40).

BKY: (K4/56), (K5/58), (D9/64).

Gramerlerde “-Ar, -r, -Ir, -yUr” geniş zaman ekleri ile geniş zamanın olumsuz hâli “-mAz” ekinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanımına örnekler verilmektedir. Lakin, taradığımız eserler içerisinde ver- fiilinin bu eklerle birlikte kullanıldığı örnekler tespit edilememiştir. Bundan dolayı örnek verilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

Eski Uygur Türkçesinde geniş zaman ile şimdiki zaman çekimleri aynı şekildedir. Çekim, “-r, -Ar, -Ur” ekleriyle kurulur. Olumsuzu “-mAz” ekiyle yapılır (Eraslan, 2012: 325). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- ... t(e)ngri yirining erkligi .. **birür** ulug küç küsün .. (AY: 551-3/296) (Tanrılar ülkesinin hükümdarı, büyük güç kuvvet verir.)
- :: üküş telim buşı **birürler** .. (AY: 216-1/152) (Sayısız sadaka verirler.)
- .. ötrü sudani bay er erdni bir bire uluğ tört erdnilig samntapuşp atlıg seŋgrem itip tēngri burқан başın қamağ bursonğ қуврағқа буşı **birür** .. (MS: 52-27/108) (Sonra zengin Sudhana-cevher bir mil büyüklüğünde dört cevherle mücehhez Samantapuşpa adlı manastırı inşa edip Tanrı Burkan başta olmak üzere bütün cemaate (bursong kuvrag = skr. sangha) sadaka verir.)

AY: (551-3/296), (629-19/329), (647-3/336), (647-10/336), (648-8/347), (651-7/338), (216-1/152), (216-17/152), (216-19/152), (216-21/153), (217-9/153), (219-2/154), (454-19/256), (565-19/304).

MS: (10-2/55), (52-27/108), (73-27/137), (55-04/112), (71-60/134), (71-62/134).

Gramerlerde “-Ar, -r, -Ir, -yUr” geniş zaman ekleri ile geniş zamanının olumsuzu “-mAz” eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanımına örnekler verilmektedir. Ancak, taradığımız eserlerde ver- fiilinin bu eklerle birlikte kullanıldığı örneklere rastlanmamıştır. Bundan dolayı örnek verilememiştir.

Karahanlı Türkçesi

Karahanlı Türkçesinde geniş zaman ile şimdiki zaman çekimleri aynı şekildedir. Çekim, “-r, -Ar, -Ir, -Ur” ekleriyle yapılırken, olumsuzu “-mAs/-mAz” ekleriyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 70). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *bayat kimni erse kötürse kutun*
*añar işçi **bérür** yarağlığ bütün* (KB: 1761/94) (Tanrı bir kimseyi mesut etmek ve yükseltmek isterse, ona ehliyetli ve dürüst hizmetkârlar verir.)
- *çığayığ küdezilse ortu bolur*
*bu ortu **bérer** tınsa baylık bulur* (KB: 5566/290) (Fakiri korursan, o orta halli olur; orta halli bir az kendisini toplarsa, zengin olur.)
- *Süsege.n uçka Teñri münüz **bırme.s.*** (DLT: 603/495) (Süseğen sığıra Allah boyun vermez. Bu, insanlara eziyet edeceği bir şey isteyip de onu elde edemeyen için söylenir.)
- *negü tér eşit emdi köñli tirig*
*saña yakşı **sözlep** **bérür** öt erig* (KB: 4910/256) (Dinle, imdi gönlü diri olan insan ne der; bak, sana iyi sözler ile öğüt ve nasihat verir.)

KB: (1761/94), (2171/115), (4910/256), (694/39), (724/41), (831/46), (858/48), (1021/57), (1344/73), (1448/78), (1515/82), (1584/85), (1762/94), (1934/103), (2109/112), (2404/127), (2654/140), (2846/150), (2980/157), (2995/158), (2998/158), (3014/159), (3022/159), (3191/168), (3381/177), (3643/191), (3718/195), (3772/197), (3902/204), (4577/239), (4609/241), (4992/260), (5315/277), (5927/308), (6035/314), (6103/318), (6129/319), (6248/325), (6262/326), (6318/329), (400/24), (2841), (3524/185), (344/21), (403/24), (1232/62), (3558/187), (3628/190), (3638/190).

Gramerlerde “-Ar, -r, -Ir,” geniş zaman eklerinden söz edilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Ancak, taradığımız eserlerde *ver-* fiilinin bu eklerle birlikte kullanıldığı örnekler tespit edilememiştir. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Harezmi Türkçesi

Geniş zaman çekimi, Harezmi Türkçesinde “-Ar, -r, -Ur, -(y)Ur” ekleriyle yapılırken, olumsuzu “-mAz/-mAs” ekleriyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 196-197). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *‘Azâzil olar birle erdi, yeti miñ yıl mülk tutdılar dünyâge köñül bağladı erse Mevli olarnı tilemedi, mendin edinge köñül bağladınız, sizlerni ma^czul kılur-men andın halk yaratur-men, yer mülkini anlarğa **bêrür-men** tep hitâb keldi.* (KE: 4v20/7) (“Azazil onlarlaydı; yedi bin yıl memleket tuttular dünyaya gönül bağlayınca Mevla onları istemedi, benden başkasına gönül bağladınız, sizleri azlediyorum ondan halk yaratırım, yer mülkünü onlara veririm” diye hitap etti.)
- *İlâhi, yer yüzinde ortak işligler, kan tökgüçiler yaratur-sen, biz teşbih ü tehlil ü tekaddüs kılğanlardın alıp yer mülkini anlarğa mu **bêrür-sen**.* (KE: 54r8/8) (Allah’ım, yeryüzünde ortak işliler ve kan dökücüler yaratırsın; biz teşbih, tehlil ve tekaddüs kılanlardan alıp yer mülkünü onlara mı verirsin?)
- *Ol delil üze kim ot oğrı turur, qayu nerseni otğa bërse yok qılur yana bërmezi ammâ topraqğa bir owuç salsañ onnı yüz qalıp saña **bêrür**.* (KE: 9v1/14) (O delil üzerine ki ateş hırsızdır, hangi şeyi ateşe verse yok olur tekrar vermez ama toprağa bir avuç bıraksan onu yüz yapıp sana verir.)
- *... ya ‘nî tanuqluq **bêrür-miz** kim Tanğrı bir u bar turur, andın öngin tanğrı yok turur, taqı tanuqluq **bêrür-miz** kim Muḥammed anıñ qulı turur taqı resûlı turur.* (NF: 58-9,10/43) (... yani şahitlik ederiz ki Tanrı bir ve tektir, ondan başka Tanrı yoktur ve yine şahitlik ederiz ki Muhammed onun kulu ve Resulü’dür.)
- *...: Qayu cemâ‘atqa burun destür **bêrür-siz**? tedi erse, ‘Ömer aydı razhu: ...* (NF: 109-15/79) (Hangi cemaate önce izin verirsiniz? deyince, Ömer söyledi: ..)
- *Taqı her yılda nè kim ‘Arab bar, cümlesî kelip ol ewke ziyârat qılurlar, tavâf qılurlar, taqı tewelers, qoylar, sığırlar qurbân qılurlar, anda turğan dervîş miskînlerke **bêrürler**.* (NF: 41-8/30) (Ve her yıl ne kadar Arap varsa hepsi gelip o evi ziyaret ederek tavaf ederler, develer, koyunlar, sığırklar kurban ederler ve bu kurbanları orada bulunan fakir biçarelere verirler.)
- *...: Hâbilning qarındaşı Labûzâ ingen zîşt bêmeze cemâlsız turur taqı benim qarındaşım Aqlîmanı anğar **bërmez-men**, tedi erse, Âdam peygâmbar ‘aleyhi’s-*

salām aydı: ... (NF: 337-11/235) (“Hâbil’in kardeşi Labūzā çok çirkindir ve ben kardeşim Aqlīman’ı ona vermem” deyince, Âdem Peygamber Aleyhisselam söyledi: ...)

- *Êkegü barsaq taqı benim üçün metā‘ alu bērsenġiz sizke ħurmet qılıp tururlar taqı maŋga bērmēzler, tēdi erse, ‘ammı taqı bardı. (NF: 339-12/236) (“İkimiz varsak ve benim için mal alıverseniz, size hürmet ederler ve bana vermezler” deyince, amca da vardı.)*
- *Aydılar: Namāz qılur-biz, velīkin zekāt bērmēz[-miz] tēdiler erse, inqiyād boyun bērmek bolur. (NF: 94-12/69) (Söylediler: “Namaz kılarız lakin zekāt vermeyiz” dediklerinde, tabii olup boyun eğmek olur.)*

KE: (4v20/7), (134v19/190), (154r21/219), (10v19/16), (189r18/269), (192r11/273), (54r8/8), (124v16/175), (167r13/237), (144v12/205), (187v8/266), (205v20/294), (9v1/14), (31r7/43), (49v20/68), (58v10/81), (65v18/91), (83v14/116), (83v21/116), (84r18/117), (84r21/117), (84v1/117), (84v13/117), (85r1/118), (86v15/121), (95v4/133), (98v2/137), (100v6/140), (101v19/142), (102v4/143), (111v11/156), (129r6/181), (130r11-12/183), (143v11/203), (153r17/217), (160r20/228), (162r20/231), (163v15/233), (166v4/236), (167r12/237), (167v9/238), (167v21/239), (170v20/243), (180r8/256), (180r9/256), (190r16/250), (200v1-3/286), (207v11/297), (215r18/309), (217r8/311), (230v18/333), (235r12/340), (225r11/324), (73r18/101), (143v17/203), (187r7/265), (216r20-21/310), (226v3/326), (246v5/358), (153r16/217-218), (63v13/89), (53r9-10/73), (129r5/181), (143v7/203), (200v2/286), (215r17/308).

NF: (34-12/25), (38-17/28), (95-11/70), (43-14/32), (57-16/42), (74-17/55), (91-1/66), (110-7/79), (123-2/87), (137-10/96), (140-6,8/98), (156-16/109), (165-14/114), (197-12/136), (260-3,4/179), (299-4/207), (299-14/207), (315-3/218), (326-5/226), (327-5/227), (413-7/287), (423-9/294), (426-4/296), (426-8/296), (4-4/3), (41-8/30), (164-15/114), (246/6/170), (246-7/170), (305-15/211), (22-6/16), (141-2/99), (142-6/99), (45-15/33), (78-16/58), (79-16/59), (82-15/61), (83-15/61), (117-14/84), (141-12/99), (148-8/103), (175-1/120), (195-13/134), (8-12/6), (117-14/84), (126-14/90), (37-10/27), (50-4/36), (58-9,10/43), (128-17/91), (129-1/91).

Gramerlerde “-Ar, -r, -Ir, -(y)Ur” geniş zaman eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışına örnekler verilmektedir. Lakin, taradığımız eserlerde ver-

fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklere rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Kıpçak Türkçesi

Geniş zaman çekimi, Kıpçak Türkçesinde “-r, -Ar, -Ur” ekleriyle yapılırken olumsuzu “-mAz / -mAs” ekiyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 339-340). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- ... *iy 'azē bu cāmi hīng kadīmi mü'ezzin ol mü'ezzin-ge bar her birine biş altun **birür-men** sen ol altun alğıl ...* (GT: 222-10/110) (... ey aziz, bu caminin eski müezzinine var, her birine beş altın veririm sen o altını al ...)
- ... *şi'r körsüz ipçi-ning iri közsüz kirek, ger körer bolsa yüzün **birür** talāķ ...* (GT: 158-9/78) (... şiir: Çirkin zevcin eri kör olmalı, eğer yüzünü görürse talak verir.)
- ... *on altun birip ol yirden kiterding bu yirge kim kilip turur-men yigirmi altun **birürler** ...* (GT: 233-2/111) (... on altın verip o yerden gönderdin ve ben bu yere gelirken yirmi altın verirler...)
- ... *şi'r köngül birme **köngül birmes** kişige, aşıkkan ir bilen yoldaş bolma ...* (155-8/77) (... şiir: gönül vermez kişiye gönül verme, aşık insan ile yoldaş olma ...)

CC: (6b-5/144), (21a-20/171), (26b-25/182), (7a-27/146), (9a-2/149), (18a-7/165), (21b-21/172), (23a-17/174), (24a-12/176), (24b-8/177), (28a-15/184), (58a-a/247), (62a-36/265), (70b-8/294).

GT: (4-6/1), (126-1/62), (158-9/78), (197-3/98), (240-10/119), (253-5/126), (274-9/136), (278-4/138), (279-8/139), (288-4/143), (345-2/172), (233-2/111), (278-12/138).

Gramerlerde “-Ar” geniş zaman ekinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Ancak, taradığımız eserlerde *ver-* fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklere rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Çağatay Türkçesi

Geniş zaman çekimi, Çağatay Türkçesinde “-Ar, -r, -Ur” ekleriyle yapılırken, olumsuzu “-mAz/-mAs” ekleriyle yapılır (Argunşah, 2018: 191-193). Bu çekimi, taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Ḥān Yurtıda ékende qurğandağılar firīb bile kişi yiberip dédiler kim “Kéçe bile Ġār-ı ‘Āşıqān tarafiga kéliñ kim qurğannı **bérür biz.**” (B: 40b-5/128) (Ḥān Yurtı’da iken kaledekiler hileyle birini gönderip dediler ki “Gece Ġār-ı ‘Āşıqān tarafına gelin, kaleyi verimiz.”)*
- ***Cevāb bérür** kim “Néçe yıl séniñ bile édi, bir néçe kün anıñ bile bolsun. (B: 24a-2/102) (Cevap verir: “Bunca yıl seninleydi, birkaç gün onunla olsun.”)*
- *Ḥāne-qāhnıñ künbedi bisyār uluq künbeddür. Ālemda ança uluq künbed kem **nişān bérürler.** (B: 46a-13/137) (Tekkenin kümbeti çok büyük bir kümbettir. Dünyada o kadar büyük bir kümbet azdır ki iz verirler.)*
- *Bu cihetlerdin ḥāṭırh āh māl **bérmesler.** (B: 139b-8/53) (Bu yönlerden gönlün arzu ettiği malı vermezler.)*

B: (24a-2/102), (40b-5/128), (98b-6/79), (79a-1/46), (109a-1,2/100), (130a-4/36), (150a-1/69), (154b-8/77), (46a-13/137), (93b-9/70), (202b-13/46), (93b-11/70), (106a-14/95), (134a-1/47), (176b-12/117), (205b-3/50), (223a-16/78).

Gramerlerde “-Ar, -r” geniş zaman eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Ancak, taradığımız eserlerden tespit ettiğimiz örneklerde *ver-* fiilinin bu eklerle kullanımına rastlanmamıştır. Bundan dolayı örnek verilememiştir.

Tatar Türkçesi

Geniş zaman çekimi, “-r, -Ar, -Ir” ekleriyle yapılır. Olumsuzu “-mAs” ekiyle yapılır (Öner, 2007: 717). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Tiyéşlé akçañnı soñraq **birérmén.** (TR: 1444/79) (Hakkın olan parayı sonra veririm.)*

- *Öç danesénnen kilgen tabışnı miña **birérséñ**. (TR: 1638/84) (Üç tanesinden gelen payı bana verirsın.)*
- *Öylenseñ, zurrağın **birérbéz**. (TR: 2363/106) (Evlenirsen, daha büyüğünü veririz.)*
- *Aqçasın küçérüvge, aña atna sayın bişer “KamAZ” **birérséz**. (TR: 1626/84) (Parasının vadesini ertelemek için, ona her hafta beşer “KamAZ” verirsiniz.)*
- *Miné Sakmanov “balanıñ sinéké ikennéñ tanımasañ, min başqa statiya bélen başıñnı törmede çérétem, cinayetéñné üzén tanısañ, siña bérer yıl şartlı srok **birérler** de, bétté-kitté” dip, miné kırıktı, yanadı, yazargı mecbur itté. (TR: 477/50) (Beni Sakmanov “çocuğın senin olduğunı kabul etmezsen, ben başka bir kanun maddesiyle seni cezaevinde çürütürüm; cinayeti kendin işlediğini kabul edersen, sana yaklaşık bir yıl şartlı mühlet verirler, bitti gitti”, diye korkuttu, tehdit etti, imzalamaya mecbur etti.)*
- *Üzén rencétérge **birmes**. (TR: 5509/200) (Kendini rencide ettirmez.)*

TR: (1290/74), (4897/182), (1168/70), (2363/106), (4832/180), (477/50), (1179/71), (4017/155), (1444/79), (1638/84), (1626/84).

Gramerlerde “-Ar, -r” geniş zaman eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Lakin, taramış olduğumuz eserlerde ver- fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklere rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Çuvaş Türkçesi

Çuvaş Türkçesinde geniş zaman çekimi için farklı bir ek yoktur. Şimdiki zaman eki, aynı zamanda geniş zamanı da karşılar. Geniş zaman çekimi, “-At” ve “-Aş,” ekleriyle yapılır. Olumsuzu “-mAs” ekiyle yapılır (Ersoy, 2017: 339-348). Bu ekler, “tur-” yardımcı fiilinin ekleşmiş hâlidir. Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Şanni vıy **parat’** şınna. (İET: 104) (Güven, insana güç verir.)*
- *Numay ıytas mar tese, şapla kilışıpır: esir şır ley paratır, epı sire avtan **paratıp**. (TK: 790/685) (Çok istemeyeyim, şöyle anlaşılm. Siz yüz ley verirsiniz, ben de size horoz veririm.”)*

- *Şapah ta İrenına temin şüşenteret, temın şıntat', temın kaniş pamast'.* (TK: 4527/807) (Yine de İrena'yı bir şey ürpertiyor, üsütüyor, bir şey rahat vermiyor.)
- — *Apla şır ley te pamastır-i?* (TK: 847/687) (“Şöyle bir yüz ley de vermez misiniz?”)

TK: (187/666), (189/666), (1824/719), (80/662), (837/687), (840/687), (1317/703), (1341/703), (1364/704), (1702/715), (1871/721), (2368/737), (2525/742), (2594/744), (2627/745), (2890/754), (2951/756), (2970/757), (3277/767), (3304/767), (4279/799), (2844/752), (2965/756), (3105/761), (3696/780), (790/685), (1324/703), (3698/780), (835/687), (849/687), (854/687), (1308/702), (1624/713), (1634/713), (2161/730), (2612/745), (2651/746), (2789/751), (3689/780), (3918/787), (1590/711), (2864/753), (3671/799), (2359/737), (2490/741), (3667/779), (4078/793), (1815/719), (4003/790), (4527/807).

Ver- fiilinin geniş zaman eki Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Harezmi Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde daha çok “-ür” şekliyle kullanılmaktadır. Sık olmamakla birlikte Karahanlı Türkçesi döneminde “-er”li, Kıpçak Türkçesi döneminde de “-ir”li şeklinin kullanımı söz konusudur. Tatar Türkçesinde “-ér”li şekli kullanılırken, Çuvaş Türkçesinde ise “-At”lı şeklinin kullanıldığı görülmektedir. Geniş zamanın olumsuzluk eki Karahanlı Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinde “-mAs” şeklinde kullanılırken, Harezmi Türkçesinde ise “-mAz” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.1.1.4. Gelecek Zaman Çekimi

Orhun Türkçesi gramerinde gelecek zaman için “-çI, -DAçI, -gAy” ekleri kullanılmaktadır (Tekin, 2003: 188-189). Lakin, taradığımız metinlerde ver- fiilinin almış olduğu gelecek zaman çekimli bir örnek tespit edilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

Gelecek zaman çekimi, Eski Uygur Türkçesinde “-çA, -çI, -gA, -GAY” ekleriyle kurulurken, olumsuz “-mA” ekiyle yapılır (Eraslan, 2012: 320). Bu çekimi, taradığımız eserlerden verilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- .. ötrü kin keligme üdteki tüş **birteçi** adartmakı yme ikileyü takı turu umaz .. (AY: 145-12/125) (Daha sonra, gelecek zamandaki sonuç verecek engellemeyi de tekrardan durduramazlar.)

- :: kim mening kılmuş neçe kılınçlarım erser .. emgeklig tüş utlılarıg tükel **birteçig** .. alkunı barça burkanlıg kanglarımning üskinte .. kirtü köngülin kşantu kılı tegintim .. (AY: 108-4/109) (Şayet benim yapmış olduğum ne kadar amellerim ise, ızdıraplı neticesini tamamıyla verecek, hepsi için Buda babalarımın nezdinde, imanlı gönül ile tövbe edeyim.)
- .. adasın tudasın yagısın yavlakın **tarkaru kiterü birgey biz** .. (AY: 193-18/143) (Tehlikesini, düşmanını ve kötüsünü yok edip uzaklaştırmaya çalışacağız.)

AY: (91-9/103), (193-18/143), (193-22/143), (486-12/270), (543-22/292), (545-5/293), (545-9/293), (545-11/293), (670-7/346), (669-16/346), (684-5/352), (145-12/125), (193-11/143), (471-3/263), (34d-28/76), (349-18/210), (399-16/232), (404a-16/236), (440ç-6/250), (557-17/299), (579-11/309), (591-4/313), (600-21/317), (679-19/349).

Gramerlerde “-çA, -gA” gelecek zaman ekleri ile gelecek zamanın olumsuz hâli “-mA” eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Ancak, taradığımız eserlerde ver- fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklerle rastlanmamıştır. Bundan dolayı örnek verilememiştir.

Karahanlı Türkçesi

Gelecek zaman çekimi, Karahanlı Türkçesinde “-DAçI, -gA, -gU, -GAy, -GAlIr” ekleriyle yapılır. Çekimin olumsuzu “-mA” ekiyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 73). Bu çekimi, taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- Bayat **bérge** ötrü sevinçin saña,
seniñ bolğa iki ajun ay toña (KB: 5492/286) (Tanrı sana bunun ecrini verir; her iki dünya senin olur, ey kahraman.)
- yégü kedgü erse yégüm bar kedim
takı ma kerek bolsa **bérgey idim** (KB: 3761/197) (Bu yemek, içmek ise, yiyeceğim ve giyeceğim var; daha da lâzım olursa, bunu da rabbim verecektir.)
- séni ol törütti saña bérdi kut
maña **bérmegeymü** munu sözke büt (KB: 1244/68) (Seni o yarattı, o sana saadet verdi; bana da vermeyecek mi; buna iman et.)

KB: (1244/68), (3864/202), (3761/197), (3801/199), (5483/285), (3132/165), (5774/300).

Gramerlerde “-DAçI, gU, -GAlIr” gelecek zaman eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışına örnekler gösterilmektedir. Ancak, taradığımız eserlerde *ver-* fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklere rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Harezmi Türkçesi

Gelecek zaman çekimi, Harezmi Türkçesinde “-GAy, -KAy-, -GU (turur), -(y)IsAr” ekleriyle yapılır. Çekimin olumsuzu “-mA” ekiyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 200-201). Bu çekimi, taradığımız eserlerden elde ettiğimiz şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Yana yılan aydı: maña ne bergey-sen?* (KE: 25v8/36) (Yine yılan söyledi: “Bana ne vereceksin?”)
- *Şālīḥ aydı: men anı öltürsem bu ḥalāyık maña ne bergeyler?* (KE: 36v22/51) (Salih söyledi: “Ben onu öldürsem, bu insanlar bana ne verecekler?”)
- *Aydılar: anı öltürse yarım mālımıznı aña bergey-miz, tédiler.* (KE: 37r2/51) (Söylediler: “Onu öldürürse, malımızın yarısını ona vereceğiz” dediler.)
- *...: Qayı kimerse kim bir çıpçuqnı oynayı boğuzlasa yemek üçün taqı yemese, qıyāmat kūn bolsa āvş, ol çıpçuqnı Ḥak tvt tirgüzgey taqı tıl bergey.* (NF: 185-6/127) (Herhangi bir kişi, bir serçeyle oynayıp yemek için boğazını kesse ve yemese, kıyamet günü olunca o serçeyi Hak Teala diriltecek ve ona dil verecek.)
- *Ey Ya’kūb ol kızın menin ḥazretimde ‘azīz turur düşmenge bergey-men, kafirni yalavaç üze erklig kılmas-men.* (KE: 63v20/88) (Ey Yakup, kızın benim huzurumda azizdir düşmana vermeyeceğim, kafiri peygamber üzerine hakim kılmam.)
- *Bu zamān barıp saña keltüreyin, bu kūn oğlanlarımğa bërsem atamız mālī turur tēp Muḥammedge bergeyler tēp koymuş erdi.* (KE: 193r5/274) (O zaman gidip sana getireyim, bu gün oğullarıma versem atamızın malıdır diye Muhammed’e vermeyecekler diye koymuştu.)

KE: (15r1/21), (25r5/35), (25v8/36), (35v9/49), (40r8/55), (41v3/57), (63r14/87), (64v12/89), (71r2/98), (79r5/109), (98v1/137), (99v6/139), (102v6/143), (123v3/173), (123v4/173), (128r1/179), (130v19/184), (162r8/230), (186v9/265), (190r17/270), (191r14/272), (209v11/300), (218v8/313), (226r20/326), (228v14/330), (37r2/51), (57r11/79), (114v5/160), (36v22/51), (52r21/72), (102v20/143), (63r13/87).

NF: (16/4), (185-6/127), (273-8,9/189), (9-2/6), (9-4/6), (34-11/25), (59-15/44), (69-3/51), (87-7/64), (87-16/64), (93-6/68), (100-7,8/73), (122-5/87), (139-10/98), (228-12/157), (230-4/158), (242-6/167), (272-14/188), (300-9/208), (324-16/225), (325-2/225), (340-5/237), (341-16/238), (362-4/251), (383-14,16/267), (402-3/279), (402-3/280), (414-2/288), (416-8/289), (74-1/54), (138-15/97), (180-10/124), (260-5/179), (260-6/179), (292-13/202), (95-17/70), (324-8/225), (394-16/274), (114-13/82), (203-2/139), (206-3/141), (116-17/83), (129-3/91), (259-13/179), (390-2/271),

Gramerlerde “KAy-, -GU (turur), -(y)IsAr” gelecek zaman eklerinden söz edilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Ancak, taradığımız eserlerde ver- fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklere rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Kıpçak Türkçesi

Gelecek zaman çekimi, Kıpçak Türkçesinde “-AsI, -GA, -GAy, -KAy-, -IsAr, -UsAr, -tAçI” ekleriyle yapılır. Çekimin olumsuzu “-mA” ekiyle yapılır (Argunşah, S. ve Yüksekaya, 2016: 341). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- ... niçük **birgey sanğa** il bu sa'ādet ... (GT: 100-7/49) (Memleket ve halk bu saadeti sana neden verecek?)
- ... bu memleket-ni **kulların-dan ing iksük kuluma birgey-men** ayturlar ... (GT: 92-12/45) (... bu memleketi kullarından en aşağı olan kuluma vereceğim derler ...)
- ... başımnu cānımnu **birgey-men** dağı andan bir dirhem **birmegey-men** melik buyurdu küç bilen andan māl-nı aldı-lar şi'r ... (GT: 183-2/91) (... başımı, canımı vereceğim ve ondan bir dirhem vermeyeceğim, hükümdar buyurunca güç ile ondan malını aldılar şiir...)

CC: (62a-11/264).

GT: (6-2/2), (100-7/49), (170-10/84), (171-2/85), (185-9/92), (251-6/125), (274-2/136), (92-12/45), (183-2/91), (203-10/101), (46-8/22), (171-2/85), (185-10/92), (181-1/90), (311-12/155).

Gramerlerde “-GA, -KAy-, -AsI, -IsAr, -UsAr, -tAçI” gelecek zaman eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler gösterilmektedir. Lakin, taradığımız eserlerde ver- fiilinin bu eklerle birlikte kullanıldığı örneklere rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Çağatay Türkçesi

Gelecek zaman çekimi, Çağatay Türkçesinde “-GA, -GAy, -GU, -KAy-, -KU” ekleriyle yapılırken çekimin olumsuz hâli “-mA” ekiyle yapılır (Argunşah, 2018: 196-198). Bu çekimi, taradığımız eserlerden verilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Ümîd-vâr édim kim han dadam ri'āyet ü 'inayet maqāmıda bolup vilāyet ü Fergāna bérgeyler.* (B: 96b-14/75) (Ümitli idim ki han dayım saygı ve iyilik makamında olup Fergāna vilayetini verecekler.)
- *Moğollar içide ri'āyet qılğan i'timādlıq kişimiz Tolun H̱āce üçün Semerqanddın Moğol ulusı qaça kirişkende Tolun H̱āceni yiberilip édi kim élge naşīhat qılıp tevehhümni hātırlarıdın çıkargay tā él qorqunçtın ser be-bād bérmegeyler.* (B: 52a-16/146) (Moğollar içinde itibar edilen güvenilir kişimiz Tolun H̱āce için Semerqand'dan Moğol ulusu kaçıp girdiğinde, Tolun H̱āce gönderilirdi ki halka nasihat edip kuruntuya düşmeyi akıllarından çıkaracak çünkü halkı korkundan tehlikeye atıp vermeyecekler.)
- *Hüsrev Şāh Qunduz qurğanıda édi. İnisi Velīni bir pāre ebdān yigitler bile İşkemiş ve Fülül ve ol tağ dāmeneleriğa yiberip édi kim yana taşqarıdın hedūk u teşvīş bérgey.* (B: 35a-15/119) (Hüsrev Şāh, Qunduz kalesindeydi. Kardeşi Velī'yi bir parça uygun yiğitlerle İşkemiş ve Fülül o dağ eteklerine gönderirdi, yine dışarıdan perişanlık ve sıkıntı verecek.)
- *Çérig zabtı bu mertebede édi kim fermān boldı kim cemī' élniñ cihātın hīçkim sahlamay tamām yandura bérgeyler.* (B: 40a-7/127) (Asker hakimiyeti o derece

idi ki ferman oldu; bütün halkın taraflarını hiç kimse saklamayacak, eksiksiz döndürüverecekler.)

B: (35a-15/119), (59a-5/156), (80a-1/47), (80a-2/47), (40a-7/127), (51b-2/145), (96b-14/75), (108/a10/99), (24b10/103), (51b-11/145), (74b-1/38).

Gramerlerde “-GA, -GU, -KAY-, -KU” gelecek zaman eklerinden söz edilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Lakin, taradığımız eserlerden tespit ettiğimiz örneklerde *ver-* fiilinin bu eklerle kullanımına rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Tatar Türkçesi

Gelecek zaman çekimi, Tatar Türkçesi gramerinde “Kesin Gelecek Zaman” olarak geçer. Çekim, “-AçAk” ekiyle yapılırken olumsuz “-mA” ekiyle yapılır (Öner, 2007: 716). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Nefise onıñ bu susqunlığına ne mana **berecegini** de bilmey edi. (EYH: 107/94)* (Nefise onun bu suskunluğuna ne mana vereceğini de bilmiyordu.)
- *“Kém şaltırattı?” dise, bu soravı ul ebezetelniy **bireçek**, “Hetérliy almadım. Elle Abızgældin, elle Tehevédinov şunda...” dip qotıl! (TR: 1782/89)* (“Kim aradı?” dese, bu soruya o mutlaka (cevap) verecek, “Hatırlayamadım. Acaba Abızgeldin miydi yoksa Tehevetdinov mu?” deyip kurtul!)

Çuvaş Türkçesi

Gelecek zaman çekimi, Çuvaş Türkçesinde “-ı, -i” ekleriyle yapılırken çekimin olumsuz “-mı, -mı” ekleriyle yapılır (Ersoy, 2017: 348-351). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Pire ırı şın hır **pamı**. (ÇTVM: 170-13/163)* (Bize iyi insan kız vermeyecek.)
- *— Primarine yevitle, çuhınsene valeşse **parış** .. (TK: 2156/70)* (“Belediye başkanına haber ver, fakirlere paylaştırıverecekler...)
- *Jilenskiy vara ina tata teprer uyıhran hularah, ten tipografire te pulı, **ış tupsa parıpır**, terı. (TK: 5312/833)* (Jilenskiy ise ona sonraki ayın ardından senin için şehirde, belki de basımevinde iş buluvacağız dedi.)

TK: (4884/819), (4942/821), (4963/822), (951-52/691), (1462/707).

Ver- fiilinin gelecek zaman eki Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde daha çok “-gAy” olarak kullanılmıştır. Ekin, Eski Uygur Türkçesinde “-tAçI” ve Karahanlı Türkçesinde “-gA” olarak farklı kullanımlarının olduğu görülürken; Tatar Türkçesinde “AçAk” şeklinin kullanıldığı görülmektedir. Çuvaş Türkçesinde ise ekin “-İ, -İ” şeklinde kullanımı söz konusudur. Ek, tespit edilen olumsuz örneklerde “-mA” şeklinde kullanılmıştır.

1.3.1.1.5. Şimdiki Zaman Çekimi

Köktürkçe

Orhun Türkçesinde geniş zaman ve şimdiki zaman çekimleri aynı şekildedir. Çekim, “-Ar, -r, -Ir, -Ur, -yUr” ekleriyle, olumsuzu “-mAz” ekiyle yapılır (Tekin, 2003: 185). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Köp maŋa körti, işiğ küçüğ **birür**.* (KTY: D30/46) ((Bu halkların) hepsi bana bağımlı oldular, (bana) hizmet ediyorlar.)
- *Anta anyığ kişi ança boşgurur ermiş: “Irak erser, yablak ağı **birür**, yağuk erser edgü ağı **birür**” tip ança boşgurur ermiş.* (BKY: G7/36) (Orada kötü (niyetli) kimseler şöyle akıl verirler imiş: “(Çinliler, bir halk) uzak(ta yaşıyor) ise, kötü hediyeler verir, yakın(da yaşıyor) ise iyi hediyeler verir” deyip öyle akıl verirler imiş.)
- *“Kağanlığ bodun ertim; kağanım kanı? Ne kağanka işiğ küçüğ **birür men?**” tir ermiş.* (BKY: D9/40) (“Hakan sahibi (bir) halk idim, hakanım nerede? Hangi hakana hizmet ediyorum?” der imiş.)

KTY: (G5/34), (G7/36), (D30/46), (D9/40).

BKY: (K4/56), (K5/58), (D9/64).

Gramerlerde “-Ar, -r, -Ir, -yUr” şimdiki zaman ekleri ile şimdiki zamanın olumsuzu “-mAz” eklerinden söz edilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Lakin, taradığımız eserlerde *ver-* fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklerle rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

Eski Uygur Türkçesinde geniş zaman ile şimdiki zaman çekimleri aynı şekildedir. Çekim, “-r, -Ar, -Ur” ekleriyle yapılır. Çekimin olumsuzu “-mAz” ekiyle yapılır (Eraslan, 2012: 325). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *t(e)ngri yirining erkligi .. **birür** ulug küç küsün ..* (AY: 551-3/296) (Tanrılar ülkesinin hükümdarı, büyük güç kuvvet verir.)
- :: *üküş telim buşı **birürler** ..* (AY: 216-1/152) (Sayısız sadaka verirler.)
- .. *ötrü sudani bay er erdni bir bire uluğ tört erdnilig samntapuşp atlıg seŋgrem itip tēngri burkan başın kamağ bursonğ kuvrağka buşı **birür** ..* (MS: 52-27/108) (Sonra zengin Sudhana-cevher bir mil büyüklüğünde dört cevherle mücehhez Samantapuşa adlı manastırı inşa edip Tanrı Burkan başta olmak üzere bütün cemaate (*bursong kuvrag = skr. sangha*) sadaka verir.)

AY: (551-3/296), (629-19/329), (647-3/336), (647-10/336), (648-8/347), (651-7/338), (216-1/152), (216-17/152), (216-19/152), (216-21/153), (217-9/153), (219-2/154), (454-19/256), (565-19/304).

MS: (10-2/55), (52-27/108), (73-27/137), (55-04/112), (71-60/134), (71-62/134).

Gramerlerde “-Ar, -r, -Ir, -yUr” şimdiki zaman ekleri ile şimdiki zamanın olumsuzu “-mAz” eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler gösterilmektedir. Lakin, aradığımız eserlerde *ver-* fiilinin bu eklerle kullanıldığı örnekler tespit edilememiştir. Bu nedenle örnek verilememiştir.

Karahanlı Türkçesi

Karahanlı Türkçesinde geniş zaman ile şimdiki zaman çekimleri aynı şekildedir. Çekim, “-r, -Ar, -Ir, -Ur” ekleriyle, olumsuzu ise “-mAs/-mAz” ekleriyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 70). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *bayat kimni erse kötürse kutun*
*añar işçi **bérür** yarağlığ bütün* (KB: 1761/94) (Tanrı bir kimseyi mesut etmek ve yükseltmek isterse, ona ehliyetli ve dürüst hizmetkârlar verir.)

- *çığayığ küdezilse ortu bolur*
bu ortu **bérer** tınsa baylık bulur (KB: 5566/290) (Fakiri korursan, o orta halli olur; orta halli bir az kendisini toplarsa, zengin olur.)
- *Süsege.n u.đka Tejri müñüz **bırme.s.** (DLT: 603/495)* (Süseğen sığıra Allah boyun vermez. Bu, insanlara eziyet edeceği bir şey isteyip de onu elde edemeyen için söylenir.)

KB: (1761/94), (2171/115), (4910/256), (694/39), (724/41), (831/46), (858/48), (1021/57), (1344/73), (1448/78), (1515/82), (1584/85), (1762/94), (1934/103), (2109/112), (2404/127), (2654/140), (2846/150), (2980/157), (2995/158), (2998/158), (3014/159), (3022/159), (3191/168), (3381/177), (3643/191), (3718/195), (3772/197), (3902/204), (4577/239), (4609/241), (4992/260), (5315/277), (5927/308), (6035/314), (6103/318), (6129/319), (6248/325), (6262/326), (6318/329), (400/24), (2841), (3524/185), (344/21), (403/24), (1232/62), (3558/187), (3628/190), (3638/190).

Gramerlerde “-Ar, -r, -Ir,” şimdiki zaman eklerinden bahsedilmekte ve eklerin farklı fiillerle kullanılışına örnekler gösterilmektedir. Lakin, taradığımız eserlerde *ver-* fiilinin bu eklerle kullanıldığı örnekler tespit edilememiştir. Bu nedenle örnek verilememiştir.

Harezmi Türkçesi

Harezmi Türkçesinde şimdiki zaman için genellikle geniş zaman ekleri (“-r, -Ar, -Ur, -(y)Ur) kullanılmıştır. Lakin örneğine az rastlansa da “-A/U turur + kişi zamirleri” şeklindeki çekim, şimdiki zaman çekimi olarak kullanılmıştır. Çekimin olumsuzu “-mAz/-mAs” ekleriyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 198). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Taqı her yılda nê kim ‘Arab bar, cümlesî kelip ol ewke ziyârat qılurlar, tavâf qılurlar, taqı tewelêr, qoylar, sığırlar qurbân qılurlar, anda turğan dervîş miskânlerke **bêrürler.** (NF: 41-8/30)* (Ve her yıl ne kadar Arap varsa hepsi gelip o evi ziyaret ederek tavaf ederler, develer, koyunlar, sığırklar kurban ederler ve bu kurbanları orada bulunan fakir biçârelere verirler.)
- *Êkegü barsaq taqı benim üçün metâ’ alu bêsengiz sizke hürmet qılıp tururlar taqı manğa **bêrmezler,** tedi erse, ‘ammı taqı bardı. (NF: 339-12/236)* (“İkimiz

varsak ve benim için mal alıverseniz, size hürmet ederler ve bana vermezler” deyince, amca da vardı.)

KE: (4v20/7), (134v19/190), (154r21/219), (10v19/16), (189r18/269), (192r11/273), (54r8/8), (124v16/175), (167r13/237), (144v12/205), (187v8/266), (205v20/294), (9v1/14), (31r7/43), (49v20/68), (58v10/81), (65v18/91), (83v14/116), (83v21/116), (84r18/117), (84r21/117), (84v1/117), (84v13/117), (85r1/118), (86v15/121), (95v4/133), (98v2/137), (100v6/140), (101v19/142), (102v4/143), (111v11/156), (129r6/181), (130r11-12/183), (143v11/203), (153r17/217), (160r20/228), (162r20/231), (163v15/233), (166v4/236), (167r12/237), (167v9/238), (167v21/239), (170v20/243), (180r8/256), (180r9/256), (190r16/250), (200v1-3/286), (207v11/297), (215r18/309), (217r8/311), (230v18/333), (235r12/340), (225r11/324), (73r18/101), (143v17/203), (187r7/265), (216r20-21/310), (226v3/326), (246v5/358), (153r16/217-218), (63v13/89), (53r9-10/73), (129r5/181), (143v7/203), (200v2/286), (215r17/308).

NF: (34-12/25), (38-17/28), (95-11/70), (43-14/32), (57-16/42), (74-17/55), (91-1/66), (110-7/79), (123-2/87), (137-10/96), (140-6,8/98), (156-16/109), (165-14/114), (197-12/136), (260-3,4/179), (299-4/207), (299-14/207), (315-3/218), (326-5/226), (327-5/227), (413-7/287), (423-9/294), (426-4/296), (426-8/296), (4-4/3), (41-8/30), (164-15/114), (246/6/170), (246-7/170), (305-15/211), (22-6/16), (141-2/99), (142-6/99), (45-15/33), (78-16/58), (79-16/59), (82-15/61), (83-15/61), (117-14/84), (141-12/99), (148-8/103), (175-1/120), (195-13/134), (8-12/6), (117-14/84), (126-14/90), (37-10/27), (50-4/36), (58-9,10/43), (128-17/91), (129-1/91).

Gramerlerde “-Ar, -r, -Ir, -(y)Ur” ile “-A/U turur + kişi zamirleri” şimdiki zaman eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanımına örnekler gösterilmektedir. Ancak, taradığımız eserlerde *ver-* fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklere rastlanmamıştır. Bu nedenle örnek verilememiştir.

Kıpçak Türkçesi

Şimdiki zaman çekimi, Kıpçak Türkçesinde “-AdIr, -AdUr, -ydIr, -A turur, -yor, -yorur” ekleriyle yapılır. Olumsuzu ise “-mA” ekiyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 340). Bu çekimi, taradığımız eserlerden aldığımız şu örneklerde görmek mümkündür:

- ... *ķulları-ning köp türlü ĥaķāsın körüp kündeġi vaķıķe 'aķāsın kesmeyin bire turur şi'r* (GT: 5-7/2) (Kullarının çok türlü hatasını görüp, gündeġi vazife vermesini kesmeyip verir şiir ...)

Gramerlerde “-AdIr, -AdUr, -ydIr, -yor, -yorur” şimdiki zaman eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Ancak, Taradıġımız eserlerde “ber-” fiilinin bu eklerle kullanıldıġı örneklere rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Çaġatay Türkçesi

Şimdiki zaman çekimi, Çaġatay Türkçesi gramerinde “Şimdiki Zaman Eki” olarak geçer. Çekim, “-AdIr, -AdUr, -ydIr, -A turur, -ydIr, -y turur, -U + kişi zamiri, A + Kişi zamiri, -A yorur, -U yorur” ekleriyle yapılır. Olumsuzu “-mA” ekiyle yapılır (Argunşah, 2018: 194-196). Bu çekimi, taradıġımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Bular né qışlaqlıq yer, né sāmān bēredür, né sāmānlıq yerde qışlaq.* (B: 192a-6/30) (Bunlar ne kışlaklık yer, ne saman verir ne de samanlık yerde kışlak.)
- *Nēķe kündin soġ taķřıldārlardın ĥaber kēldi kim Hezāreler mālını bērmey serkeşlik maķāmıdadurlar.* (B: 145a-1/62) (Nice günden sonra tahsildarlardan haber geldi, Hezāreler malı vermiyor itaatsizlik yerindelerdi.)
- *Mışr u řām körġen revendeler munķa çağlıq yēr niřān bērmeydürler.* (B: 50a-4/143) (Mısır ve şam'ı gören yolcular bu kadar vakit yer, iz bilmiyorlardır.)

B: (53b-4/148), (167b-14/99), (192a-6/30), (237a-16/99), (124a-2/25), (30a-4/112), (32b-7/115), (69b-6/30), (44a-5/133), (145a-1/62), (156a-9/79), (50a-4/143), (192a-4/30).

Gramerlerde “-AdIr, -ydIr, -A turur, -ydIr, -y turur, -U + kişi zamiri, A + Kişi zamiri, -A yorur, -U yorur” şimdiki zaman eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Lakin, taradıġımız eserlerde ver- fiilinin bu eklerle kullanıldıġı örneklere rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Tatar Türkçesi

Şimdiki zaman çekimi, Tatar Türkçesi gramerinde “Şimdiki Zaman İfadeli Geniş Zaman” olarak geçer. Çekim, “-A” ve “-y,” ekleriyle yapılırken olumsuzu “-mA” ekiyle yapılır (Öner, 2007: 716). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Emma kıya barsın, dilbége kém kılında, atka yüneléşné şul bire.* (TR: 768/58) (Ama ne yapsın, dizginler kimin elindeyse, ata yönünü o verir.)
- *Kéşeden oyaluv Tatar hatınnarına bolay da açılıp kiterge irék birmiy.* (TR: 3463/139) (İnsanlardan utanmak, Tatar kadınlarına zaten açılıp saçılmalarına özgürlük tanımıyor.)
- *Töp géroy küpmé géne üzénçe yeşerge tırıssa da aña irék birmiyler, eyterséñ le anıñ söyép, söyészép, söyélép, gaile korıp yeşerge, tabiyğat maturlığı bélen hozurlanırga haqı yuk.* (TR: 5639/204) (Esas kahraman ne kadar kendince yaşamaya çalışsa da ona bağımsızlık vermiyorlardı; adeta onun sevip, sevişip, sevilip, aile kurup yaşamaya, tabiat güzelliğiyle huzur bulmaya hakkı yoktu.)
- *İrem bélen söyleşép, hava suvlap utırırga da irék birmiysez.* (TR: 4135/159) (Kocamla konuşup, hava soluyup oturmaya da izin vermiyorsunuz.)

Çuvaş Türkçesi

Şimdiki zaman çekimi, Çuvaş Türkçesinde “-At” ve “-Aş,” ekleriyle yapılır. Olumsuzu “-mAs” ekiyle yapılır (Ersoy, 2017: 339-348). Bu ekler, “tur-” yardımcı fiilinin ekleşmiş halidir. Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Şanni vıy parat’ şınna.* (İET: 104) (Güven, insana güç verir.)
- *Numay ıytas mar tese, şapla kilışıpır: esir şır ley paratır, epı sire avtan paratıp.* (TK: 790/685) (Çok istemeyeyim, şöyle anlaşalım. Siz yüz ley verirsiniz, ben de size horoz veririm.)
- *Vışem şav pitşillisene iki hutpa çırkeşşı, pire paraşşı.* (TK: 3671/799) (Onlar bu havluları iki kâğıtla sarıp bize veriyorlar.)
- *Şapah ta İrenına temin şüşenteret, temın şıntat’, temın kanış pamast’.* (TK: 4527/807) (Yine de İrena’yı bir şey ürpertiyor, üşütüyor, bir şey rahat vermiyor.)

TK: (187/666), (189/666), (1824/719), (80/662), (837/687), (840/687), (1317/703), (1341/703), (1364/704), (1702/715), (1871/721), (2368/737), (2525/742), (2594/744), (2627/745), (2890/754), (2951/756), (2970/757), (3277/767), (3304/767), (4279/799), (2844/752), (2965/756), (3105/761), (3696/780), (790/685), (1324/703), (3698/780), (835/687), (849/687), (854/687), (1308/702), (1624/713), (1634/713), (2161/730), (2612/745), (2651/746), (2789/751), (3689/780), (3918/787), (1590/711), (2864/753), (3671/799), (2359/737), (2490/741), (3667/779), (4078/793), (1815/719), (4003/790), (4527/807).

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Harezmi Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde *ver-* fiilinin şimdiki zaman eki daha çok “-ür” şekliyle kullanılmıştır. Ayrıca Harezmi Türkçesinde “-A/U turur + kişi zamirleri” şeklinde bir kullanım bulunmaktadır, lakin taradığımız eserlerde bu örneğe rastlanmamıştır. Ek, Kıpçak Türkçesinde “-e turur” şeklinde, Çağatay Türkçesinde ise “-edür” şeklinde kullanılmıştır. Ek, Tatar Türkçesinde “-e” şeklinde kullanılırken, Çuvaş Türkçesinde “-At” ve “-Aş,” şeklinde kullanımı mevcuttur. Ekin olumsuz hali Çağatay Türkçesinde “-mey”, Tatar Türkçesinde “-me” ve Çuvaş Türkçesinde “-mas” olarak kullanılmıştır.

1.3.1.2. *Ver-* Fiilinin Tasarlama Kipleri ile Çekimleri

1.3.1.2.1. Emir Çekimi

Köktürkçe

Emir çekimi, Orhun Türkçesi gramerinde “Buyurma Kipi” olarak geçer. Çekim “-gll, -(X)ŋ, -zUn, -çun” ekleriyle yapılır (Tekin, 2003: 180-181). Ancak Köktürkçe ile ilgili taradığımız eserlerde, *ver-* fiilinin aldığı emir ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

Eski Uygur Türkçesinde emir çekimi Her şahısın farklı ek (*Teklik:* -AyIn, -Ø, -gll, -zUn; *Çokluk:* -AlIng, -ng (-nglAr), -zUnlAr) almasıyla yapılır. Emir kipi; temenni, istek ve nezaket ifadesi taşır (Eraslan, 2012: 345-348). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- ... *m(e)n inçip sanga burkanlar et'özin ol et'özke teggölük işin ködügin alın altagın aç a yada kingürü nomlayu bireyin.:* (AY: 38-8/83) (Ben sonra sana Buda'nın bedenini, o bedene ulaştırarak işin gücün yöntemini açıklayayım ya da detaylıca öğretilerim.)

- .. kaçan m(e)n oglum çanarşabıdın bo savıg eşidü teginser m(e)n ötrü anga oglum s(e)n t(e)rkin tavrı barıp ol kişiye kün kunte ming yüzer karşapan altun **birgil** tip tutuzgay m(e)n .. (AY: 442-12/251) (Ne vakit oğlum Janarşabha'dan bu sözü işittimse, o zaman ona "Oğlum sen çabucak gidip o kişiye her gün bin yüz Karşapana altın ver" deyip emredeceğim.)
- ... buşı **birzün** mini yime ayamış bolğay .. (MS: 22-2/71) (... sadaka versin, (bu suretle) bana da hürmet etmiş olacaktır.)
- ... sizler yime mini körüp buşı **biringler** ... (MS: 95-6/168) (... sizler de beni görüp sadaka verin!)
- .. kut kolur m(e)n olarka .. kuo kelig edremlerig üntürsün .. birkerü manga **birsünler** .. (AY: 510-24/279) (Ben onlara mutluluk diliyorum .. başkalaşıma uğrayarak (yeniden) doğma erdemlerini ortaya çıkarsın .. hepsini bana versinler.)

AY: (38-8/83), (158-16/130), (345-20/208), (132a6/119), (372-23/220), (483-24/269), (547-24/294), (547-53/294), (570-21/306), (607-20/302), (442-12/251), (600-17/317), (381-20/224), (482-11/268), (497-11/274), (653-5/339), (497-11/274), (653-5/339).

MS: (12-10/58), (81-10/149), (22-2/71), (10-43/56), (69-27/130), (85-47/158), (85-51/158), (95-6/168), (13-41/61).

Gramerlerde “-Ø, -AlIng” emir çekim eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Ancak, taradığımız eserlerde ver- fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklere rastlanmamıştır. Bu nedenle örnek verilememiştir.

Karahanlı Türkçesi

Emir çekimi, Karahanlı Türkçesinde her şahısın farklı ek (Teklik: -AyIm, -Ø, -AyIn, -yIn, Ay-, -AyI, -yI, -y, -GIl, -GIIA, -GIn, -η, -ηlAr, -ηIz, -sU, -sUn, -sUnA, -sUnI; Çokluk: -AlIm, -Allη, -All, -IIm, -(I)η, -(I)ηlAr, (I)ηIz, -(I)ηIzlAr, -sUnlAr, -sUlAr) almasıyla yapılır (Argunşah ve S., Yüksekaya, 2016: 75-77). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- tileki ne erse bu yérke kelip
anı men **béreyin** itigin kılıp (KB: 3945206) (Buraya gelince, ben ona lâzım olan her şeyi yapar ve bütün arzularını yerine getiririm.)
- yala.vaçka **alkış bñ.gil**. (DLT: 61/48) (Peygamber Aleyhisselam'a salavat getir.)

- *méni me bayattın kolu bir turup*
aça bérsü köñlüm bayat odğurup (KB:4880/255) (Benim için de Tanrı'ya dua et; Tanrı beni uyandırсын ve gönül gözümü açsın.)
- *iki neñ kişide bulunsa ilig*
añar bérmeğil iş uzatma elig (KB: 2507/133) (Ey hükümdar, bir insanda şu iki şey varsa, ona iş verme ve yakınlık gösterme.)

DLT: (29/15), (61/48), (140/123).

KB: (1231/67), (4880/255), (5102/266), (90/8), (92/8), (119/10), (600/34), (638/36), (4872/254), (5613/292), (1479/80), (1877/100), (2491/132), (3066/161), (3319/174), (3334/175), (3685/193), (3813/199), (4865/254), (4879/255), (4939/258), (5020/262), (5078/265), (5132/268), (5082/265), (5401/281), (5402/281), (5437/283), (5438/283), (5587/291), (5611/292), (5667/295), (5722/297), (5819/303), (5854/299), (5855/305), (5895/307), (5896/307), (5899/307), (6273/326), (6287/327), (6307/328), (6412/334), (6413/334), (6409/334), (6594/343), (3759/197), (3822/200), (3945/206), (702/40), (3207), (1379/75), (2507/133), (5227/272), (5297/276), (1561/84), (3887/203), (2732/144), (3697/193), (4399/230), (1795/96), (2827/149), (3934/206), (4160/217), (4421/231), (4445/232), (4527/237), (5094/266), (5290/276), (5519/287), (6573/342), (6573/342), (2052/109), (4331/226), (5230/273), (106/9), (198/14), (393/24), (649/37), (787/44), (839/47), (854/48), (982/54), (1185/65), (1484/80), (1593/86), (1657/89), (1759/94), (1904/102), (2176/116), (2268/120), (2434/129), (2594/137), (2669/141), (2823/149), (2880/152), (3060/161), (3101/163), (3154/166), (3228/170), (3237/170), (3475/182), (3483/183), (3693/193), (3709/194), (3710/194), (3791/198), (3809/199), (3895/204), (3943/206), (3992/209), (4164/218), (4257/222), (4298/224), (4315/225), (4317/225), (4462/233), (4507/236), (4568/239), (4572/239), (4600/240), (4656), (4662/243), (4866/254), (4871), (4988/260), (5050/264), (5129), (5176), (5299), (5396/281), (5420/282), (5425/283), (5481/285), (5491/286), (5517), (5539), (5552/289), (5316/277), (5719/298), (5720/298), (5812/302), (5921/308), (5981/311), (6008/313), (6427/335), (6563/342), (6589/343).

Gramerlerde “AyIm, -Ø, -yIn, Ay-, -AyI, -yI, -y, -GİA, -Gİn, -ñ, -ñlAr, -ñIz, -sUn, -sUnA, -sUnI, -AlIm, -AlIñ, -AlI, -lIm, -(I)ñ, -(I)ñlAr, (I)ñIz, -(I)ñIzlAr, -sUnlAr, -sUlAr” emir çekim eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler

verilmektedir. Ancak, Karahanlı Türkçesi dönemine ait taradığımız eserlerde veriliminin bu eklerle birlikte kullanıldığı örnekler tespit edilememiş ve bu nedenle örnek verilememiştir.

Harezmi Türkçesi

Emir çekimi, Harezmi Türkçesinde her şahısın farklı ek almasıyla (Teklik: -AyIm, -Ø, -AyIn, -GAyIn, -yIn, -GIl, -kıl, -gün, -sU, -sUn; Çokluk: -AlIm, -Allı, -GAllı, -Allı, -(I/U)ı, -(I)ıLAr, (I)ıLz, -(U)ıLz, -(U)ıUz, -(y)ııiz, -(U)ıLAr) yapılıdır (Argunşah ve S., Yüksekaya, 2016: 201-202). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- ...: *Yā Resūlallāhi, men mīng tēwe **bēreyin** cümle asbābı birle taqı mīng kişike azıq **bēreyin**, tēdi erse, Peygāmbar ‘as hāḫrı ‘Osmāndın inḡen rāzī taqı hoşnūd boldı taqı ēkki ēlgini kötürdi taqı aydı: ... (NF: 124-14,15/88)* (“Ya Resulallah, ben bin deve vereyim ve tüm sahabeler ile bin kişiye yiyecek vereyim” deyince, Peygamber Aleyhisselam gönlü Osman’dan çok hoşnut oldu ve iki elini kaldırıp söyledi.)
- ...: *Yā Rebbi, meni bu qaḡḡudın qutḡarḡıl taqı bu ḫilāfat işini andaḡ kimerseke **bērgil** kim ol kimerse din sen taqı resūlnıḡ hoşnūd turur-sen tēdim. (NF: 102-4/74)* (“Ya Rabbi, beni bu kederden kurtar ve bu halifelik işini öyle bir kişiye ver ki, o kişiden sen ve Resul’ün hoşnut olsun” dedim.)
- ...: *Tanḡrı te‘ālā bereket **bērsün** sanḡa! tēdi. (NF: 25-4/18)* (“Tanrı Teala sana bereket versin” dedi.)
- *Yılan köp saḡındı erse Nūḡ ‘aleyhi’s-selām siḡekni ıḡdı; barḡıl yēr yüzindeki etlerni tatḡıl yılanḡa **bēreliḡ** tēdi. (KE: 25v14/36)* (Yılan çok düşününce Nuh Aleyhisselam sineḡi gönderdi: “Git, yeryüzündeki etleri tat ve yılana verelim” dedi.)
- *Melik aydı: kız ḡarındaḡıḡınızı maḡa **bēriḡ**, ataḡınızı taḡı sizlerni ma māl birle ‘azīz ḡılayın, ḡamuḡdın artuḡ bolḡay-siz. (KE: 63r7/87)* (Hükümdar söyledi: “Kız kardeşinizi bana verin, babanızı ve sizleri de mal ile aziz kılayım, hepsinden fazla olacaksınız.”)
- *Tēyürler: zeytūn yıḡaḡınıḡ yapurḡaḡını tumşuḡında alıp keldi Nūḡḡa körgüzdi Nūḡ aḡa eḡḡü du‘ā ḡıldı: ādemīler saḡa baḡırsak bolup ewlerinde orun **bērsünler** tēdi. (KE: 27r8/38)* (Diyorlar: Zeytin ağacının yapraḡını gagasında

olarak geldi Nuh’a gösterdi, Nuh ona iyi dua etti: “İnsanlar sana karşı şefkatli olup evlerinde yer versinler” dedi.)

- *Taṅgrī te ‘ālā saṅga eḍgū cezā bērmesūn.* (NF: 440-1/306) (Tanrı Teala sana iyi ceza vermesin.)

KE: (4r18/7), (27v10-11-12/38), (65r13/90), (40r17/56), (45v14-16/63), (46r3/63), (46v15/64), (49v4/68), (57v15/79), (58v16/81), (60v8/84), (64r2/88), (73v12/101), (77r5/106), (83r19/115), (88r20/123), (88v1/123), (92r18/129), (103v3/144), (107r2/149), (112r10/157), (114r14/160), (115r9/161), (115r10/161), (117v1/164), (124r7/174), (125v3/176), (128v10/180), (133r15/187), (136r8/191), (140r1/197), (144r6/204), (150r17/213), (150r21/213), (150v1/213), (162r10/230), (162v1/231), (162v5/231), (164r8/233), (173v1/246), (179r8/254), (183v17/261), (184r21/262), (190r4/270), (192r17/273), (197r3/280), (199r20/284), (202r6/288), (204v10/292), (204v17/292), (207v8/297), (211v11/303), (211v20/303), (213r15/305), (219r7/314), (219v14-16/315), (229r2/330), (231r17/334), (236r9/341), (242r18/351), (242v13/352), (243r20/353), (243v16/353), (188v8/268), (202v19/289), (208r5/297), (239r11/346), (4r13/6), (4r19/7), (139v14/197), (8v16/13), (9v5/14), (18r6/25), (22r10/31), (22r20/31), (24r17/34), (25v9/36), (26v14/379), (30r17/42), (36v9/51), (42v15/59), (44r14/61), (45v14/63), (46v9/64), (47r2/64), (51v19/71), (56r12/77), (58r21/80), (60v13/84), (63v7/88), (64v12-14/89), (72v5/100), (74v10/103), (78r15/108), (79r4/109), (80v5/111), (81v6/113), (87v15/122), (93v11/131), (100v19/141), (101v19/142), (102r21/143), (102v5/143), (107r1/149), (109r4/152), (109r9/152), (109r12/152), (112r13/157), (114r5/159), (116v20/163), (118v2/166), (120v20/169), (133r8/187), (137r19/193), (138v1/195), (138v12/196), (139r5/196), (139v19/197), (140r9/198), (140r10/198), (140v20/199), (143r5/202), (143r7/202), (143r8/202), (143v10-13/203), (146r6/247), (146r19/247), (147r9/208), (147r10/208), (147v7/209), (151r1/214), (151r2/214), (154v7/219), (157r16/223), (157v14/224), (158v14/225), (158v19/225), (160v2/228), (164v2/233), (167r14/238), (167r17/238), (167v1/238), (168r1/239), (172v1/245), (173v1/247), (173v11-13/247), (179r1/254), (184v12/262), (184v18/262), (186v12/265), (188r4/267), (193v11/275), (195r16/278), (196v2/279), (196v4/279), (198r7/282), (199r19/284), (200v17/286), (202r5/288), (204v12/292), (204v18/292), (207v8/297), (214v11/308), (216v7/310), (219v3/314), (222r14/318), (224r9/322), (225r1/323), (231r1/334), (232v11/336), (233v20/338), (236r9/341), (237v4-5/343), (238r10/344), (238v15/346), (239r21/347), (241r20/350), (242r3/351),

(242v6/352), (242v8/352), (242v11/352), (243v2/353), (244r11/354), (14v11/21), (17v9/25), (34v13/48), (40r5/55), (46v4/64), (49v1/68), (53r21/73), (58v11-12/81), (63r18/88), (69v12/96), (70v6/97), (70v7/97), (87v20/122), (90v1/126), (109r13-14/152), (114r4/159), (117v19/165), (119r5/165), (123v19/173), (125r21/176), (125v2-4/176), (127v20/179), (132r13/186), (132v5/186), (135r13/190), (149r8/211), (153r18/218), (185v19/264), (194r9/276), (220r18/315), (220v12/316), (226v4/326), (232v6/336), (233v4/337), (240r18/348), (240v4/348), (25v14/36), (49r5/67), (132r5/186), (34v19/48), (65v20/91), (77r4/106), (85v16/119), (97r2-2-4/135), (114r21/160), (115r15/161), (144v14/205), (149v5/212), (163v10/232), (163v11/232), (167r3/237), (175v4/249), (179v17/255), (186v9/265), (192r17/273), (195v2/278), (203r5/290), (204r6/291), (212r18/304), (226r5/325), (238r10-12/345), (215v10/309), (63r7/87), (63r16/87), (51v3/71), (8v12/13), (30r2/42), (36r20/50), (50r12/69), (69r18/96), (69v10/96), (69v11/96), (70v5/97), (73r17/101), (85v4/118), (89v13/125), (63r7/87), (94v10/132), (96r1/134), (97r7/135), (111r1/155), (115r14/161), (126r6/176), (127v19/179), (136r20-21/192), (140v5-9/198), (152r13/216), (173r8/246), (175v7/250), (180r4/256), (204v10/292), (233r3/337), (233r4/337), (234v15/339), (94r16/131), (27r8/38), (107v19/150), (27r8/38), (107v19/150).

NF: (76-14,15/56), (205-13/141), (256-5/177), (256-4/176), (97-7/71), (124-14,15/88), (212-5/146), (152-2/106), (152-8/106), (162-7/112), (167-12/116), (170-12/118), (174-17/120), (182-11/125), (222-15/153), (252-16/174), (253-1/174), (256-6/177), (302-4/209), (318-4/220), (332-4/230), (332-6/230), (365-13/254), (410-14/285), (417-3/290), (428-9/298), (162-8/112), (200-16/138), (260-13/180), (366-14/254), (102-4/74), (172-8/119), (310-16/215), (7-8/5), (20-16/15), (29-15/22), (40-11/29), (48-10/35), (48-17/35), (52-17/38), (68-12/51), (71-7/52), (72-16/53), (73-17/54), (74-2/54), (76-2/56), (75-15/56), (80-16/59), (88-8/64), (89-3/65), (89-8/65), (97-7/71), (104-4/75), (114-2/81), (126-5/89), (126-12,17/90), (127-3/90), (134-8,14/94), (138-1/97), (143-13/100), (144-14/101), (151-9/105), (152-5/106), (159-5/110), (160-1/111), (170-11/118), (178-15/123), (225-1/154), (231-13/160), (248-17/172), (252-1/174), (252-9/174), (254-3/175), (279-5/193), (280-1/193), (293-1/202), (293-4/202), (293-6,13/202), (297-3/205), (302-3/209), (318-14/221), (332-4,15/230), (335-6/233), (347-7/241), (349-4/242), (362-4/251), (372-17/259), (409-10/285), (436-15/303), (438-1/305), (440-15/307), (442-2/307), (443-8/308), (443-13/308), (48-4/35), (152-9/106), (380-9/264), (25-4/18), (35-14/26), (175-5/120), (85-14/63), (101-12/73), (121-8/86),

(141-2/99), (179-10/123), (340-1/236), (439-17/306), (40-12/29), (116-14/83), (20-6/15), (26-1/19), (144-13/101), (45-9/33), (145-5/101), (183-10/126), (3-5/3), (94-8/69), (111-16,17/80), (70-3/51), (117-8/84), (139-1/97), (139-8/98), (162-9/112), (171-16/118), (186-15/128), (196-16/135), (200-16/138), (220-13/151), (224-10/154), (226-12/156), (260-14/180), (261-14/180), (311-1/215), (312-2/216), (317-17/220), (350-9/243), (355-8/247), (359-9/249), (359-10/249), (416-3/289), (417-1,3/290), (29-11/22), (82-14/61), (150-4/104), (122-6/87), (440-1/306), (184-4/126).

Gramerlerde “AyIm, -Ø, Ay-, -AyI, -yI, -y, -GIlA, -GIn, -η, -ηlAr, -ηIz, -sUnA, -sUnI, -AlIm, -AlI, -lIm, -(I)ηlAr, (I)ηIz, -(I)ηIzlAr, -sUlAr” emir çekim eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Ancak, Taradığımız eserlerde *ver-* fiilinin bu eklerle birlikte kullanıldığı örneklere rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Kıpçak Türkçesi

Emir çekimi, Kıpçak Türkçesinde her şahısın farklı ek almasıyla (*Teklik*: -AyIm, -Ø, -GAyIm, -GIl, -KIl, -Gul, -GIn, -KIn, -sIn, -sUn; *Çokluk*: -AlIm, -AlI, -GAlIm, -AlIk, -η, -ηlAr, (I/U)ηIz, -(U)ηuz, -sUηLAr, -sInlAr) yapılıdır (Argunşah ve S., Yüksekaya, 2016: 341-342). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Kim maña bërse mèn d[e] añar **bëreyim**.* (CC: 11a-13/153) (Kim bana verse, ben de ona vereyim.)
- *... alley yërde kündeği ötmegimizni bizge bugün **bërgil** ...* (CC: 63b-29/273) (... Öyle yerde gündeki ekmeğimizi bize bugün ver ...)
- *... tolmaç yoḥ yalbaruñız tēḡr[i]ge benim üçün tēḡeri maña **bërsin** andı köñül kim mèn tērçe dağı yakşı ...* (CC: 61a-24/260) (... tercüman yok Tanrı'ya benim için yalvarınız, Tanrı bana öyle bir gönül versin ki, ben çabuk ve güzel ...)
- *... şiiir çũnki **birdiñg** köñgöl ol ay yüzge ...* (GT: 233-13/116) (Şiir: Çünkü o ay yüze gönül verdin.)
- *... ālim-ler-ge ol kadar ni met birgil kim dağı tilemesünler zāhid-lerge hiç nime ... **birmegil** kim zāhid kalsun-lar şı'r ...* (GT: 142-1/70) (... alimlere o kadar çok nimet ver ki daha fazlasını istemesinler ve sofulara hiçbir şey ... verme ki sofu kalsınlar *şiiir*: ...)

CC: (11a-13/153), (63b-29/273), (23a-19/174), (24b-10/177), (7b-1/146), (26b-27/182), (28a-17/184), (56a-5/259), (82b-10b/324), (61a-24/260), (61b-30/262), (72b-8/301), (76a-18,19/310), (66b-8/285), (82a-23b/322).

GT: (356-2/177), (50-2/24), (68-8/33), (80-8/39), (96-2/47), (141-13/70), (148-5/73), (182-6/90), (351-7/175), (121-2/60), (233-13/116), (353-8/176).

Gramerlerde “-Ø, -GAyIm, -KIl, -GUl, -GIn, -Kın, -sUn, -AlIm, -All, -GAlIm, -AlIk, -nıAr, (I/U)ıIz, -(U)ııuz, -sUnıLAr, -sInıAr” emir çekim eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler gösterilmektedir. Lakin, taradığımız eserlerde ver- fiilinin bu eklerle birlikte kullanıldığı örneklere rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Çağatay Türkçesi

Emir çekimi, Çağatay Türkçesinde Her şahısın farklı ek almasıyla (Teklik: -y, -Ø, -Ay, -Ay mên, -yIn, -AyIm, -AyIn, -AyIn, -GAyIn, -GIl, -KIl, -GIn, -sUn, -sU; Çokluk: -AlIm, -All, -AlUk, -AlIn, -AlUı, -(I/U)ı, (I/U)ıIz, -(U)ııAr, -(I/U)ııIzAr, -sUnıAr) alır (Argunşah, 2016: 199-201) yapılmaktadır. Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Bérgil bu hecr ħastesidin yād köñlige* (B: 238a-2/101) (Bu ayrılık hastasından anma gönlüne ver.)
- *Kélin né tavr kim şalāh-ı devlet bolsa siziñ ittifāq u şavābdideñiz bile qarār béreli.* (B: 208a-7/54) (Gelin ne biçim iyileşme devlet olunca, sizin ittifak ve onayladığınız ile karar verelim.)

Gramerlerde “-y, -Ø, -Ay, -Ay mên, -yIn, -AyIm, -AyIn, -AyIn, -GAyIn, -KIl, -GIn, -sUn, -sU, -All, -AlUk, -AlIn, -AlUı, -(I/U)ı, (I/U)ıIz, -(U)ııAr, -(I/U)ııIzAr, -sUnıAr” emir çekim eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Ancak, taradığımız eserlerde ver- fiilinin bu eklerle birlikte kullanıldığı örneklere rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Tatar Türkçesi

Emir çekimi, Tatar Türkçesinde her şahısın farklı ek almasıyla (Teklik: -Iym, -Ø, -sIn; Çokluk: -Iyk, -ğIz, -sInnAr) yapılmaktadır (Öner, 2007: 718-719). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Uylarğa vaqıt **bir!** (TR: 831/60) (Fikirlere zaman tanı!)*
- *Rabbi Hodam, äti-äniyéñä ozın gomérlär **birsén**, sézgä bakıy räḥāt bähétlär nasıyp itsén! (EYH: 196/33) (Tanrım babana annene uzun ömürler versin, size ebedî rahat bahtlar nasip etsin.)*
- *Şunuñ öçén eşke aldığız, fatir **birdégéz**, maşınağa utırttığız. (TR: 4643/174) (Bunun için işe aldınız, daire verdiniz, arabaya oturtunuz.)*

EYH: (196/33), (234/36).

TR: (141/40), (831/60), (4029/156), (1253/73), (1261/73), (1272/74), (1278/74), (2846/121), (4431/168), (4652/174), (4772/178), (4818/179), (4643/174), (1126/69), (1290/74), (3550/141), (4138/159), (5005/185), (896/62), (1597/83), (3273/133), (1345/76).

Gramerlerde “-Iym, -Iyk, -sInnAr” emir çekim eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Ancak, Tatar Türkçesinden taradığımız eserlerde ver- fiilinin bu eklerle kullanıldığı örnekler tespit edilememiş ve bu nedenle örnek verilememiştir.

Çuvaş Türkçesi

Emir çekimi, Çuvaş Türkçesinde her şahısın farklı ek alması ile (*Teklik: -m, -Am, -Ø, -tİR, -tİr, Çokluk: -r, -Ar, -(İ)r, -(İ)r, -ççİr, -ççİr, -çİr, -çİr*) alır (Ersoy, 2017: 364-369) yapılmaktadır. Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- «*Yurİ, epİ vİsene İltİn **param** ta İŞta yertse kayas tenİ, Şavİnta yertse kayam*», *tenİ vİl. (TK:3100/761) (Kabul, ben onlara altın vereyim de nereye götürmek istersem oraya götürürüm demiş.)*
- «*KİŞtah*»...*Petrov, ikİ kunlİh apat **par**. (İET: 102) (“Biraz” Petrov, iki günlük yiyecek ver.)*
- *Pire hiseplese, mİn te pulin **kalasa pamİttİrççİ-Şİ?** (TK: 2208/732) (Bizi kırmayıp bir şey çalıvermez miydiniz?)*
- *Eppin esir te saltakİrsene mİnle te pulin privilegisem **paratİr pul’?** (TK: 3102/761) (Bu durumda siz de askerlerinize bazı ayrıcalıklar veriyorsunuzdur herhalde?)*

TK: (3100/761), (3655/779), (3577/776), (4851/818), (789/685), (3102/761), (1873/721), (2113/729), (2151/730), (2568/743), (2944/756), (2372/737).

Emir çekimi, Eski Uygur Türkçesinde “-eyin, -gil, -zün, -ngler, -sünler” şeklinde, Karahanlı Türkçesinde “-eyin, -gil, -sü, -megil (olms.)” şeklinde, Harezmi Türkçesinde “-eyin, -gil, -sün, -eliñ, -iñ, -sünler, -mesün (olms.)” şeklinde, Kıpçak Türkçesinde “-eyin, -gil, -sün, -ng, “megil (olms.)” şeklinde, Çağatay Türkçesinde “-gil, -eli” şeklinde, Tatar Türkçesinde “Ø, -sin, -giz” şeklinde ve Çuvaş Türkçesinde “-am, Ø, -tír” şeklinde kullanılmıştır.

1.3.1.2.2. Dilek – Şart Çekimi

Gülsevin (1990), şart kipinin cümledeki yerine göre anlamının farklı olabileceğinden bahseder. Eğer şart kipi, cümledeki anlamında “şart” bildiriyorsa ana cümlelerin yüklemi olamayacağını yani bu ekin bir kip değil zarf-fiil özelliği taşıyan bir ek olduğunu söyler.

Develi (1995), Gülsevin’in söylediği bazı durumları kabul etmekle birlikte bazı durumlarda da farklılıklar olduğunu ifade eder. Ona göre “-sA” eki ile yapılmış olan yardımcı cümlelerin biçim, şart ve öngörü gibi anlamlar bildirdiğini ve bazen de bir cümle ögesini bildirmek için kullanıldıklarını söyler. Bu durumun hem tarihî dönem eserlerinde hem de günümüz eserlerinde bulunduğu söz eder. -sA ekiyle yapılmış olan ve farklı anlamlara sahip birçok yapının olduğunu, bundan dolayı ekin yalnızca birkaç işlevine bakılarak zarf-fiil ekleri bölümüne katılmasının mümkün olmadığını dile getirir. Biz de eki dilek şart kipi olarak değerlendirerek, bu bölümde ver- fiilinin almış olduğu dilek-şart çekimi eklerini örnek cümleler ile incelemeye çalıştık.

Köktürkçe

Köktürkçe ile ilgili taradığımız eserlerde ver- fiilinin aldığı dilek-şart ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

Dilek-Şart çekimi, Eski Uygur Türkçesi gramerinde “Şart Kipi” olarak geçer ve çekim “-sAr” ekiyle yapılır. (Eraslan, 2012: 348-350). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- .. *birök kim kayu tınl(ı)glar on asankı kalp sanınça üç ming ulug ming yırtınçülerte tolu yiti erdini urup burkanlarka buşı **birser** ..* (AY: 464-15/260) (Eğer ki, kimi canlılar asamkhyeya zaman sayısınca üç bin ulu bin dünyalarda dolu yedi cevheri koyup, Buda'lara sadaka verse..)
- .. *yıd tütsüg **hua** çeçek buşı **birser** ..* (MS:54-19/110) (... güzel koku, tütsü ve çiçekleri sadaka olarak verse, ...)
- .. *kim yime uruncağ urmuş tavarag **tanıp birmeserler** ezük yalğan taulı sözleserler ..* (MS: 83-57/154) (... ve yine emanet olarak verilen malı inkâr edip iade etmeseler, yalan ve yanlış esaslardan, görüşlerden bahsetseler ...)

AY: (176-13/136), (464-15/260), (175-17/136), (407-23/237).

MS: (52-43,44,45,46,47,48,49,50,51/108-109), (54-19/110), (54-22/110), (54-25,27/111), (79-40/147), (104-6/174), (83-57/154).

Karahanlı Türkçesi

Dilek-Şart çekimi, Karahanlı Türkçesi gramerinde “Şart Kipi” olarak geçer ve çekim, “-sA” eki ile yapılır (Argunşah, S., Yüksekaya, 2016: 74-75). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *kut kuwig **birse** içim ku.lıña*
künde işi yüksepen yo.ka.r aga.r (DLT: 161/140) (Diyor ki: Allah kuluna baht ve talih verirse onun işi her gün yükselir.)
- *biregü barır aşka ündeseler*
*aş içgü içer yér negü **bérseler*** (KB: 4664/244) (Bunlardan biri davet edildiği her ziyafete gider ve ziyafette ne ikram edilirse, yer, içer.)
- *keçer dünyâ kodğıl tile 'ukbîni*
***kodu bérmese** dünyâ kodğay séni* (KB: 3087/162) (Bu fâni dünyayı bırak, Ukbâ'yı dile; sen dünyayı bırakmazsan, o seni bırakır.)

DLT: (161/140), (606/498).

KB: (1760/94), (1818/97), (2238/119), (151/11), (425/25), (753/42), (815/46), (1006/56), (1253/69), (1330/72), (1394/76), (1715/92), (1728/93), (1797/96), (1883/101), (1933/103), (1976/106), (1978/106), (1980/106), (1983/106), (2007/107), (2017/108), (2047/109), (2279/121), (2280/121), (2325/123), (2376/126), (2498/132),

(2500/132), (2532/134), (2533/134), (2542/134), (2545/135), (2560/135), (2667/141), (2737/144), (2805/148), (2822/149), (2836/149), (2911/153), (2977/157), (3073/162), (3246/170), (3345/176), (3541/186), (3759/197), (3977/208), (4060/212), (4077/213), (4141/216), (4254/222), (4352/227), (4929/257), (5239/278), (5480/285), (6093/317), (4664/244).

Harezmi Türkçesi

Dilek-Şart çekimi, Harezmi Türkçesi gramerinde “Şart” olarak geçer. Çekim, “-sA” ekiyle yapılır (Argunşah ve S., Yüksekaya, 2016: 201). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *İbrāhīm aydı: meniñ mālım yok kim saña kalıñ bërsem.* (KE: 43v1/60) (İbrahim söyledi: “Benim malım yok ki sana çeyiz versem.”)
- *Melik aydı: ey ‘abda’llāh bu kün men Mısr meliki-men mālım tawarım telim, karındaşıñnı maña bërseñ tedi, seni mülk içinde ortağ kılur-men.* (KE: 45v5/62) (Hükümdar söyledi: “Ey Abdullah, bugün ben Mısır hükümdarıyım ve malım mülküm çok; kardeşini bana verirsen, seni mülklerime ortak ederim” dedi.)
- *Cebrā’ıl aydı: ey Sāre ol teñri kim kuruğ yıgaçnı seniñ elginde yaşardı, saña karılığda oğul bërse ne ‘aceb bolğay?* (KE: 60r4/83) (Cebrail söyledi: “Ey Sare, Tanrı kuru ağacı senin elinde yeşertti, sana yaşlılığında oğul verse acaba ne olacak?”)
- *Oñay bolğan nerse ‘izzeti bolmas bir emgek tartıl, artuğ şabr kılıl bërse-miz mezesi artuğ bolğay.* (KE: 122v16/12) (Kolay olan şeyin kıymeti olmaz; biraz zahmet çek, çokça sabret vereceğimiz meyvesi çok olacak.)
- *Andın song İbnü ‘Ömer aydı razhu: Yā emīre’l-mu’mīnin, ne bolğay, bir er ıdā bërseñgiz, ne ziyān bolğay? tedi erse, ‘Oşmān razhu aydı: ...* (NF: 133-3/94) (Ondan sonra İbnü ‘Ömer söyledi: Ya emire’l-mu’minin, ne olacak bir er gönderiverseniz, ne zararı olacak?” deyince Osman söyledi: ...)
- *...: Ey yigit, zīnhār ve zīnhār bu inekni satar bolsañg, terisi toluğ kızıl altunga bërseler, satıl, andın eksükke satmağıl, tēp aydı erse, anası aydı: ...* (NF: 342-6/238) (Ey yiğit, bu ineği muhakkak satacak olursan, derisi dolu kızıl altın verilerse sat, ondan eksikçe satma” diye söyleyince, annesi dedi: ...)
- *Eger destūr bërmeşe, qabz qılmağıl ve eger destūr bërse, qabz qılıl! tedi erse, ‘Azrā’il ‘as a‘rabī şuratinga bolup qapuğqa keldi taqı aydı: ...* (NF: 87-11/64)

(“Eğer izin vermezse alma ve eğer izin verirse al!” deyince, Azrail Aleyhisselam Arap suratında olarak kapıya geldi ve söyledi: ...)

KE: (43v1/60), (67v2/93), (204v6/292), (90v7/126), (193r4/274), (45v5/62), (107r2/149), (204r19/292), (139r14/196), (162v8/231), (184v13/262), (204v6/292), (246v4/358), (247r9/359), (9r21/14), (60r4/83), (85v5/118), (15v16/22), (50r3/68), (50r4/69), (61r18/86), (64v13/89), (75v9/104), (77r8/106), (97r2/135), (102v4/143), (123r8/172), (123v6/173), (123v8/173), (127r15/178), (144r20/204), (145v13/206), (152v18/217), (154r21/219), (164r7/233), (166v4/236), (173r15/246), (192r6/273), (213r6/305), (226v4/326), (237r12/343), (246v5/358), (21v12/30), (122v16/12), (88r2/122), (180r4/256), (185v19/264), (40r1/55), (97r8/135), (192v2/273).

NF: (180-8/124), (253-4/174), (258-1/178), (37-10/27), (189-10/130), (151-16/105), (229-1/157), (251-17/174), (35-11/26), (95-14,15/70), (140-10/98), (23-2/17), (46-13/34), (64-12/47), (78-10/58), (87-12/64), (91-2/66), (100-6,8/73), (148-5/103), (154-2/107), (161-11/112), (162-6/112), (162-15/112), (163-1/113), (201-14/139), (221-12/152), (229-16/158), (230-3/158), (262-4/181), (273-14/189), (273-15/189), (300-9/208), (324-12/225), (331-10/230), (362-14/252), (372-3/258), (378-3/263), (394-13/274), (400-9/278), (413-16/288), (425-17/296), (435-12/303), (303/13), (435-13/303), (163-15/113), (254-4/175), (42-8/31), (133-3/94), (183-6/126), (15-4/11), (39-16/29), (88-12/65), (107-9/77), (119-11/85), (127-9/90), (142-5/99), (161-5/111), (180-10/124), (201-7/138), (251-15/174), (252-7/174), (256-11/177), (301-14/208), (355-7/247), (358-6/248), (383-1/266), (416-10/289), (145-6/101), (208-8/143), (342-6/238), (246-6/170), (250-4/172), (290-5/200), (304-7/210), (335-14/233), (341-4/237), (347-11,14/241), (398-4/277), (405-3/282), (398-2,3/277), (16-16/12), (134-8/94), (174-5/120), (109-4/78), (119-4/85), (184-3/126), (87-12/64), (195-12/134), (230-3/158), (167-5/115), (44-8/32), (290-5/200).

Kıpçak Türkçesi

Dilek-Şart çekimi, Kıpçak Türkçesi gramerinde “Şart Kipi” olarak geçer. Çekim, “-sA” ekiyle yapılır. Gülistan Tercümesinde “-sAñAn” şekilli “-An” ile genişlemiş iki örneği de bulunmaktadır (Argunşah ve S. Yükksekaya, 2016: 342). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- ... *hikmet incil-de kilip-turur ay ādem oğlu bay-lık **birsem** meşgūl bolur sen ...* (GT: 349-5/174) (... hikmet: İncil’de geliyor, ey insanoğlu zenginlik versem meşgul olursun ...)
- ... *yazuk üçün açıranga nêçe kēlip tēhr[i]ge yalbarsa yemese sadagasından bizge **bërse** ança aña papdan yüz kün boşak ol boşak kim mēn ayttım ...* (CC: 61a-17/259) (... günahı için pişman olduğundan ne zaman gelip Tanrı’ya yalvarsa, yemeyip sadakasından bize verse ona papadan yüz gün günah çıkarır, ben söyledim ...)
- *Kim maña **bèrmese** mēn d[e] añar bèrmem.* (CC: 11a-13/153) (Kim bana vermese, ben de ona vermem.)

CC: (11a-13/153), (61a-17/259).

GT: (349-5/174), (259-10/129), (290-2/144).

Çağatay Türkçesi

Dilek-Şart çekimi, Çağatay Türkçesi gramerinde “Şart Kipi” olarak geçer. Çekim, “-sA” ekiyle yapılır (Argunşah, 2018: 201). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Bağ bağlağandın soñ özini **qoya bërse** bisyār bolur édi kim bağları üzülür édi ...* (B: 7a-2/77) (Bağ bağladıktan sonra kendini bırakıverse çok olurdu ki bağları üzülürdü ...)
- *Eger vilāyetni **bèrseler** mēn bāri éligge tüşmey, tağayilerim Alça Hānga yā Sulṭān Maḥmūd Hānga bargay men H̱āce Mevlānā Qādī kim Sulṭān Aḥmed Qādīniñ oğlu ve Şeyḥ Burhāneddīn Qılıçnıñ neslidür, ...* (B: 16a-3/90) (Eğer vilayeti verseler ben hiç olmazsa eline düşmeyeyim, dayılarım Alça Hān’a ya da Sulṭān Maḥmūd Hān’a varacağım, H̱āce Mevlānā Qādī ki Sulṭān Aḥmed Qādī’nin oğlu ve Şeyḥ Burhāneddīn Qılıç’ın neslidir, ...)

B: (7a-2/77), (121a-1/21), (126a-8/29), (16a-3/90), (178b-8/121), (51b-14/146), (121b-3/22).

Tatar Türkçesi

Dilek-Şart çekimi, Tatar Türkçesi gramerinde “Şart Kipi” olarak geçer. Çekim, “-sA” ekiyle yapılır (Öner, 2007: 717). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Seyét canım, bér sorav **birsem**, açuvlanmassıñmı, öpkelemesséñmé iken?* (TR: 103/39) (Seyit, canım, acaba bir ricada bulunsam kızmazsın, öfkelenmezsin, öyle değil mi?)
- *KamAZ zavodı Tatar halkına elleni **birmese** de, şaqtıy ersézlernéñ tamağın tıydırdı, karéra kuvarğa bulıştı.* (TR: 1532/81) (KamAZ fabrikası Tatar halkına çok bir şey vermese de çok sayıda arsızın midesini doyurdu, meslek edinmelerine yardımcı oldu.)

TR: (103/39), (896/62), (1597/83), (3273/133), (3273/133).

Çuvaş Türkçesi

Dilek-Şart çekimi, Çuvaş Türkçesi gramerinde “Şart Kipi” olarak geçer. Çekim, “-sAn, -sassın, -sessin” ekleriyle yapılır (Ersoy, 2007: 351-353). Bu çekimi, taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Amikan şır-şaramas tırsa yulsa şiyinçi kîpine hıvsa **parsan** Petir ina ta ilçî av.* (İET:127) (Amikan, cırılçiplak kalsa üzerindeki gömleğini çıkarıp verse Petir onu da alırdı işte.)
- *Sakır zlotıh **parsan** pitî virinli hak pulat’..* (TK: 4933/821) (“Sekiz zolata versem çok uygun bir bedel olur..”)

TK: (1342/703), (1463/707), (4933/821).

Dilek-şart çekimi Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinde “-se” şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Ekin, Eski Uyğur Türkçesinde “-ser” şeklinde ve Çuvaş Türkçesinde “-san” şeklinde iki ayrı kullanımı söz konusudur. Ekin olumsuz hali Eski Uyğur, Karahanlı, Harezmi, Kıpçak ve Tatar Türkçesinde “-me” şeklinde kullanılmıştır.

1.3.1.2.3. İstek Çekimi

İstek çekimi, Türkçenin tarihî ve çağdaş lehçelerinde çok kullanılmamakla birlikte az da olsa örnekleri bulunmaktadır. Köktürkçe, Eski Uygur ve Karahanlı Türkçesinin gramerlerinde “istek çekimi” başlığı bulunmamaktadır. Harezmi Türkçesinde “-GA, -A, -Ay” (Hacıeminoğlu 1997: 156-157) ekleri istek çekimi için kullanılırken, Çağatay Türkçesinde “-GA, -KA, -GAy, -KAY, -A, -mAKçI bol-, mAKçI ér-” ekleri ve ayrıca emir ekleri de istek işleviyle kullanılır (Argunşah, 2018: 202).

İstek kipinin, Kıpçak Türkçesinde bazı eserlerde “-A” olarak (yaza men, içmeye, kéte, oldura vb.) kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu dönemdeki eserlerde de emir ekleri, istek ifadesi için kullanılmıştır (Argunşah ve S., Yüksekaya, 2016: 343). Yapısında istek kipini bulunduran Harezmi Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Kıpçak Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu istek çekimli bir örneğe rastlayamadık. İstek kipi, çağdaş lehçelerden Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinde bulunmaktadır.

Tatar Türkçesi

İstek çekimi, Tatar Türkçesinde “-AsI” eki ile yapılır (Öner, 2007: 717). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Rähilä ak konvertıı kulına aldı, läkin şunda uk kiré **biräsé** kilép kuydı.* (EYH: 051/18) (Rehile ak zarfı eline aldı ama oracıkta geri veresi geldi.)
- *Miném de tizden devlet imtiħanı **biresém** bar.* (TR: 4074/157) (Benim de tez elden devlet imtiħanına giresim var.)

Çuvaş Türkçesi

İstek çekimi, Çuvaş Türkçesinde “-İ, -İ, -aşıı, -eşıı, -As kilet” ekleri ile yapılırken, olumsuzu “mar” ile yapılır (Ersoy, 2007: 354-358). Nadir olarak kullanılan bir ektir. Bu çekimi, taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Şullahi vıhıtra pire kanmalli şurta putıvkısem **parasıı** pulatçıış te, epir, pıçık açasem pek, şıvıha kayas mar tese yılıntarma pıhattıır.* (TK: 2932/755) (Yazları sayfiye evlerine gitmemiz için bize izin vermek isterdiler, bizler de küçük çocuklar gibi yakın bir yere gitmemek için istekte bulunurduk.)

- *Esī mışker apla, tipse kaynı şikır **parasşın-i?** (TK: 209/666) (“Sen niçin böylesin, kurumuş ekmek mi vermek istiyorsun?)*
- *Mıñşın mana **kalasa parasşın mar** esir? (TK: 4468/806) (Niçin bana söylemek istemiyorsunuz?)”)*

İstek çekiminin, Tatar Türkçesinde “-esé” şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Tatar Türkçesindeki bir örnekte açık e’li (ä) şekli kullanılmıştır. İstek çekiminin Çuvaş Türkçesinde bulunan “-ı, -i, -essın, -As kilet”li ekleri ile ilgili örnekler, taramış olduğumuz eserlerde bulunamamış ve bu nedenle örnek verilememiştir. İstek çekimi Çuvaş Türkçesinde “-assın” olarak kullanılmış ve olumsuz “mar” ile yapılmıştır.

1.3.1.2.4. Gereklilik / Zorunluluk Çekimi

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Harezmi Türkçesi ve Çağatay Türkçesi ile ilgili taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu gereklilik çekimli bir örnek tespit edilememiştir.

Karahanlı Türkçesi

Gereklilik / Zorunluluk Çekimi, Karahanlı Türkçesi gramerinde “Gereklilik Kipi” olarak geçmektedir. Çekim, “-GU, -GU kerek” ekleriyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 78). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *kim iş kılsa terkin anar **bérgü** neş*
uş ol neş bile er kızıl kılsa eş (KB: 2398/127) (Bir kimse bir yararlık gösterirse, ona derhal mükafatını vermeli ve bununla onun yüzünü güldürmelidir.)
- *ya yat baz yalawaç keliş ya barış*
*boşuğ **bérgü** açış olarka tegiş (KB: 2495/132) (Yat yabancı elçilerin geliş ve gidişine, onların istihkakları olan ihsan ve hediyelerin verilmesine o bakar.)*
- *kişide talusı köni çın kişi*
*üdürgü anar **bérgü** aş suw işi (KB: 2829/149) (İnsanlar arasında doğru, dürüst ve seçkin bir kimse bulmalı ve yemek içmek işini onun eline bırakmalıdır.)*

KB: (2398/127), (2495/132), (2829/149), (1013/56), (1058/59), (2405/127), (2865/151), (2958/156), (2982/157), (2990/157), (4580), (4658/243), (4802/251), (4928/257), (5172/270), (5218/272), (6581/343).

Gramerlerde “-GU kerek” gereklilik çekim eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Lakin, taradığımız eserlerde *ver-* fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklere rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Kıpçak Türkçesi

Gereklilik-Zorunluluk Çekimi, Kıpçak Türkçesi gramerinde “Gereklilik Kipi” olarak geçmektedir. Çekim, “kérek, -mA kerek, -mAk kerek, -sA kerek” ekleriyle yapılır (Argunşah ve S., Yüksekaya, 2016: 343). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- ... *ķayǵu ol dem cān üčün cān emānet-dür anı **birmek kirek** lākin benim ķayǵum ol dur kim yirinde tutmaǵan fermān üčün ...* (GT: 112-7/55) (... kaygı o an can için, can emanettir onu vermek gerek lakin benim endişem odur ki yerinde tutmayan ferman için ...)

Gramerlerde “kérek, -mA kerek, -sA kerek” gereklilik çekimi eklerinden bahsedilmekte ve ekin farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Ancak, taradığımız eserlerde *ver-* fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklere rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Tatar Türkçesi

Gereklilik / Zorunluluk Çekimi, Tatar Türkçesi gramerinde “Gereklilik Kipi” olarak geçmektedir. Çekim, “-rğa, -rge” ekleriyle yapılır (Öner, 2007: 718). Bu çekimi, taradığımız eserlerden elde edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Şul çağında Klara, bu izgé küñéllé kartka sadaka **birérgämé**, yukmı dip, kat-kat uyladı, bérıké tapkır bélágénä élgän kéçkénä sumkasın da açmakçı buldı, läkin komsomolkaga andıy éşnéñ yaramaganlığın uylap, ahırda sadaka birüw niyäténnän kayttı.* (EYH: 232/36) (Klara bu sırada, bu peygamber gönüllü yaşlıya sadaka vermeli mi, yoksa vermemeli mi diye defalarca düşündü, bir iki kez bileğine astığı küçük çantasını da açmak istedi ama komsomolka olan birine böyle bir davranışın yaraşmayacağını düşünüp sonunda sadaka vermek niyetinden vazgeçti.)
- *Anıñ üzén sudka **birérge** kirek.* (TR: 492/50) (Onun kendisini mahkemeye vermek lazım.)

Çuvaş Türkçesi

Gereklilik / Zorunluluk Çekimi, Çuvaş Türkçesi gramerinde “Gereklilik Kipi” olarak geçmektedir. Çekim, “-mAllA, -mA, -As/-s + pulat” ekleriyle yapılır (Ersoy, 2017: 358-364). Bu çekimi, taradığımız eserlerden verilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Malaşnehi zanyatisem pirki instruksı **pamalla**. (TK: 1265/701) (İlerideki çalışmalar hakkında talimat vermem gerek...)*
- *İlse kaynı çuh sirin vuniki zlotih şeş **pamalla pulat**, şımavarır hıvırınah-şke. (TK: 4945/821) (Ancak götürürken on iki zolata vermeniz gerekecek, semaveriniz sizindir.)*

TK: (5244/831), (1265/701), (3141/762), (4749/815), (4945/821).

Gereklilik çekiminin Karahanlı Türkçesinde “-gü” şeklinde, Kıpçak Türkçesinde “-mek kirek” şeklinde, Tatar Türkçesinde “-rgä, -rge” şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Çuvaş Türkçesinde “-malla” ve “-malla pulat” şeklinde kullanılmıştır.

1.3.1.3. Birleşik Çekimlerde Ver- Fiili

1.3.1.3.1. Tarz Çekimi

1.3.1.3.1.1. Hikâye (Belirli Geçmiş Zaman) Birleşik Çekimi

1.3.1.3.1.1.1. Belirli Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Çağatay Türkçesi ile ilgili taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu belirli geçmiş zamanın hikâyesi çekimli bir örnek tespit edilememiştir. Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesi gramerinde ise belirli geçmiş zamanın hikâyesinin eki yoktur.

Harezmi Türkçesi

Belirli Geçmiş Zamanın Hikâyesi, Harezmi Türkçesi gramerinde “Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi” olarak geçer. Çekim, “-DI/-DU ér-” ekleriyle yapılır (Argunşah ve S. Yükksekaya, 2016: 204). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Ançada Mevlî ‘azze ve celle Mustafa ‘aleyhi’s-selāmğa bu kışşalardın **haber bërmedi erdi**. (KE: 173r14/246) (Mevli azze ve celle, Mustafa Aleyhisselam’a bu kıssalardan haber vermedi.)*

Belirli geçmiş zamanın hikayesi ekinin, Harezmi Türkçesinde “-di ır(me)-” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.1.3.1.1.2. Belirsiz Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Çağatay Türkçesi ile ilgili taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi çekimli bir örnek tespit edilememiştir.

Harezmi Türkçesi

Belirsiz Geçmiş Zamanın Hikâyesi, Harezmi Türkçesi gramerinde “Anlatılan Geçmiş Zamanın Hikâyesi” olarak geçer. Çekim, “-mİş ir-” ekiyle yapılır (Hacıeminoğlu, 1997: 161). Bu çekimi, taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *İdi ‘azze ve celle Mûsiğa yalavaçlıķda toķuz nerse **bêrmîş ırđi**.* (KE: 114r8/160) (İdi azze ve celle, Mûsi’ya peygamberliğinde dokuz şey vermişti.)
- *Teņri **bêrmîş ırđi aldı**.* (KE: 156r2/221) (Tanrı vermiş idi, aldı.)
- *Anı kôrüp kağgurdı, aydı: İdiyâ dünyâ ni’metindin maņa munça **bêrmîş ırđiñ yana aldıñ**.* (KE: 157v8/224) (Onu görüp kaygılandı ve şöyle dedi: “İdiya dünya nimetinden bana bunca vermiş idin, yine aldın.”)

KE: (79r1/109), (114r8/160), (156r2/221), (131v10/185), (132r10/186), (133r7/187), (158r21/225), (167r8/237), (195v15/278).

Tatar Türkçesi

Belirsiz Geçmiş Zamanın Hikâyesi, Tatar Türkçesi gramerinde “Öğrenilen Geçmiş Zamanda Hikâye” olarak geçer. Çekim, “-ğan/gên idê” ekleriyle yapılır (Öner, 2007: 719). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Miném anaynıñ bértugan énéсэнéñ, Äptél dädäynéñ urtançı kızın sinéñ äbiyéñ Gayşä tutay bélän tuwdık bäléş Usman malayına **birgännür idé**.* (EYH: 229/36) (Benim ninemin küçük kardeşi, Eptel dedenin ortanca kızını senin ninen Gayşe kadın ile akraba Usman’ın oğluna vermişlerdi.)

Çuvaş Türkçesi

Belirsiz Geçmiş Zamanın Hikâyesi, Çuvaş Türkçesi gramerinde “Geçmiş Zaman Kipinin Hikâyesi” olarak geçer. Çekim, “-nĭ, -nĭ + çĕi” şeklinde ve “-sA” ekine “-tti” eki getirilerek yapılır. Ek, üçüncü tekil şahısta “-tĕi”, üçüncü çoğul şahısta “-şĕi” şeklindedir (Ersoy, 2017: 370-371). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Turĭ ĭs-hakĭl **parinçĕi**. (ÇTVM: 144-06/136) (Tanrı akıl verecekti.)*
- *Īrtnĭ uyĭhra mana hamĭr masterskoyri ĭstasem atĭ **şĭlese panĭçĕi**. (TK: 1424) (Geçen ayda bana bizim imalathanedeki ustalar çizme dikivermişti.)*
- *Kun şinçen epĭ kalasa **panĭçĕi-şke**, aça çuh hamĭn vĭlyamalli yapalana paras mar tese tĭpĭlarnĭ may, şırtsa ĭlnĭçĕi ĭna epĭ. (TK: 3864/786) (“Bunu anlatıvermiştim hani, çocukken oyuncağımı vermemek için çekiştirdiğinden ısırmıştım onu.)*

Belirsiz geçmiş zamanın hikayesi ekinin, Harezmi Türkçesinde “-miş er-” şeklinde, Tatar Türkçesinde “-gän idé” şeklinde ve Çuvaş Türkçesinde “-nĕçĕi” ve “-nĭçĕi” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.1.3.1.3. Geniş Zamanın Hikâyesi

Orhun Türkçesi gramerinde geniş zamanın hikâyesinin eki yoktur. Karahanlı Türkçesi ile ilgili taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu geniş zamanın hikâyesi çekimli bir örnek tespit edilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

Geniş Zamanın Hikâyesi, Eski Uygur Türkçesinde “-Ar/-Ur ArtI” ekleriyle yapılır (Eraslan, 2012: 352). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *.. esirkençsiz boş köngülin .. buşı **birür erti** üzüksüz .. (AY: 629-19/329) (Esirgemedi boş gönlünü, daima sadaka olarak verirdi.)*
- *.. tözün maytrı bodisvt nom buşı **birür erti** .. (MS: 10-2/55) (Asil Maytrı bodhisattva din sadakası verir idi.)*
- *.. andın adın kertilerka yime ök **tartıp birür erdimiz** ... (MS: 73-27/137) (Bunlardan, diğer alelade kimselere de çekip verir idik.)*

Harezmi Türkçesi

Geniş Zamanın Hikâyesi, Harezmi Türkçesinde “-r, -Ir, -Ur, -Ar +  r-” ekleriyle yapılır (Argun ah ve S., Y ksekkaya, 2016: 204). Bu  ekimi, taradığımız eserlerden alınan  u  rneklerde g rmek m mk nd r:

- *Yarlı  keldi: ey Mu ammed sa a  ellig nam z far  kıldım, kır  b   nam znı   mmetlerine ba ı ladım, benim h km m a namaz   mmetleri a  ellig nam z     n  ellig  ev b b  r r  rdim.* (KE: 213v9/306) (Buyruk geldi: “Ey Muhammed, sana elli rekat namazı fark kıldım. Kır  be  rekatını   mmetlerine ba ı ladım. Benim h km m de i mez,   mmetlerine elli rekat namaz i in, elli sevap verirdim.)
- *Y suf ol  a’ amlarını zind nda ılgar a b  r r  rdi.* (KE: 87v7/122) (Yusuf o yiyecekleri zindandakilere verirdi.)
- *Ta ı aymı lar: y rdin men arenin tepesi e t gr  tutu  erenler turup kepri ni eligdin eligge b  r r  rdiler.* (KE: 113v20/159) (Ve s ylemi ler: Yerden minarenin tepesine kadar s rekli insanları durup kerpi i elden ele verirlerdi.)
- *Yumurt anın i  kapı t g i inde perde bar  rdi ta ındın k r n r  rdi, ol k bbenin altmı  t n l ki bar  rdi, ka an ol t n l klerin k n t   e ol ge herler yaru lu  b  r rler  rdi, ol t n l kdin t   en k nge Bel  s secde k lur  rdi.* (KE: 147r7/208) (Yumurtanın i i gibi i inde perde vardı, dı ından g r n rd . O k bbenin altmı  penceresi vardı, ne zaman o pencerelerden g ne  girse ge herler parlaklık verirlerdi, o delikten giren g ne e Bel  s secde ederdi.)
- *Ol k n Pey  ambar ‘as Med neke keldi, Med ne i inde   f r qab lalı  ki ininin R ma atlı   e menin qu usu bar erdi, suwı s     erdi ta ı ol ki ilerke b  r rmez erdi ta ı     n qu u lar bar a a ı  erdi.* (NF: 135-4/95) (O g n Peygamber Aleyhisselam Medine’ye geldi, Medine i inde   f r kabileli ki ininin R ma adlı  e menin kuyusu vardı, suyu tatlıydı, o ki ilere vermezdi ve ba ka kuyuların hepsi a ıktı.)
- *Ol er  atunı birle yawla  p rs   rdiler, bir k r l   kızı bar  rdi, telim ki iler tilep b  r rmez  rdiler.* (KE: 143v16/203) (O adam ile karısı  ok dindardı, g zel bir kızı vardı ve bir ok ki i istese de vermezlerdi.)

KE: (4r16/7), (23r20/33), (87v7/122), (92v17-18/129), (106r6/148), (108r21/151), (131r7/184), (137v17/194), (138v14/196), (143r16/202), (157v5/223), (163v14/232),

(178r12/253), (184v21/262), (190r13/270), (196v2/279), (225r19/324), (36v20/51), (113v20/159), (147r7/208).

Kıpçak Türkçesi

Geniş Zamanın Hikâyesi, Kıpçak Türkçesinde “-r, -Ir, -Ur, -Ar + è-/èr-” ekleriyle yapılır (Argunşah, ve S. Yüksekaya, 2016: 343-344). Bu çekimi, taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- ... *hikâyet bir hakâm oğlanlarına naşîhat **birür idi** kim ay oğlanlarım irdem öğrenîng kim dünye-nîng malına ve mülkine ve cāhına i’tibār yok-tur* (GT: 278-4/138) (... Hikâye: Bir hâkim oğullarına nasihat verir idi, “Ey oğullarım, erdem öğrenin ki dünyanın malına, mülküne ve makamına itibar yoktur ...)

Çağatay Türkçesi

Geniş Zamanın Hikâyesi, Çağatay Türkçesinde “-r, -Ur + è-/èr-” ekleriyle yapılır (Argunşah, 2018: 205-206). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Çağatay Hänniñ yurtıda Moğol ulusınıñ hānı ol furşatta ol érdi kim ménîñ uluğ atam bolğay istid’ā qılıp kéltürdi her qatla kéltürgende vilāyetler **bérür érdi** ...* (B: 5b-14/75) (Çağatay Hân’ın yurdunda, Moğol ulusunun hanı uygun zamanda idi ki benim ulu atam olarak rica edip getirdi, her defa getirdiğinde vilayetler verirdi ...)
- *Buḥārā serkārıdın deñi kişige **bérmes édi**.* (B: 76b-1/41) (Buhara kahyasından kuruşu kişiye vermezdi.)

Tatar Türkçesi

Geniş Zamanın Hikâyesi, Tatar Türkçesinde “-A idě, -y idě, -r idě, -Ar idě” ekleriyle yapılır (Öner, 2007: 719). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Ütkän bér aluwlarında yırtıp kértkännär idé, äytép **birér iděñ**, - didé.* (EYH: 062/19) (Geçmişte bir kere aldıklarında yırtıp vermişlerdi, söyleseydin, dedi.)

Çuvaş Türkçesi

Çuvaş Türkçesi gramerinde, geniş zamanın hikâyesi için farklı bir ek yoktur. Şimdiki zamanın hikâyesinin eki, geniş zamanın hikâyesini karşılar. Çekim, “-at-, -aş + -tī, -tī, -çī” ekleriyle yapılır (Ersoy, 2017: 371-373). Bu çekimi, taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Apat- şimışe hulaseñçe kartoçkīpa paratçış. (İET: 88)* (Yiyecekler şehirlerde kart ile veriliyordu.)
- *Pit̃mpe pir̃n pek mišk̃nsem işlese paratçış. (TK: 2508/741)* (Hep bizim gibi yoksullar çalışırlardı.)

Geniş zamanın hikâyesi ekinin Eski Uygur Türkçesinde “-ür erti” ve “-ür erdi” şeklinde, Harezmi Türkçesinde “-ür erdi, -mes erdi (olms.), “-mez erdi (olms.)” şeklinde, Kıpçak Türkçesinde “-ür idi” şeklinde, Çağatay Türkçesinde “-ür erdi, -mes edi (olms.)” şeklinde, Tatar Türkçesinde “-ér idé” şeklinde ve Çuvaş Türkçesinde “-atçī” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.1.3.1.1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesi ile ilgili taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu gelecek zamanın hikâyesi çekimli bir örnek tespit edilememiştir.

Harezmi Türkçesi

Gelecek zamanın hikâyesi, Harezmi Türkçesinde “-GAy ér-” ekiyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 204). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Üç yolu mundağ erse Hadice bildi kim ferişte turur şeytān ermes, kıptı yana Varağağa bardı bu haberni aydı, Varağa aydı: ol Nāmūs-ı Ekber turur, kākī menin ‘ömrüm vefā kılsa erdi, seni Mekkedin çıkarur kün sana yārī bergey erdim. (KE: 194r15/276)* (Üç yolu böylece Hatice bildi ki melektir, şeytan değildir. Kalkıp tekrar Varaka’ya giderek bu haberi verdi, Varaka söyledi: o Namus-ı Ekber’dir, keşke benim ömrüm vefa etseydi seni Mekke’den çıkarıp o gün sana yardım edecektim.)

- *Sebeb ol erdi: dünyāda dīdār körmek üç türlügdin hālī ermez, ya dostğa bergey erdi düşmanga yok, ya düşmanga bergey erdi dostğa yok, ya kendü ekisinge bergey, dostğa bėrip düşmanga bėrmese yarın kıyāmetde hıccet kalgay erdi.* (KE: 123v3/173) (Sebeb o idi: dünyada yüz görmek üç türlü şeyden boş olmaz. Ya dosta verip düşmana vermeyecekti, ya düşmana verip dosta vermeyecekti, ya kendi ikisine verecek, dosta verip düşmana vermese yarın kıyamette kanıt olacaktı.)
- *Halāyık anı körüp dünyā tilegenler küsep aytur erdiler: ey kāşkī Kārūnga bėrilgen māl towar bizge me bėrilgey erdi.* (KE: 124v7/174) (Ahali onu görerek, dünyayı isteyenler arzu edip söylerlerdi: Keşke Karun’a verilen mal mülk bize de verilecekti.)
- *İşāret: Yūsuf Zelihağa ogramaduķ bolsa ma’nīsı bėrmegey erdi.* (KE: 82v2/114) (İşaret: Yusuf Zeliha’ya uğramamış olsa anlamı vermeyecekti.)

KE: (123v3/173), (123v8/173), (145r14/205), (124v7/174).

Kıpçak Türkçesi

Gelecek zamanın hikâyesi, Kıpçak Türkçesinde “-GAY é/-ér-” ekleriyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 344). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *... miron timeam bergey edik canımıznu dagı tenimizni tēyrige ol boluşsun.* (CC: 62a-11/264) (... miron ve tütsü verecektik, canımızı ve bedenimizi Tanrı’ya o yardım etsin.)

Çuvaş Türkçesi

Gelecek zamanın hikâyesi, Çuvaş Türkçesinde “-ĩ, -ĩ + -tĩ, -tĩ, -çĩ” ekiyle yapılır (Ersoy, 2017: 373). Bu çekimi, taradığımız eserlerden verilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Turĩ is-hakĩl parinççĩ.* (ÇTVM: 144-06/136) (Tanrı akıl verecekti.)
- *Pike şĩm, epĩ sana Narzulla Gaybnazarov tadjik şinçen te kalasa parĩttĩm.* (TK: 3304/767) (Küçük hânım ben sana Tacik Narzulla Gaybnazarov’u da anlatıvermek isterdim.)
- *Pire hiseplese, mĩn te pulin kalasa pamĩttĩrççĩ-şĩ?* (TK: 2208/732) (Bizi kırmayıp bir şey çalıvermez miydiniz?)

Gelecek zamanın hikâyesi ekinin, Harezmi Türkçesinde ”-gey ır-, -megey ır-” şeklinde, Kıpçak Türkçesinde “-gey ır-” şeklinde ve Çuvaş Türkçesinde “-tı,” ve “-çı” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.1.3.1.1.5. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Tatar Türkçesinde şimdiki zamanın hikâyesinin eki yoktur.

Çuvaş Türkçesi

Şimdiki Zamanın Hikâyesi, Çuvaş Türkçesinde “-at-, -aş + -tı, -ti, -çı” ekleriyle yapılır (Ersoy, 2017: 371-373). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Apat- şimşe hulaseñçe kartoçkıpa paratçış. (İET:88) (Yiyecekler şehirlerde kart ile veriliyordu.)*
- *Pitme pirin pek mişkinsem işlese paratçış. (TK: 2508/741) (Hep bizim gibi yoksullar çalışırlardı.)*

Şimdiki Zamanın Hikâyesi ekinin, Çuvaş Türkçesinde “-atçı” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.1.3.1.1.6. Dilek-Şartın Hikâyesi

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi ve Tatar Türkçesinde dilek-şartın hikâyesinin eki yoktur. Karahanlı Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Çuvaş Türkçesi ile ilgili taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu dilek-şartın hikâyesi çekimli bir örnek tespit edilememiştir.

Harezmi Türkçesi

Dilek-Şartın Hikâyesi, Harezmi Türkçesi gramerinde “Şartın Hikâyesi” olarak geçer. Çekim, “-sa ır-” ekiyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 204). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Ol cādūlar anı körüp küldiler, aydılar: ey melik bu ayaqlıg hamrını bu turğan kamuğga bërseñ erdi biregü tirig qalmağay erdi. (KE: 162v5/231) (O cadılar*

onu görüp güldüler ve söylediler: Ey hükümdar, kadehteki şarabı burada duran herkese verseydin biri canlı kalmayacaktı.)

Dilek-Şartın Hikâyesi ekinin, Harezmi Türkçesinde “-se er-” olarak kullanıldığı görülmektedir.

1.3.1.3.1.2. Rivayet (Belirsiz Geçmiş Zaman) Birleşik Çekimi

1.3.1.3.1.2.1. Belirli Geçmiş Zamanın Rivayeti

Köktürkçe, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinde belirli geçmiş zamanın rivayetinin eki yoktur. Eski Uygur Türkçesinde ise taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu belirli geçmiş zamanın rivayeti çekimli bir örnek tespit edilememiştir.

Çuvaş Türkçesi

Belirli Geçmiş Zamanın Rivayeti, Çuvaş Türkçesi gramerinde “Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Rivayeti” olarak geçer. Çekim, görülen geçmiş zaman ekine “îmiş, îken, tet” kelimelerinin gelmesiyle yapılır (Ersoy, 2017: 376). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Torra taka parnî tet; (ÇTVM: 195-3/188)* (Tanrıya koyun (adağı) sunmuş imişler; ..)

Belirli Geçmiş Zamanın Rivayetinin, Çuvaş Türkçesinde “-nî tet” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.1.3.1.2.2. Gelecek Zamanın Rivayeti

Köktürkçe, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Çağatay Türkçesi gelecek zamanın rivayetinin eki yoktur. Eski Uygur Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinde ise taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu gelecek zamanın rivayeti çekimli bir örnek tespit edilememiştir.

Tatar Türkçesi

Gelecek Zamanın Rivayeti, Tatar Türkçesinde “-AçAk + iken” ekiyle yapılır. Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Summanı devlet bireçek iken.* (TR: 3991/155) (Hesabı devlet verecekmiş.)

Gelecek Zamanın Rivayetinin, Tatar Türkçesinde “iken” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.1.3.1.2.3. Şimdiki Zamanın Rivayeti

Köktürkçe, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinde şimdiki zamanın rivayetinin eki yoktur. Eski Uygur Türkçesinde ise Taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu şimdiki zamanın rivayeti çekimli bir örnek tespit edilememiştir.

Çuvaş Türkçesi

Şimdiki Zamanın Rivayeti, Çuvaş Türkçesinde zaman eklerine “îmiş, îken, tet, pulnî” kelimelerinin gelmesiyle yapılır (Ersoy, 2017: 374). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Hal' vîşene purne te halîh suçî alline paraşşî tet.* (TK: 2478/740) (Şimdi onların hepsini halk mahkemesinin ellerine veriyorlarmış.)

Şimdiki Zamanın Rivayetinin, Çuvaş Türkçesinde “tet” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.1.3.1.3. Dilek – Şart Birleşik Çekimi

1.3.1.3.1.3.1. Belirli Geçmiş Zamanın Dilek – Şartı

Köktürkçe ve Tatar Türkçesinde belirli geçmiş zamanın dilek – şartı yoktur. Çağatay Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinde ise taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu belirli geçmiş zamanın dilek – şartı çekimli bir örnek tespit edilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

Belirli Geçmiş Zamanın Dilek – Şartı, Eski Uygur Türkçesi gramerinde “Görülen Geçmiş Zamanın Şartı” olarak geçer. Çekim, görülen geçmiş zaman ekine “erser” kelimesinin gelmesiyle yapılır (Eraslan, 2012: 354). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- .. *azuça yme kkirliġ tapçalıġ yavız artak aşı içġülerig adınlarka **birtim erser** ..* (AY: 135-14/120) (..yine de kirli, pis, kötü ve bozuk yiyecek ile içecekleri başkalarına verdim ise ..)

Karahanlı Türkçesi

Belirli Geçmiş Zamanın Dilek – Şartı, Karahanlı Türkçesi gramerinde “Görülen Geçmiş Zamanın Şartı” olarak geçer. Çekim, görülen geçmiş zaman ekine “erse” kelimesinin gelmesiyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 80). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *tapuġsuz aġırlap açındım séni*
*orun **bérdim erse** basındıñ meni* (KB: 646/37) (Hizmetin dokunmadığı hâlde seni taltif edip, ihsanda bulundum; sana mevki verdim, fakat sen bana tahakküme kalkıştın.)
- *méni ardı dünyâ okadı sewe*
***köñül bérdim erse** irikti iwe* (KB: 1172) (Dünya beni aldattı; severek, yanına çağırdı; ona gönül verdim, fakat benden çabuk bıktı.)

Harezmi Türkçesi

Belirli Geçmiş Zamanın Dilek – Şartı, Harezmi Türkçesi gramerinde “Görülen Geçmiş Zamanın Şartı” olarak geçer. Çekim, “-DI, -DU érse” ekleriyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 205). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *İdrîşge nücûm ‘ilmin **bérdim érse** Muḥammed Resûlu’llâhı tamuġ yulduzlarındın öte keçürdüm, yulduz yüzüşi anıñ üze bolmasun tédim.* (KE: 206v9/295) (İdris’e yıldızların ilmini verince, Muhammed Resulullah’ı cehennem yıldızlarından öteye geçirdim, yıldız kayışı onun üzerine olmasın dedim.)
- *Yûsufğa zarûret bolmaġunça tēmedi, yana oġlan tanuġluġ **bérdi érse** rûşen aymadı, örtüġlüġ aydı, ‘Azîz-i Mısr özi anladı.* (KE: 84v6/117) (Yusuf’a zaruret olmadıkça söylemedi. Yine oğlan şahitlik edince açık seçik söylemedi, örtülü söyledi; ‘Azîz-i Mısr kendi anladı.)

- *Resûl Hadîce eşikige keldi Hadîce ga haber bêrdiler erse aydı: Muḥammedni ‘izzet ve ḥürmet birle kivürin. (KE: 191r5/21) (Resul, Hatice’nin kapısına geldi. Haticeye haber verdiklerinde söyledi: Muhammed’i izzet ve hürmet ile içeri alın.)*

KE: (84v6/117), (99v5/139), (136v7/192), (31r17/44), (129r13/181), (181r15/257), (185r3/262), (231r1/334).

Kıpçak Türkçesi

Belirli Geçmiş Zamanın Dilek – Şartı, Kıpçak Türkçesi gramerinde “Görülen Geçmiş Zamanın Şartı” olarak geçer. Çekim, “-DI, -DU érse” ekleriyle yapılır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 344). Bu çekimi, Taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- ... niçe kim miskānlik itip su tiledi **birmediler ise** yigit küç-ke yıldurdu (?) ... (GT: 202-11/100) (... ne kadar miskinlik edip su istediye vermediklerinde yiğidi güce koşturdu ...)

Belirli Geçmiş Zamanın Dilek – Şartının, Eski Uygur Türkçesinde “erser”, Karahanlı Türkçesinde “erse”, Harezmi Türkçesinde “-di érse” ve Kıpçak Türkçesinde “-(me)di ise” şeklinde kullanımı söz konusudur.

1.3.1.3.1.3.2. Belirsiz Geçmiş Zamanın Dilek – Şartı

Köktürkçe, Harezmi Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde belirsiz geçmiş zamanın dilek-şartı yoktur. Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Tatar Türkçesinde ise taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu belirsiz geçmiş zamanın dilek – şartı çekimli bir örnek tespit edilememiştir.

Çuvaş Türkçesi

Belirsiz Geçmiş Zamanın Dilek – Şartı, Çuvaş Türkçesi gramerinde “Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipinin Şartı” olarak geçer. Çekim, “-nĭ, -nĭ pulsan / pulsassĭn” ekleriyle yapılır (Ersoy, 2017: 379). Bu çekimi, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Yençen ina akınta halih alline **pani pulsan** mñ pulnñ puliçç-i-şi? (TK: 1096/695)*
(Eğer onu orada halkın eline vermiş olsa neler yaşanırdı?)

Belirsiz Geçmiş Zamanın Dilek – Şartının, Çuvaş Türkçesinde “-nñ pulsan” şeklinde kullanımı mevcuttur.

1.3.1.3.1.3.3. Geniş Zamanın Dilek – Şartı

Köktürkçe ve Kıpçak Türkçesinde geniş zamanın dilek – şartı yoktur. Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinde ise taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu geniş zamanın dilek – şartı çekimli bir örnek tespit edilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

Geniş Zamanın Dilek – Şartı, Eski Uygur Türkçesi gramerinde “Geniş Zamanın Şartı” olarak geçer. Çekim, geniş zaman ekine “-er” kelimesinin gelmesiyle yapılır (Eraslan, 2012: 354). Bu çekimi, Taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *maṅga (biş) (yüz) yaratmak sizinṅe umuñçl(uḡın ayıḡ ıraḡ yolt(a) emgenü kelmiş men umuḡsuz kılmaṅ birükiye **birmez** ök **er**er siz mini ikile tünerig kınlıḡta (kemişgey)ler tünin künin toḡḡaylar .. (AY: 11-4/56) (Bana (beş yüz) altın (gerek); size güvenerek, kötü, uzak bir yoldan ızdırap çekerek geldim, benim umudumu kırmayın! Eğer bana bir şey vermez iseniz beni tekrar karanlık hapis haneye (atacaklar) gece gündüz dövecekler.)*

Geniş Zamanın Dilek – Şartının, Eski Uygur Türkçesinde “-er” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.1.4. Tasvirî Fiil Özellikleri Bakımından Ver- Fiili

Her dilin farklı bir yapısı vardır. Dil, bu yapıya göre sözcükler oluşturur ve bu sayede içeriğini zenginleştirir. Dil, oluşturmuş olduğu sözcüklere ekler getirerek ya da başka kelimelerle birleşerek onlar vasıtasıyla yeni sözcükler türetir. Birleşik fiiller de bu şekilde, iki ayrı kelimenin bir araya gelmesiyle oluşur.

Birleşik çekim, ayrı iki fiilin bir araya gelerek oluşturduğu yapılardır. Bu iki fiilden biri biçim ve zamanı, öteki fiil de farklı bir biçim ve zamanı niteler. İki ayrı

biçim ve zamandaki fiiller birlikte kullanılmaya başlanınca iki zamanı ve biçimi ifade ederler. Bu birleşik çekimin oluşması için, fiillerden bir tanesinin esas anlamını kaybetmesi gerekir. Yani esas anlamını kaybeden fiil, yardımcı fiil konumuna gelir. Bu suretle bir araya gelen iki çekimli fiil, tek bir fiil kökünü niteler hale gelir (Ergin, 2009: 320).

Birleşik çekimli bu yapılar, Türkçenin tarihî ve çağdaş lehçelerinde bulunmaktadır. Lakin bu yapılar, Türkçenin her lehçesinde aynı oranda yer almadığı gibi, bazı lehçelerinde kullanımı sıklıkları fazlayken bazılarında ise azdır. Kuzey Batı Türk lehçelerinde kullanımı oldukça fazla olan bu yapılar, tezimize konu olarak seçtiğimiz Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinde önemli ölçüde kullanılmaktadır.

Bahsedilen betimlemeli birleşik fiil çekimleri, farklı yazım özelliklerine sahiptir. Esas anlamını kaybetmiş yardımcı bir fiille yapılan bu birleşik yapıli fiiller, çoğunlukla bitişik yazılırken; esas anlamını kısmen de olsa muhafaza eden, birleşik hale gelme sürecinde olan ve yeni oluşmuş birleşik fiiller ayrı olarak yazılmaktadır. “-p” zarf-fiil ekiyle oluşmuş fiillerin ise ayrı olarak yazılma meyli vardır (Y. Özezen, 2009: 84).

1.3.1.4.1. Tezlik / Anidenlik

Tezimize konu olarak seçtiğimiz ve tasvirî fiiller içerisinde, tezlik fiilleri bölümünde yer alan *ver-* fiili; bir işin hemen, anında ve çabuk olarak yapıldığını ifade eden süreksiz bir fiildir. *ver-* fiili, tezlik fiilleri içerisinde yardımcı fiil olarak bir görev üstlenir. Bu sebepten basit fiiller ile birleşik fiillerin tüm çekim yapılarına göre şekil alabilir. İsim, zarf ve sıfat-fiil eklerini kullanarak bir ismin, zarfın ve sıfatın yerini alabilir (Korkmaz, 2008: 818).

Köktürkçe

- *Olurupan, Türük bodunıŋ ilin tör(üs)in tuta birmiş, iti birmiş.* (KTY: D1/38) (Tahta oturarak, Türk halkının devletini (ve) yasalarını yönetivermiş, düzenleyivermişler.)
- *İlgerü, kün tuğsıkda Bükli kağanka teği süleyü birmiş, kırığaru Temir Kapığka teği süleyü birmiş; Tabgaç kağanka ilin törüsün alı birmiş.* (KTY: D8/40) (Doğuda, gün doğusunda Bükli hakanına kadar sefer edivermişler, batıda Demir Kapı’ya kadar sefer edivermişler; Çin hakanı için (böylece) fetihler yapmış, ülkeler almışlar.)

- *Men (T)ürgiş kağanka kızım(ın.....) ertingü uluğ törün alı birtim.* (BKY: K9/60) (Ben Türgiş hakanına kızımı pek büyük (bir) törenle alıverdim.)

BKY: (K9/60), (K10/60), (K12/60).

Eski Uygur Türkçesi

- *:: yene adınlarig yme kilturmakları üze adınaguka yme **aça birmiş** bolur ::* (AY: 222-5/155) (Yine başkaları ile yaptırmak için başkasına açıvermiş olur.)
- *.. ötrü tükel bile maytrı burқан etinlig seviglig ezrua ünin kü kelig erdemlig tıt-sıları ara ögütmiş purnı arhantıg (ok)ıp inçe tip yarlıqayur sen purnıya yığılmış erüş öküş kuvrağқа kingürü **sözleyü birgil** ..* (MS: 81-10/149) (... Sonra mükemmel hikmetli (*bilge* = skr. *prajna*) Maytrı burkan, çınlayan, sevimli Ezrua sesi ile, meşhur zuhur kabiliyeti olan ve öğrencileri arasında (çok) övülmüş veli Pūrna'yı çağırıp haşmetle şöyle der: Sen ey Pūrna! Toplanmış olan bu büyük cemaate ayrıntılı bir biçimde anlat!)
- *.. bu emgekimizni **boşuyu biring** ..* (MS: 69-27/130) (Bu acımızı bağışlayın!)
- *.. birök ol iligler kanlar bo nom erdinig boşguntacı tutdaçı tört törlüg tirin kubragın ayayu ağırlayu küyü küzetü tutup k(a)ltı ögi kangı k(e)ntü oğlın kızın ogşayurça amrayurça ne k(e)rgekin egsüksüz tüzü **tüketi birserler** ..* (AY: 407-23/237) (Eğer o hükümdarlar, hanlar bu öğreti cevherini öğrenen, benimseyen dört türlü cemaate hürmet edip, saygı gösterip, gözetip; sanki anne babasını, kendi oğlunu ve kızını severmişçesine ne gerekiyorsa eksiksiz tamamen bitiriverseler..)

AY: (38-8/83), (158-16/130), (345-20/208), (132a6/119), (372-23/220), (483-24/269), (547-24/294), (547-53/294), (570-21/306), (607-20/302), (91-9/103), (193-18/143), (193-22/143), (670-7/346), (669-16/346), (684-5/352), (644-1/335), (484-7/269), (381-20/224), (10-19/64), (635-15/332), (263-11/172), (311-11/193), (406-5/237), (407-9/237), (439-13/248), (222-5/155), (175-17/136), (407-23/237), (12-3/64).

MS: (81-10/149), (69-27/130), (85-51/158).

Karahanlı Türkçesi

- *ıçdu b̄rip boşuttum*
tawa.r yu.lug taşuttum
eren essin eşüttüm
yükin barça özi çığdı (DLT: 113/102) (Bir esiri tasvir ederek diyor ki: Onu gitsin diye serbest bıraktım. Kendisi için fidye verdi. O fidyenin yerine taşınması için emir verdim. Adamların kötülüklerini yer altına gömdürmek üzere emrettim. Öyle oldu ki onların büyüğü yardımcı bulamayıp kendi yükünü kendi elleriyle bağladı.)
- *kötürdi bitig kör öze tamğalap*
sunup bérđi ögdülmiş aldı ulap (KB: 3942) (Üzerini mühürleyip, mektubu eline aldı ve uzattı; Ögdülmiş aldı.)
- *küler yüz isig söz kılınç edgü tut*
bolu berge üdle kelü berge kut (KB: 6095) (Güler yüzlü, tatlı sözlü ol ve iyi hareket et; böylece devir döner ve sana saadet geliverir.)
- *itigli bayatım ite bérđi öz*
ite bérđi tüzdi yaraşturdı tüz (KB: 146/11) (Her şeyi yoluna koyan Tanrım bunları da yola getirdi; tanzim etti, düzeltti ve birbirleri ile barıştırdı.)
- *bolu bérđi ewren ilig bérđi taht*
tuta bérşü teñri bu taht birle baht (KB: 92/8) (Devran sana memleket ve taht verdi; Tanrı bu taht ile bahtını daim etsin.)

KB: (37/6), (92/9), , (384/23), (456/27), (504/29), (508/29), (569/32), (1612/87), (1642/88), (1805/96), (3070/161), (3275/172), (3811/199), (3942/206), (4856/253), (4863/254), (4863-254), (5603/292), (5625/293), (5690), (5694/296), (6192/322), (6237/324), (6395/333), (6422/334), (6619/345), (4880/255), (90/8), (92/8), (638/36), (3813/199), (4865/254), (4939/258), (5082/265), (5667/295), (5819/303), (5855/305), (5896/307), (6412/334), (6594/343), (198/14), (393/24), (649/37), (787/44), (839/47), (854/48), (982/54), (1185/65), (1484/80), (1657/89), (1904/102), (2176/116), (2268/120), (2434/129), (2594/137), (2669/141), (2823/149), (2880/152), (3101/163), (3154/166), (3228/170), (3693/193), (3791/198), (3809/199), (3992/209), (4164/218), (4257/222), (4298/224), (4315/225), (4317/225), (4568/239), (4572/239), (4600/240), (4662/243), (4866/254), (4871), (4988/260), (5050/264), (5396/281), (5420/282),

(5425/283), (5481/285), (5316/277), (5720/298), (5812/302), (5921/308), (5981/311), (6008/313), (6427/335), (6563/342), (6589/343).

Harezmi Türkçesi

-: Mısır meliki ne bildi öğrünü kullanmağını sizler aña **öğretü bərdiniz**, içinizde ne barın Mevlî bilür; oğul kızını kargamağ bizdin revā ərmes, Yūsufğa şabr kılmuş teg munda hem şabr kılayın. (KE: 99v14/139) (Mısır hükümdarı hırsızı kullanmayı bilmezdi ona siz öğretiverdiniz, içinizde ne olduğunu Mevli bilir, oğluna ve kızına beddua etmek bizce uygun değildir, Yusuf'a sabrettiği gibi bunda da sabredeyim.)
- İlāhî andağ kim Muḥammed Resūlu'llāhniñ dostluğın dünyāda bizge kerāmet kıldın, anıñ şefā'āti birle müşerref ve mükerrem bolmağ sen Allāh rüzq **kalu bər**, yā Rabbe'-l-'ālemīn. (KE: 208r5/297) (Allah'ım öyle ki Muhammed Resulullah'ın dostluğunu dünyada bize lutfettin, onun şefaati ile müşerref ve muhterem olmayı sen bize nasip ediver, ya Rabbel alemin.)
- Üçünçü köñlekin birle saçımnu anamğa kumartğu **ala bəriñ**. (KE: 51v3/71) (Üçüncü gömleğin ile saçımı anneme armağan aliverin.)
- Süleymān anı körüp hayret kıldı hiç kimerse körmişi yoq Süleymānnıñ ol atlarğa rağbeti boldı, eviñe keldi Kāveş atlığ dīv bar ərdi aña aydı: kanatlığ miñ at kördüm Kāvān atlığ aadağda yörürler, anı maña **kehtëre bərgil**. (KE: 139v14/197) (Süleyman onu görüp hayret etti, hiç kimsenin görmediği o atlara Süleyman'ın isteği oldu, evine geldi Kaveş adlı dev vardı ona söyledi: kanatlı bin at gördüm Kavan adlı sahilde yürürler, sen onu bana getiriver.)

KE: (225r11/324), (215r17/308), (229r15/331), (110v14/154), (219r16/314), (5v8/8), (7r16/11), (8v11/13), (8v17/13), (13r19/19), (13r19/19), (18r2/25), (22r21/31), (24r1/33), (27v14/38), (31r9/43), (33r20/46), (35v10/49), (36r21/50), (38r18/53), (42v1/58), (45v9/63), (49r16/67), (49v1/68), (61v16/86), (67r17/93), (67r20/93), (70v14/98), (70v18/98), (71r2/98), (78r3/107), (87v3/122), (96r20/134), (97v11/136), (97v11/136), (99v12/139), (106r2/148), (107v1/150), (107v1/150), (109r4/152), (110r7/153), (113v11/159), (122v13/172), (123r8/172), (125r18/175), (134v12/189), (135r11/190), (139r19/195), (144r3/203), (149r7/211), (157v18/224).

NF: (82-15/61), 126-7/89), (132-3,4,5/93), (151-8/105), (133-16/94), (181-13/125), (347-5/241), (409-13/285), (7-9/5), (7-16/5), (25-3/18), (31-1/23), (38-8/28), (39-

15/29), (48-11/35), (79-1/58), (79-15/59), (79-17/59), (80-4/59), (80-14/59), (81-8/60), (81-17/60), (82-16/61), (85-9/63), (109-10/78), (111-14/80), (114-4/81), (126-1/89), (126-4/89), (127-13/90), (128-11/91), (131-6/92), (133-7/94), (133-12/94), (135-10/95), (145-17/102), (151-8/105), (151-8/105), (151-10/105), (151-13/105), (151-14/105), (152-1/105), (159-6/110), (163-17/113), (174-6/120), (175-7/120), (175-8/120).

Kıpçak Türkçesi

- *ite bèri[r]-mèn* (CC: 58a-a/247) (İtiveririm.)
- *aça bèrgil* (CC: 82b-10b/324) (Açıveririm.)
- ... *tıñ u kös-könü öpkeseñ koyup b[è]ript[i]r algışın ave maria anamız sèni söl[v]üp çın hanımız barçadan üstün kötürdi ...* (CC: 69b-12/291) (... çok ve dosdoğru öfkeseñni bırakıvermiş, duayla Ave Maria annemiz seni sevip gerçek kralımız hepsinden üstün olarak yükseltti.)

Tatar Türkçesi

- *Çalbarı ütüklep bir, diğec, vakıtım yuk, irtege zaçét, dip koltıldıñ.* (TR: 4029/156) (Pantolonu ütöleyiver, deyince, vaktim yok, yarına sınav var, diye savuşturdun.)
- *Söylemeseñ, çalbarıña ikéşer sır yasap birem, bér balağın kışkartam.* (TR: 4035/156) (Söylemeseydin, pantolonuna ikişer çizgi yapıverirdim, bir paçasını kısaltırdım.)
- *Elle tükmiy-çeçmiy, beyne-beyne barısın da söylep birérgemé?* (TR: 2579/113) (Yoksa dökmeden saçmadan, bağlaya bağlaya hepsini de bir anda söyleyiverir mi?)

EYH: (402/58), (402/57), (424/61), (285/42), (494/72), (062/19), (469/67), (475/68), (061/19).

TR: (4029/156), (1253/73), (1261/73), (4772/178), (959/64), (2267/103), (3065/127), (3171/130), (3629/144), (4877/181), (116/39), (1452/79), (1913/93), (1925/93), (3784/148), (3788/149), (5505/200), (4035/156), (2579/113), (2369/106), (2565/112), (1921/93), (2626/114), (3112/128), (4360/166), (1288/74), (745/58), (896/62).

Çuvaş Türkçesi

- *Amikan şır-şaramas tırsa yulsa şiyiñçi kăpine hıvsa parsan Petır ina ta ilçi av.* (İET:127) (Amikan, çırılçıplak kalsa üzerindeki gömleğini çıkarıp verse Petir onu da alırdı işte.)
- — *İltrim te-ha, kalasa par eppin, — ıytrı Stasya.* (TK: 4846/818) (“Duydum, anlat o halde” diyerek öğrenmek istedi Stasya.)
- — *Mana pır lista hulıntarah hut tupsa paraymır-i?* (TK: 2382/737) (“Bana bir tabaka, kalın mı kalın bir kâğıt buluverir misiniz?”)
- *Leytenant yultaş, pır-pır kannı huşıra, sire epı ham şilese parıp-ha.* (TK: 1426/706) (Teğmen yoldaş, boş bir zamanımda, size kendim dikivereceğim.)
- *Şakın pek kansır vıhıtra mana maşına türletse panişın epı vışene temınpe tav tuma hatır.* (TK: 1621/712) (Böyle sıkıntılı bir anda bana arabamı tamir ediverdikleri için onlara bir şekilde teşekkür etmek istedim.)
- *Şıvarlıhışene ise par.* (ÇTVM: 75-02/77) (Gemlerini alıver.)

TK: (4846/818), (1038/693), (2706/748), (3865/786), (1336/703), (80/662), (837/687), (1317/703), (1341/703), (1364/704), (1702/715), (1871/721), (2525/742), (2594/744), (2627/745), (2890/754), (2951/756), (2970/757), (3277/767), (3304/767), (4279/799), (1324/703), (1308/702), (2612/745), (2651/746), (2789/751), (3689/780), (3918/787), (2382/737), (104/663), (686/682), (2537/742), (484/675), (672/681), (1013/693), (2675/747), (3348/769), (3421/771), (3425/771), (3810/784), (4439/805), (1733/716), (4224/797), (1155/697), (2472/740), (2527/742), (4118/794), (3113/761), (4963/822), (951-52/691), (1462/707), (1426/706), (3655/779), (1074/695), (4752/815).

Tezlik / anidenlik anlamı veren tasvirî fiillerin, Köktürkçede “-a bir, -I bir-, -ü bir-” şeklinde, Eski Uygur Türkçesinde “-U bir-, -a bir-, -i bir-” şeklinde, Karahanlı Türkçesinde “-U bér, -A bér, -up bér-” şeklinde, Harezmi Türkçesinde “-U bér, -A bér-” şeklinde, Kıpçak Türkçesinde “-up bér” şeklinde, Tatar Türkçesinde “-(I)p bir, -(I)y bir-” şeklinde ve Çuvaş Türkçesinde “-sa par-” şeklinde kullanımı söz konusudur.

1.3.1.4.2. Süreklilik

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi ve Çağatay Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin süreklilik bildirdiği bir örnek tespit edilememiştir.

Harezmi Türkçesi

- *Anası aydı: men'in oğlum mēndin ayrılıp turur, Ya'kūb yalavaç du'āsı birle Mevlī ta'ālā **haber bērip turur**. (KE: 105v10/147) (Annesi söyledi: "Benim oğlum benden ayrıldı, Yakup peygamberin duası ile Mevli Teala haber verir idi.)*
- *Ol kelgen aydı kim: Sizni Sufyān ündeyür, tēdi erse, Aḥmed Ḥanbel aydı: Tonumnu yuğuçıqa **bērip turur**-men. (NF: 222-11/153) (O gelen kişi söyledi: "Sizi Sufyān çağırıyor" deyince, Aḥmed Ḥanbel: "Elbiselerimi yıkayıcıya veriyorum" dedi.)*
- *Ömer razhu Mu'avīyeke Dimişqniṅ begliğini **bērip turur** erdi. (NF: 127-15/90) ('Ömer, Mu'avīye'ye Dimişq'ın beyliğini verirdi.)*
- *...: Anḡar nişe kirmekke **destūr bērilip turur?** tēp. (NF: 302-12/209) ("Ona girmesi için neden izin veriliyor?" dedi.)*

Kıpçak Türkçesi

- *... bizge bolup t[u]rur dünyeye tirilik **bērilip turur** ... (CC: 73a-7/303) (... bize olur, dünyaya dirilik verilir ...)*
- *... faḡır-lıḡ sebebi bilen fesād işlerge tüşüp yüz suvun **yilge birip tururlar** şı'r ... (GT: 308-11/153) (... fakirlik sebebiyle kötü işlere bulaşp, yüz suyunu yele verirler şiiir...)*

Çuvaş Türkçesi

- *Studentsem valli tasa ta şutī pūlīmsem yantī, vışene hutsa işitakseme pur, stolovıyī te şavıntah, vırennī vıhıtra gosudarstvo stipendi **parşa tırat**'. (TK: 2795/751) ("Öğrenciler için temiz ve aydınlık odalar ücretsizdir, onları yakıp ısıtanlar var, yemekhane de orada, eğitim aldığı süre içinde devlet burs verir".)*
- *- Tırış, — tetip epī, — tırış, uyıhseren vışene stipendi **parşa tıraşşı**.. (TK: 2800/751) ("Doğru" diyorum, "Doğru, her ay onlara burs veriyorlar...)*
- *Esir te, akī, tırlāren vak-tıveksem ilse kilkelərır-ha, vışemşın, epī sire ukşa **parşa tıratıp**. (TK: 4968/822) (Siz de işte, çeşitli ufak tefek eşyalar getirip duruyorsunuz, onlar için ben de size para veriyorum.)*

Tatar Türkçesi

- *Gél génä küz aldında tormasa da küñlénén ällä kaysı gına poçmagında yäşérénép kénä ul yäşiy birdé.* (EYH: 402/57) (Devamlı göz önünde olmasa da gönlünün bir köşesinde yerleşip yaşamaya devam etti.)

Süreklilik anlamı veren tasvir fiil eklerinin, Harezmi Türkçesi ve Kıpçak Türkçesinde “-ip tur-” şeklinde, Tatar Türkçesinde “(I)y bir-” şeklinde ve Çuvaş Türkçesinde “-sa tır-” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.1.4.3. Yeterlilik

Yeterlilik fiilleri, bir ana fiile, “-(y)-A” + “bil-” (zarf-fiil eki + yardımcı fiil) eki getirilerek yapılır. Fiilin esas anlamını veren “bil-” yardımcı fiili, bir şeyi yapmadaki gücü ve yeterliliği yani “yapabilme kuvvetini” veya bir olayın meydana gelme ihtimalinin olduğunu belirtir. Bu çekim ile yapılan tasvirî fiiller, basit kipler ile birleşik yapıli kiplerin tüm çekimlerini alabilirler (Korkmaz, 2008: 812).

Zeynep Korkmaz, “*Gramer Terimleri Sözlüğü*” kitabında yeterlilik fiilinin olumlu halinin “bil-”; olumsuz halinin ise günümüzde kullanımdan düşmüş olan Eski Türkçedeki “u-” iktidar fiiline karşılık gelen “-A” zarf-fiil ekiyle yapıldığını belirtir (Korkmaz, 1992: 172). Tez konusu olarak incelediğimiz ver- fiilinin bazı kullanımlarda yeterlilik anlamı verdiği de görülmektedir. Taradığımız eserlerde, yeterlilik fiili ile ilgili yedi örnek tespit edilmiştir.

A. Asıl Fiil Olarak Ver- Fiilinin Yeterlilik Fiilleriyle Kullanılışı

Köktürkçe, Karahanlı Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu yeterlilik fiili ile ilgili örneklere rastlanmamıştır. Bu nedenle bu lehçelere ait örnekler verilememiştir. Tespit ettiğimiz lehçelerdeki örnekler ise şu şekildedir:

Eski Uygur Türkçesi

- ... *yoğ kanta tağı biş yüz yaratmağ birü uğay men burğırağ yüzün ...* (MS: 10-40/56) (Beş bakırim bile kalmadı; beş yüz altını (nereden bulup) verebileyim!)

Harezmi Türkçesi

- *Ėmdi vefâtı bolğan kişining diyeti kimnüng üze vâcib bolur? tēp su’âl qıldı erse, bu uluğ ‘ulemâlar tefekkür qıldılar, hēç cevâb bērü bilmediler tağı aydılar.* (NF:

188-17/130) (Şimdi vefat eden kişinin diyeti kimin üzerine vacib olur? diye sorunca, bu ulu alimler düşündüler, hiç cevap veremediler ve söylediler.)

- *Ya ‘ni hēç kimerse **nuśrat bērü bilmegey** tēmek bolur.* (NF: 230-4/158) (Yani hiç kimse yardım edemeyecek demektir.)
- ...: *Ey babam, Peygāmbarqa cevāb bēriṅ, tēdim erse, atam aydı: Vallāh, **men cevāb bērü bilmez-men.*** (NF: 417-2/290) (“Ey babam, Peygamber’e cevap verin” deyince, babam söyledi: Vallahi ben cevap veremem.)

Çuvaş Türkçesi

- *Şavna şak sehete **pama pultaratıp.*** (TK: 4242/798) (“İşte bu saati verebilirim.”)
- *Vıl temǎn mar-ha: aptekıra haklı yışşı temle im-yum ta pur; piççişî pǎmpeh **tupsa pama pultarat’;** vıl kunta aptekıra işlet.* (TK: 3776/783) (Önemi yok, eczanede iyi kalitede her türlü ilaç var, ağabeyi hepsini bulup verebilir. O burada eczanede çalışıyor.)
- *Çim-ha, şites kunsençe kǎseh tǎr, temişe şıru pǎr harıs yǎtǎnsa kilme tǎtǎnsan, **otvet parsa ilkǎreymǎn.*** (TK: 1861/720) (“Bak, gelecek günlerde de beklemeye devam et, birkaç mektup birden artarda gelmeye başlayınca, yanıt veremeyeceksin.”)

Yeterlilik anlamı veren tasvir fiil eklerinin, Eski Uygur Türkçesinde “fiil + u-” şeklinde, Harezmi Türkçesinde “-ü bil-” şeklinde ve Çuvaş Türkçesinde “-a pul-, -sa ilkǎr-” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

B. Ver- Fiilinin Yeterlilik Anlamı Vermesi

ver- fiili, tasvirî fiillerde tezlük yapısında bulunmasına rağmen bazı örneklerde yeterlilik anlamında kullanılmıştır. Taradığımız eserlerden tespit ettiğimiz örnekler şu şekildedir:

Köktürkçe

- *Ohurupan, Türük bodunıṅ ilin tör(üs)in **tuta birmiş, iti birmiş.*** (KTY: D1/38) (Tahta oturarak, Türk halkının devletini (ve) yasalarını yönetivermiş, düzenleyivermişler.)

- *İlgerü, kün tuğsıkda Bükli kağanka teği **süleyü birmiş**, kırığaru Temir Kapığka teği **süleyü birmiş**; Tabgaç kağanka ilin törüsin **alı birmiş**. (KTY: D8/40)* (Doğuda, gün doğusunda Bükli hakanına kadar sefer edivermişler, batıda Demir Kapı'ya kadar sefer edivermişler; Çin hakanı için (böylece) fetihler yapmış, ülkeler almışlar.)
- *Sarığ altunun, ürüng kümüsin, kırğağlıg kutayın, kinliğ eşgitisin, özlik atın, adgırın, kara k(işin) kök teyengin Türuküme bodunuma **kazganu birtim, iti birtim**. (BKY: K12/60)* (Sarı altınlarını, beyaz gümüşlerini, kenarlı ipek kumaşlarını, kokulu ipeklilerini, has atlarını, aygırlarını, kara samurlarını (ve) gök sincaplarını Türklerime ve halkıma kazanıverdim, ediniverdim.)
- *Olurupan, Türuk (b)odunıng ilin törüsin **tuta birmiş, iti birmiş**. (BKY: D3/62)* (Tahta oturarak, Türk halkının devletini (ve) yasalarını yönetivermiş (ve) düzenleyivermişler.)
- *İlgerü, kün tuğsıkka, Bükli (k)ağanka teği **süleyü birmiş**, kırığaru Temir Kapığka <teği> **süleyü birmiş**; Tabgaç kağanka ilin törüsin **alı birmiş**. (BKY: D8/64)* (Doğuda, gün doğusunda, Bükli hakanına kadar sefer edivermişler, batıda Demir Kapı'ya kadar sefer edivermişler; Çin imparatoru için (böylece) fetihler yapmış, ülkeler almışlar.)

Tespit ettiğimiz bu örnekler tezlilik yapısında kurulmuş tasvirî fiiller olsa da yeterlilik anlamı içermektedir. ver- fiili cümlede, bir şeyi yapabilme kudretine ve gücüne sahip olabilme gibi anlamda kullanılmıştır.

1.3.2. Yapım Özellikleri Bakımından Ver- Fiili ve Ver- Fiilinin Sözcük Ailesi

1.3.2.1. Ver- Fiilinin Alabildiği Fiilden İsim Yapım Ekleri

1.3.2.1.1. Fiilden İsim Yapan -mA Yapım Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Harezmi Türkçesi ve Çağatay Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu fiilden isim yapım ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Karahanlı Türkçesi

Karahanlı Türkçesinde fiilden hareket isimleri yapan bu ek, kalıcı olarak isimler de yapmıştır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 60). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *tiren arka **berme** yağıka bolup*
yağığ sanç yok erse uruş yat ölüp (KB: 2378/126) (Dayan, düşmana hiç bir suretle arka verme; düşmanı vur veya vuruşarak, orada öl.)
- *bu et özke **berme** tilek ârzûsın*
tilek bulsa yéyür idisi başın (KB: 4563/238) (Bu vücudun dilek ve arzusunu yerine getirme; dileğine kavuşursa, sahibinin başını yer.)
- *Yırak tut sevinçin tilemez kişig,*
*sevitme anar **berme** kılğu işig* (KB: 5531/288) (Senin memnun olmanı istemeyen kimseyi kendinden uzak tut; onu başkalarına da sevdirmeye ve ona hiçbir vazife verme.)

Kıpçak Türkçesi

Kıpçak Türkçesinde fiilden isim yapan bu ek, ayrıca somut isimler ve sıfatlar da yapabilmektedir (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 328). Bu eki, taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- ... *şi'r borç **birme** namāz kılmāğan müdbirge, aç-lıktan eğer tüşüp öler men dise ol ...* (GT: 343-7/171) (... şiir: Namaz kılmayan kişiye borç verme, eğer o açlıktan düşüp ölürüm dese ...)
- ... *şi'r kõngül **birme** ol özdenge ki mekr ü hile-si çok dur ...* (GT: 323-2/161) (... şiir: O güzele gönül verme ki onun hilesi çoktur ...)

Tatar Türkçesi

Tatar Türkçesinde fiilden isim yapan bu ek, fiilin sonunda ortaya çıkan işin, durumun ya da hareketin nesnesi ile alakalı isimler yapmaktadır (Öner, 2007: 701). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Az **birme** — uğrı bulır, küp **birme** — erséz bulır, digen halık.* (TR: 1509/81) (Az verme — hırsız olur, çok verme — arsız olur, demiş atalarımız.)
- *Asılın açıklamıy aş **birme**, atasın belmiy kız alma, digenner de onığı tuğaç, yögérép kilép citer elé, némé, Zölfıye, — dip kéne östel kuydı Seyét.* (TR: 3431/138) (Aslını açıklamayana yemek verme, soyunu sopunu bilmediğinden kız alma demişler ve torunu doğunca, yürüyüp paşa paşa gelir yetişir elbette, öyle değil mi, Zölfıye, — diye ekleyiverdi Seyit.)

- *Artka da birme.* (TR: 4430/168) (Geri de çekilme.)

Çuvaş Türkçesi

Çuvaş Türkçesinde fiilden isim yapan bu ek, oldukça işlek bir ektir. Kalınlık-incelik uyumuna uymaktadır ve ekin asıl görevi iş adları yapmaktır (Ersoy, 2017: 84). Bu eki, taradığımız eserlerden verilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Tıvan kitesren inşetri hulasene, inşetri respublikisene tuhsa kaysan, pire tahşan pallanñ tussem pek yışññ, epir te hamıra tıvan kilti pek çiper te sipay tıtma tırışñ, pır halıhñ mñ layıhhi purrine hamır halıha **pama** tırışñ.* (TK: 3368/770) (Ana ocağından uzaktaki şehirlere, uzaktaki cumhuriyetlere çıkıp gittiğimizde bizi çok eskiden tanıdıkları dostlarıymış gibi kabullendiler, bizler de kendi evimizdeymiş gibi iyi ve alçakgönüllü olmaya çalıştık, bir halkın hangi güzelliği varsa kendi halkımıza taşımaya çalıştık.)
- *Şak irsır nişlihe ĩntse, pur şınna ta teley te irik **pama** pulmı-şı vara?* (TK: 4901/820) (Acaba bu berbat çaresizliği yakıp, tüm insanlığa mutluluk ve özgürlük vermek mümkün olmayacak mı?.)

Taradığımız eserlerde fiilden isim yapan “-mA” yapım ekinin Karahanlı Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Tatar Türkçesinde “-me” şeklinde, Çuvaş Türkçesinde ise “-ma” şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Ek, kalınlık-incelik uyumuna uymaktadır.

1.3.2.1.2. Fiilden İsim Yapan -mAk Yapım Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu fiilden isim yapım ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Harezmi Türkçesi

Harezmi Türkçesinde fiilden isim yapan bu ek, bütün fiillere gelerek söz konusu fiilin hareket ismini yapar (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 189). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Ferişte aydı: bu işke erkim yok İdîdin destür kolayın, tedi destür qoldı törtünç kat kökke ağıdı, ‘Azrā’ ilni anda kördi aydı: ey meleke’l-mevt cān **bêrmek** açığın işitip-men, meniñ cānımnı alğıl cān **bêrmek** açığın köreyin, anıñ yarağınga ĩā’at*

arturayın tedi. (KE: 20r20-21/29) (Melek söyledi: “Bu işe gücüm yok, İdi’den destur isteyeyim” dedi ve destur istedi. Dört kat göğe yükseldi ve Azrail’i orada görünce söyledi: “Ey meleke’l-mevt can vermenin acısını iştirim, benim canımı al ve can vermenin acısını göreyim, onun yararına ibadeti artırayım” dedi.)

- *Aydılar: cān bērmek oñaylıkı bu ęerse atıǵlıkı neteg bolǵay?* (KE: 56v2/78) (Söylediler: “Can vermenin kolaylığı bu ise zorluğu nasıl olacak?”)
- *Yūsuf aydı: solmuş eekke suw bērmek būstān eyesige sezāra turur.* (KE: 80r16/111) (Solmuş çiçeğe su vermek, bahçe sahibine yaraşır.)
- *...: Yā Abū Zār anlarqa yıldın yılqa zekāt bērmek fara turur, zekātdın öñgin neerse bērmek fara ermez.* (NF: 129-2,3/91) (Ya Abū Zār, yıldan yıla zekāt vermek farzdır, zekatdan başka bir şey vermek farz değildir.)

Kıpçak Türkçesi

Kıpçak Türkçesinde fiilden isim yapan bu ek, fiillerin isim şeklini yapan ektir (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 328). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan u örneklerde görmek mümkündür:

- *karav bērmek* (CC: 23a-20/174) (Ödöl vermek.)
- *ı[k]rar bērmek* (CC: 35b-21/198) (Söz vermek.)
- *... nefis-ke köp yimek va‘de-sin birmek āsān-ra turur ...* (GT: 170-1/84) (... nefse çok yemek vaadini vermek çok kolaydır ...)

Çağatay Türkçesi

Çağatay Türkçesinde fiilden isim yapan bu ek, fiillerin hareket isimlerini yapar (Argunşah, 2018: 130). Bu eki, Taradığımız eserlerden alınan u örneklerde görmek mümkündür:

- Hıocend Deryāsi’nın cenūbı Andicān başlı vilāyetlerni Kıık [an‘a] **bērmek** kérek kim anda yurtlangay. (108a-7/99) (Hıocend Deryāsi’nın güneyi Andicān kumandan vilayetleri Kıık [an‘a] vermek gerek ki orada yurt yapacaklar.)

Taradığımız eserlerde fiilden isim yapan “-mak” yapım ekinin, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve aatay Türkçesinde “-mek” şeklinde kullanımı söz konusudur. Ek, kalınlık-incelik uyumuna uymaktadır.

1.3.2.1.3. Fiilden İsim Yapan -ş Yapım Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu fiilden isim yapım ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Karahanlı Türkçesi

Karahanlı Türkçesinde fiilden isim yapan bu ek, türemiş kalıcı isimler de yapmaktadır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 60). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- saña teñ tuşuñ birle éltiş barış
katılğıl karılğıl alış hem **bériş** (4305/225) (Sen kendi akranlarını sık sık ziyaret et; onlara katıl ve onlar ile münasebetini kesme.)
- olarka katılğıl keliş hem barış
negü kolsa béril alış hem **bériş** (4421/231) (Onlara katıl, git ve onlar da sana gelsinler; ne isterlerse, ver; alış verişte bulun.)

Fiilden isim yapan “-ş” yapım ekinin, Karahanlı Türkçesinde de aynı şekilde “-ş” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.1.4. Fiilden İsim Yapan -As Yapım Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu fiilden isim yapım ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Çuvaş Türkçesi

Çuvaş Türkçesinde fiilden isim yapan bu ek, gelecek zamanın sıfat-fiil ekidir. Ayrıca kalıcı isimler yapar ve kalınlık-incelik uyumuna uyar (Ersoy, 2017: 79). Bu eki, taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Mñ çuhlĭ paras kĭmĭlĭr pur sir ĭn?* (TK: 786/685) (Ne kadar vermeye niyetiniz var sizin?)
- *Hal' şakna pĭtĭmpeh sire paras tetĭp.* (TK: 1324/703) (Şimdi bunu tastamam size vermek istiyorum.)

Fiilden isim yapan “-as” yapım ekinin, Çuvaş Türkçesinde “-as” şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Ek, kalınlık-incelik uyumuna uymaktadır.

1.3.2.2. Ver- Fiilinin Alabildiği Fiilden Fiil Yapım Ekleri

1.3.2.2.1. Fiilden Fiil Yapan -mA- Olumsuzluk Eki

Köktürkçe

-mA eki, gramerlerde fiilden fiil yapan ek olarak geçmektedir. Bu ek, Orhun Türkçesi gramerinde fiilden isim yapan ek olarak geçmektedir (Tekin, 2003: 92). Lakin biz Taradığımız eserlerden bir örnekte bu ekin fiilden fiil yapan olumsuzluk eki işlevinde kullanımını tespit ettik. Bu ek hem çekim eki hem de yapım eki olarak kullanılmıştır. Bu eki, Taradığımız eserlerden verilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Kül Tigin öğsüz akın binip tokuz eren sançdı, orduğ **birmedi**. (KTY: K9/50) (Kül Tigin öksüz kır (at)ına binip dokuz er(i) mızrakladı, karargâhı (düşmana) vermedi.)*

Eski Uygur Türkçesi

Eski Uygur Türkçesinde fiilden fiil yapan bu ek, fiile olumsuzluk ifadesi verir (Eraslan, 2012: 110-111). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *.. kim **qayu tınlıqlar adın kışining birmeyük** adın tavarın oğurlasalar törüsüzin küçeyü **qunup alsarlar** .. kim yime urunçaq urmuş tavaşa tanıp **birmeserler** ezük yalğan tauılı sözleserler .. (MS: 83-53/154) (Hangi yaratıklar başkalarının, verilmeyen çeşitli (!) mallarını çalsalar, gayri meşru bir şekilde zor kullanarak, gasp edip çalsalar ve yine emanet olarak verilen malı inkâr edip iade etmeseler, yalan ve yanlış esaslardan, görüşlerden bahsetseler...)*
- *.. ol buryukı bo y(a)rılığ eşidip közinte isig yaşı tökülü busuşlug kadguluğun yıglayu agızı kurup tili tamgakı katıp sav sözleyü umadın kiginç **birmedin** şük turtı .. (AY: 624-12/327) (O buyruğu, bu emri işitince gözünden sıcak yaşlar dökülerek kederden ve kaygıdan ağlayıp ağzı kuruyup, dili damağına yapışınca söz söyleyemeden, karşılık vermeden sakince durdu.)*
- *.. tıtsı **quvraq yıgdımız ödsüz erksiz boşguttumuz sengiğ sengrem sanlıg idişin tavarın aňganu alıp işletdimiz adnağuka birmedimiz** yirin suvın bağı borluğan erin atın oqlatdımız .. (MS: 69-12/129) (Talebe ve cemaati topladık ve liyakatsiz*

olduğumuz halde ders verdik. Manastıra ait olan kap-kacak ve malları gasp ederek alıp işlettik, başkasına verdik, yerini suyunu, bağını bahçesini adamlarını ve atlarını taksim ettik.)

Karahanlı Türkçesi

Karahanlı Türkçesinde fiilden fiil yapan bu ek, olumsuzluk bildiren fiiller türetmektedir (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 62). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *özüm dünyâ devlet bolup körmedi*
*tilek ârzûlarka köñül **bérmedi*** (KB: 5749/299) (Ben şahsen dünya ve devletin ne olduğunu görmedim, dilek ve arzulara da gönül vermedim.)
- *neçe beg katığlansa yalğuz özün*
*bolu **bérmese** kul itümez uzun* (KB: 3123/164) (Bey yalnız, tek başına ne kadar gayret ederse etsin, kulun yardımı olmazsa, bunu uzun zaman devam ettiremez.)
- *bolu **bérmedim** men sözüg tutmadım*
bu alçı ajunka özün bütmedim (KB: 5067/264) (Ben bunu kabul etmedim ve sözünü dinlemedim; çünkü ben bu aldatıcı dünyaya inanmıyorum.)

Harezmi Türkçesi

Harezmi Türkçesinde fiilden fiil yapan bu ek, olumsuzluk bildiren fiiller türetmektedir (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 190). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Varağa aydı: men **bérmedim**.* (KE: 192r9/273) (Varaka söyledi: “Ben vermedim.”)
- *Ṭālūt aydı: tört yolu soradım evvelde nelük cevāb **bermediñ**?* (KE: 133r18/187) (Talut söyledi: “Dört kere sordum, neden önceden cevap vermedin?”)
- *Mundın soñ hıc kimerse atın Yaḥyā **bérmedük**.* (KE: 167v13/238) (Bundan sonra hiç kimseye Yahya adını vermedik.)

Kıpçak Türkçesi

Kıpçak Türkçesinde fiilden fiil yapan bu ek, fiillerin olumsuz şeklini yapar (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 331). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Kim maña bərmese mən d[e] añar **bərmem**.* (CC: 11a-14/153) (Kim bana vermese, ben de ona vermem.)
- ... *hattā kilgen 'az-iz-lerge destūr **birmegey-ler** dağı il-lerin ol 'az-izler kögsine koyup aytqay-lar ...* (GT: 311-12/155) (... hatta gelen azizlere destur vermeyecekler ve ellerini o azizlerin göğsüne koyup söyleyecekler ...)

Çağatay Türkçesi

Çağatay Türkçesinde fiilden fiil yapan bu ek, tüm fiillerin olumsuz şeklini yapar (Argunşah, 2018: 136). Bu eki, taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Maḥmūd Barlas Ḥiṣārı **bərmey** yaḥşı saḥladı.* (B: 30a-4/112) (Maḥmūd Barlas, Ḥiṣār'ı vermeyerek iyi sakladı.)
- *Ura Tepeni va'de qıldılar. Muḥāmməd Ḥüseyn Mīrzā **bérmedi**. Bilmen özlükidin **bérmedi** mü, yā yuqqaridin işāret boldı mı néçe kündin kéyin Dıḥket [ke keldim Dıḥket] Ura Tepe'niḡ kūh-pāye kəntleridindür; uluḡ taḡnıḡ tüpide tüşüptür.* (B: 97a-1/76) (Ura Tepe'sine süre tanıdılar. Muhammed Hüseyin Mirza vermedi. Bilmeyen özlüğünden vermedi mi, ya yukarıdan işaret oldu mu nice günden sonra Dıḥket'e geldim ve Dıḥket Ura Tepe'sinin dağlık kentlerindendir, ulu dağın altında bulunmaktadır.)
- *Mén Ġaznī'de her néçe tecessüs qıldım bu çeşmedin hıçkim **nişān bérmedi**.* (B: 139a-10/52) (Ben Ġaznī'de nice araştırma yaptım ve bu pınardan hiç kimse iz vermedi.)

Tatar Türkçesi

Tatar Türkçesinde fiilden fiil yapan bu ek, tüm fiillerin olumsuz biçimini yapar (Öner, 2007: 706). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Ul röḥset **birmese**, Fevziye Beyremovañ da Marat Mölekévėñ de, Fendes Safiulliniñ da parların yurğan astında ġına çıġarıp yatırlar idé.* (TR: 1979/95) (O izin vermese, Fevziye Beyremovan, Marat Mölekeven ve Fendes Safiilli'nin de dertlerini sadece yorgan altına sokup yatarlardı.)

Çuvaş Türkçesi

Çuvaş Türkçesindeki bu ek, fiillerin olumsuz biçimini yapar. Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Şinçen tata parĩmĩ te pulnĩ, ĩna ta paman.* (TK: 1454/707) (Üstelik adama borcu da varmış, onu da vermemiş.)
- *German ĩna nim ĩnle kanaş pamasĩrah tuhsa kayrĩ.* (TK: 3833/785) (German ona hiçbir tavsiyede bulunmadan çıkıp gitti.)

Fiilden fiil yapan “-mA” olumsuzluk ekinin, Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Tatar Türkçesinde “-me” şeklinde kullanımı söz konusudur. Çuvaş Türkçesinde ise “-ma” şeklinde kullanılmıştır. Ek, kalınlık-incelik uyumuna uymaktadır.

1.3.2.2.2. Fiilden Fiil Yapan -I- Edilgenlik Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinden Taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu fiilden fiil “-I” edilgenlik ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Harezmi Türkçesi

Harezmi Türkçesinde fiilden fiil yapan bu ek, edilgenlik yapar (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 190). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Bu ma ‘nĩdin ötrü Peyğāmbar ‘as’qa Muştāfā at bẽrildi.* (NF:3-8/1) (Bu sebepten ötürü Peygamber Aleyhisselam’a Mustafa adı verildi.)
- *Baylardin alınur taqı dervişlerke bẽrilür.* (NF: 250-3/172) (Zenginlerden alınır ve fakirlere verilir.)
- *Halāyık anı körüp dünyā tilegenler küsep aytur ẽrdiler: ey kākĩ bu Kārũnga bẽrilgen māl towar bizge me bẽril[gey] ẽrdi.* (KE: 124v7/174) (Ahali onu görüp dünyayı dileyenler arzu edip söylerlerdi: “Keşke bu Karun’a verilen mal mülk bize de verilseydi.”)
- *...: Āngar nişe kirmekke destūr bẽrilip turur? tẽp.* (NF: 302-12/209) (“Ona girmesi için neden izin veriliyor?” dedi.)

- *Ma'nāsi ol bolur kim: Qiyāmat kün ol kün turur kim kāfırlar ol kün hücetlig sözlemezler taqı anlarqa 'öwr qılmaqqa destür **bérilmes**. (NF: 200-1/137)* (Anlamı şudur ki: Kıyamet günü o gündür ki, kafirler o gün delilli söylemezler ve onlara özür dilemeleri için izin verilmez.)

Kıpçak Türkçesi

Kıpçak Türkçesinde fiilden fiil yapan bu ek, edilgenlik ekidir (Argunşah, S. Yüksekaya, 2016: 331). Bu eki, taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *... bizge bolup t[u]rur dünyeye tirilik **bérilip** turur ... (CC: 73a-7/303) (... bize olur, dünyaya dirilik verilir ...)*

Çağatay Türkçesi

Çağatay Türkçesinde fiilden fiil yapan bu ek, edilgenlik ve dönüşlülük ekidir (Argunşah, 2018: 135). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Oşnı İbrāhīm Saruğa **bérilip** édi. (B: 66a-8/24) (Oş İbrāhīm Saru'ya verilirdi.)*
- *Ba'zısığa Semerqand sarı ruḥşat **bérildi**. (B: 25a-3/104) (Bazısına, Semerkand tarafından izin verildi.)*
- *Ékki garīb ḥarfī andın şadır boldı, biri bu kim nökerleri ayrılğan cihetidin aña köñül **bériledür** édi. (B: 124a-2/25) (İki garip sözü ondan çıkan oldu, biri bu nökerleri ayrılan tarafından ona gönül verilmişti.)*

Tatar Türkçesi

Tatar Türkçesinde fiilden fiil yapan bu ek, edilgenlik ya da öznesi belirsizlik ifade eden gövdeler yapmaktadır (Öner, 2007: 707). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Bu gadi-wayımsız soraw yüri anı sinar öçén **birélgän** mākérle soray idé. (EYH: 393/54) (Bu basit kaygısız soru, özellikle onu denemek için teslim olunacak bir kötülükle soruluyordu.)*

Fiilden fiil yapan “-l-” edilgenlik ekinin, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinde aynı şekilde (“-l-”) şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.2.3. Fiilden Fiil Yapan -t- Ettirgenlik Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu fiilden fiil “-t” ettirgenlik ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Çuvaş Türkçesi

Çuvaş Türkçesinde fiilden fiil yapan bu ek, oldurma ve yaptırmayı belirten fiiller yapmaktadır (Ersoy, 2017: 95). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Pike şim, epî sana Narzulla Gaybnazarov tadjik şinçen te kalasa **parittim**.* (TK: 3304/767) (Küçük hânım ben sana Tacik Narzulla Gaybnazarov’u da anlatıvermek isterdim.)
- *Pire hiseplese, mñ te pulin kalasa **pamittirççî-şi?*** (TK: 2208/732) (Bizi kırmayıp bir şey çalıvermez miydiniz?)

Fiilden fiil yapan “-t-” edilgenlik ekinin, Çuvaş Türkçesinde aynı şekilde (-t-) şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.2.4. Fiilden Fiil Yapan -n- Dönüştürme Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin almış olduğu fiilden fiil “-n” dönüştürme ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Çuvaş Türkçesi

Çuvaş Türkçesinde fiilden fiil yapan bu ek, dönüştürme, edilgenlik ve meçhullük ifade etmektedir (Ersoy, 2017: 95). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Turî şs-hakîl **parinççî**.* (ÇTVM: 144-06/136) (Tanrı akıl verecekti.)

Fiilden fiil yapan “-n-” dönüşlülük ekinin, Çuvaş Türkçesinde aynı şekilde (-n-) şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.3. Ver- Fiilinin Alabildiği Fiilimsi Ekleri

1.3.2.3.1. Ver- Fiilinin Alabildiği İsim – Fiil Ekleri

1.3.2.3.1.1. Ver- Fiilinin Aldığı -mAk İsim-Fiil Eki

Köktürkçe’den taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı isim-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

Eski Uygur Türkçesinde isim-fiil ekleri “-mağ, -mek, -mağlıg, meklig, -mağsız, -meksiz” şeklindedir. (Eraslan, 2012: 357). Bu eki, taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- .. *kavşıkıya üç ming ulug ming yirtinçüde tolu yiti erdini urup buşı **birmek** buyan yme tursun ..* (AY: 161-22/131) (Ey Kausika, üç bin ulu bin alemde, dolu yedi cevheri koyup sadaka vermek sevabı yine dursun.)
- :: *küsüşüz köngül erser k(a)ltı buşı birgülük edinge tavarınga ol edig tavarıg teginteçi dıntarning sevinç utlı **birmekinge** kin ajuntakı tüşinge utlısınga bo üçegüke ilinmemek yapşınmamak erür ::* (AY: 217-3/153) (Arzusuz gönül ise sadaka vereceği malına mülküne, o mala mülke ulaşacak din adamının sevinçle karşılık vermesine, sonraki yaşamdaki mükafatına, bu üç şeye bağlanmamak ve yapışmamaktır.)
- .. *adınlarka korkınçsız köngül buşı **birmeklig** ıduk nomda üzüksüz ögretig kılınlar ..* (AY: 22-9/69) (Başkalarına korkusuz bir gönül ile sadaka vermeli, kutlu öğretilerde durmadan talim yapsınlar.)

Gramerlerde “-mağ, -mağlıg, -mağsız, -meksiz” isim-fiil eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle olan kullanımlarına örnekler gösterilmektedir. Ancak, taradığımız eserlerde ver- fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklerle rastlanmamıştır. Bu nedenle örnek verilememiştir.

Karahanlı Türkçesi

Hacıeminoğlu (1996), Karahanlı Türkçesi Gramerinde; Türkçede üç farklı şekilde isim-fiil eki olduğunu (-mAk, -mA, -Iş) ve bu eklerde şahıs ile zaman anlamının

olmadığını ifade eder. Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *çığay ölse kutlur kiter emgeki*
*ölüm tutsa ay bay sakış **bêrmekiñ*** (KB: 6378/332) (Fakir ölürse, zahmetlerinden kurtulur; ey zengin ölüm yakalarsa, senin bir de hesap vermen vardır.)

Harezmi Türkçesi

Harezmi Türkçesinde isim-fiil ekleri “-r, -Ar, -Ur, -mAk, -GAn, -GU” ekleriyle yapılır (Yıldız, 2021: 74). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Yūsuf aydı: solmuş çeçekke suw **bêrmek** būstān eyesige sezāraḡ turur.* (KE: 80r16/111) (Solmuş çiçeğe su vermek, bahçe sahibine yaraşır.)
- *Su’āl: orta arıḡ **bêrmekde** ḡikmet ne erdi?* (KE: 169r17/241) (Soru: Orta su yolu vermekteki hikmet ne idi?)
- *... raḡbetleri dūnyā mālınḡa az erdi, tiriglikleri ḡaḡ sözlemek birle **bêrmekleri** hediyye erdi...* (KE: 201r1/286) (Dünya malına raḡbetleri azdı, hayatları hak söylemekle verdikleri hediye idi.)
- *Men aṅḡar bey’et **bêrmekim** şer’an revā bolur, hem taḡı Qurayşī turur, hem taḡı üküş fitneler basılır, tēdi erse, cümle şaḡābalar maşlaḡat kördiler.* (KE: 174-13/120) (Benim ona tabi olmam şer’an uygun olur. Hem Qurayşī’dir hem de çok fitneler yok edilir” deyince, bütün sahabeler uygun gördüler.)
- *Bir şübhetlig yarmaḡnı qaytarmadım altı mīḡ yarmaḡnı şadaḡa **bêrmekimdin** yaḡşıraq turur.* (KE: 298-17/206) (Şüpheli bir yarmakı göndermek, altı bin yarmakı sadaka vermekten iyidir.)
- *...: Bu ḡācılar biri biringe ḡā’at üze yārī **bêrmeki** yüzümni sarḡarttı.* (KE: 275-6/190) (Bu hacıların birbirine ibadet için yardım etmesi yüzümü sararttı.)

Gramerlerde “-r, -Ar, -Ur, -GAn, -GU” isim-fiil eklerinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle olan kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Ancak, taradığımız eserlerde ver- fiilinin bu eklerle birlikte kullanıldığı örneklerle rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Kıpçak Türkçesi

Kıpçak Türkçesinde isim-fiil ekleri “-mA, -mAḥ/ -mAK, -(I, U)ş” ekleriyle yapılır (Güvenç, 2014: 510-521). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *karav **běrmek** (CC: 23a-20/174) (Ödül vermek.)*
- *... nefis-ke köp yimek va'de-sin **birmek** āsān-raḥ turur ... (GT: 170-1/84) (... nefse çok yemek vaadini vermek çok kolaydır ...)*

Gramerlerde “-mAḥ, -(I, U)ş” isim-fiil ekinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Ancak, Taradığımız eserlerde *ver-* fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklere rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Çağatay Türkçesi

Çağatay Türkçesinde isim-fiil ekleri “-mAK” ekiyle yapılır (Argunşah, 2018: 175). Bu eki, Taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Hocend Deryāsi 'nıñ cenūbı Andicān başlıq vilāyetlerni Kiçik [Ḥan'ga] **běrmek** kérek kim anda yurtlangay. (B: 108a-7/99) (Hocend Deryāsi'nın güneyi Andicān kumandan vilayetleri Kiçik [Ḥan'a] vermek gerek ki orada yurt yapacaklar.)*
- *Uşol müddettin bu müddetqaça galebe elçiler bardılar ve keldiler Āḥir 'Alī Şīr Bég hem elçilikke keldi. Herçend sa'y qıldılar, Astarābādnı inisige **běrmekke** rızā bolmadı. (B: 41a-8/129) (O zamandan bu zamana kadar üstün elçiler gittiler ve geldiler, Āḥir 'Alī Şīr Bég de elçiliğe geldi. Her ne zaman emek sarf ettiler, Astarābād'ı kardeşine vermeye razı olmadı.)*
- *Çün tağları berk ve serḥaddte vāqi' bolupturlar, māl **běrmekte** rāyic éməstürler. (B: 32a-12/115) (Çünkü dağları berk ve sınırda ortaya çıktılar, mal vermekte rayiç değildirler.)*

Tatar Türkçesi

İsim-fiil eki, Tatar Türkçesinde “-v, -rğa, -rge, -argğa, -erge, -maska, -meske” ekleriyle yapılır (Öner, 2007: 723). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Seyétnéñ yözé, ülgennen soñ éléne torğan resémge oħşap ǵalsa da, sér **birmeske** tırıǵtı. (TR: 507/51) (Seyit'in yüzü, öldükten sonra duvara asılmakta olan resme benzer hâle gelse de belli etmemeye çalıştı.)*
- *Artıǵ soravlar **birmeske**, tuydırmıyça irkelıy béliüvge, üzéñné ǵol dereceséne töşérmiyçe, écéñné mecéler tırnasa da, iratǵa oşarlıǵ keyéfte buluvǵa, télenép almaska, emma üzéñe tiyéşné, mömkinlékné ıǵındırmaska ǵanımnı tormış öyretken idé indé. (TR: 5722/206) (Fazla soru sormadan, bıktırmadan çok iyi davranabilmeye, kendini köle derecesine düşürmeden, içini kediler tırmıklasa da erkeklere yaraşır şekilde olmaya, dilenmeden, ama kendine gerekeni, mümkünse elden kaçırılmayacak kadını hayat öğretmişti ona.)*

Gramerlerde “-v, -rǵa, -rge, -arǵa, -erge, -maska” isim-fiil ekinen bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Ancak, taramış olduğumuz eserlerde ver- fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklerle rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

ver- fiilinin aldığı “-mAk” isim-fiil ekinin, Eski Uygur Türkçesinde “-mek, -meklig” şeklinde, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde “-mek” şeklinde, Tatar Türkçesinde ise “-meske” şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Ek, kalınlık-incelik uyumuna uymaktadır.

1.3.2.3.1.2. Ver- Fiilinin Aldığı -mA İsim-Fiil Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı -mA isim-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Karahanlı Türkçesi

Hacıeminoğlu (1996), *Karahanlı Türkçesi* Gramerinde Türkçede üç farklı şekilde isim-fiil eki olduğunu (-mAk, -mA, -Iş) ve bu eklerde şahıs ile zaman anlamının olmadığını ifade eder. Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *tiren arka **bérme** yaǵıka bolup*
yaǵıǵ sanç yok erse uruş yat ölüp (KB: 2378/126) (Dayan, düşmana hiç bir suretle arka verme; düşmanı vur veya vuruşarak, orada öl.)
- *tapuǵka bolup **bérme** erke işig*

özünke tusulğu üçün tut kişig (KB: 5535/288) (Hizmettir diye, olur olmaz insanlara iş verme; işi sana faydalı olacak şekilde becerikli kimselere ver.)

Kıpçak Türkçesi

Kıpçak Türkçesinde isim-fiil ekleri “-mA, -mAḥ/ -mAK, -(I, U)ş” ekleriyle yapılır (Güvenç, 2014: 510-521). Bu eki, Taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- ... *şi r borç **birme** namāz kılmağan müdbirge, aç-lıktan eğer tüşüp öler men dise ol ... (GT: 343-7/171) (... şiir: Namaz kılmayan kişiye borç verme, eğer o açlıktan düşüp ölürüm dese ...)*

Gramerlerde “-mAḥ, -(I, U)ş” isim-fiil ekinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Ancak, Taradığımız eserlerde *ver-* fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklerle rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

Çuvaş Türkçesi

Çuvaş Türkçesinde isim-fiil eki “-mA, -maşkın, meşkın” ekleriyle yapılır (Ersoy, 2017: 384-385). Bu eki, Taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Şak irsîr nişlihe ĩntse, pur şınna ta teley te irik **pama** pulmî-şi vara? (TK: 4901/820) (Acaba bu berbat çaresizliği yakıp, tüm insanlığa mutluluk ve özgürlük vermek mümkün olmayacak mı?)*

Gramerlerde “maşkın, meşkın” isim-fiil ekinden bahsedilmekte ve farklı fiillerle kullanılışlarına örnekler verilmektedir. Lakin, taradığımız eserlerde *ver-* fiilinin bu eklerle kullanıldığı örneklerle rastlanmamıştır. Bu sebeple örnek verilememiştir.

ver- fiilinin aldığı “-mA” isim-fiil ekinin, Karahanlı Türkçesi ve Kıpçak Türkçesinde “-me” şeklinde, Çuvaş Türkçesinde ise “-ma” şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Ek, kalınlık-incelik uyumuna uymaktadır.

1.3.2.3.1.3. Ver- Fiilinin Aldığı -(I/U)ş İsim-Fiil Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı “-(I/U)ş” isim-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Karahanlı Türkçesi

Hacıeminoğlu (1996), *Karahanlı Türkçesi Gramerinde* Türkçede üç farklı şekilde isim-fiil eki olduğunu (-mAk, -mA, -Iş) ve bu eklerde şahıs ile zaman anlamının olmadığını ifade eder. Bu eki, taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *saña teñ tuşuñ birle éltiñ barış katılğıl karılğıl alış hem bériş* (KB: 4305/225) (Sen kendi akranlarını sık sık ziyaret et; onlara katıl ve onlar ile münasebetini kesme.)
- *olarka katılğıl keliş hem barış negü kolsa béril alış hem bériş* (KB: 4421/231) (Onlara katıl, git ve onlar da sana gelsinler; ne isterlerse, ver; alışverişte bulun.)

ver- fiilinin aldığı “-(I/U)ş” isim-fiil ekinin, Karahanlı Türkçesi Türkçesinde “-ş” şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Ek, kalınlık-incelik uyumuna uymaktadır.

1.3.2.3.2. Ver- Fiilinin Alabildiği Sıfat-Fiil Ekleri

1.3.2.3.2.1. Ver- Fiilinin Alabildiği -DUk Sıfat-Fiil Eki

Eski Uygur Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı “-DUk” sıfat-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Köktürkçe

ver- fiilinin alabildiği -DUk sıfat-fiil eki, Köktürkçede “l, n, r” seslerinden sonra “-tUk” şekline dönüşür (Tekin, 2003: 169). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Bunça işiğ küçüğ birtükgerü sakınmatı “Türük bodun ölüreyin, uruğ-sıratayın” tir ermiş.* (KTY: D10/40) ((Çin halkı) bunca hizmet ettiğini düşünmeden “Türk halkını öldüreyim, neslini yok edeyim” der imiş.)

- *Bunça işiğ küçüğ birtükkerü sakınmatı “Türük bodunuğ ölür(eyin, uruğsır)atayın” (tir ermiş.) (BKY: D9/64) ((Çin halkı) bunca hizmet ettiğini düşünmeden “Türk halkını öldür(eyim, neslini yok edeyim)” der imiş.)*
- *Anta kisre, Teṅgri biliğ bertük üçün, özüm ök kağan kışdım. (TYY: B6/82) (Ondan sonra, Tanrı akıl verdiği için, (onu) ben kendim kağan yaptım.)*

Karahanlı Türkçesi

ver- fiilinin alabildiği –DUK sıfat-fiil eki, Karahanlı Türkçesinde “-DUK” ve “-tık” şeklindedir. “-tık”lı şekil, sadece Rylands nüshasında bulunmaktadır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 81). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *sakışta usansa kayu işçiler*
sakış bērdükinde ulır baş çalar (KB: 2781/147) (Hangi hizmetkâr hesapta ihmalkâr davranırsa, hesap verirken inler ve başını yerden yere vurur.)
- *başına ağıp men ol atçı kelip*
maña bērdüki suwnı içtim alıp (KB: 6054/315) (Merdivenin başına kadar yükseldim ve o atlının gelerek bana verdiği suyu alıp içtim.)

Harezm Türkçesi

ver- fiilinin alabildiği –DUK sıfat-fiil eki, Harezm Türkçesinde “-DUK” şeklindedir. Sedalı-sedasız uyumu vardır ve yalnızca yuvarlak ünlülü şekilleri bulunduğu için düzlük-yuvarlaklık uyumu yoktur (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 206). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Biz saña ‘ömr bērdük ma’lüm küñge tegi, şen tilemiş küñge tegi bērmedim. (KE: 9v9/14) (Biz sana malum güne kadar ömür verdik, senin dilediğin güne kadar vermedim.)*
- *Yarlıg keldi: üç kün mühlet bērdük, aşmadılar erte belā indürür-men. (KE: 125r8/175) (Buyruk geldi: Üç gün mühlet verdik, asmazlarsa bela indiririm.)*
- *Manāsi ol bolur kim: Yā Muḥammed, biz saṅga üküş ḥayrlar bērdük yā taqı Kevşer ḥavzını bērdük, ... (NF: 62-10,11/46) (Anlamı şudur ki: Ya Muhammed, biz sana çok hayırlar ve Kevser Havuzu’nu verdik...)*
- *...: Ey Muḥammed, biz saṅga Kevşer ḥavzını bērdük. (NF: 63-1/46) (Ey Muhammed, biz sana Kevser Havuzunu verdik.)*

ver- fiilinin alabildiği “-DUK” sıfat-fiil ekinin, Köktürkçede “-tük” şeklinde, Karahanlı Türkçesi ve Harezmi Türkçesinde “-dük” şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Ek, düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymaktadır.

1.3.2.3.2.2. Ver- Fiilinin Alabildiği -(I)gmA Sıfat-Fiil Eki

Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver-fiilinin aldığı “-(I)gmA” sıfat-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Köktürkçe

ver- fiilinin alabildiği -(I)gmA sıfat-fiil eki, Köktürkçede eyleyici ismi olarak kullanılır. Bir hareketi ya da işi yapan anlamındadır ve bu sıfat-fiil ekinin hem niteleyici hem de isim olarak kullanımı vardır (Tekin, 2003: 167). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Türük bodunuğ atı küsi yok bolmazun tiyin, kaŋım kağanığ öğüm katunuğ kötürmiş Tenğri, il biriğme Tenğri, Türük bodun atı küsi yok bolmazun tiyin, özümün ol Tenğri kağan olurdı, erinç. (KTY: D25/44) (Türk halkının adı sanı yok olmasın diye, babam hakanı (ve) annem hatunu yüceltmış olan Tanrı, devlet veren Tanrı, Türk halkı(nın) adı sanı yok olmasın diye, beni o Tanrı hakan (olarak tahta) oturttu, hiç şüphesiz.)*
- *Türük bodun atı küsi yok bolmazun tiyin kaŋım Kağanığ, öğüm katunuğ kötürüğme Tenğri, il beriğ(me) Tenğri, Türük bodun atı küsi yok bolmazun tiyin, özümün ol Tenğri kağan olurdı. (BKY: D21/68) (Türk halkının adı sanı yok olmasın diye babam hakanı, annem hatunu yücelten Tanrı, (onlara) devlet veren Tanrı, Türk halkının adı sanı yok olmasın diye, beni o Tanrı hakan (olarak) tahta oturttu.)*

ver- fiilinin alabildiği -(I)gmA sıfat-fiil ekinin, Köktürkçede “-iğme” şeklinde kullanımı söz konusudur.

1.3.2.3.2.3. Ver- Fiilinin Alabildiği -gU Sıfat-Fiil Eki

Köktürkçe, Karahanlı Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı “-gU” sıfat-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

ver- fiilinin alabildiği “-gU” sıfat-fiil eki, Eski Uygur Türkçesinde “-gU, -kU” şeklinde bulunmaktadır. Aynı zamanda bu sıfat-fiil eki gelecek zaman ve gereklilik ifadesi taşır (Eraslan, 2012: 360). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *:: bo tört m(a)harañ t(e)ngrilerke dorma **birgü** yangın bodı d(a)rma bahşı yaratmışıg .. (AY: 30-4/72) (Bu dört Maharaja Tanrılara Gdorma vermeli, yeni Bodhidharma üstadın yarattığı.....)*
- *.. kin keligme üdteki ayıg yavız tüş **birgüsinge** artukrak korksar belingleser :: (AY: 141-6/123) (Gelecek olan zamandaki fenalıklar sonuç verdiğiinde, fazlasıyla korkup ürkseler..)*

Harezmi Türkçesi

ver- fiilinin alabildiği “-gU” sıfat-fiil eki, Harezmi Türkçesinde “-GU, -ku” şeklindedir. Genel olarak sedalılık-sedasızlık uyumu bulunmamaktadır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 206). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Yer Kābīl̄ni bēliñe tēgi yutdı, aydı: ey ata sen aytur erdiñ Mevl̄ñiñ yüz miñ uluğ rahmı bar, toqsan toqıznu kamuğ ‘ālemdağı mü’minlerge **bērgüsi** bir ülüşi dünyāda kamuğ tınığlarge **bērgüsi**, tilegil maña ol bir ülüşni bērsün. (KE: 17v8/25) (Yer, Kabil’i beline kadar yuttu ve söyledi: “Ey ata, sen Mevli’nin yüz bin ulu merhameti var diye söyledin, doksan dokuzunu tüm dünyadaki müminlere verecek, bir parçasını dünyadaki tüm canlılara verecek, iste ki o bana bir parçasını versin.)*
- *Mevl̄i ta’ālā maña kitāb **bērgüsi** ya’nī İncīl̄ni tağı yalavaçlıqnı **bērgüsi**. (KE: 169v14/241) (Mevli Teala bana kitap verecek, yani İncil’i ve peygamberliği verecek.)*

ver- fiilinin alabildiği “-gU” sıfat-fiil eki, Karahanlı Türkçesi ve Harezmi Türkçesinde “-gü” şeklinde bulunmaktadır. Ekin, sedalılık-sedasızlık uyumu yoktur.

1.3.2.3.2.4. Ver- Fiilinin Alabildiği –yUk Sıfat–Fiil Eki

Köktürkçe, Karahanlı Türkçesi, Harezm Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı “-yUk” sıfat-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

Ercilasun (2016), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihî* adlı kitabında Köktürkçede bulunmayan lakin Eski Uygur Türkçesinde bulunan “-yUk” ekli belirsiz geçmiş zaman eki olduğundan bahseder. Bu ekin aynı zamanda sıfat-fiil olarak da kullanıldığını ifade eder.

- .. kim *ķayu tınlıǵlar adın kışining* **birmeyük** *adın tavarın oǵurlasalar törüsüzin küçeyü kunup alsarlar .. kim yime urunçaķ urmuş tavarag tanıp birmeserler ezük yalǵan taulı sözleserler .. (MS: 83-53/154)* (Hangi yaratıklar başkalarının, verilmeyen çeşitli (!) mallarını çalsalar, gayri meşru bir şekilde zor kullanarak, gasp edip çalsalar ve yine emanet olarak verilen malı inkâr edip iade etmeseler, yalan ve yanlış esaslardan, görüşlerden bahsetseler ...)

ver- fiilinin alabildiği “-yUk” sıfat-fiil eki, Eski Uygur Türkçesinde “-yük” şeklinde bulunmaktadır.

1.3.2.3.2.5. Ver- Fiilinin Alabildiği –gUIUk Sıfat–Fiil Eki

Köktürkçe, Karahanlı Türkçesi, Harezm Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı -gUIUk sıfat-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

Ercilasun (2016), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihî* adlı kitabında “-gUIUk” ekinin Uygur Türkçesinde gelecek zamanın sıfat-fiil eki olarak kullanıldığını dile getirir.

- :: *küstüşsüz köngül erser k(a)ltı buşı* **birgülük** *edinge tavarınga ol tavarıg teginteçi dıntarning sevinç utlı birmekinge kin ajuntakı tüşinge utlısınga bo üçegüke ilinmemek yapşınmamak erür :: (AY: 217-1/153)* (İsteksiz gönül ise sadaka vereceği malına mülküne, o mala erişecek din adamının neşesine karşılık

vermesine, sonraki dünya şeklindeki mükafatına ve bu üçüne ilişmemek, yapışmamaktır.)

- ... *bo nom erdinig nomladaçı nomçılarka eşidteçi tıngladaçı tınl(ı)glarka g(a)rhlar adası tegmegülük togmış yultuz karşıtı tüş **birmegülük** ig agrıg emgek üze ...* (AY: 475-4/265) (... bu öğreti cevherini anlatacak, vaizleri işitecek ve dinleyecek canlılara yıldız tehlikesinin ulaşmaması için çıkan yıldız kavgası sonuç vermeyince, hastalık ızdırıp ile ...)

ver- fiilinin alabildiği “-gUIUk” sıfat-fiil ekinin, Eski Uygur Türkçesinde “-gülük” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.3.2.6. Ver- Fiilinin Alabildiği –(I)GII Sıfat–Fiil Eki

Köktürkçe, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı “–(I)GII” sıfat-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Karahanlı Türkçesi

ver- fiilinin alabildiği “–(I)GII” sıfat-fiil eki, Karahanlı Türkçesinde “–(I/U)GII” şeklinde bulunmaktadır (Argunşah ve S. Yüsekaya, 2016: 82). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Ol maña tawa.r **birigli** ol.* (DLT: 296/249) (O bana mal vermektedir.)
- *tilin sözle yumşak negü kolsa bér*
***bérigli** alır kör anıñ asğı yér* (KB: 4331/226) (Onlara karşı yumuşak dil kullan, ne isterlerse, ver; dikkat et, veren alır ve kârından istifade eder.)
- *toğuglı ölür ol ağığlı ilür*
*yoriğlı tınur ol **bérigli** alur* (KB: 6313/329) (Doğan ölür, yükselen iner; yürüyen durur ve veren alır.)

Harezmi Türkçesi

ver- fiilinin alabildiği “–(I)GII” sıfat-fiil eki, Harezmi Türkçesinde “–(I/U)GII” şeklinde bulunmaktadır. Ek, ünsüz ile biten fiillere geldiği zaman düzlük yuvarlaklık uyumuna göre (ı, i, u, ü) seslerini alır (Argunşah ve S. Yüsekaya, 2016: 206). Bu eki, taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Lūt aydı: men sizdin nerse kıolmaz-men, maña sevāb bērigli teñri turur; eren birle kıawuşur-siz kıamuğ yolsuzlar-siz. (KE: 58v17/81) (Lut söyledi: “Ben sizden hiçbir şey istemem, bana sevap verecek olan Tanrı’dır; erkekler ile kavuşursunuz, hepiniz doğru yoldan çıkmış kişilersiniz.)*

ver- fiilinin alabildiği “-(I)GI” sıfat-fiil ekinin, Karahanlı Türkçesi ve Harezmi Türkçesinde “-igli” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.3.2.7. Ver- Fiilinin Alabildiği –GUÇI Sıfat–Fiil Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı -GUÇI sıfat-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Karahanlı Türkçesi

ver- fiilinin alabildiği “-GUÇI” sıfat-fiil eki, Karahanlı Türkçesinde “-GUÇI” şeklinde bulunmaktadır (Argunşah, S. Yüksekaya, 2016: 82). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *takı yakşı aymış bilig bērgüçi*
közi sukka öt saw erig bērgüçi (KB: 2617/138) (Bilgi veren, aç gözlü olana öğüt ve nasihat veren insan çok güzel söylemiş.)

Harezmi Türkçesi

ver- fiilinin alabildiği “-GUÇI” sıfat-fiil eki, Harezmi Türkçesinde “-GUÇI” şeklinde bulunmaktadır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 207). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Aymışlar: melikleri, sulţānları yok erdi, Resūl ‘aleyhi’s-selām sordılar erse aydılar: biz bir birimizge küç kılmas-biz, zulm etmes-biz, bizge dād bērgüçi hācet ermes. (KE: 216r17/310) (Söylemişler: Hükümdarları, sultanları yoktu, Resul Aleyhisselam sorunca söylediler: “Biz birbirimize güç kullanmayız, zulmetmeyiz, bize adalet vericiye gerek yok.)*
- *Erkligimiz şen-şen, savçımız sen, nuşret bērgüçimiz şen. (KE: 214r1/307) (Sahibimiz sensin, elçimiz sensin, yardım vericimizsin.)*

Çağatay Türkçesi

ver- fiilinin alabildiği “-GUçI” sıfat-fiil eki, Çağatay Türkçesinde “-GUçI” ve “-KUçI” şeklinde bulunmaktadır. Bu ek, “-GU” sıfat-fiil eki ile “+çI” isimden isim yapma eki ile oluşmuştur (Argunşah, 2018: 178). Bu eki, taradığımız eserlerden verilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Köp ü azğa Téñridür **bérgüçi**. (B: 211a-14/59) (Çok ve azı verecek olan Tanrı’dır.)*

Ver- fiilinin alabildiği “-GUçI” sıfat-fiil eki, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde “-güçi” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.3.2.8. Ver- Fiilinin Alabildiği -mİş Sıfat-Fiil Eki

Köktürkçe, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı -mİş sıfat-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

ver- fiilinin alabildiği “-mİş” sıfat-fiil eki, Eski Uygur Türkçesinde “-mİş” şeklinde bulunmaktadır (Eraslan, 2012: 362). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *.. takı yime kalmış buyruklar yime öküş ajunlarda üç erdni ögüg kangıg tapınmış udınmış üçün burkan körkin itip vrhar yirin sipirmiş üçün no işidip nom bitig bitimiş üçün ton etük aş içgü buşı **birmiş** üçün ... çikin etüzlüg uluğ (tegi)mliḡ arhantlar bolurlar .. (MS: 50-8/103) (Ve yine diğer kumandanlar da birçok alemlerde (ajun = skr. gati) üç cevher (üç erdni = skr. triatna) ve anaya babaya hürmet ettikleri için, burkan heykelleri yapıp manastırı süpürdükleri için, vaazı dinleyip dini eserleri yazdığı için, elbise, ayakkabı ve yiyecek içecek (gibi) sadaka verdiği için ... ibrişim vücutlu, büyük nasipli veli olurlar.)*
- *... tapıḡ uduḡ kılmadın kirtgünçlüḡ upasılarnaḡ **birmiş** buşıların tapınur erdiler .. (MS: 73-2/136) (... saygı ve tapınma göstermeksizin inanmış müminlerin verdikleri sadakalar ile tapınırlar, saygı gösterirler.)*

Karahanlı Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-mİş” sıfat-fiil eki, Karahanlı Türkçesinde “-mİş” şeklinde bulunmaktadır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 82). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *bayat **bérmişin** halk tıdumaz küçün*
yağız yér yaşıl kök tirilse öçün (KB: 1800/96) (Kara toprak ile mavi gök, öç almak için, birleşse bile, Tanrı'nın verdiği insan mâni olamaz.)

Harezmi Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-mİş” sıfat-fiil eki, Harezmi Türkçesinde “-mİş” şeklinde bulunmaktadır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 206). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Ĥaberde kelür, Resül 'aleyhi's-selām aydı: altı kuşnı öltürmeñ biri kök karga Ādem kılavuz üçün, ékinç karınça Süleymānga ögüt **bérmiş üçün**, üçün. Ĥarluğaç süretü'l-ħaşr āħir ĭn oğır üçün. (KE: 13v1/19) (Haber geldiğinde Resul Aleyhisselam söyledi: “Altı kuşu öldürmeyin: biri gök karga; Adem’e rehberlik için, ikincisi karınca; Süleyman’a öğüt verdiği için, kırlangıç; Asır suresinin sonunda okumak için.)*
- *Bu bitig **bérmişte** kēđin sağındı kerekmes kim kelmese. (KE: 231r8/334) (Bu mektubu verdikten sonra gelmesine gerek olmadığını düşündü.)*
- *...: Men sizni selām **bérmişde** mescidde kördüm, faqırğa taqı neerse bērding. (NF: 100-15/73) (Ben size selam verdiğimde mescitte gördüm, sen fakir birine bir şeyler verdin.)*

Tatar Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-mİş” sıfat-fiil eki, Karahanlı Türkçesinde “-mİş” şeklinde bulunmaktadır. Geçmiş zamanı anlatan bu ek, Tatar Türkçesinde kalıplaşmış olarak bulunmakta ve sadece sıfat-fiil şeklinde kullanımı oldukça sınırlıdır (Öner, 2007: 724). Bu eki, taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Bu sıy-ħörmättän bik tiz mayımlarga da mömkin idé, lākin min Ĥoday **birmés** hār kōn yā Sakmar buyına, yā tawlargā çığıp kitā idém. (EYH: 518/74) (Bu*

ikram ve saygıdan çok çabuk bıkmak da mümkündü, lakin ben Tanrı'nın verdiği her gün ya Sakmar boyuna ya dağlara çıkıp gidiyordum.)

- *Ƙızıƙ-Ƙızıƙ bodaynı urıp yatƙanda, uçma bélen bérge barmaƙnı élektérép taşlamıymı Allannıñ **birméş** könénde.* (TR: 2042/97) (Kızıp kızıp buğdayı biçip yatınca, bir tutamla beraber parmağı bağlayıp fırlatmayayım mı bir Allah'ın gününde.)
- *Hodannıñ **birméş** könénde küpéda ikev géne turı kildéler.* (TR: 3036/126) (Allah'ın gününde kompartımanda ikisi birden karşılaştılar.)

Ver- fiilinin alabildiği “-mİş” sıfat-fiil ekinin, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi ve Tatar Türkçesinde “-miş” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.3.2.9. Ver- Fiilinin Alabildiği –GAn Sıfat-Fiil Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı -GAn sıfat-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Harezmi Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-GAn” sıfat-fiil eki, Harezmi Türkçesinde “-GAn, -ğan, -An” şeklinde bulunmaktadır. Ek, sedalılık-sedasızlık uyumuna uymamaktadır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 206). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Evvel mülk ol erdi kim Süleymānnıñ pād-şāhlıƙı içinde yaħşıdın yamandın haber bérgeñ uçar ƙuşlar erdi.* (KE: 137r18/193) (Önce mülk o idi ki, Süleyman'ın padişahlığı içinde iyiden kötünden haber veren uçan kuşlardı.)

Kıpçak Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-GAn” sıfat-fiil eki, Kıpçak Türkçesinde “-GAn” şeklinde bulunmaktadır. Ek, geçmiş zamanın sıfat-fiilidir. Kalıplaşarak kalıcı isimler de türetebilmektedir (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 345). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *... cami içinde bir kim-irse-ni kördüm kim ikki ayaƙa yoƙ teñgri ta'ālā **birgeñ** nimet-lerine köp türlü şükrler ƙıldım şı'r ...* (CC: 180-4/89) (... cami içinde iki

ayağı olmayan bir kişiyi gördüm ve Tanrı Teala'nın verdiği nimetlere çok şükrettim ...)

Çağatay Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-GAn” sıfat-fiil eki, Çağatay Türkçesinde “-GAn, -KAn, -An” şeklinde bulunmaktadır. Ek, geniş zamanın sıfat-fiilidir. Genellikle ekin ilk ünsüzü uyuma girmektedir (Argunşah, 2018: 177). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Qunduz vilayetidin kélgeyde ve Duşī nevāhīsīde Hüsrev Şāhnı nöker-süderidin ayırıp ruḥṣat **bérgeṇ** furṣatta ol dağı Özbekniñ qorquñıdın Enderāb u Sīrābğa kélip édi. (B: 29b-7/111)* (Qunduz vilayetinden geldiğinde, Duşī bölgesinde Hüsrev Şāh'ı nöker ve süderini ayırıp izin verdiği zamanda o Özbek'in korkunçluğundan Enderāb ve Sīrāb'a gelirdi.)

Tatar Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-GAn” sıfat-fiil eki, Karahanlı Türkçesinde “-GAn” şeklinde bulunmaktadır. Geçmiş zamanı ve pasifliği anlatan bu ek, geçmiş zaman eki olarak da kullanılmaktadır (Öner, 2007: 724). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *İrtāñçāk ul, Mārwär ḥanım tirgiy-tirgiy çistartıp **birgān** paltosın kiyép, zur portfelen kıstırıp, kafedrasına kitté. (EYH: 469/67)* (Sabahleyin Merver hanım'ın söylene söylene temizleyip verdiği paltosunu giyip büyük çantasını alıp fakülteye gitti.)
- *Üz malayın yuğaltkaç bik nık **biréşken** Zemzemiye apanıñ dönyağa karaşı iskérgeṇ, üzé töslé uq kaytarğan idé. (TR: 2421/108)* (Kendi oğlunu kaybedince çok güç teslim olan Zemzemiye ablanın dünyaya bakışı yıpranmış, kendisi gibi eskimişti.)

Ver- fiilinin alabildiği “-GAn” sıfat-fiil ekinin, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde “-gen”, Tatar Türkçesinde “-gen” ve “-ken” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.3.2.10. Ver- Fiilinin Alabildiği –nI Sıfat–Fiil Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı –nI sıfat-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Çuvaş Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-nI” sıfat–fiil eki, Çuvaş Türkçesinde “-nĭ, -ni” şeklindedir. Ek, geçmiş zamanın sıfat-fiilidir ve kalınlık-incelik uyumuna uymaktadır (Ersoy, 2017: 365). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Untan hÿne mĭn **panine** hıpaşlat’*: — *Ara, ku kakay pulçış-ke..* (TK: 2395/738) (Sonra kendisine ne verildiğini yokluyor: “Sahi, etmiş bu...)
- *Sıv pul, pur pul, tese alĭ **panĭ** çuh* (ÇTVM: 11-3/34) (Esen kal, var ol, diye el sıkıştığı zaman ..)

Ver- fiilinin alabildiği “-nI” sıfat–fiil eki, Çuvaş Türkçesinde “-nĭ, -ni” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.3.2.11. Ver- Fiilinin Alabildiği –AkAn Sıfat–Fiil Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinden Taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı –AkAn sıfat-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Çuvaş Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-AkAn” sıfat–fiil eki, Çuvaş Türkçesinde “-kAn, -AkAn” şeklinde bulunmaktadır. Ek, şimdiki zamanın sıfat-fiilidir ve kalınlık incelik uyumuna uymaktadır (Ersoy, 2017: 388). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *İna şul **parakan** uşĭ saslĭ aça açaşlansa yurla-yurla ĭsatat’*, *tav-şuyĭ şamrĭk çuhnehi kunsem vut ta hĭm vitĭr kĭrse tuhaşşĭ, asapne tĭl pulsan — nĭykĭşsa tĭmast’ vĭl...* (TK: 2328/736) (Ona yol veren şen sesli çocuk, onu nazlanıp şarkı söyleye söyleye uğurluyor, çalkantılı gençlik günleri türlü badirelerle yüz yüze geliyor...)

ver- fiilinin alabildiği “-AkAn” sıfat-fiil ekinin, Çuvaş Türkçesinde “-akan” olarak kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.3.2.12. Ver- Fiilinin Alabildiği –mAs Sıfat-Fiil Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı –mAs sıfat-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Karahanlı Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-mAs” sıfat-fiil eki, Karahanlı Türkçesinde “-mAs/z” şeklinde bulunmaktadır (Argunşah ve S. Yüsekaya, 2016: 82). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- Su.w **b̄rmeske** sūt b̄r. (DLT: 499/400) (Anlamı: Sana su vermeyene sūt ver. Bundan maksat, "sana kötülük yapana iyilik yap"tır; çünkü senin ona ihsanda bulunman (onu sana) köle yapar.)

Harezmi Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-mAs” sıfat-fiil eki, Harezmi Türkçesinde “-mAs/z” şeklinde bulunmaktadır (Argunşah ve S. Yüsekaya, 2016: 206). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- Ne kılayın erkim kalmadı yana almağa elig **b̄rmes** yarağım yok, yandurmağa yolum kirmes, h̄alim kalmadı, h̄ile kılayın imkânım yok, k̄eş kimdin kılayın. KE: (77v21/107) (Ne yapayım gücüm kalmadı yine almaya el vermeye faydam yok, geri dönmeye yolum yok, halim kalmadı, hile yapmaya imkanım yok, kimden öğüt alayım?)
- Yana bir hikāyetde aymışlar: Loqmān karz b̄rür erdi tanuqsız, bitigsiz, biregü kelip miñ altın aldı, **b̄rmes** niyyeti, evige barurda yarağınğa olturdı, altunı kızıl toprak birle çulğap koydı. (KE: 163v21/233) (Yine bir hikayede söylemişler: Lokman, şahitsiz ve senetsiz borç verirdi. Birisi gelip bin altın aldı, geri vermeye niyeti yoktu. Altını alan kişi evine vardığında yarığa oturup altını kızıl toprak ile örterek koydu.)

Ver- fiilinin alabildiği “-mAs” sıfat-fiil ekinin, Karahanlı Türkçesi ve Harezmi Türkçesinde “-mes” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.3.3. Ver- Fiilinin Alabildiği Zarf-Fiil Ekleri

1.3.2.3.3.1. Ver- Fiilinin Alabildiği -(I/U)p Zarf-Fiil Eki

Köktürkçe ve Çuvaş Türkçesinde taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı -(I/U)p zarf-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-(I/U)p” zarf-fiil eki, Eski Uygur Türkçesinde “-p” olarak geçmektedir. Bu ek, bazı kelimelerde kalıplaşarak zarf yapmıştır (Eraslan, 2012: 118). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- :: *k(a)ltı kamag tınl(ı)glarning .. bilge biligin birkertip .. bir kişiye yalanguz **birip** .. kılsar anı ked bilge ::* (AY: 370-14/219) (Eğer bütün canlıların .. yüce bilgiyi verme gücünde olup .. sadece bir kişiye verip .. onu çok bilgili yapsa ...)
- :: *ol ok üdlerning yonınça .. otın **birip** emlesün ..* (AY: 593-7/314) (İşte tam o vakitlerin birinde .. ilacını verip tedavi etsin ..)
- ... *üçün etüzlüg ... **birip** nom satgın ...* (MS: 26-25/76) (... için vücutlu ... verip din satın ...)

AY: (132b-16/119), (154-3/128), (263-11/172), (311-11/193), (406-5/237), (407-9/237), (439-13/248), (598-2/316), (598-19/316), (624-22/327):

MS: (1-50/40).

Karahanlı Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-(I/U)p” zarf-fiil eki, Karahanlı Türkçesinde “-(I/U)p” şeklinde bulunmaktadır (Argunşah ve S. Yükekaya, 2016: 83). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *çagrı **birip** kuşlatu*
taygan ıdıp tışlatu
tilkü toñuz taşlatu
erdem bile öglelim (DLT: 435/340) (Av ve kır gezisini niteleyerek diyor ki: Çakırdoğan kuşunu gençlere veririz; avlanırlar. Tazıları; ceylan, domuz ve

tilkileri dişlesin diye alırız. Ona (tazıya) yardımcı olmak için onları taşlarız. Güzel işlerle de övünürüz.)

- *kalı teñsiz erse tüşi ked yawuz*
çığayka bērip neñ küdezgü et öz (KB: 4369/228) (Eğer rüya münasebetsiz ve çok fena ise fakirlere sadaka vererek, vücudu onun şerrinden korumak lazımdır.)
- *sewerig sewindür kör açığ bērip*
sēni sewmegüçini sürgil serip (KB: 5496/286) (Dostlarını ihsanlarda bulunarak, sevindir; düşmanlarını acımadan sürgün et.)

KB: (1171/64), (1447/78), (5689/296).

DLT: (435/340), (590/483).

Harezmi Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-(I/U)p” zarf-fiil eki, Harezmi Türkçesinde “-(I/U)p” şeklinde bulunmaktadır. Ünsüz ile biten fiillere, düzlük yuvarlaklık uyumuna göre (I/U) seslerinden biri gelir (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 207). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Anası kaç künde kelip süt bērip barur erdi, kaçan yeti yaşadı erse anası barıp ewiñe keltürdi.* (KE: 38r12/53) (Annesi günlerce süt verip giderdi, yedi yaşına gelince annesi gidip onu evine getirdi.)
- *Ve eğer musulmān bolmasañız, bizke boy bērip yıllık māl beringler!* (NF: 82-14/61) (Eğer Müslüman olmazsanız, bize tabii olup yıllık mal verin!)
- *Yana bu Bilāldın öñgin altı baş qul qaravaşlar kim kâfırlar elğinde erdi taqı musulmān bolup turur erdiler, taqı ol kâfırlar anlarını ‘azāb ve ‘uqūbat qılur erdiler, cümlesini ağır bahālar bērip aldı taqı āzād qıldı erse, bu āyat Abū Bekr haqqıñga nazil boldı, ...* (NF: 97-16/71) (Yine bu Bilal’den başka altı tane cariye kafirler elinde idi ve Müslüman olmuşlardı; o kafirler onlara azap ve işkence etmişler, Abū Bekr hepsini ağır pahalar verip alarak azat edince onun hakkında bu ayet nazil oldu, ...)

KE: (70v16/98), (99r16/138), (78r4/107), (81r21/112), (83r21/115), (87v11/122), (87v16/122), (93r1/129), (93r2/129), (93r3/130), (96v15/135), (102r16/143), (109v16/153), (123v4/173), (128v1/180), (147v7/249), (148v11/211), (161r20/229),

(185r12/263), (190v17/271), (198v16/283), (203r16/290), (206v19/296), (223r8/320), (226v7/326), (234r3/338).

NF: (255-16/176), (68-12/50), (70-14/52), (73-3/54), (82-12/60), (98-8/71), (146-5/102), (133-10/94).

Kıpçak Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-(I/U)p” zarf-fiil eki, Kıpçak Türkçesinde “-p” şeklinde bulunmaktadır ve en çok kullanılan zarf-fiil ekidir (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 347). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- ... *barça birge kopsap t[u]rur ögünç tékşi **b[è]rip** t[u]rur ...* (CC: 71a-9/295) (... Hep birlikte ilahi söyler, sadece övgü veririz.)
- ... *atasın anasın izdep köp māl ve ni'met **birip** hoşnūd kıldı-lar ...* (GT: 65-10/32) (... babasını ve annesini isteyip çok mal ile nimet verip hoşnut ettiler ...)
- ... *ol varağanıñ zährında muhtasar yazıp varaka ketürgen kişi-ning iline **birip** uzattı ...* (GT: 71-4/35) (... o kâğıdın arkasına kısa bir şey yazarak, kâğıdı getiren kişinin eline verip uzattı ...)

CC: (73a-7/303).

GT: (93-11/46), (67-2/33), (179-7/89), (202-9/100), (223-1/111), (226-13/112), (241-1/120), (280-11/139), (317-13/158).

Çağatay Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-(I/U)p” zarf-fiil eki, Kıpçak Türkçesinde “-(U)p” şeklinde bulunmaktadır (Argunşah, 2018: 185). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Muhammed Şeybānī Hān Sultān Maḥmūd Hān bile Alça Hānga şikest **bérip** Taşkend ve Şāhruḥiyyeni alğan maḥalda uşbu Suḥ bile Hüşyār kūh-pāyeleriğa kélip bir yılga yavıq tenqışlıq bile ötkerip Kābil ‘azīmeti qıldım.* (B: 3b-15/72) (Muhammed Şeybānī Hān, Sultān Maḥmūd Hān ile Alça Hān’a mağlup olup Taşkend ve Şāhruḥiyye’yi fethettiği yerde işte bu Suḥ ile Hüşyār dağ eteğine gelip bir yıla yakın eksiklik ile geçirip Kābil’e gittim.)

- ... ‘Ömer-Şeyh Mîrzâ bile Cihāngîr Mîrzâdın kiçik Şâh-ruh Mîrzâdın uluq Sulţān Ebū-Sa‘îd Mîrzâ evvel Kâbilni **bérîp** ‘Ömer-Şeyh Mîrzâğa Bâbâ Kâbilîni bégatake qılıp ruḥşat **bérîp** édi mîrzâlarını sünnet qılur toyı cihetidin Dere-i Gez’din yandurup Semerqand éltti. (B: 6b-12/76) (... ‘Ömer-Şeyh Mîrzâ bile Cihāngîr Mîrzâ ile Cihāngîr Mîrzâ’dan küçük, Şâh-ruh Mîrzâ’dan büyük Sulţān Ebū-Sa‘îd Mîrzâ; önce Kâbil’i verip ‘Ömer-Şeyh Mîrzâ’ya Bâbâ Kâbil’ini beylere kılarak izin verirdi, mirzalarını sünnet eder, toyu gerekçesiyle Dere-i Gez’den döndürüp Semerkand’a gönderdi.)
- Timur Bég neslidin Yâdigâr Mîrzâ’ğa **bérîp** édiler. (B: 168a-12/100) (Timur Bey’in soyundan Yâdigâr Mîrzâ’ya verirlerdi.)

B: (6b-15/77), (8a-8/78), (8a-11/79), (8a-12/79), (8b-15/80), (11a-8/83), (12b-15/86), (13b-4/86), (17a-4/92), (19b-5/96), (19b-7/96), (21a-1/98), (21a-8/98), (21a-9/98), (22b-9/100), (24b-2/103), (26b-3/106), (29b-16/111), (30a-11/112), (30a-11/112), (30a-12/112), (36a-5/121), (41a-5/128), (50a-6/143), (50a-8/143), (50b-7/144), (57b-5/154), (60b-10/159), (63b-11/27), (74b-3/38), (82b-12/57), (107a-2/96), (116a-7/115), (117a-2/117), (64b-6/22), (69a-6/29), (94a-12/71), (107a-6/97), (117a-2/117), (119a-11/122), (136b-6/47), (144b-9/61), (146b-13/65), (152b-2/74), (154b-7/47), (156a-11/79), (158b-7/83), (163b-1/91), (164a-8/92), (166a-10/96), (167b1/98), (167b-3/99) , (168a-7/100), (168a-9/100), (168b-1/101), (168b-5/101), (168b-8/101), (170a-5/104), (136b-6/47), (192b-18/31), (198b-16/40), (212b-6/61), (220a-13/73), (221a-7/75), (224a-13/79), (224a-15/79), (225a-16/81), (225b-1/81), (225b-9/81), (227b-19/85), (228a-7/85), (229b-2/87), (229b-8/87), (230a-2/88), (232a-13/91), (233a-10/93), (236a-2/97), (237b-18/101).

Tatar Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-(I/U)p” zarf-fiil eki, Tatar Türkçesinde “-(I/U)p” şeklinde bulunmaktadır (Öner, 2007: 726). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Ul iñ gadi sorawlarga cawap **birép** mataşa: ... (EYH: 063/20)* (O en basit sorulara cevap vermeye gayret ediyor: ...)
- *Soñğısın élé géne bér tanışka **birép** ciberdék. (TR: 626/54)* (Hatta sonuncusunu bir tanıdığa verip gönderdik.)

EYH: (426/62), (589/79), (015/15), (285/42), (494/72)

TR: (361/46), (3083/128), (6303/224), (510/51), (621/54), (1408/78), (1454/79), (1840/90), (1849/91), (1856/91), (1948/94), (1971/94), (2338/105), (2571/112), (2909/122), (2974/124), (3606/143), (3804/149), (3901/152), (4187/160), (425/162), (4307/164), (4743/177), (4893/181), (5041/186), (5377/196), (5501/200), (5712/206), (5901/212), (6359/225).

Ver- fiilinin alabildiği “-(I/U)p” zarf-fiil ekinin, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezm Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinde “-ip” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.3.3.2. *Ver- Fiilinin Alabildiği -GAlI Zarf-Fiil Eki*

Köktürkçe, Karahanlı Türkçesi, Harezm Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinde taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı -ğAlI zarf-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-GAlI” zarf-fiil eki, Eski Uygur Türkçesinde “-GAlI” olarak geçmektedir (Eraslan, 2012: 119). Bu eki, taradığımız eserlerden verilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- :: uyur **birgeli** iliglerke :: yigedinçlig kut buyan :: (AY: 453-17/255) (Hükümdarlara huzur vermeli, iyi amel ile saadetini yüceltmeli.)
- :: yme adınlarka buyan **birgeli** ulug y(a)rılık<a>nçuçı köngül öritip ol ol kılınçlarig kılmamakları üze:: (AY: 230-5/159) (Yeniden başkalarına saadet vermeli ve büyük bir şefkatle kalplerini yüceltip, o davranışı yapmamaları üzerine..)
- .. anı alķu töziün mayrı birle sokuşup ezrua teŋgri yirinte toğmaķ küsüşin buşı **birgeli** saķınçın iki yigirmi yıl tüni küni üz(lünçüsüz) paşantak atlıg yağış yağadım(ız) ed tavar esirgençsizin alķ(u) buşıçılarka buşı birdim (MS: 10-32/56) (...bunun hepsini asil Mayrı’ya rastlayıp tanrı Ezrua dünyasında yeniden doğmak arzusu ve sadaka verme düşüncesi ile on iki yıl, gece gündüz fasılasız Pāşandika kurbanı olarak sunduk, malımı mülkümü, esirgemedi hep sadaka toplayıcılara (herhalde *toyın* = skr. *bniksu*) sadaka olarak verdim.)

AY: (452-4/255), (453-17/255), (229-23/159).

Harezmi Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-GAlI” zarf-fiil eki, Harezmi Türkçesinde “-GAlI” şeklinde bulunmaktadır (Argunşah, S. Yüksekaya, 2016: 207). Bu eki, Taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Ol közsiz kişi aydı: Mekkege nuşret **bergeli** keldiler bolğay.* (KE: 180v1/256) (O kör kişi söyledi: “Mekkeye yardım etmeye gelenler olacak.”)
- *Resül ‘aleyhi’s-selāmnı avutu bergen sözleri ‘Arabda bir kabîle bar erdi Benû Sa’d atlıg, tegme yıl olardı urağutlar keliş Mekke halkıdın sût **bergeli** oğlan eltür erdiler.* (KE: 184v8/262) (Resul Aleyhisselamı avutuveren sözleri Araplarda Benû Sad adlı bir kabile vardı, her yıl onlardan kadınlar gelip Mekke halkından erkek bebekleri sût vermek için götürürlerdi.)

KE: (124r4/174), (184v21/262).

Ver- fiilinin alabildiği “-GAlI” zarf-fiil ekinin, Harezmi Türkçesi ve Eski Uygur Türkçesinde “-geli” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.3.3. Ver- Fiilinin Alabildiği -GUKA Zarf-Fiil Eki

Köktürkçe, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinde Taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı -GUKA zarf-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-GUKA” zarf-fiil eki, Eski Uygur Türkçesinde “-GUKA” şeklinde bulunmaktadır. Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *... t(e)ngrilerke yalvarıp.. küzetü **bergüke** ötünsün...* (AY: 484-7/269) (Tanrılara yalvarıp, muhafaza edivermesi için ricada bulunsun.)
- *.. ol [üdlerte bir uçlug] kut kolmışım [içinte tıltı]gı iy(i)n tınl(ı)glarig .. ozguru kutgaru **birgüke** ..* (AY: 644-1/335) (O vakitlerde (uzak bir zamanda) saadet bulma isteği sebebiyle, kendi isteğiyle canlıları kurtarıverme amacıyla...)

Karahanlı Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-GUKA” zarf-fiil eki, Karahanlı Türkçesinde “-GUKA” şeklinde bulunmaktadır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 83). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *könilik bütünlük kerek işçike*
*anın bütse begler için **bérgüke** (KB: 2211/117) (Hizmetkârın doğru ve dürüst olması lâzımdır ki, beyler inanıp, işlerini emniyetle ona tevdi etsinler.)*
- *muni **bérgüke** bir küçün yetmese*
ne artuklukun bar maña ay kese (KB: 3760/197) (Eğer bunları temine kudretin yetmezse, benden ne üstünlüğün var, bana açık söyle.)
- *neñi bolmasa er alıp **bérgüke***
elig kışğa boldı kamuğ edgüke (KB: 3983/208) (Verecek malı olmazsa, insan hiç bir iyiliğe el uzatamaz.)

KB: (3121/164).

Ver- fiilinin alabildiği “-GUKA” zarf-fiil ekinin, Eski Uygur Türkçesi ve Karahanlı Türkçesinde “-güke” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.3.3.4. Ver- Fiilinin Alabildiği -U Zarf-Fiil Eki

Köktürkçe, Karahanlı Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinde Taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı -U zarf-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-U” zarf-fiil eki, Eski Uygur Türkçesinde “-U” şeklinde bulunmaktadır (Eraslan, 2012: 119). Bu eki, Taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *... ötrü ol üdün t(e)ngri t(e)ngri burkan manga burkan kutinga alkış **birü** y(a)rıkap inçe tip y(a)rıkadı .. (AY: 186-23/140) (... sonra o vakitler Tanrılar Tanrısı Buda bana, Buda saadetine dua edip buyurarak şöyle deyip buyurdu.)*
- *:: körü y(a)rıkap umug inag bolu y(a)rıkasunlar manga .. alkugun barça ulug y(a)rıkançuçı köngülleri üze irinçkeyü y(a)rıkap kşantı **birü** y(a)rıkasunlar ::*

(AY: 106-2/109) (Görerek buyurup, umut olarak buyursunlar bana; tamamen yüce merhametli gönülleri ile şefkat gösterip tövbe ederek buyursunlar.)

- :: *k(a)ltı biş ajuntakı tnl(ı)glar üçün öz et'öznüng inçin mengisin intkisin yaragın tutmadın özlerin başların **birü** isig özlerin tite sermek serinmek erür ::* (AY: 227-4/158) (Ki beş alemdeki canlılar için kendisinin sükunetini, huzurunu ve faydasını tutmadan kendi başlarını, bedenlerini verip dayanmak ve katlanmaktır.)

AY: (126a-1/116), (186-23/140), (189-14/141), (360-20/215), (392-24/229), (393-18/230), (474-8/264), (513-15/280), (558-18/300), (670-5/346).

Harezmi Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-U” zarf-fiil eki, Harezmi Türkçesinde “-U” şeklinde bulunmaktadır (Argunşah ve S. Yüsekaya, 2016: 207). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Kaçan Yūsuf er ḥaddiḡe teḡdi erse Mevlī ‘azze ve celle aḡa ‘ilm ve ḥikmet, tūṣ ta’bīrini yanut **bērū** yarlıḡadı.* (KE: 70v20/110) (Ne zaman Yusuf erkeklik derecesine ulaşırsa Mevli azze ve celle ona ilim ve hikmet ile rüya tabirine yanıt verip buyurdu.)
- *Süleymān ol yēde tūn kūn uyudı, peṣṣeler uluḡı Tūtarūs atlıḡ Süleymānnıḡ isin aldı, peṣṣelerge buyurdı, yıḡıldılar Süleymāḡa zaḡmet **bērū** başladılar.* (KE: 143v6/203) (Süleyman o yerde gece gündüz uyudu, sivrisineklerin büyüğü Tutarus adlı Süleyman’ın kokusunu aldı, sivrisineklere buyurdu, toplandılar Süleyman’a rahatsızlık vermeye başladılar.)
- *Taḡrı te‘ālā Peyḡāmbar ‘as’qa andın ḡabar **bērū** yarlıḡar, qavluḡu ‘azze ve celle:* (NF: 43-9/31) (Tanrı Teala, Peygamber Aleyhisselam’a ondan haber verip buyuruyor, qavluḡu ‘azze ve celle: ...)

KE: (233v19/338).

NF: (3-15/1), (18-15/14), (7-3/5), (10-17/8), (35-2/25), (36-6/27), (50-/36)(62-9/46), (68-16/51), (74-5/54), (94-4/69), (185-14/127), (188-5/129), (198-6/136), (206-15/142), (208-2/143), (211-6/145), (219-9/151), (228-9/157), (230-1/158), (231-4/159), (234-11/162), (241-2/166), (244-2/168), (248-3/171), (249-15/172), (250-7/173), (254-9,16/175), (260-2,7/179), (261-3/180), (265-1/183), (269-14/186), (270-9/187), (274-

6/189), (282-12/195), (285-3/197), (293-16/203), (294-2/203), (303-3,10/209), (304-3,16/210), (305-7,11/211), (306-1/211), (312-16/216), (314-1/217) (323-8/224), (336-13/234), (346-7/241), (362-13/252), (368-12/256), (371-5,12,15/257), (372-1/258), (377-9,10/262), (378-15/263), (381-1/265), (384-6,8/267), (390-12/271), (391-15/272), (401-2/279), (411-13/286), (412-11/287), (422-17/294), (433-7/301), (442-8/307).

Ver- fiilinin alabildiği “-U” zarf-fiil ekinin, Eski Uygur Türkçesi ve Harezmi Türkçesinde “-ü” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.3.3.5. Ver- Fiilinin Alabildiği -A Zarf-Fiil Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinde taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı -A zarf-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Harezmi Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-A” zarf-fiil eki, Harezmi Türkçesinde “-A” şeklinde bulunmaktadır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 206). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Andın soñ Resül imān da'vetin zāhir kıldı, qayı yoxsuz çığay erse imān keltürdi, baylar boynağular zāhmet bère başladılar, 'Arab kâfirleri düşmen boldılar. (KE: 195r3/277) (Ondan sonra Resul iman davetini açıkça söyledi ve yoksullar iman etti, zenginler ile asiler ise rahatsızlık vermeye başladılar, Arap kafirleri düşman oldular.)*
- *Cevāb: künlerde bir kün Yūsuf közgüğe baqdı, öz yüzini kördi tanıladı köñlinde keçdi;bu körk birle kul bolsa erdim bahāmnı kim bère algay erdi? (KE: 73r1/101) (Cevap: Günlerden bir gün Yusuf aynaya baktı ve kendi yüzünü görünce şaşırdı, gönlünden şöyle geçti; bu güzellik ile köle olsaydım değerimi kim verecek idi?*
- *Aymışlar: imān keltürgenler Resülğa otuz toqız boldılar, namāznı āşkārā kılumas erdiler, kâfirler mü'minlerge zaḥmet bère başladılar. (KE: 195r15/278) (Söylemişler: Resul'a iman edenler otuz dokuz kişi oldular ve namazı açık kılamazlardı, kafirler müminlere rahatsızlık vermeye başladılar.)*

Çağatay Türkçesi

ver- fiilinin alabildiği “-A” zarf-fiil eki, Çağatay Türkçesinde “-A” şeklinde bulunmaktadır (Argunşah, 2018: 180). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Yahşı cevāb **bére** almadı. Andaq iş qılmaydur édi kim cevāb **bére** alğay.* (B: 37a-6/122) (İyi cevap veremedi. O şekilde iş yapmıyordu ki cevap verecek.)
- *Andın mu édi, yā aldarağanıdın, mu édi, ābādān cevāb **bére** almadı.* (B: 112b-5/108) (Ondan mıydı, ya da çok sevindiğinden miydi, bayındır cevap veremedi.)
- *Yoqqarıdın Kūhistān bégleri atlıq yayağını yıǵıp yürügen bile turuş **bére** almadılar, qaçtılar.* (B: 184a-12/17) (Yukarıdan Kūhistān beyleri atlı ve yayayı yıǵıp yürüyen ile duruş veremediler, kaçtılar.)

B: (219b-14/72), (206b-15/52).

Tatar Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-A” zarf-fiil eki, Tatar Türkçesinde “-A” şeklinde bulunmaktadır (Öner, 2007: 725). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *“Ulm, kızım, **yul bire kür**, çitke al, mafıya kile”, — di torğan idé ata-ana, ebi-babay balalarına, kurtkalıarnı kürgeç.* (TR: 258/43) (“Oğlum, kızım, yol ver bak, kenara geç, mafya geliyor”, — deyip durdururdu ana-baba, nine-dede çocuklarını, ceketlileri görünce.)
- *Emma kıya barsın, dilbége kém kılında, atқа үіnelэшné şul **bire**.* (TR: 768/58) (Ama ne yapsın, dizginler kimin elindeyse, ata yönünü o verir.)
- *Baş miyénnen bigrek, muskulların üstérüvge, nıǵıtuvğa köçén **bire**.* (TR: 2430/108) (Aklından daha çok, adalelerini geliştirmeye, güçlendirmeye uğraşmıştı.)

TR: (116/39), (1452/79), (1828/90), (1913/93), (1925/93), (1933/93), (2164/100), (2408/107), (2446/109), (2611/114), (2704/116), (2732/117), (3439/138), (3584/142), (3627/144), (3784/148), (3788/149), (3911/152), (4082/157), (4480/169), (4669/175), (4708/176), (5060/186), (5505/200), (5731/207), (6122/218), (6199/221), (6205/221), (6639/234).

Ver- fiilinin alabildiği “-A” zarf-fiil ekinin, Harezmi Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinde “-e” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.3.3.6. Ver- Fiilinin Alabildiği -GAÇ Zarf-Fiil Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinde Taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı -GAÇ zarf-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Çağatay Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-GAÇ” zarf-fiil eki, Çağatay Türkçesinde “-GAÇ” şeklinde bulunmaktadır (Argunşah, 2018: 182). Bu eki, Taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *İbrāhīm Bég “hay hay” dép öte **bérgeç** eşiglig törlüg yerdin méniñ qoltuğumğa oq attı. (B: 113a-2/109) (İbrāhīm Bég “hay hay” deyip geçiverecek, eşikli türlü yerden benim koltuğuma ok attı.)*

Tatar Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-GAÇ” zarf-fiil eki, Kıpçak Türkçesinde “-A” şeklinde bulunmaktadır (Öner, 2007: 727). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Mañgayına töze” digen kiñeşen **birgeç**, uzaldına uylanganday, iséne töşérgendey östep kuydı: “ÇK, soñınnan KGB podvallarında gél mañgayğa atqannar. (TR: 4684/175) (Alın düz” diye nasihat verince, kendi kendine düşünür gibi, hatırlarcasına ekledi: “ÇK, sonundan KGB bodrumlarında hep alınına sıkırlar.)*

Ver- fiilinin alabildiği “-GAÇ” zarf-fiil ekinin, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinde “-geç” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.3.3.7. Ver- Fiilinin Alabildiği -GANÇI Zarf-Fiil Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinde taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı -GAÇ zarf-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Tatar Türkçesi

ver- fiilinin alabildiği “-GAnçI” zarf-fiil eki, Kıpçak Türkçesinde “-GAnçI” şeklinde bulunmaktadır (Öner, 2007: 727). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Maşinasına alğa ırğılırğa kuyıt **birgençe**, Seyét gevdese bélen kız yağına borıldı.* (TR: 156/40) (Kızın arabanın ön tarafına doğru konuşmaya gayret etmesindense, Seyit vücudu ile kızın yakınına eğildi.)

Ver- fiilinin alabildiği “-GAnçI” zarf-fiil ekinin, Tatar Türkçesinde “-gençi” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.3.3.8. Ver- Fiilinin Alabildiği -G(I/U)nçA Zarf-Fiil Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinde taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı -G(I/U)nçA zarf-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Harezmi Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-G(I/U)nçA” zarf-fiil eki, Harezmi Türkçesinde “-G(I/U)nçA” şeklinde bulunmaktadır (Argunşah ve S. Yüksekaya, 2016: 206). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Kaçan hatunga ogradılar erse hatun aydı: üç işde birin kılmağınça sizge boyun sunmaz-men tedi, ya haşmum öltürmeginçe, ya hamr içmeginçe ya butğa secde kılmağınça, ya elinizdeki yüzükni maña **bèrmegünçe**.* (KE: 21v11/30) (Hatuna uğradıklarında, hatun söyledi: “Üç işten birini yapmadıkça size boyun eğmem” dedi; “düşmanımı öldürmedikçe, şarap içip puta tapmadıkça ve elinizdeki yüzüğü bana vermedikçe.”)
- *Ka’b aydı: maña tutuğ nerse **bèrmeginçe** bèrmes-men.* (KE: 227v10/328) (Ka’b söyledi: “Bana rehin bir şeyler vermedikçe, vermem.”)

Ver- fiilinin alabildiği “-G(I/U)nçA” zarf-fiil ekinin, Harezmi Türkçesinde “-günçe” ve “-ginçe” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.3.3.9. Ver- Fiilinin Alabildiği -sA Zarf-Fiil Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinden Taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı -sA zarf-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Çuvaş Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-sA” zarf-fiil eki, Çuvaş Türkçesinde “-sA” şeklinde bulunmaktadır (Ersoy, 2017: 394). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- - *Pihar-i pire mñ **parsa** hıvarçî?* (İET: 102) (- Bakalım mı bize ne vermişler?)
- *Hamır batareyre te vilekensem pulnı, pulman teme şuk: epı astıvassa batareye vişı hutçen şın **parsa** huşrış, mñle hıvatlı ta pattır şapışnine sana kaşni saltak kalasa parat’, purte purnışşın, vırşa hıvırtrah pãteres tese şapışnı vişem.* (TK:1870/721) (Bizim bataryada da ölenler oldu, olmadı diyemeyiz: benim hatırladığım kadarıyla bataryaya üç saf adam verip takviye ettiler, nasıl da cesur ve kahramanca çarpıştıklarını sana her asker anlatır, hepsi hayat için, savaşı daha çabuk bitirelim diye çarpıştılar.)
- *Iytsa pılem-ha sirten, mñle proizvedeni kalasa tılñterter esir pire? tet vıl, alı **parsa**.* (TK: 2362/737) (Sizden öğreneyim, hangi eseri çalıp hayran bıraktınız bizi? diyor o, tokalaşıp.)

TK: (5295/32), (220/667), (1464/707), (1526/709), (1526/710), (2363/737), (2013/725), (3166/763), (3435/772), (3446/772), (3589/777), (4292/800), (4507/807), (5406/836), (5440/837).

ÇTVM: (123-19/117), (157-06/148), (165-14/154), (174-19/169).

Ver- fiilinin alabildiği “-sA” zarf-fiil ekinin, Çuvaş Türkçesinde “-sa” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.3.3.10. Ver- Fiilinin Alabildiği -sAn Zarf-Fiil Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı -sAn zarf-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Çuvaş Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-sAn” zarf-fiil eki, Çuvaş Türkçesinde “-sAn” şeklinde bulunmaktadır (Ersoy, 2017: 395). Bu eki, taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Mĩñşĩnne ham ta pĩlmestĩp, kalaymastĩp ta.. Esir akĩ.. **parsan** ta ilmestĩr ikken..* (TK: 1342/703) (Neden olduğunu ben de bilmiyorum, söyleyemiyorum da... Siz... verince almıyormuşsunuz...)”)
- *Sana pĩr kanaş **parsan**, nimĩnle yut hurt ta şulĩhas şuk..* (TK: 1463/707) (Sana bir tavsiye verse, hiçbir şekilde yabancı arı musallat olmayacak.)
- *Sakĩr zlotĩh **parsan** pitĩ virĩnlĩ hak pulat’..* (TK: 4933/821) (“Sekiz zolata versem çok uygun bir bedel olur..”)

İET: (127).

Ver- fiilinin alabildiği “-sAn” zarf-fiil ekinin, Çuvaş Türkçesinde “-san” şeklinde kullanımı mevcuttur.

1.3.2.3.3.11. Ver- Fiilinin Alabildiği -nİşIn Zarf-Fiil Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı -nİşIn zarf-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Çuvaş Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-nİşIn” zarf-fiil eki, Çuvaş Türkçesinde “-nİşIn” şeklinde bulunmaktadır (Ersoy, 2017: 403). Bu eki, taradığımız eserlerden tespit edilen şu örneklerde görmek mümkündür:

- *Şakĩn pek kansĩr vĩhĩtra mana maşĩna tĩrletse **panĩşĩn** epĩ vĩsene temĩnpe tav tuma hatĩr.* (TK: 1621/712) (Böyle sıkıntılı bir anda bana arabamı tamir ediverdikleri için onlara bir şekilde teşekkür etmek istedim.)
- *Şapla-şapla, tetĩp, maşĩnĩna yusasa **panĩşĩn**, tetĩp, kĩşt ta pulin ukşa tũles, tetĩp, şĩr ley paratĩp.* (TK: 1623/712) (Böyle böyle, dedim, arabayı tamir ediverdiğiniz için, dedim, az da olsa ödeme yapmak istiyorum dedim ve yüz ley verdim.)

Ver- fiilinin alabildiği “-nİşIn” zarf-fiil ekinin, Çuvaş Türkçesinde “-nİşİn” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.2.3.3.12. Ver- Fiilinin Alabildiği -sİrAh Zarf-Fiil Eki

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinden taradığımız eserlerde, ver- fiilinin aldığı -sİrAh zarf-fiil ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Çuvaş Türkçesi

Ver- fiilinin alabildiği “-sİrAh” zarf-fiil eki, Çuvaş Türkçesinde “-sİrAh” şeklinde bulunmaktadır. Bu eki, Taradığımız eserlerden alınan şu örneklerde görmek mümkündür:

- *German İna nim İnle kanaş **pamasİrah** tuhsa kayrİ. (TK: 3833/785) (German ona hiçbir tavsiyede bulunmadan çıkıp gitti.)*

Ver- fiilinin alabildiği “-sİrAh” zarf-fiil ekinin, Çuvaş Türkçesinde “-sİrah” şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

1.3.3. Ver- Fiilinin Çatı Özellikleri

1.3.3.1. Nesne / Ver- Fiili İlişkisi Bakımından Ver- Fiili

Ver- fiili, nesne alabilen geçişli bir fiildir. Ver- fiili, taradığımız eserlerden tespit edilen örneklerle göre daha çok belirtili nesne alan bir fiildir. Bazı eserlerde, belirtisiz nesne aldığı örnekleri de bulunmaktadır.

Köktürkçe

- *“Kağanlığ bodun ertim; kağanım kanı? Ne kağanıka işiğ küçüğ **birür** men?” tir ermiş. (KTY: D9/40) (“Hakan sahibi (bir) halk idim, hakanım nerede? Hangi hakana hizmet ediyorum?” der imiş.)*
- *Tenğri küç **birtük üçün**, kaŋım Kağan süsi böri teğ ermiş, yağısı koŋy teğ ermiş. (BKY: D11/64) (Tanrı güç vermiş (olduğu) için, babam Hakanın askerleri kurt gibi imiş, düşmanları (ise) koyun gibi imiş.)*

- *Tün udımatı, küntüz olurmatı, kızıl kanım töküti, kara terim yüğürt(i) işiğ küçüğ bertim ök. (TYY: D2/92) (Geceleri uyumadan, gündüzleri oturmadan, kızıl kanımı akıtarak, kara terimi döktürerek hizmet ettim.)*

Eski Uygur Türkçesi

- *∴ ol ok üdlerning yonınça .. otın **birip** emlesün .. (AY: 593-7/314) (İşte tam o vakitlerin birinde .. ilacını verip tedavi etsin ..)*
- *.. ol edig tavarıg ol kün üze ök yunglap üç erdinike ağır ayag tapıg udug kılsun .. yokka çıgayka buşı **birsün** .. (AY: 443-5/251) (O malı mülkü o gün de kullanıp üç cevhere saygı gösterip, hizmet etsin .. fakir fukaraya sadaka versin ..)*
- *... yime köngülçe **birür(ler)** // (MS: 71-60/134) (Yine isteyerek verirler.)*

Karahanlı Türkçesi

- *elig ürünji **bır**. (DLT: 79/68) ("El beyazlığını ver" demektir; mecazen "ücreti ver" anlamına geliyor olsa gerek.)*
- *fıdâ kıldı barın nejin hem özin yalawaç añar **bérđi** iki kızın. (KB: 56/7) (O bütün malını ve kendisini feda etti; Peygamber de ona iki kızını verdi.)*
- *yanut **bérđi** hâcib kör ay toldıka ayur emdi iwme maña tur baka (KB: 538/31) (Hâcib, Ay Toldı'ya cevap verdi ve dedi: —Şimdi acele etme, bu işi bana bırak.)*

Harezm Türkçesi

- *Melik aydı: kız qarındaşıñızın maña **bérin**, atañızın tağı sizlerni ma māl birle ‘aziz kılayın, kamuğdın artuğ bolğay-siz. (KE: 63r7/87) (Hükümdar söyledi: “Kız kardeşinizi bana verin, babanızı ve sizleri de mal ile aziz kılayım, hepsinden fazla olacaksınız.”)*
- *...: Yā Umm-i Mu‘id, destūr **bérür-mü-sen** anı sağmaqqa? tēdi erse, Umm-i Mu‘id aydı:... (NF: 22-6/16) (Ya Ümmü Mu‘id, sen onu sağmaya izin verir misin? deyince, Ümmü Mu‘id söyledi: ...)*
- *Yana bir qaç eyyamdın song biri keldi tağı ol cāmādannı tiledi erse, vālıdasi aydı: Men ol cāmādannı sening yārınğqa **bérđim**, tēdi erse, ol aydı kim: ... (NF: 203-5/140) (Yine birkaç gün sonra biri geldi ve o çamaşır dolabını isteyince*

annesi konuştu: “Ben o çamaşır dolabını senin arkadaşına verdim” deyince o söyledi ki:)

Kıpçak Türkçesi

- ... *bëy[i]m tējeri mēnim tınım algıl ol sözni ayt[tı] da canın tējeri éline **bèrdi**.* (CC: 61b-21/261) (...Rab, benim canımı al; o sözü söyleyince canını Rabbin eline verdi.)
- ... *hikāyet bir sulṭān oğluna atasından köp māl ve ni'met ḫaldı kerem ilin açıp saḫa dādın **birdi** ...* (GT: 59-7/29) (... hikāye: Bir sultandan oğluna çok mal ve nimet kaldı, cömertlik elini açıp sana hakkını verdi ...)
- ... *ay oğul bu ādem oğlınıṅ ḫāṭırı eyle kim rızḳ-ḳa müte'alliḳ-turur eger rızḳ **birgenge** bolsa melāyike maḳāmından kiḳkey idi ṣi'r* (GT: 287-11/143) (... ey oğul, bu insan oğlunun hatırı öyle ki rızka bağlıdır ve eğer rızık verecek olsa melaike makamından geçecekti *ṣiir* ...)

Çağatay Türkçesi

- *Timur Béğ neslidin Yādigār Mīrzā'ğa **béríp** édiler.* (B: 168a-12/100) (Timur Bey'in soyundan Yādigār Mirzā'ya verirlerdi.)
- ***Bérgil** bu hecr ḫastesidin yād köḫlige* (B: 238a-2/101) (Bu ayrılık hastasından yad gönlüne ver.)
- *Andicāṅga bola Semerqandnı éligdin **bérdük**.* (B: 54a-15/149) (Andican'dan Semerkand'a kadar olan yerleri elimizden çıkardık.)

Tatar Türkçesi

- *Sıluw kız bulıp üskānsēñ, bābkām, Alla tāwfiyk **birsén** üzēñä!* (EYH: 234/36) (Güzel kız olup büyümüşsün, gözüm, Allah sana terbiye versin!)
- *Aḳçanı sanap **birégéz**, — didé Seyét.* (TR: 1126/69) (Parayı sayıp veriniz, — dedi Seyit.)

Çuvaş Türkçesi

- - «*Kıştah*»...*Petrov, ikī kunlīh apat **par**.* (İET: 102) (“Biraz” Petrov, iki günlük yiyecek ver.)

- *Maşinîsem pîîmpeh kunta ikkenne kuraŧîp ta huskalma signal **paraŧîp**. (TK: 3698/780) (Arabaların hepsinin burada olduğunu görüyorum ve hareket etme sinyalini veriyorum.)*
- *Kîreke lartaŧ, sîy **paraŧ**. (ÇTVM: 43-04/57) (Baş köşeye oturtuyor, ziyafet veriyor.)*

1.3.3.2. Özne / Ver- Fiili İlişkisi Bakımından Ver- Fiili

ver- fiili, özne ile olan ilişkisi açısından etken, edilgen ya da ettirgen çatıda bulunur. Taradığımız eserlerde, bu yapıda kullanılmış olan cümlelerin örnekleri şu şekildedir:

A. Etken

Köktürkçe

- *Altun, kümüş, işgiti kutay bunğsuz ança **birür**. (KTY: G5/34) ((Çinliler) altın(ı), gümüş(ü), ipeğ(i) (ve) ipekli kumaşları güçlük çıkarmaksızın öylece (bize) veriyorlar.)*

Eski Uyğur Türkçesi

- *.. yîd tütsüg ħua çeçek buşî **birser** .. (MS: 54-19/110) (... güzel koku, tütsü ve çiçekleri sadaka olarak verse,)*

Karahanlı Türkçesi

- *negü tér eşitgil urup yégli er
urup al ay alp er yana erke **bér** (KB: 2052/109) (Harp eden ve hayatını bununla kazanan insan ne der, dinle : ey kahraman, vur al ve aldıklarını tekrar yiğitlere ver.)*

Harezmi Türkçesi

- *Anıy üçün kim Allāh ta'ālā Kur'an içinde İsmā'il ħurban ħılınmış kışşasın tamām ħılınmışda **haber bérür**, yarlıħar. (KE: 49v20/68) (Onun için ki Allah Teala Kur'an içinde İsmail'in kurban edildiği kıssası tamamlandığında haber verir, buyurur.)*

Kıpçak Türkçesi

- *tengri te ʾālā maṅa bu oĝul-nı **birdi** ...* (GT: 269-9/134) (... Tanrı Teala bana bu oĝulu verdi.)

Çağatay Türkçesi

- *Köp ü azğa Téñridür **bérgüçi**.* (B: 211a-14/59) (Çok ve azı verecek olan Tanrı'dır.)

Tatar Türkçesi

- *Ƙız ğadiy gene itép ƙulın **birdé**.* (TR: 208/42) (Kız sıradan bir biçimde elini uzattı.)

Çuvaş Türkçesi

- *Novikov ina şikŕ **parat**'.* (TK: 187/666) (Novikov ona ekmek veriyor.)

B. Edilgen

Eski Uygur Türkçesi

- *:: küşüşüm ol bilge biliglig .. sav erkligi t(e)ngriye .. sogançig tatıglıg savingıznu .. buşı **biring** kamagka .. tip tidi ::* (AY: 482-11/268) (İsteğim bu bilginin yükseği.. söz kudretli Tanrı'ya.. muhabbetli hoş sözünüzü .. hepsine sadaka olarak verin .. dedi.)

Harezmi Türkçesi

- *Ĥalāyık anı körüp dünyā tilegenler küsep aytur erdiler: ey kāşkī Ƙārūnga bérilgen māl towar bizge me **bérilgey erdi**.* (KE: 124v7/174) (Ahali onu görerek, dünyayı isteyenler arzu edip söylerlerdi: Keşke Karun'a verilen mal mülk bize de verilecekti.)
- *Ma'nīši ol bolur kim: Qıyāmat kün ol kün turur kim kāfırlar ol kün ĥüccetlig sözlemezler taqı anlarqa 'öžr qılmaqqa destūr **bérilmes**.* (NF: 200-1/137)

(Anlamı şudur ki: Kıyamet günü o gündür ki, kafirler o gün şüpheli söylemezler ve onlara özür dilemek için izin verilmez.)

Kıpçak Türkçesi

- ... *bizge bolup t[u]rur dünyeye tirilik **bérilip** turur ...* (CC: 73a-7/303) (... bize olur, dünyaya dirilik verilir ...)

Çağatay Türkçesi

- *Néçe cihetdin mümkün émes édi kim alarga **bérilgey**.* (B: 51b-11/145) (Birçok yönden onlara verileceği mümkün değildi.)

Çuvaş Türkçesi

- *Malaşnehi zanyatisem pirki instruksî **pamalla**.* (TK: 1265/701) (İlerideki çalışmalar hakkında talimat vermem gerek...)

C. Ettirgen

Çuvaş Türkçesi

- *Pike şîm, epî sana Narzulla Gaybnazarov tadjik şinçen te kalasa **parittîm**.* (TK: 3304/767) (Küçük hânım ben sana Tacik Narzulla Gaybnazarov'u da anlatıvermek isterdim.)

İKİNCİ BÖLÜM

SÖZ DİZİMSEL ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN VER- FİİLİ

2.1. Aldığı Tamlayıcılar Bakımından Ver- Fiili

Banguoğlu (1974), fiillerin nesne halindeki isimden belirli çekim durumları istediklerini ve takıların da ilgili oldukları isimden işleyiş özelliğine göre belirli çekim durumlarını talep ettiklerini ve bu duruma da istem denildiğini ifade eder. Türkçede takıların dört çeşit istemi (kim, kime, kimden ve ismi ek alan takılar) olduğunu belirtir.

Korkmaz (2009), cümle içerisinde yalın olarak bulunan veya bir hal eki alarak fiil ile bağlantılı olan ismin, fiil tamlayıcısı olduğunu belirtir. Fiilin anlamının, bu unsurların kurduğu ilişki şekline göre belirlendiğini söyler. Fiil tamlayıcılarının, yüklem ile olan ilişkilerinde belirtme hali, yönelme hali, çıkma hali, vasıta hali vb. gibi tamlayıcılar alabildiğini ifade eder.

ver- fiilinin, Türkçenin tarihî ve çağdaş lehçelerinden taradığımız eserlerde farklı tamlayıcılar aldığını tespit ettik. Bu bölümde, ver- fiilinin almış olduğu tamlayıcılar örnek cümleler üzerinden incelenmeye çalışılmış ve tamlayıcıların yer aldığı diğer örnekler dizin halinde alt kısımlarında belirtilmiştir.

2.2. Aldığı Durum Ekli Tamlayıcılar Bakımından Ver- fiili

2.2.1. Ø (Eksiz)

Köktürkçe

- *Altun, kümüş, işgiti kutay bunğsuz ança **birür**.* (KTY: G5/34) ((Çinliler) altın(ı), gümüş(ü), ipeğ(i) (ve) ipekli kumaşları güçlük çıkarmaksızın öylece (bize) veriyorlar.)

KTY: (G7/36), (D12/42), (D21/44), (D25/44)

BKY: (K4/56), (K5/58), (K13/60), (D11/64), (D32/74), (D17/68), (D21/68).

TTY: (B3/82), (B6/82).

Eski Uygur Türkçesi

- .. *tözün mayıtrı bodisvt nom buşı **birür** erti ..* (MS: 10-2/55) (Asıl Mayıtrı bodhisattva din sadakası verir idi.)

AY: (229-23/159), (486-12/270), (543-22/292), (545-5/293), (545-9/293), (545-11/293), (26-23/71), (217-1/153), (141-6/123), (406-7/237), (154-3/128), (598-2/316), (598-19/316), (624-22/327), (475-4/265), (151-14/127), (161-22/131), (205-15/147), (206-4-19/148), (217-15/153), (629-10/329), (512-9/279), (217-3/153), (115-1/112), (301-1/188), (161-16/131), (442-15/251), (579-6/309), (595-3/315), (625-8/328), (641-21/334), (642-1/334), (145-12/125), (471-3/263), (34d-28/76), (349-18/210), (399-16/232), (404a-16/236), (440ç-6/250), (440ç-6/250), (440ç-6/250), (591-4/313), (600-21/317), (679-19/349), (252-13-16/168), (34ı-1/78), (379-6/223), (389-17/228), (589-3/313), (610-13/322), (106-2/109), (126a-1/116), (558-18/300), (651-7/338), (216-1/152), (216-17/152), (216-21/153), (217-9/153), (219-2/154).

MS: (55-04/112), (12-10/58), (1-64/41), (50-8/103), (73-2/136), (22-2/71), (10-43/56), (95-6/168), (52-43,44,45,46,47,48,49,50,51/108-109), (54-19/110), (54-22/110), (54-25,27/111), (79-40/147), (104-6/174), (26-25/76), (10-40/56), (11-4/56), (83-53/154), (10-23/56).

Karahanlı Türkçesi

- *törü edgü ur ay törü **bérgüçi***

turu öldi isiz törü urğuçı (KE: 1458/79) (Ey kanun yapan, iyi kanun koy; kötü kanun yapan kimse, daha hayatta iken, ölmüş demektir.)

DLT: (545/446), (161/140), (180/153), (518/416), (72/59), (249/219), (542/442), (140/123), (435/340), (590/483), (63/50), (543/443), (606/498).

KB: (149/11), (150/11), (387/23), (387/23), (522/30), (577/33), (623-35), (752/42), (761/43), (1060/59), (1195/66), (1229/67), (1658/89), (1666/89), (1679/90), (1727/93), (1764/94), (1766/94), (1796/96), (1817/97), (1835/98), (1850/99), (1873/100), (1892/101), (1905/102), (1911/102), (1918/103), (1940/104), (2181/116), (2269/120), (2435/129), (2435/129), (2528/134), (2596/137), (2672/141), (2673/141), (2828/149), (2948/155), (2950/155), (3025/159), (3102/163), (3112/164), (3137/165), (3157/166), (3175/167), (3293/173), (3306/173), (3318/174), (3367/177), (3376/177), (3382/177), (3403/179), (3451/181), (3454/181), (3467/182), (3472/182), (3476/182), (3482/183), (3487/183), (3512/184), (3533/185), (3646/191), (3659/192), (3687/193), (3707/194), (3713/194), (3821/200), (3826/200), (3844/201), (3862/202), (3890/204), (3965/207), (3968/208), (3971/208), (3995/209), (4005/210), (4007/210), (4017/210), (4023/211),

(4027/211), (4159/217), (4165/218), (4240/222), (4314/225), (4318/226), (4370/228), (4567/239), (4573/239), (4680/244), (4691/245), (4874/254), (4897/255), (4980/260), (4900/256), (4941/258), (4952/258), (4955/259), (4990/260), (5018/262), (5036/263), (5054/264), (5058/264), (5081/265), (5084/265), (5104/266), (5114/267), (5118/267), (5130/268), (5132/268), (5171/270), (5192/271), (5402/281), (5443/283), (5469/285), (5470/285), (5500/286), (5662/295), (5688/296), (5721/298), (5761/300), (5835/304), (5846/304), (5854/305), (5880/306), (5894/307), (5901/307), (5964/310), (5978/311), (5986/312), (5989/312), (6032/314), (6037/314), (6047/315), (6186/322), (6236/324), (6243/325), (6265/326), (6296/328), (6351/331), (6422/334), (6618/345), (75/7), (5613/292), (2491/132), (3066/161), (3319/174), (3334/175), (3685/193), (5401/281), (5438/283), (5611/292), (5722/297), (5854/299), (5895/307), (5899/307), (6287/327), (6307/328), (6409/334), (106/9), (3710/194), (3943/206), (3943/206), (4462/233), (4656), (5129), (5299), (5552/289), (1818/97), (815/46), (1394/76), (1976/106), (2017/108), (2279/121), (2280/121), (2325/123), (2376/126), (2498/132), (2532/134), (2805/148), (3246/170), (3541/186), (3977/208), (4060/212), (4254/222), (5239/278), (5480/285), (3558/187), (646/37), (1172), (793/45), (3852/202), (1032/57), (3058/161), (660/37), (1259/69), (1784/95), (5232/273), (6128/319), (694/39), (724/41), (1021/57), (1344/73), (1584/85), (1934/103), (2109/112), (2404/127), (2846/150), (2980/157), (2995/158), (3014/159), (3191/168), (3718/195), (4577/239), (4609/241), (6103/318), (6129/319), (6262/326), (6318/329), (3759/197), (702/40), (3207), (893/50), (1 39/78), (1568/84), (1569/84), (4863/254), (5131/268), (5612/292), (5794/301), (5935/309), (2405/127), (2865/151), (2958/156), (5172/270), (6476/337), (1447/78), (5689/296), (1458/79), (2617/138), (2095/112), (2919/153), (3192/168), (3222/169), (3670/192), (3962/207), (4082/214), (4449/232), (5419/282), (5473/285), (5887/306), (6081/317), (6448/336), (3887/203), (4421/231), (4445/232), (4527/237), (5290/276), (5519/287), (1674/90), (1800/96), (1821/97), (2364/125), (2520/133), (2816/148), (2972/156), (3121/164), (2386/126), (4810/251), (5305/277), (5521/287), (2648/140), (3200/168), (3473/182), (2781/147), (2804/148), (4539/237), (3604/189), (3761/197), (4305/225), (4331/226), (4421/231), (6313/329), (4416/231), (5103/266), (4657/243), (4664/244), (5566/290), (6378/332), (6573/342), (6585/343).

Harezmi Türkçesi

- *Aydılar: haṭ bitig bërür-miz, ol şart birle kim aḍaḡnğa kişen urğıl, katıḡ ıñırçaḡğa mündürğil takı yıraḡ yerge eltıp satğıl. (KE: 73r18/101) (Söylediler:*

fermanı verimiz, o şartla ki ayağına köstek vur, sert tahtırevana bindir ve uzak bir yere götürüp sat.)

KE: (189r18/269), (192r11/273), (144v12/205), (187v8/266), (205v20/294), (31r7/43), (49v20/68), (58v10/81), (83v21/116), (83v21/116), (84r21/117), (84v1/117), (111v11/156), (130r11-12/183), (143v11/203), (153r17/217), (167r12/237), (167v21/239), (215r18/309), (230v18/333), (235r12/340), (246v5/358), (153r16/217-218), (85v1/118), (23v2/33), (109v11/153), (110r5/153), (125r2/175), (166v16/237), (192v4/273), (193v6/275), (198v17/283), (206v20/296), (209v16/300), (213v14/306), (215v21/309), (243v20/354), (138v1/195), (167r16/238), (167r19/238), (192v4/273), (198r5/282), (238v17/346), (9v15/14), (24r17-20/34), (33r2/46), (34v7/48), (36r13/50), (38r8/53), (42v15/59), (44v14/61), (45v1/62), (46v19/64), (49r18/68), (50v20/70), (52v16/72), (54r2/74), (64v16/90) (64v20/90), (71r2/98), (71r7/98), (73v9/101), (74v12/104), (80v6/111), (82v11/114), (82v14/114), (85r19/118), (91v11/128), (92r14/129), (94r21/131), (96r16/134), (103r2/144), (105v7/147), (116r21/163), (118r7/165), (120r9/168), (124v15/175), (125r15/175), (125v12/175), (133r17/187), (137r17/193), (139r8/196), (139v1-2-6/197), (140r14/108), (140v21/199), (141v17/200), (144v10/204), (150r12/213), (155r8-13/220), (158r16/225), (158v7/225), (158v21/226), (161r9/229), (162r8/230), (162v6/231), (163v12/232), (167r3/237), (167r19/238), (168r14/239), (169r16/241), (169r19/241), (171v8/244), (176r1/250), (178v19/254), (179v20/255), (181r18/258), (185v6/263), (187v21/267), (188v20/268), (193r3/274), (193r7/274), (201r16/287), (204v19/292), (206r11/294), (208v18/299), (210r18/301), (210v2/301), (223r1/319), (227r10/320), (228r6/329), (233r18/337), (234v10/339), (236r9/341), (239r4/346), (3r4/5), (125r8/175), (127v21/179), (145v21/206), (167r20/238), (9r19/14), (22v3/31), (49r10/67), (58r13/80), (69r7/96), (73v7/101), (133v16/188), (136v1/192), (144r10/204), (200r11/285), (203r2/290), (204v2/292), (204v11/292), (241v18/351), (242r4/351), (246v6/358), (25r5/35), (35v9/49), (63r14/87), (64v12/89), (71r2/98), (98v1/137), (99v6/139), (130v19/184), (186v9/265), (218v8/313), (228v14/330), (157v17/224), (27v10-11-12/38), (40r17/56), (58v16/81), (73v12/101), (83r19/115), (103v3/144), (112r10/157), (125v3/176), (128v10/180), (136r8/191), (144r6/204), (162v1/231), (162v5/231), (192r17/273), (197r3/280), (199r20/284), (202r6/288), (207v8/297), (211v20/303), (213r15/305), (219v14-16/315), (236r9/341), (30r17/42), (42v15/59), (79r4/109), (80v5/111), (101v19/142), (102r21/143), (120v20/169), (138v1/195), (139r5/196), (139v19/197),

(140r9/198), (140r10/198), (143r7/202), (143v10-13/203), (147r9/208), (147r10/208), (151r1/214), (151r2/214), (154v7/219), (167r14/238), (173v11-13/247), (179r1/254), (196v2/279), (196v4/279), (199r19/284), (207v8/297), (224r9/322), (236r9/341), (242r3/351), (244r11/354), (58v11-12/81), (69v12/96), (70v6/97), (87v20/122), (119r5/165), (127v20/179), (153r18/218), (185v19/264), (220r18/315), (233v4/337), (34v19/48), (65v20/91), (97r2-2-4/135), (115r15/161), (144v14/205), (149v5/212), (163v10/232), (175v4/249), (192r17/273), (195v2/278), (203r5/290), (212r18/304), (69r18/96), (69v10/96), (69v11/96), (111r1/155), (204v10/292), (233r3/337), (234v15/339), (222r21/318), (130v8/183), (107r2/149), (139r14/196), (184v13/262), (50r3/68), (61r18/86), (64v13/89), (77r8/106), (102v4/143), (123r8/172), (127r15/178), (144r20/204), (164r7/233), (192r6/273), (237r12/343), (246v5/358), (21v12/30), (122v16/12), (180r4/256), (40r1/55), (192v2/273), (195r3/277), (38r12/53), (78r4/107), (81r21/112), (83r21/115), (96v15/135), (109v16/153), (128v1/180), (148v11/211), (185r12/263), (203r16/290), (226v7/326), (234r3/338), (177r18/252), (105v10/147), (184v21/262), (166v6/236), (34v6/48), (53v18/74), (56v11/78), (64v19/90), (102v9/143), (112r19/157), (125r5/175), (175v5/250), (175v6/250), (199v2/284), (78r21/108), (192v3/273), (128v16/181), (49v3/68), (10v20/16), (54r4/74), (231r8/334), (2v9/4), (214r1/307), (249r6/362), (163v21/233), (92v17-18/129), (106r6/148), (108r21/151), (131r7/184), (138v14/196), (157v5/223), (178r12/253), (190r13/270), (196v2/279), (147r7/208), (156r2/221), (131v10/185), (132r10/186), (133r7/187), (167r8/237), (150r8/213), (125v12/176), (84v6/117), (31r17/44), (129r13/181), (181r15/257), (231r1/334), (145r14/205), (125v4/176), (143v3/243), (227v10/328), (9r21/14), (229v17/331), (216r21/310), (143v10/203), (192r9/273), (219r21/314), (12r14/18), (23v13/33), (45v21/63), (84r20/117), (109r10/152), (113v6/159), (121v21/170), (123r11/172), (124r12/174), (143r4/202), (161r9/229), (170r19/242), (204v6/292), (223r11/320), (233v20/338), (235v8/340), (240r20/348), (69v15/96), (111r3/155), (130v4/183), (240r20/348), (240v1/348), (241r2/349), (246r4/357), (143v1/203), (243v2/353), (157v4/223), (180v4/256), (111r3/155), (60v14/84), (184v13/262), (237r13/343), (237r12/343), (143v16/203), (97r5/135), (212v10-14/305), (82v2/114), (20r20-21/29), (56v2/78), (56r21/77), (154v8/219), (230v14/333), (237v5/343), (131r5/184), (237v5/343), (169r17/241), (201r1/286).

NF: (38-17/28), (43-14/32), (57-16/42), (74-17/55), (91-1/66), (123-2/87), (156-16/109), (165-14/114), (260-3,4/179), (299-4/207), (327-5/227), (413-7/287), (426-

8/296), (246-6/170), (246-7/170), (305-15/211), (22-6/16), (45-15/33), (78-16/58), (79-16/59), (83-15/61), (117-14/84), (141-12/99), (148-8/103), (175-1/120), (117-14/84), (126-14/90), (37-10/27), (50-4/36), (58-9,10/43), (128-17/91), (129-1/91), (22-6/16), (258-5/178), (26-1/19), (221-16/152), (412-8/287), (332-10/230), (89-13/65), (110-17/79), (178-15/123), (347-8/241), (406-12/283), (317-13/220), (327-8/227), (327-8/227), (256-4/176), (4-14/3), (15-13/11), (26-2/19), (27-1/20), (35-13/26), (41-10/30), (41-11/30), (42-2/30), (43-15/32), (47-7,8/34), (48-10/35), (54-1/39), (54-11/40), (56-15/41), (71-12/53), (73-12,13,14/54), (73-14/54), (73-17/54), (79-14/59), (81-7/60), (88-8/64), (90-7/66), (94-10/69), (100-11/73), (101-1/73), (104-5/75), (107-2/77), (108-2/78), (125-1/89), (127-5/90), (130-3/92), (130-3/92), (130-3/92), (135-7/95), (138-5/97), (140-16/98), (143-13/100), (145-12/101), (147-3/102), (165-14/114), (170-15/118), (196-12/135), (205-3/141), (206-12/142), (218-17/150), (219-5/150), (268-16/185), (279-1/193), (282-15/195), (292-5/202), (292-6/202), (300-4/207), (309-13/214), (309-16/214), (310-17/215), (331-10/230), (332-7/230), (342-11/238), (349-5/243), (409-16/285), (410-15/286), (410-16/286), (412-14/287), (416-11/289), (419-2/291), (419-5/291), (424-11/295), (426-2/296), (428-10,11/298), (84-17/62), (94-11/69), (105-3/76), (122-15,16/87), (145-12/101), (160-2/111), (186-16/126), (196-17/135), (235-10/162), (235-12/162), (259-13/179), (297-11/206), (185-6/127), (34-11/25), (93-6/68), (122-5/87), (228-12/157), (242-6/167), (341-16/238), (362-4/251), (292-13/202), (95-17/70), (129-3/91), (97-7/71), (152-8/106), (182-11/125), (222-15/153), (252-16/174), (40-11/29), (73-17/54), (75-15/56), (88-8/64), (97-7/71), (126-12,17/90), (127-3/90), (152-5/106), (152-5/106), (152-5/106), (248-17/172), (252-1/174), (280-1/193), (347-7/241), (362-4/251), (443-13/308), (380-9/264), (179-10/123), (40-12/29), (116-14/83), (26-1/19), (144-13/101), (45-9/33), (94-8/69), (196-16/135), (220-13/151), (226-12/156), (260-14/180), (359-9/249), (359-9/249), (359-10/249), (82-14/61), (189-10/130), (251-17/174), (23-2/17), (46-13/34), (87-12/64), (201-14/139), (273-15/189), (324-12/225), (400-9/278), (39-16/29), (88-12/65), (251-15/174), (252-7/174), (301-14/208), (145-6/101), (246-6/170), (290-5/200), (335-14/233), (341-4/237), (347-11,14/241), (398-4/277), (405-3/282), (398-2,3/277), (3-15/1), (18-15/14), (43-9/31), (7-3/5), (10-17/8), (35-2/25), (36-6/27), (50-2/36), (62-9/46), (68-16/51), (74-5/54), (94-4/69), (185-14/127), (188-5/129), (198-6/136), (206-15/142), (208-2/143), (211-6/145), (219-9/151), (228-9/157), (230-1/158), (231-4/159), (234-11/162), (241-2/166), (244-2/168), (248-3/171), (249-15/172), (250-7/173), (254-9,16/175), (260-2,7/179), (261-3/180), (265-1/183), (269-14/186), (270-9/187), (274-

6/189), (282-12/195), (285-3/197), (293-16/203), (294-2/203), (303-3,10/209), (304-3,16/210), (305-7,11/211), (306-1/211), (312-16/216), (314-1/217), (323-8/224), (336-13/234), (346-7/241), (362-13/252), (368-12/256), (371-5,12,15/257), (372-1/258), (377-9,10/262), (378-15/263), (381-1/265), (384-6,8/267), (390-12/271), (391-15/272), (401-2/279), (411-13/286), (412-11/287), (422-17/294), (433-7/301), (442-8/307), (188-17/130), (230-4/158), (417-2/290), (68-12/50), (98-8/71), (106-5/76), (21-6/16), (48-1/35), (146-3/102), (173-1/119), (251-16/174), (372-10/258), (410-16/286), (284-9/196), (290-4/200), (32-14/24), (50-1/36), (395-11/275), (417-11/290), (25-13/19), (55-17/41), (300-13/208), (25-16/19), (76-6/56), (250-16/173), (251-5/173), (250-9/173), (251-3/173), (87-11/64), (230-3/158), (180-3/124), (184-3/126), (87-12/64), (230-3/158), (112-1/80), (290-5/200), (152-10/106), (94-12/69), (39-17/29), (122-6/87), (19-15/15), (89-15/65), (94-12/69), (409-14/285), (275-6/190), (110-16/79), (150-17/105), (108-10/78), (312-11/216), (90-12/66), (305-9/211), (256-12/177), (241-5/166).

Kıpçak Türkçesi

- ... *hikmet incil-de kilip-turur ay âdem oğlu bay-lık **birsem** meşgûl bolur sen ...* (GT: 349-5/174) (... hikmet: İncil de geliyor, ey insanoğlu zenginlik versem meşgul olursun ...)

CC: (6b-7/144), (18a-29/165), (24a-14/176), (9a-4/149), (6b-6/144), (24b-9/177), (7a-28/146), (9-a3/149), (21a-21/171), (23a-18/174), (24a-13/176), (26b-26/182), (28a-16/184), (58a-39/249), (6b-5/144), (21a-20/171), (26b-25/182), (7a-27/146), (9a-2/149), (18a-7/165), (21b-21/172), (23a-17/174), (24a-12/176), (24b-8/177), (28a-15/184), (58a-a/247), (63b-15.16/272), (7b-2/146), 76a-13/310), (23a-19/174), (24b-10/177), (26b-27/182), (28a-17/184), (56a-5/259), (35b-21/198), (76a-18,19/310), (62a-11/264), (66b-8/285), (71a-9/295), (72a-5/299), (82a-23b/322).

GT: (141-13/70), (148-5/73), (65-11/32), (66-6/32), (211-9/105), (277-7/138), (22-13/10), (66-6/32), (78-2/38), (85-8/42), (220-5/109), (158-9/78), (240-10/119), (253-5/126), (274-9/136), (288-4/143), (345-2/172), (233-2/111), (278-12/138), (171-2/85), (274-2/136), (180-4/89), (287-11/143), (171-2/85), (5-7/2), (65-10/32), (67-2/33), (202-9/100), (223-1/111), (226-13/112), (280-11/139), (317-13/158), (352-12/175), (346-11/172), (294-3/146), (183-2/91), (171-2/85), (181-1/90), (202-11/100).

Çağatay Türkçesi

- *Mén dağı minnet tuttum, ruḥṣat bérdim.* (B: 79a-14/46) (Ben de minnet ettim, izin verdim.)

B: (8a-12/79), (19b-5/96), (57b-5/154), (74b-3/38), (117a-2/117), (94a-12/71), (107a-6/97), (117a-2/117), (144b-9/61), (146b-13/65), (152b-2/74), (168a-9/100), (192b-18/31), (221a-7/75), (229b-2/87), (229b-8/87), (236a-2/97), (24a-2/102), (109a-1,2/100), (46a-13/137), (134a-1/47), (176b-12/117), (72a-4/34), (80b-1/48), (80b-12/49), (83b-12/54), (85a-9/56), (87a-5/59), (117b-3/118), (119a-9/122), (156b-14/80), (159a-12/84), (242a-7/107), (242b-15/108), (12a-6/84), (53a-9/147), (53b-6/148), (155b-10/78), (200b-8/43), (202a-3/45), (243a-11/109), (159b-6/85), (74b-5/38), (144a-10/61), (144b-1/61), (161a-10/87), (192a-6/30), (144b-1/61), (29b-7/111), (17b-13/93), (121a-1/21), (121b-3/22), (32b-7/115), (44a-5/133), (50a-4/143), (97a-1/76), (34b-8/118), (115b-5/114), (96b-14/75), (36b-14/122), (37a-6/122), (112b-5/108), (184a-12/17), (219b-14/72), (32a-12/115), (204b-1/48), (204b-3/48), (211a-14/59), (98b-1/78), (208a-7/54).

Tatar Türkçesi

- *Seyét canım, bér sorav birsem, açuvlanmassıñmı, öpkelemesséñmé iken?* (TR: 103/39) (Seyit, canım, acaba bir ricada bulunsam kızmazsın, öfkelenmezsin, öyle değil mi?)

EYH: (061/19), (350/49), (331/47), (448/65), (051/18), (015/15), (474/68), (472/68), (474/68), (588/79), (518/74), (097/22).

TR: (997/65), (396/47), (912/63), (2620/114), (2987/125), (3491/140), (3594/143), (4507/170), (6000/215), (4643/174), (2027/96), (1119/69), (1396/77), (3553/142), (1828/90), (2164/100), (2704/116), (2732/117), (3439/138), (3584/142), (3911/152), (4082/157), (4708/176), (6199/221), (1625/84), (3083/128), (621/54), (1408/78), (1840/90), (1849/91), (1856/91), (1948/94), (1971/94), (2909/122), (3804/149), (3901/152), (4187/160), (4307/164), (4743/177), (5041/186), (5005/185), (1168/70), (90/38), (472/50), (1730/87), (2991/125), (3845/150), (4635/174), (5886/211), (6441/228), (2421/108), (580/53), (1674/86), (3007/125), (3402/137), (3705/146), (3829/150), (4861/180), (5681/205), (5616/203), (914/63), (1509/81), (3431/138),

(4430/168), (5291/193), (3911/152), (2143/100), (1979/95), (507/51), (5722/206), (745/58), (3700/146), (4476/169), (4135/159), (103/39), (3273/133), (1345/76).

Çuvaş Türkçesi

- - «*Kıştah*»...*Petrov, ikī kunlīh apat par. (İET: 102)* (“Biraz” Petrov, iki günlük yiyecek ver.)

İET: (116), (135), (104).

ÇTVM: (20-1/43), (20-3/43), (123-19/117), (157-06/148), (165-14/154), (174-19/169), (43-04/57), (144-06/136), (11-3/34).

TK: (125/664), (209/666), (840/687), (2368/737), (2965/756), (3105/761), (835/687), (1624/713), (2161/730), (3996/790), (4034/791), (4393/803), (3935/788), (4942/821), (4901/820), (2897/754), (1265/701), (839/687), (3568/776), (5432/837), (5479/838), (1084/695), (1189/698), (2362/737), (1464/707), (4507/807), (5440/837), (1209/699), (786/685), (855/687), (2359/737), (789/685), (4945/821), (847/687), (1342/703), (4933/821), (3667/779), (1815/719), (4527/807), (2644/746), (1861/720), (1216/699), (2049/726).

2.2.2. +ġ / +nI / +I / +n (Yükleme Hali)

Köktürkçe

- (*Eliğ yıl*) *işiğ küçüġ birmiş. (BKY: D8/64)* ((Elli yıl) hizmet etmişler.)

KTY: (G7/36), (D8/40), (D9/40), (D10/40), (B/54), (D21/44), (K9/50), (B/54).

BKY: (D9/64), (D9/64), (D17/68).

TTY: (D2/92).

Eski Uygur Türkçesi

- *∴ ol ok üdlerning yonınça .. otın birip emlesün .. (AY: 593-7/314)* (İşte tam o vakitlerin birinde .. ilacını verip tedavi etsin ..)

AY: (482-11/268), (593-7/314), (352-20/211), (108-4/109), (227-4/158), (474-8/264), (513-15/280), (670-5/346), (551-3/296), (629-19/329), (647-3/336).

MS: (52-27/108), (10-1/55), (1-50/40), (83-57/154).

Karahanlı Türkçesi

- *elig ürüñi bñ.* (DLT: 79/68) ("El beyazlığını ver" demektir; mecazen "ücreti ver" anlamına geliyor olsa gerek.)

DLT: (117/105), (77/64), (128/112), (450/353).

KB: (56/7), (598/34), (109/9), (760/43), (1035/57), (1607/86), (1719/92), (6124/319), (6410/334), (5102/266), (4872/254), (5230/273), (3483/183), (5176), (1760/94), (1980/106), (2560/135), (2836/149), (2911/153), (400/24), (403/24), (1032/57), (5927/308), (6248/325), (3945206), (5492/286), (4471/234), (2398/127), (2495/132), (1561/84), (2732/144), (2211/117), (3760/197), (4563/238), (4075/213), (5318/277), (5531/288), (5483/285), (5774/300), (6054/315).

Harezmi Türkçesi

- *Ol hükm üze Ciblit Hāriş birle tuğğan kıznu eğin oğulğa bērdi.* (KE: 4r20/7) (O hüküm üzerine Ciblit, Haris ile doğan kızını diğer oğluna verdi.)

KE: (4v20/7), (154r21/219), (10v19/16), (54r8/8), (167r13/237), (9v1/14), (129r6/181), (163v15/233), (190r16/250), (230v18/333), (143v17/203), (226v3/326), (53r9-10/73), (200v2/286), (17v19/25), (19r15/27), (125v4/176), (133r18/187), (192r19/273), (245r18/356), (192r9/273), (145r5/205), (193v8/275), (246r14/357), (4r20/7), (5r1/7), (14v21/21), (26r4/36), (27v15/38), (27v21/39), (30v21/43), (31v21/44), (33v15/47), (37r4/51), (46v9/64), (46v12/64), (53r8/73), (64r4/88), (64r5/89), (67r6/93), (69v2/96), (92v14/129), (94r14/131), (96r19/134), (107v8/150), (109v16/153), (110r10/153), (118r1/165), (124v19/175), (133v18/188), (140r2/107), (142r12/201), (157v3/223), (158r6/224), (164v3/233), (177v3/252), (180v16/257), (184v21/262), (190v15/271), (191r2/271), (193v4/275), (201r11/287), (201v1/287), (204r19/292), (210r19/301), (222r15/318), (230v18/333), (232r2/335), (232v13/336), (51v21/71), (173v2/247), (37r4/51), (37r3/51), (47r3/64), (49r9/67), (143v19/243), (152r13/216), (173v20/247), (180r7/256), (184v6/262), (195v10/278), (198r20/282), (232v12/336), (233v7/338),

(15r1/21), (102v6/143), (162r8/230), (191r14/272), (37r2/51), (114v5/160), (63r13/87), (169v14/241), (4r18/7), (45v14-16/63), (46v15/64), (60v8/84), (77r5/106), (92r18/129), (114r14/160), (115r9/161), (133r15/187), (162r10/230), (164r8/233), (184r21/262), (204v17/292), (211v11/303), (219r7/314), (9v5/14), (25v9/36), (26v14/379), (45v14/63), (46v9/64), (47r2/64), (60v13/84), (63v7/88), (74v10/103), (81v6/113), (112r13/157), (114r5/159), (137r19/193), (140v20/199), (143r8/202), (164v2/233), (184v12/262), (193v11/275), (204v18/292), (225r1/323), (231r1/334), (232v11/336), (233v20/338), (238r10/344), (243v2/353), (17v9/25), (46v4/64), (63r18/88), (123v19/173), (125r21/176), (125v2-4/176), (135r13/190), (226v4/326), (232v6/336), (240r18/348), (240v4/348), (49r5/67), (77r4/106), (114r21/160), (186v9/265), (215v10/309), (63r7/87), (63r16/87), (63r7/87), (97r7/135), (115r14/161), (136r20-21/192), (152r13/216), (180r4/256), (233r4/337), (67v2/93), (45v5/62), (162v8/231), (9r21/14), (15v16/22), (97r2/135), (152v18/217), (154r21/219), (185v19/264), (97r8/135), (73r1/101), (70v20/110), (99r16/138), (93r1/129), (93r2/129), (93r3/130), (161r20/229), (21v11/30), (123v8/173), (29r2/40), (131v1/185), (249v7/363), (15v6/22), (168r13/239), (186v11/265), (123v20/321), (223v19/321), (4r16/7), (87v7/122), (184v21/262), (36v20/51), (113v20/159), (79r1/109), (158r21/225), (206v9/295), (136v7/192), (185r3/262), (162v5/231), (115r12/161), (204v6/292), (103v2/144), (63r21/88), (63v10/88), (122r19/171), (133v17/188), (139r14/198), (157v3/223), (160v5/228), (167v13/238), (152r13/216), (4r19/7), (231r11/334), (62r13/86).

NF: (326-5/226), (423-9/294), (142-6/99), (250-14/173), (104-2/75), (203-5/140), (332-16/231), (141/9), (256-5/177), (86-9/63), (259-2/178), (48-13/35), (76-4/56), (138-10/97), (138-11/97), (205-11/141), (252-2/174), (252-15/174), (252-15/174), (323-1/224), (359-12/249), (365-5/253), (370-8/257), (421-14/293), (34-7/25), (78-1/57), (78-5/57), (141-6/99), (142-9/99), (178-13/123), (294-17/204), (62-10,11/46), (63-1/46), (175/8), (300-9/208), (340-5/237), (402-3/280), (180-10/124), (260-5/179), (114-13/82), (203-2/139), (259-13/179), (212-5/146), (256-6/177), (102-4/74), (172-8/119), (310-16/215), (114-2/81), (134-8,14/94), (178-15/123), (252-9/174), (297-3/205), (332-4,15/230), (175-5/120), (20-6/15), (253-4/174), (95-14,15/70), (148-5/103), (42-8/31), (256-11/177), (383-1/266), (208-8/143), (97-16/71), (127-15/90), (222-11/153), (329-14/228), (330-9/229), (134-9/94), (250-3/172), (100-14/73), (250-14/173), (134-8/94),

(109-4/78), (195-12/134), (337-11/235), (365-3/253), (300-14/208), (298-17/206), (8-12/6), (253-5/174), (36-1/26), (36-13/27).

Kıpçak Türkçesi

- ... ötmekine tēḡri asrar tın aşını **bēriür** aar ... (CC: 70b-8/294) (Tanrı ekmek ile besler, can ona yemeğini verir.)

CC: (70b-12/294), (71b-14/298).

GT: (356-2/177), (50-2/24), (121-2/60), (353-8/176), (59-7/29), (269-9/134), (130-3/64), (293-3/146), (185-9/92), (92-12/45), (183-2/91), (259-10/129), (308-11/153), (170-1/84), (112-7/55), (185-10/92).

Çağatay Türkçesi

- *Muḡammed Ḥüseyn Gūrgān Duḡlat, kim Ura Tépede édi, Semerqandğa yürüşmek dā'iesi bile aḡa kişiler yiberip sözleşip Yār Yaylaq kēntleridin Peşāḡarnı kim Ḥazret-i Ḥ'ācenin mülk kēntleridindür, bu feterātta aḡa ta'alluq bolup édi, tiledük kim bu qış 'āriyyet **bérgey** tā anda olturup Semerqand vilāyetiga éligdin kélgençe évrüşgey biz.* (B: 59a-5/156) (Muḡammed Ḥüseyn Gūrgān Duḡlat, Ura Tepe'sindeydi. Semerqand'a yürümek isteḡiyle ona kişiler gönderip anlaşılarak, Yār Yaylaq kentlerinden Peşāḡar'ı Ḥazret-i Ḥ'āce'nin mülk kentlerindendir, bu duraklamalarda ona ilgili ve alakalıydı, istedik ki bu kış ödünç verecek çünkü orada oturup Semerqand vilayetine elinden geldiḡince yanına uğrayacaḡız.)

B: (6b-12/76), (6b-15/77), (8a-11/79), (8b-15/80), (12b-15/86), (13b-4/86), (21a-1/98), (21a-9/98), (22b-9/100), (26b-3/106), (29b-16/111), (30a-11/112), (30a-11/112), (36a-5/121), (50a-6/143), (50b-7/144), (82b-12/57), (107a-2/96), (116a-7/115), (69a-6/29), (154b-7/47), (156a-11/79), (163b-1/91), (166a-10/96), (167b-3/99), (168a-7/100), (170a-5/104), (198b-16/40), (220a-13/73), (225b-1/81), (227b-19/85), (228a-7/85), (66a-8/24), (78a-6/44), (53b-4/148), (167b-14/99), (40b-5/128), (98b-6/79), (150a-1/69), (93b-9/70), (106a-14/95), (223a-16/78), (13b-3/86), (14b-8/88), (36a-6/121), (39a-13/126), (50a-7/143), (53b-10/148), (56b-8/153), (57a-2/153), (57b-8/154), (69a-10/29), (78b-6/45), (79b-12/47), (114b-8,12/112), (117b-4/118), (144b-2/61),

(156a-13/79), (165b-5/95), (172a-14/109), (187b-4/22), (236a-7/97), (15a-12/89), (17b-2/93), (108a-4/98), (172b-2/109), (173a-13/111), (208a-16/55), (14a-14/88), (200b-11/43), (212a-8/60), (232a-12/91), (54a-15/149), (70b-9/32), (74b-1/38), (144a-13/61), (168b-9/101), (6b-15/77), (126a-8/29), (16a-3/90), (30a-4/112), (145a-1/62), (156a-9/79), (192a-4/30), (59a-5/156), (80a-1/47), (108/a10/99), (206b-15/52), (41a-8/129), (99b-12/81).

Tatar Türkçesi

- *Summanı devlet bireçek iken. (TR: 3991/155)* (Hesabı devlet verecekmiş.)

EYH: (421/61), (589/79), (426/62), (393/54).

TR: (4652/174), (208/42), (350/46), (1141/69), (1789/89), (2150/100), (3074/127), (4144/159), (4388/166), (2248/103), (768/58), (2430/108), (2611/114), (4669/175), (5731/207), (1782/89), (3991/155), (111/39), (361/46), (510/51), (1454/79), (2338/105), (2571/112), (2974/124), (3606/143), (4893/181), (5901/212), (6359/225), (1126/69), (1290/74), (4138/159), (1290/74), (4897/182), (2363/106), (4832/180), (414/48), (492/50), (3384/136), (713/57), (1179/71), (2562/112), (4602/173), (5486/199), (1444/79), (1638/84), (4074/157), (4684/175), (1571/82), (4723/176), (5645/204), (299/44), (826/60), (3691/146), (5316/194), (5902/212), (6033/216), (5288/193), (5664/205), (5509/200), (1532/81), (552/52), (1779/89), (2481/110), (1597/83).

Çuvaş Türkçesi

- *Ükerçiksem unın pitı layıh pulaşşı, vişene hıraçana parat' te, leşi savınsa kayat'. (TK: 1824/719)* (Resimleri çok güzeller, onları kız çocuğuna veriyor, o da seviniyor.)

ÇTVM: (15-04/37), (15-05/37), (15-08/37), (15-11/37), (148-15/139).

TK: (2922/755), (2391/738), (3577/776), (4885/819), (1544/710), (5295/832), (3446/772), (862/688), (4078/793), (1454/707), (4242/798), (5325/833).

2.2.3. +A (Yönelme Hali)

Köktürkçe

- “Kağanlığ bodun ertim; kağanım kanı? Ne kağan**ka** işiğ küçüğ **birür men?**” tir ermiş. (KTY: D9/40) (“Hakan sahibi (bir) halk idim, hakanım nerede? Hangi hakana hizmet ediyorum?” der imiş.)

BKY: (D9/64), (D9/64).

Eski Uygur Türkçesi

- :: yme adınlark**ka** buyan **birgeli** ulug y(a)rılık<a>nçuçı köngül öritip ol ol kılınçlarığ kılmamakları üze:: (AY: 230-5/159) (Yeniden başkalarına saadet vermeli ve büyük bir şefkatle kalplerini yüceltip, o davranışı yapmamaları üzerine..)

AY: (452-4/255), (453-17/255), (442-12/251), (600-17/317), (30-4/72), (370-14/219), (276-23/178), (276-23/178), (320-7-9/197), (169-10/134), (22-9/69), (176-13/136), (464-15/260), (443-5/251), (526-18/285), (510-24/279), (14-10/65), (135-14/120), (354-24/212), (497-11/274), (186-23/140), (189-14/141), (360-20/215), (392-24/229), (393-18/230), (648-8/347), (216-19/152).

MS: (52-27/108), (73-27/137), (71-62/134), (10-32/56), (62-5/120), (69-5/129), (73-43/138), (69-12/129).

Karahanlı Türkçesi

- özüüm dünyâ devlet bolup körmedi
tilek ârzûlark**ka** köñül **bérmedi** (KB: 5749/299) (Ben şahsen dünya ve devletin ne olduğunu görmedim, dilek ve arzulara da gönül vermedim.)

DLT: (117/105), (499/400), (524/425), (537/439), (538/439), (607/498), (128/112), (450/353), (29/15), (61/48), (296/249), (507/407), (603/495), (499/400), (161/140), (390/306).

KB: (3658/192), (44/6), (148/11), (168/12), (760/43), (778/44), (1244/68), (1496/81), (1548/83), (1940/104), (3112/164), (3302/173), (3316/174), (3468/182), (3657/191), (3745/196), (3722/195), (5130/268), (5154/269), (5470/285), (5683/296), (5745/299),

(5880/306, (6124/319), (6229/324), (6408/334), (1231/67) (600/34), (1479/80), (1877/100), (4879/255), (5020/262), (5078/265), (5132/268), (5587/291), (6273/326), (6413/334), (2052/109), (1593/86), (1759/94), (3060/161), (3237/170), (3475/182), (3709/194), (3895/204), (4507/236), (5719/298), (1760/94), (151/11), (753/42), (1006/56), (1253/69), (1728/93), (1797/96), (1933/103), (1978/106), (1980/106), (1983/106), (2007/107), (3759/197), (4077/213), (2841), (3558/187), (3628/190), (5749/299), (3058/161), (5069), (2171/115), (831/46), (858/48), (1448/78), (1515/82), (2654/140), (2998/158), (3022/159), (3381/177), (3643/191), (3772/197), (3902/204), (4992/260), (5315/277), (6035/314), (3822/200), (1454/79), (5492/286), (950/53), (4658/243), (6581/343), (4369/228), (1171/64), (1244/68), (1250/68), (1379/75), (4399/230), (5094/266), (3054/161), (2136/114), (2378/126), (4563/238), (4075/213), (4274/223), (4560/238), (6131/319), (4074/213), (6257/325), (3801/199), (6079), (6054/315).

Harezmi Türkçesi

- *Yarlıg keldi: ey Dâvud olarga belâ berdim amma kayu vaktta berürim-ni haber kilmadım ammâ sana belâ bërür-men tēp haber kıldı<m>. (KE: 134v19/190)*
(Ferman geldi: “Ey Davud, onlara bela verdim ama hangi vakitte verdiğimi haber etmedim lakin sana bela veririm” diye haber ettim.)

KE: (4v20/7), (10v19/16), (54r8/8), (124v16/175), (9v1/14), (100v6/140), (102v4/143), (129r6/181), (162r20/231), (163v15/233), (166v4/236), (167v9/238), (180r8/256), (200v1-3/286), (200v1-3/286), (207v11/297), (230v18/333), (143v17/203), (187r7/265), (216r20-21/310), (226v3/326), (63v13/89), (53r9-10/73), (129r5/181), (143v7/203), (17v19/25), (19r15/27), (46v21/64), (67r4/93), (69r15/96), (125v4/176), (131r9/184), (134v18/190), (139v4/197), (152r6/216), (161v5/230), (206v11/295), (245r18/356), (46v11/64), (54r7/74), (192r9/273), (110v14/154), (129r14/181), (154v20/214), (190v4/270), (219r16/314), (219v1/314), (4r17/7), (4r20/7), (5r1/7), (4v16/7), (5r2/7), (5r3/7), (5v15-16-17-18/9), (7v14/11), (7v15/12), (12v12/18), (14r8/20), (14v21/21), (16r12/23), (23v21/33), (26r4/36), (27v15/38), (27v21/39), (28v12/40), (30v21/43), (31v21/44), (33v15/47), (34v1/48), (36v14/51), (37r3/51), (37r4/51), (43v21/60), (44v10/61), (45r7/62), (53r6/73), (53r8/73), (54r2/74), (58r11/81), (60r2/82), (63r19/88), (64r4/88), (64r5/89), (65r6/90), (67r6/93), (69v2/96), (89r12/124), (103v10/144), (107v8/150), (110r10/153), (111v7/156), (113v11/159), (115v21/162),

(116r21/163), (118r1/165), (118r7/165), (120r9/168), (122v13/172), (123r8/172),
 (123r10/172), (123r12/172), (124r12/174), (124v19/175), (129v14/182), (132r15/186),
 (135r13/190), (136v6/192), (140r2/107), (142r12/201), (143r18/202), (144v20/205),
 (149v20/212), (152r21/216), (155r15/220), (155r16/220), (157v18/224), (160r18/228),
 (165r16/235), (170v2/242), (170v8/242), (170v11/243), (171r20/244), (172v5/245),
 (176v15/251), (177r15/252), (177v5/252), (178r21/253), (180v16/257), (189v10/269),
 (190v20/271), (191r1/271), (193v4/275), (194r11/276), (195v6-10/278), (196r4/279),
 (199r8/284), (201v6/287), (204r19/292), (204v19/292), (211r11/302), (221r3-9-10/316),
 (222r15/318), (223r12-14/320), (231r21/334), (232r2/335), (233v12/338),
 (235v19/341), (236r18/342), (242v3/351), (244v20/355), (9v9/14), (214r4/307),
 (10v17/16), (233r17/337), (34r7/47), (37r4/51), (35v12/49), (47r3/64), (49r9/67),
 (54r11/74), (63r15/87), (93v5/130), (102v15/143), (115r16/161), (126r7/177),
 (132r7/186), (143v19/243), (144r15/204), (162v3/231), (173v20/247), (184v6/262),
 (195v10/278), (198r19/282), (198r20/282), (232v12/336), (240v3/348), (247v20/360),
 (15r1/21), (25v8/36), (41v3/57), (123v3/173), (123v4/173), (190r17/270), (191r14/272),
 (226r20/326), (228v14/330), (37r2/51), (57r11/79), (114v5/160), (36v22/51),
 (102v20/143), (63r13/87), (17v8/25), (169v14/241), (4r18/7), (46r3/63), (46v15/64),
 (64r2/88), (92r18/129), (114r14/160), (115r9/161), (117v1/164), (124r7/174),
 (133r15/187), (150r17/213), (150r21/213), (150v1/213), (162r10/230), (164r8/233),
 (184r21/262), (204v17/292), (242r18/351), (243r20/353), (4r13/6), (4r19/7), (9v5/14),
 (24r17/34), (36v9/51), (45v14/63), (46v9/64), (47r2/64), (51v19/71), (56r12/77),
 (58r21/80), (60v13/84), (63v7/88), (64v12-14/89), (72v5/100), (74v10/103),
 (87v15/122), (93v11/131), (102v5/143), (112r13/157), (114r5/159), (118v2/166),
 (133r8/187), (137r19/193), (143r5/202), (146r6/247), (146r19/247), (147v7/209),
 (157r16/223), (157v14/224), (158v14/225), (158v19/225), (167r17/238), (167v1/238),
 (172v1/245), (184v18/262), (186v12/265), (188r4/267), (193v11/275), (195r16/278),
 (196v2/279), (202r5/288), (204v12/292), (204v18/292), (214v11/308), (216v7/310),
 (219v3/314), (222r14/318), (225r1/323), (231r1/334), (232v11/336), (233v20/338),
 (238r10/344), (238v15/346), (241r20/350), (242v11/352), (243v2/353), (14v11/21),
 (46v4/64), (49v1/68), (63r18/88), (114r4/159), (117v19/165), (123v19/173),
 (125r21/176), (125v2-4/176), (132r13/186), (135r13/190), (194r9/276), (220v12/316),
 (240r18/348), (25v14/36), (49r5/67), (85v16/119), (163v10/232), (167r3/237),
 (186v9/265), (204r6/291), (226r5/325), (238r10-12/345), (215v10/309), (63r7/87),
 (63r16/87), (73r17/101), (89v13/125), (94v10/132), (96r1/134), (115r14/161),

(126r6/176), (127v19/179), (136r20-21/192), (152r13/216), (175v7/250), (180r4/256), (94r16/131), (27r8/38), (43v1/60), (193r4/274), (45v5/62), (162v8/231), (204v6/292), (246v4/358), (9r21/14), (15v16/22), (50r4/69), (123v6/173), (123v8/173), (166v4/236), (173r15/246), (213r6/305), (88r2/122), (185v19/264), (195r15/278), (143v6/203), (233v19/338), (70v16/98), (99r16/138), (87v11/122), (87v16/122), (102r16/143), (123v4/173), (147v7/249), (161r20/229), (190v17/271), (198v16/283), (206v19/296), (223r8/320), (124r4/174), (180v1/256), (21v11/30), (227v10/328), (123v8/173), (22v5/31), (31r13/43), (94v12/132), (139r4/196), (139r5/196), (162r21/231), (190v4/270), (238r21/345), (149r12/211), (121v19/170), (225r1/323), (15v6/22), (168r13/239), (173r13/276), (18r10/26), (186v11/265), (13v1/19), (137r19/193), (123v20/321), (128v11/180), (223v19/321), (58v17/81), (216r17/310), (77v21/107), (204r5/291), (213v9/306), (4r16/7), (87v7/122), (137v17/194), (143r16/202), (163v14/232), (36v20/51), (113v20/159), (79r1/109), (114r8/160), (158r21/225), (195v15/278), (157v8/224), (206v9/295), (228r19/329), (99v5/139), (136v7/192), (191r5/21), (194r15/276), (123v3/173), (123v8/173), (124v7/174), (162v5/231), (36r22/50), (94r18/131), (94v7/132), (232v17/336), (9v10/14), (206v4-6/295), (30v11/43), (63r21/88), (63v10/88), (122r5/171), (129r3/181), (139r14/198), (159r21/226), (194v10/277), (223r14/320), (231v1/334), (222v21/319), (130v7/183), (63v20/88), (193r5/274), (4r19/7), (158v4/225), (123v4/173), (123v6/173), (173r14/246), (62r13/86), (80r16/111), (171v10/244), (237v3/343), (65v20/91).

NF: (34-12/25), (110-7/79), (140-6,8/98), (197-12/136), (299-14/207), (299-14/207), (315-3/218), (426-4/296), (4-4/3), (41-8/30), (164-15/114), (141-2/99), (142-6/99), (195-13/134), (8-12/6), (216-1/148), (109-15/79), (388-15/270), (122-4/86), (160-6/111), (413-16/288), (414-1/288), (422-3/293), (194-3/133), (101-7/73), (203-5/140), (32-5/23), (32-5/23), (59-3/43), (94-8/69), (180-14/124), (215-9/148), (279-6/193), (308-1/213), (424-12/295), (425-8/296), (100-15/73), (110-11/79), (299-17/207), (100-14/73), (327-7/227), (395-11/275), (141/9), (76-14,15/56), (205-13/141), (195-17/134), (23-16/18), (86-9/63), (259-2/178), (5-13/4), (12-7/9).

Kıpçak Türkçesi

- ..., maṅga icazet **birgil** kim bu veziri öltüreyim andan songra meni(mini)? (68-8/33) (... bana icazet ver ki bu veziri öldüreyim, ondan sonra beni?)

CC: (18a-29/165), (18a-28/165), (11a-13/153), (11a-13/153), (61a-17/259), (18a-7/165), (61b-21/261), (70b-12/294), (71b-14/298), (63b-29/273), (61a-24/260), (61b-30/262), (72b-8/301), (62a-36/265), (75a-6/308), (73a-7/303).

GT: (356-2/177), (68-8/33), (80-8/39), (96-2/47), (182-6/90), (121-2/60), (233-13/116), (6-10/2), (59-7/29), (67-3/33), (94-6/46), (156-10/77), (176-2/87), (258-7/128), (283-2/141), (286-10/142), (288-1/143), (23-2/11), (27-10/13), (130-3/64), (30-3/14), (41-7/20), (282-1/140), (4-6/1), (126-1/62), (278-4/138), (279-8/139), (222-10/110), (6-2/2), (100-7/49), (170-10/84), (251-6/125), (92-12/45), (203-10/101), (290-2/144), (71-4/35), (179-7/89), (241-1/120), (308-11/153), (155-8/77), (323-2/161), (343-7/171), (111-1/55), (142-1/70), (227-3/113), (155-8/77), (80-8/39), (46-8/22), (311-12/155).

Çağatay Türkçesi

- *Néçe cihetdin mümkin émes édi kim alarğa bérilgey.* (B: 51b-11/145) (Birçok yönden onlara verileceği mümkün değildi.)

B: (3b-15/72), (6b-12/76), (168a-12/100), (8b-15/80), (11a-8/83), (12b-15/86), (13b-4/86), (19b-7/96), (21a-1/98), (21a-8/98), (22b-9/100), (24b-2/103), (29b-16/111), (30a-11/112), (30a-11/112), (30a-12/112), (36a-5/121), (41a-5/128), (50a-6/143), (50a-8/143), (50b-7/144), (60b-10/159), (63b-11/27), (82b-12/57), (64b-6/22), (136b-6/47), (158b-7/83), (163b-1/91), (164a-8/92), (166a-10/96), (167b1/98), (168b-5/101), (168b-8/101), (136b-6/47), (212b-6/61), (220a-13/73), (224a-13/79), (224a-15/79), (225a-16/81), (225b-9/81), (230a-2/88), (232a-13/91), (237b-18/101), (66a-8/24), (78a-6/44), (53b-4/148), . (167b-14/99), (130a-4/36), (150a-1/69), (154b-8/77), (93b-9/70), (93b-11/70), (13b-3/86), (8a-5/78), (8b-3/79), (12a-9/85), (24b-2/103), (32b-13/116), (36a-6/121), (50a-7/143), (57a-2/153), (58b-14/156), (74b-10/38), (79b-12/47), (139b-1/53), (156a-13/79), (187b-4/22), (190a-13/27), (191a-2/28), (15a-12/89), (27b-1/108), (59b-10/157), (108a-4/98), (172b-8/109), (118b-3/120), (202a-4/45), (212a-8/60), (228a-5/85), (25a-3/104), (54b-6/150), (64a-1/21), (70b-9/32), (71b-4/33), (71b-5/33), (71b-8/33), (74b-1/38), (144a-12/61), (144a-13/61), (145a-5/62), (146b-13/65), (159b-10/85), (167a-10/98), (168b-3/101), (168b-9/101), (237a-16/99), (124a-2/25), (15b-12/90), (79b-7/47), (123a-13/24), (144a-10/61), (202a-10/45), (219a-8/71), (6b-15/77), (51b-14/146), (187b-13/22), (80a-1/47), (80a-1/47), (51b-2/145), (108/a10/99), (24b10/103),

(51b-11/145), (74b-1/38), (76b-1/41), (237b-13/100), (108a-7/99), (41a-8/129), (238a-2/101).

Tatar Türkçesi

- *Ä bérázdán ul üzén niçék tä aynık totarga tırışıp urınınnan tordı hām totlıga birép, kaytırga röhsät itülärén soradı...* (EYH: 426/62) (Ve birazdan o kendini nasıl da ayık tutmak için gayret edip yerinden kalktı ve kekeleyerek dönüp müsaade istedi.)

EYH: (195/33), (063/20), (589/79), (232/36), (272/40), (426/62), (229/36), (196/33), (234/36), (045/18), (433/64), (424/61), (576/78).

TR: (141/40), (831/60), (1272/74), (1278/74), (2846/121), (4431/168), (4818/179), (1479/80), (217/42), (958/64), (1675/86), (3722/147), (4400/167), (4817/179), (5070/187), (5109/188), (6632/233), (442/49), (4164/160), (768/58), (2430/108), (1933/93), (2408/107), (2446/109), (3627/144), (4480/169), (4669/175), (6639/234), (1919/93), (5898/212), (3173/130), (4830/180), (626/54), (6303/224), (4225/162), (5377/196), (5501/200), (5712/206), (414/48), (492/50), (3580/142), (477/50), (1179/71), (4017/155), (1638/84), (1626/84), (3831/150), (957/64), (3865/151), (3940/153), (6465/228), (156/40), (6191/220), (1388/77), (826/60), (3691/146), (2731/117), (5902/212), (1703/86), (6391/226), (192/41), (6290/223), (552/52), (3463/139), (94/38), (474/50), (2901/122), (6532/230), (4489/169), (5639/204), (1597/83).

Çuvaş Türkçesi

- *Savsan allinti kurkına işşe par.* (ÇTVM: 75-04/77) (Sevince elindeki kovayı içmeye ver.)

İET: (102), (104).

ÇTVM: (195-3/188), (170-13/163).

TK: (493/675), (3100/761), (1632/713), (2932/755), (187/666), (189/666), (1824/719), (2844/752), (3696/780), (790/685), (854/687), (1634/713), (591/679), (4884/819), (4851/818), (3368/770), (1403/705), (5244/831), (4885/819), (1544/710), (3370/770),

(1096/695), (1626/713), (1880/721), (2407/738), (2592/744), (5428/837), (2395/738), (2489/741), (1870/721), (5295/832), (220/667), (1526/709), (1526/710), (2013/725), (3166/763), (3435/772), (5406/836), (1324/703), (2864/753), (3671/799), (3102/761), (1463/707), (862/688), (2328/736), (2478/740), (3833/785).

2.2.4. +DA (Bulunma Hali)

Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinden taradığımız metinlerde ver- fiilinin almış olduğu +DA ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Köktürkçe

- *Tölis Tarduş (bodunuğ anta etmiş), Yabguğ Şadığ anta **bermiş**. (KTY: D14/42)*
(Tölis (ve) Tarduş halklarını o vakit düzenlemiş, Yabgu'yu (ve) Şad'ı o vakit (onlara) vermiş.)

KTY: (D20/42).

BKY: (D12/66), (D17/66).

Harezmi Türkçesi

- *Andağ erse, bu elgingdeki cümle mālīng uyqu içinde **bèrilmiş** māl bolur taqı āhīratıta **bèrilgen** oyağlıqta **bèrilmiş** māl turur. (NF: 398-8/277)* (Öyle ise, bu elindeki bütün malın uyku içinde verilmiş mal olur ve ahirette verilen uyanıklıkta verilmiş mal olur.)

KE: (49v20/68), (65v18/91), (24r19/34), (92r13/129), (123r12/172), (128v17/181), (187r5/265), (189r15/269), (49v12/68), (174r14/248), (201v13/288), (79r5/109), (209v11/300), (57r11/79), (52r21/72), (149r8/211), (27r8/38), (204v6/292), (204r19/292), (247r9/359), (60r4/83), (102v14/143), (134r18/190), (114r8/160), (232v17/336), (133r18/187), (123r12/172).

NF: (398-8/277).

Kıpçak Türkçesi

- ... *genc içinde bilig-li ħor ve müflis renc içinde **birip** mülk ol birini kıldı* ... (GT: 93-11/46) (... gençler içinde bilgili, hakir ve parasız acı içinde verip o birini mülk yaptı ...)

CC: (11a-13,14/153).

GT: (203-10/101).

Çağatay Türkçesi

- *Bu cemā'atqa bir cer yaqasıda şöhet **bérür***. (B: 98b-6/79) (Bu cemaate bir uçurum kenarında sohbet verir.)

B: (6a-14/76), (42a-2/130), (178b-8/121), (69b-6/30).

Tatar Türkçesi

- *Kitkende **birgen** posobiyémné küşep yatam, sıyır kébék*. (TR: 556/52) (Çıktığımda verdikleri aylığımla, inek gibi geniş getirerek yaşıyorum.)

TR: (3603/143).

2.2.5. +(G)Ar(U) (Yön Eki)

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinden taradığımız metinlerde ver- fiilinin almış olduğu +GArU ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Karahanlı Türkçesi

- *fidâ kıldı barın neñin hem özin yalawaç añar **bérđi** iki kızın*. (KB: 56/7) (O bütün malını ve kendisini feda etti; Peygamber de ona iki kızını verdi.)

DLT: (29/16), (52/37), (501/402), (497/399), (541/441).

KB: (44/6), (148/11), (1036/57), (1764/94), (5628/293), (5230/273), (5539), (2238/119), (2667/141), (2737/144), (2822/149), (2911/153), (3524/185), (1761/94), (1762/94), (2398/127), (2829/149), (2507/133), (5531/288).

Harezmi Türkçesi

- *Men aṅgar bey'et bērmekim şer'an revā bolur; hem taqı Qurayşı turur, hem taqı üküş fitneler basılır; tēdi erse, cümle şaḥābalar maşlaḥat kördiler.* (NF: 174-13/120) (Benim ona tabi olmam şer'an uygun olur. Hem Qurayşî'dir hem de çok fitneler yok edilir" deyince, bütün sahabeler uygun gördüler.)

NF: (95-11/70), (175-9/121), (416-3/289), (180-8/124), (227-16/156), (337-11/235), (63-14,15,16/47).

Kıpçak Türkçesi

- *Kim maḡa bērmese mēn d[e] aṅar bērmem.* (CC: 11a-14/153) (Kim bana vermese, ben de ona vermem.)

CC: (11a-13/153).

2.2.6. +çA (Eşitlik Hali)

Köktürkçe, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinden taradığımız metinlerde ver- fiilinin almış olduğu +çA ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

- yime köṅgölçe birür(ler) // (71-60/134) (Yine isteyerek verirler.)

2.2.7. +DIn, +dAn (Ayrılma Hali)

Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinden taradığımız metinlerde ver- fiilinin almış olduğu +DIn ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Harezmi Türkçesi

- *Yana ayıtğa[y]lar kim t welerind n zek t n  b rmemi   bolğay, anlarını ‘Ara  t n   bir k n    hr s n a kelt rgeyler taq  y z n kemi  geyler taq  t welerke ferm nlağaylar kim bu zek t b rmegen ki  ini a  aqlar n  z birle bas n  taq  ti  ler n  z birle ısır n , t p. (NF: 250-14/173) (Yine s yleyecekler ki develerinin zekat n  vermeyenler olacak; onları ‘Ara  t’ n geni   bir yerine getirecekler ve  n ne bırakacaklar, develere “bu zek t vermeyen ki  iyi ayaklarınız ile ezin ve di  leriniz ile ısır n” diye emir verecekler.*

KE: (83v14/116), (84r18/117), (84v13/117), (85r1/118), (86v15/121), (95v4/133), (98v2/137), (101v19/142), (160r20/228), (170v20/243), (217r8/311), (213r20/306), (85v9/119), (102r15/143), (134v14/190), (139r20/197), (199v4/284), (210r12/301), (216r9/310), (219v17/315), (227v3/328), (247r1/358), (146r15/207), (102v15/143), (65r13/90), (132v5/186), (145v13/206), (184v8/262), (137r18/193), (113v20/159), (157v8/224), (247v7/359).

NF: (302-4/209), (141-2/99).

Kıp  ak T rk  esi

- *... yazuk     n a  ırganga n    k l p t  r[i] ge yalbarsa yemese sadagasından bizge b rse an  a an  a papdan y  z k  n bo  ak ol bo  ak kim m  n ayt  m ... (CC: 61a-17/259) (... g  nah     n pi  man olduğundan ne zaman gelip Tanrı’ya yalvarsa, yemeyip sadakasından bize verse ona papadan y  z g  n g  nah   ıkar r ki ben s yledim ...)*

  ağatay T rk  esi

- *Moğollar   ide ri’  yet q lğ n i’tim  dl   ki  imiz Tolun H    ce     n Semerq  dd n Moğol ulus  qa  a k ri  k nde Tolun H    ceni yiberil p   di kim   lge na    hat q lıp tevehh  mni h    rlar d n   ıq rğ y t     l q r  n    n ser be-b  d b  rme  geyler. (B: 52a-16/146) (Moğollar   inde itibar edilen g  venilir ki  imiz Tolun H    ce    n Semerk  dd n Moğol ulusu ka  ıp g rdiğ nde, Tolun H    ce g nderilirdi ki halka nasihat edip kuruntuya d    meyi ak llarından   ıkaracak     nk  halk  korkundan tehlikeye at p vermeyecekler.)*

B: (168a-12/100), (17a-4/92), (168b-1/101), (168b-8/101), (233a-10/93), (57a-14/154), (74b-12/38), (54a-15/149), (123a-6/24), (146b-13/65), (97a-1/76), (139a-10/52), (35a-15/119), (139b-8/53), (238a-2/101).

2.2.8. +n, +nAn, +pA (Vasıta Hali)

Köktürkçe, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinden Taradığımız metinlerde ver- fiilinin almış olduğu +n, +nAn, +pA ekli bir örnek tespit edilememiştir.

Eski Uygur Türkçesi

- .. kim esirgençsiz köngülin ed tavar buşı birmek men yime alku ağı barım iliksiz tutuksuz köngülin buşı **birdim** .. (MS: 10-15,17/55) (Övülmüş adete göre nasıl sakınmadan mal mülk sadaka olarak verilirse, ben de bütün malımı mülkümü cömertçe sadaka olarak verdim.)

Çuvaş Türkçesi

- Apat- şimışe hulaseñçe kartoçkîpa **paratçîş**. (İET: 88) (Yiyecekler şehirlerde kart ile veriliyordu.)

ver- fiili, durum ekli tamlayıcılar bakımından incelendiğinde en çok “Ø, yükleme ve yönelme” hali eklerini almıştır. Az da olsa ayrılma, vasıta, eşitlik, bulunma ve yön hali eklerini aldığı örnekler de mevcuttur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞLEV BAKIMINDAN VER- FİİLİ

3.1. Kılınış, Görünüş ve Kip Özellikleri Bakımından Ver- Fiili

3.1.1. Kılınış Özellikleri Bakımından Ver- Fiili

ver- fiili, kılınış özellikleri açısından farklı bir yapıya sahiptir. Korkmaz (2008), kılınış fiillerinin cümlede bulunan yüklemın işaret ettiğı eylemi yapma özelliğı barındırdığını, eylemi gerçekleştirenin haricinde ayrı bir nesneye yöneldiğini ve bir varlığın üstünde tesiri olan, yani nesne alan fiiller olduğunu belirtir. Bu fiillere de geçişli fiil denir.

Özezen (2009), Türkçedeki dil ile ilgili çalışmalarda fiillerin oluş, kılış ve durumundan yeterince bahsedilmediğini, fiillerin barındırdığı bu özellikler konusunda yapılan sınıflandırmalarda bir pratiklik oluşmadığını, dil çalışmalarında ve gramer kitaplarında bu konunun belirli fiiller üzerinden yüzeysel olarak anlatıldığını dile getirir. Ayrıca birçok fiilin kılınış nitelikleri açısından kolay kolay sınıflandırılmayacağını, çünkü kılınış hususunda fiillerin “olma, kılınma ve gerçekleşme süreleri” kadar, “olma, kılınma ve gerçekleşme biçimleri”nin de aynı anda değerlendirilmesi gerektiğini söyler.

Fiillerin kılınışı üzerine farklı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda farklı sınıflandırma türleri öne sürülmüşse de en kabul edilebilir olanı L. Johanson’unkidir. Johanson, çalışmasında Türkçedeki fiillerin kılınış türlerinin üç tip olduğunu; *a) Ön sınırı vurgulayanlar (Initialtransformative)*, *b) Son sınırı vurgulayanlar (Finaltransformative)*, *c) Sınır vurgulamayanlar (Nontransformative)* belirtmiştir. Kılınış ile ilgili yapılan çalışmalarda genel olarak L. Johanson’un bu sınıflandırması kullanılmıştır (Hirik, 2013: 236).

Ver- fiili, son sınırı vurgulayanlar fiiller içerisinde yer alır. Bu fiillerde olayın olmuş olarak kabul edilmesi için son sınırın, yani kritik eşiğın geçilmesi lazımdır. Bunun gibi fiillerde son sınıra erişilmediğı sürece, fiilin nitelemiş olduğu işin ya da hareketin olmuş olarak kabul edilmesi imkansızdır. Karadoğın (2009), bu fiillerin unut-gibi birkaç istisnai fiil haricinde hareketli durumları ifade ettiğini dile getirir.

Tezimize konu olarak seçtiğimiz *ver-* fiili, tezlik bildiren yardımcı fiil (tasvirî fiil) olarak da kullanılmaktadır. Birleşik fiiller içerisinde yer alan tasvirî fiillerin, esas fiil ile birleştiğinde kılınışın türünü değıştirme durumu vardır. Mustafa Aksan ve Yeşim

Aksan, “*Bileşik Eylemler, Sıralı Eylemler ve Görünüş*” adlı makalelerinde tezlik, süreklilik ve uzaklaşma fiillerinin kılınışın türünü değiştirdiğinden bahsetmişlerdir³².

Tasvirî fiillerde “(I)ver-” yapısındaki fiiller cümleye tezlik, kolaylık ve çabukluk anlamı verirler. Bu fiiller, “*sınır vurgulamayan*” fiillerle birleştğinde kılınışın çeşidini kendisi tayin eder. Bundan dolayı fiilin kılınış çeşidi “*son sınırı vurgulayan fiil*” olarak değişime uğrar (Erim, 2021: 10). Bu durumu şu örneklerde görmek mümkündür:

- Odaya Muzaffer Bey **giriverdi**.³³ (VV: 226)
- Fakat birdenbire her şey **değişiverdi** ve hiç beklenmedik bir istikamet aldı. (KMM: 109)
- Kadı, geniş kafalı adam, hemen nikâhı **kıyiverdi**; anlıyor musun Çalığışu? (Ç: 34-535)

Köktürkçe

- *Yoğ yıparığ kelürüp tike birti.* (BKY: G11/78) (Cenaze mumları getirip dikiverdiler.)

Eski Uygur Türkçesi

- .. *k(a)ltı öngreki ulug arjular .. körkitü sözleyü birtiler ..* (AY: 489-10/271) (Tıpkı önceki ulu arjular gibi .. gösterip söyleyiverdiler.)

Karahanlı Türkçesi

- *kodu bérgil emdi méni teñrike*
du‘âcı bolayın saña edgüke (KB: 3697/193) (Beni şimdi Tanrı ibadetinde bırak, senin iyiliğin için duacı olayım.)

Harezmi Türkçesi

- *Üçünçi köñlekin birle saçımın anamğa kumartğu ala bérin.* (NF: 51v3/71) (Üç gömleği ve saçımı anneme armağan alıverin.)

³² Mustafa Aksan ve Yeşim Aksan, “*Birleşik Eylemler, Sıralı Eylemler ve Görünüş*”, M. Sarı & H. Nas (Ed.), *Proceedings of the XIXth National Linguistics Conference*, ss. 398-413.

³³ Bu bölümde konunun daha iyi anlaşılabilmesi için ilk olarak Türkiye Türkçesinden örnekler verilmiş, daha sonra tarihi ve çağdaş Türk lehçelerinden taradığımız eserlerden tespit edilen örnekler verilmiştir.

Çağatay Türkçesi

- *Bağ bağlağandın soñ özini **qoya bérse** bisyār bolur édi kim bağları üzülür édi ...* (B: 7a-2/77) (Bağ bağladıktan sonra kendini bırakıverse çok olurdu ki bağları üzülürdü ...)

Tatar Türkçesi

- *Elle tükmiy-çeçmiy, beyne-beyne barısın da **söylep birérgemé?*** (TR: 2579/113) (Yoksa dökmeden saçmadan, bağlaya bağlaya hepsini de bir anda söyleyiverir mi?)

Çuvaş Türkçesi

- *İltrim te-ha, **kalasa par** eppin, — ıytrı Stasya.* (TK: 4846/818) (“Duydum, anlat o halde” diyerek öğrenmek istedi Stasya.)

Kılınış türlerinde, ön sınırı vurgulayan fiillerde birinci ve ikinci durum olarak iki aşama mevcuttur. “(I)ver-” yapıları tezlilik fiili, ön sınırı vurgulayan fiillerle birleştiğinde birinci durumun hemen olduğunu gösterir (Erim, 2021: 10). Bu durumu şu örneklerde görmek mümkündür:

- Kemâl-i zarafetle yanına **bırakıverdi**. (AS: 124)
- Rabia ve Sinekli Bakkal, bunlardan birdenbire nefret **edivermişti**. (SB: 417)
- Fahir, kendininkileri hemen **yiyiverdi**: «Bitirme, sonra vermem, ağlarsın!» dedim. (DK: 96)

Köktürkçe

- *Alp erin ölürüp balbal **kılu bertim**.* (BKY: G7/78) (Yiğit erlerini öldürüp balbal yapıverdim.)

Eski Uygur Türkçesi

- *.. adasın tudasın yagısın yavlakın tarkaru **kiterü birgey** biz ..* (AY: 193-18/143) (Tehlikesini, düşmanını ve kötüsünü yok edip uzaklaştırmeyeceğiz.)

Karahanlı Türkçesi

- **bolu bérmedim** men sözüg tutmadım
bu alçı ajunka özüñ bütmedim (KB: 5067/264) (Ben bunu kabul etmedim ve sözünü dinlemedim; çünkü ben bu aldatıcı dünyaya inanmıyorum.)

Harezmi Türkçesi

- ...: Yā Hāriş, taqı ziyāda **aytu bēreyin-mü?** tēdi erse, men aydım: ... (NF: 200-16/138) (Ya Haris, daha söyleyiveririm mi? deyince, ben söyledim.: ..)

Çağatay Türkçesi

- **Qaça bérürler.** (B: 202b-13/46) (Kaçıverirler.)

Tatar Türkçesi

- Söylemeseñ, çalbarıña ikéşer sır yasap **birem**, bér balağın kışkartam. (TR: 4035/156) (Söylemeseydin, pantolonuna ikişer çizgi yapıverirdim, bir paçasını kısaltırdım.)

Çuvaş Türkçesi

- — Mişşa piççe **tusa paçǎ**, — savǎnsa pǎlteret Yelen. (TK: 2537/742) (“Mişşa ağabey yapıverdi”, sevinçle belirtiyor Yelen.)

3.1.2. Görünüş Özellikleri Bakımından Ver- Fiili

Görünüş, fiilin dildeki kullanımına etki eden ruhsal durumlarla alakalı bir dil mevzusudur. Cümlede fiilin anlattığı işin, oluşun ya da hareketin cümleyi söyleyen veya duyan kişi tarafından öznel olarak değerlendirilmesi ve anlamlandırılmasıdır. Yani cümleyi söyleyenin, fiile kendine göre yeni bir anlam vermesidir.

Türkiye Türkçesinde, fiillerdeki kılınış ve görünüş konularına ilk kez Agop Dilaçar değinmiştir³⁴. Dilaçar, makalesinde kılınış ve görünüşün başka dillerdeki karşılıklarından bahsetmiş, sonrasında kılınış ve görünüş konusunu örneklerle açıklamıştır. O, kılınışın nesnel bir kavram olduğunu söylerken, görünüşün ise öznel olduğunu belirtmiştir.

Banguoğlu (1974) görünüşü; *Türkçenin Grameri* isimli kitabında “Fiilin Çatısı” bölümünde incelemiştir. Banguoğlu, fiil kökünün çekim ekinden evvel almış olduğu bu farklı yapılardan her birinin görünüş olduğunu, fiillerin almış olduğu görünüşün birbirinden farklı ve özel eklerle yapıldığını dile getirir. Fiil köklerinin bu denli çeşitli hâle gelmesinin fiil çatısı olarak adlandırıldığını söyler.

Korkmaz (2008), görünüşün kip ve kişi ekleri aldıktan sonra çekime girerek bir anlam ifade eden *bitmiş fiiller* olduğunu söyler. Başka bir deyişle; fiilin çekime girdikten sonra oluşturduğu anlam ile söyleyen kişinin bahsettiği anlamda farklılık olur. Yani fiilin bildirdiği anlam değil, farklı bir anlam ortaya çıkar. Bu da görünüşün öznel olduğunu gösterir. Görünüş hakkında bahsedilen bu durumları, taradığımız eserlerden aldığımız şu örneklerde görmek mümkündür:

- — Makbule ile benim izdivacımdan ciddi olarak bahsetmek mümkün mü Lamia Hanım... Buna siz imkân **veriyor** musunuz? (Ç: 263). (Bu cümledeki *ver-* fiilli örnek, *geniş zaman ifadesi taşıyan şimdiki zaman* anlamındadır.)
- Karım öteberi lazım olduğunu söyledi: "Yarın dükkânlar kapalıdır, çarşıya kadar bir daha **yoruluver!**" dedi. (KMM: 150) (Bu cümledeki *ver-* tasvirî fiilli örnek, *istek/rica ifadesi taşıyan emir* anlamındadır.)
- Fakat isim? Ne ismini **veririz?** (SAE: 334). (Bu cümledeki *ver-* fiilli örnek, *gelecek zaman ifadesi taşıyan geniş zaman* anlamındadır.)

Köktürkçe

- *Altun, kümüş, işgiti kutay bunğsuz ança **birür**.* (KTY: G5/34) ((Çinliler) altın(ı), gümüş(ü), ipeğ(i) (ve) ipekli kumaşları güçlük çıkarmaksızın öylece (bize) veriyorlar.) (Bu cümledeki *ver-* fiilli örnek, *şimdiki zaman ifadesi taşıyan geniş zaman* anlamındadır.)

³⁴ Dilaçar, A. (1973-1974). *Türk Fiilinde “Kılınış”la “Görünüş” ve Dilbilgisi Kitaplarımız*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten, s 21-22., Ankara.

Eski Uygur Türkçesi

- .. ötrü tükel bile maytrı burқан etinlig seviglig ezrua ünin kü kelig erdemlig tıt-sıları ara ögütmiş purnı arḥantıg (oḳ)ıp inçe tip yarlıḳayur sen purnıya yıgılmış erüş öküş kuvrağḳa kīngürü sözleyü birgil .. (MS: 81-10/149) (... Sonra mükemmel hikmetli (bilge = skr. *prajna*) Maytrı burkan, çınlayan, sevimli Ezrua sesi ile, meşhur zuhur kabiliyeti olan ve öğrencileri arasında (çok) övülmüş veli Pūrna'yı çağırıp haşmetle şöyle der: Sen ey Pūrna! Toplanmış olan bu büyük cemaate ayrıntılı bir biçimde anlat!) (Bu cümledeki *ver-* tasvirî fiilli örnek, *tezlik anlamı taşıyan emir* anlamındadır.)

Harezmi Türkçesi

- ... Ey Mūsī sen özgeleğe **ögüt bërür-sen**, özün meniñ (birle) tan atğunça neler kıldın hamr içtin, imdi kelip halkğa **ögüt bërür-sen?** (KE: 124v16/175) (Ey Musa sen başkalarına öğüt veriyorsun ama kendin benimle gün ağarınca kadar şarap içtin, şimdi gelip halka öğüt mü veriyorsun?) (Bu cümledeki *ver-* fiilli örnek, *şimdiki zaman ifadesi taşıyan geniş zaman* anlamındadır.)

Kıpçak Türkçesi

- ... ḳulları-nıñ köp türlü ḥaṭāsın körüp kündeḡi vażıfe 'aṭāsın kesmeyin **bire turur** ṣi'r (GT: 5-7/2) (... kullarının çok türlü hatasını görüp, gündeḡi vazife vermesini kesmeyin verir *ṣiir* ...) (Bu cümledeki *ver-* fiilli örnek, *geniş zaman ifadesi taşıyan şimdiki zaman* anlamındadır.)

Çağatay Türkçesi

- Oḡlı Muḥammed Sulṭān Mīrzā'dur kim bu tāriḥde Qanūc vilāyetini aḡa **bériptür-mén.** (B: 167b-14/99) (Oḡlu Muḥammed Sulṭān Mīrzā'dır ki bu tarihte Qanūc vilayetini ona vermiştim.) (Bu cümledeki *ver-* fiilli örnek, *belirsiz geçmiş zaman ifadesi taşıyan şimdiki zaman* anlamındadır.)

Tatar Türkçesi

- *Mondıy soravlarını béznéñ ilde géne bireler.* (TR: 111/39) (Bunun gibi soruları sadece bizim ülkemizde sorarlar.) (Bu cümledeki ver- fiilli örnek, *geniş zaman* ifadesi taşıyan *şimdiki zaman* anlamındadır.)

Çuvaş Türkçesi

- *Şanni vıy parat' şınna.* (İET: 104) (Güven, insana güç verir.) (Bu cümledeki ver-fiilli örnek, *geniş zaman* ifadesi taşıyan *şimdiki zaman* anlamındadır.)

3.1.3. Kip Özellikleri Bakımından Ver- Fiili

Dilaçar (1971), kipi “fiilin gösterdiği sürecin hangi psikolojik koşullar altında meydana geldiğini ya da gelmek istendiğini ve ruh durumunu, kişisel duyguları, niyeti, isteği belirten gramatikal bir ulam” olarak tanımlar. Kiplerin “belirli bir morfeme ve eke bağlı bulunması zorunluluğu” olmadığını ifade ederken, “ruh durumları kadar” kip olduğunu söyler. Esasen Türkçede kaç tane kip olduğunu söylemek zordur. Kullanım miktarı kadar kipi var olduğu bir gerçektir.

Korkmaz (2008), *Türkiye Türkçesi Şekil Bilgisi* kitabında kip için gramer kitaplarında yer alan açıklamaların karmaşık olduğundan bahseder. Bu konudaki görüşlerden bahsettikten sonra kendisi, kiplerin zaman ile direkt olarak bir bağlantısı olmadığını belirtir. Lakin kiplerin bir gurubunun eklendikleri çekim kalıplarına göre, zaman anlamı ifade ettiklerinden dolayı kip ve zamanın birbirine karıştırıldığını dile getirir. Kiplerin dildeki kullanış şekilleriyle alakalı olarak ruh durumunun bulunduğunu belirtir.

Ruh durumlarının farklı ifade biçimleri vardır. Bu, fiildeki kipi özelliklerini nitelemez lakin cümledeki görünüş özelliklerini ifade eder. Bu durum ise Türkçedeki kip mevzusunun direkt olarak fiile gelen çekim ekleriyle alakalı olduğunu gösterir (Özezen, 2009: 206).

Türkçede iki ana kip (1. Bildirme Kipleri, 2. Tasarlama Kipleri) vardır. Lakin master görevini yitirmiş ve bir yargı bildiren fiiller, kişi eklerine bağlı olurlar. Bu ekleri alan çekimli şekillerde beş tane bildirme kipi yer alırken; tasarlama kiplerinde de dört, toplamda dokuz tane kip oluşmuştur (Korkmaz, 2008: 569-570).

Genel kaniya göre, Türkiye Türkçesinde dokuz tane kip olduğu kabul edilir. Lakin Türkçenin tarihî lehçeleri ile çağdaş lehçelerinde, Türkiye Türkçesinde temel olarak dokuz tane olduğu kabul edilen kiplerden ayrı olarak birçok farklı kiplik özelliğinin olduğunu ve dilbilimi çalışmaları devam ettikçe bu tespitlerin çoğalacağını söylemek mümkündür (Özezen, 2009: 206). Kip özellikleri hakkında bahsedilen bu durumları, Türkiye Türkçesinden Taradığımız şu örneklerde görmek mümkündür:

3.1.3.1. Basit Çekimlerle Ver- Fiilinin Kullanımı

3.1.3.1.1. Bildirme Kipleri

- Onu, ben yarın vapura bindikten, her şey bittikten sonra Kâmran'a **verirsin**." (Ç: 521) (Geniş Zaman)
- Muzaffer Bey son bir tekmeyle Zaloğlu'ndan çizmelerini kurtardı, emri **verdi**: — Derhal çiftlikten defol ve bundan sonra da sakın gözüme görünme! (HÇ: 156) (Belirli Geçmiş Zaman)
- Onunla evlenmeğe karar **vermiş**. (BŞ: 42) (Belirsiz Geçmiş Zaman)
- Kiracıdan para almayacağım ama, evin sebzesini ve yemişini bedava **verecek**. (SB: 407) (Gelecek Zaman)
- “Bu mesele üzerinde konuşmak, size izahat vermek mecburiyetinde kalmak bile bana müthiş azap **veriyor**. (İŞ: 34) (Şimdiki Zaman)

Köktürkçe

- *Sinġilim kunçuyuġ **birtimiz***. (KTY: D20/44) ((Eş olarak da) kız kardeşim prensesi verdik.) (Belirli Geçmiş Zaman)
- *Eliġ yıl işiġ küçüġ **birmiş***. (KTY: D8/40) (Elli yıl hizmet etmişler.) (Belirsiz Geçmiş Zaman)
- *Altun, kümüş, eşg(iti), kutay bunġsuz ança **birür***. (BKY: K4/56) ((Şimdi onlar bize) altını, gümüşü, ipeği, ipekli kumaşları bolca veriyorlar.) (Geniş / Şimdiki Zaman)

Eski Uygur Türkçesi

- ... *tegdükde anıng ara ol [yek]ning yumışçısı bir yek bir bitik iltü kelip erklig kanka **birti** ::* (AY: 14-10/65) (... ulaştığında o arada şeytanın hizmetçisi bir

şeytan, bir kitabı oraya getirip kudretli hükümdara verdi.) (Belirli Geçmiş Zaman)

- ... *neçe buyan edgü kılınçlarım erser <inçe> k(a)ltı ayaça aş **birmiş** ...* (AY: 168-23/134) (... ne kadar sevabım ve iyi davranışlarım var ise, işte böyle avuç dolusu yemek vermiş ...) (Belirsiz Geçmiş Zaman)
- ... *iki türlüğ kılınç ... (buş)ı **birürler** ...* (MS: 55-04/112) (İki çeşit amel .. sadaka olarak verirler.) (Geniş / Şimdiki Zaman)
- .. *adasın tudasın yagısın yavlakın tarkaru **kiterü birgey** biz ..* (AY: 193-18/143) (Tehlikesini, düşmanını ve kötüsünü yok edip uzaklaştırıvereceğiz.) (Gelecek Zaman)

Karahanlı Türkçesi

- *Beg aña.r ât **bîrdi**.* (DLT: 52/37) (Bey ona unvan verdi.) (Belirli Geçmiş Zaman)
- *bayat kılmiş emdi saña edgülük*
*bilig **bérmiş** erdem ukuş ög ülüg* (KB: 3200/168) (Tanrı sana şimdi lütfetmiş, bilgi vermiş; fazilet, akıl ve anlayış nasip etmiştir.) (Belirsiz Geçmiş Zaman)
- *bayat kimni erse kötürse kutun*
*añar işçi **bérür** yarağlığ bütün* (KB: 1761/94) (Tanrı bir kimseyi mesut etmek ve yükseltmek isterse, ona ehliyetli ve dürüst hizmetkârlar verir.) (Geniş / Şimdiki Zaman)
- *tiriglik bolurça yégümni bulur-men*
*kerek bolsa **bérgey** maña bir idim tap* (KB: 3801/199) (Hayat devam ettikçe, yiyeceğimi bulurum; lâzım olunca, bana bir rabbim yetecek kadar verecektir.) (Gelecek Zaman)

Harezmi Türkçesi

- *Bir yahūdî Peygāmbarqa satğaştı, taqı keldi, Medîne hālqına habar **bêrdi**.* (NF: 23-16/18) (Bir Yahudi, Peygamber ile karşılaştı ve gelip Medine halkına haber verdi.) (Belirli Geçmiş Zaman)
- ...: *Yâ Fāṭma, sen Peygāmbar qızı bolğaysen, saṅğa ‘Ali inḡen az neerseler **bêrmış**, tēp aydılar erse, Fāṭma aydı razhā:* (NF: 160-6/111) (“Ya Fatıma,

sen Peygamber kızı olacaksın, Ali sana az çok bir şeyler vermiş” diye söyleyince Fatıma r.a. söyledi:) (Belirsiz Geçmiş Zaman)

- *Ol hāldin İği ‘azze ve celle **haber bërür**. (KE: 31r7/43) (O halden İdi azze ve celle haber verir.) (Geniş / Şimdiki Zaman)*
- *Yana yılan aydı: maña ne **bërgey-sen**? (KE: 25v8/36) (Yine yılan söyledi: “Bana ne vereceksin?”) (Gelecek Zaman)*

Kıpçak Türkçesi

- *... birikt[i]ript[i]r oğluña birikge[n]ni **bërdi** saa ... (CC: 70b-12/294) (... biriktiriyor, oğluna biriktirdiğini sana verdi ...) (Belirli Geçmiş Zaman)*
- *... tıñ u kös-könü öpkeseñ **koyup b[è]ript[i]r** algışın ave maria anamız sèni sō[v]üp çın hanımız barçadan üstün kötürdi ... (CC: 69b-12/291) (... çok ve dosdoğru öfkesini bırakıvermiş, duayla Ave Maria annemiz seni sevip gerçek kralımız hepsinden üstün olarak yükseldi.) (Belirsiz Geçmiş Zaman)*
- *Tigme bir nefes kim iner hayātқа meded **birür**. (GT: 4-6/1) (Alınan her bir nefes hayata uzunluk verir.) (Geniş Zaman)*
- *... niçük **birgey** sañga il bu sa’ādet ... (GT: 100-7/49) (Memleket ve halk bu saadeti sana neden verecek?) (Gelecek Zaman)*
- *... kulları-nıñg köp türlü haṭāsın körüp kündeñi vaṣṣe ‘aṭāsın kesmeyin **bire turur** şı’r (GT: 5-7/2) (... kullarının çok türlü hatasını görüp, gündeki vazife vermesini kesmeyin verir şiiir ...) (Şimdiki Zaman)*

Çağatay Türkçesi

- *‘Ömer-Şeyḥ Mīrzā hem Andicān ḥükümetini aña **bërdi**. (B: 13b-3/86) (‘Ömer-Şeyḥ Mīrzā Andican hükümetini ona verdi.) (Belirli Geçmiş Zaman)*
- *Ṭoydın soñra ol münāsebet bile kim Timur Bég uluq ‘Ömer-Şeyḥ Mīrzāğa Fergāna vilāyetini **bérgendür**, Andicān vilāyetini bérıp Ḥudāberdi Tuğçı Timurtaşnı bégatake qılıp yiberdi. (B: 6b-15/77) (Toydan sonra o münasebet ile Timur Bey, ulu Ömer-Şeyḥ Mīrzā’ya Fergāna vilāyetini vermiştir; Andicān vilāyetini verip Ḥudāberdi Tuğçı Timurtaş’ı beylere verip gönderdi.) (Belirsiz Geçmiş Zaman)*

- *Cevāb **bérür** kim “Néçe yıl séniñ bile édi, bir néçe kün anıñ bile bolsun. (B: 24a-2/102) (Cevap verir: “Bunca yıl seninleydi, birkaç gün onunla olsun.”) (Geniş Zaman)*
- *Ĥüsrev Şāh Qunduz qurğanıda édi. İnisi Velīni bir pāre ebdān yigitler bile Īşkemiş ve Fülül ve ol tağ dāmeneleriğa yiberip édi kim yana taşqarıdın ĥedūk u teşvīş **bérgey**. (B: 35a-15/119) (Ĥüsrev Şāh, Qunduz kalesindeydi. Kardeşi Velī’yi bir parça uygun yiğitlerle Īşkemiş ve Fülül o dağ eteklerine gönderirdi, yine dışarıdan perişanlık ve sıkıntı verecek.) (Gelecek Zaman)*
- *Çehār-şenbe küni aynıñ on yétiside Ĥaydar Taqīniñ bāğıda Tēñri bérđi ba‘zı béglerge ve yigitlerge şöĥbet **béredür** édi. (B: 237a-16/99) (Çarşamba günü ayın on yedisinde Ĥaydar Taqī’nın bağında Tanrı verdi, bazı beylere ve yiğitlere sohbet veriyordu.) (Şimdiki Zaman)*

Tatar Türkçesi

- *Ni öçén Rāĥilä bolay dip cawap **birdé** – ul ĥiçbér wakıtta da äytép bira almas. (EYH: 061/19) (Niçin Rehile böyle bir cevap verdi – o ĥiçbir zaman böyle söyleyemez.) (Belirli Geçmiş Zaman)*
- *Tık bérseñe géne almaş **birgenner**. (TR: 914/63) (Tek bir tanesine alternatif vermişler.) (Belirsiz Geçmiş Zaman)*
- *Ul köpçekke köylengen olı kranın **birér**. (TR: 1290/74) (O tekerleğe göre ayarlanmış büyük vincini verir.) (Geniş Zaman)*
- *Artım bélen cir sörsem de, miña kapitannan artıñın **birmeyeçekler**. (TR: 552/52) (Ağzımla kuş tutsam da bana yüzbaşılıktan ötesini vermeyecekler.) (Gelecek Zaman)*
- *Kiñ profil **bireler** bézge. (TR: 3173/130) (Geniş bir profil veriyorlar bize.) (Şimdiki Zaman İfadeli Geniş Zaman)*

Çuvaş Türkçesi

- *Hıraça kilse **paçĭ**. (TK: 686/682) (“Kız çocuğu geliverdi.”) (Belirli Geçmiş Zaman)*
- *Petema inke **parni**. (ĪET: 104) (Petema yenge vermiş.) (Belirsiz Geçmiş Zaman)*

- *Primarine yevitle, çuhñsene valeşse parış ..* (TK: 2156/70) (“Belediye başkanına haber ver, fakirlere paylaşıriverecekler...”) (Gelecek Zaman)
- *Novikov ñna şikır parat’.* (TK: 187/666) (Novikov ona ekmek veriyor.) (Şimdiki Zaman / Geniş Zaman)

3.1.3.1.2. Tasarlama Kipleri

- Yalnız şimdilik müsaade edin de size birkaç kiraz **vereyim**. (ÇK: 43) (Emir Eki)
- Şimdi bana lütfen izahat **veriniz**. (ÇK: 277) (İstek Eki)
- Aklını kemana vereceğine derslerine **verse** ne olur? (DK: 40) (Dilek-Şart)
- Anlıyorum ki böyle sökmeyecek, borçları **vermeli**, en evvelki iş o. (AS: 144) (Gereklilik / Zorunluluk)

Eski Uygur Türkçesi

- :: inçe erser t(e)ngriler iligiye titrü tınglagıl m(e)n sanga **nomlayu bireyin**..... (158-16/130) (Öyle ise Tanrılar hükümdarına dikkatle kulak ver, ben sana öğüt vereyim.) (Emir Eki)
- ... *pratykabud dıntarlarka bir ajunta tört törlüg tapıgın udugın ağır ayag tapıg udug kılıp birer birer pratykabudlarka birer birer sumır tagça yiti erdinilerig üküp buşı **birser** ...* (AY: 176-13/136) (Pratyekabudha, din adamlarına bir dünyada dört türlü hürmet ve saygı gösterip, tabii olup, birer birer Pratyekabudhalara birer birer Sumeru dağı kadar yedi cevherleri yığıp, sadaka verse...) (Dilek-Şart)

Karahanlı Türkçesi

- *atınka yaraşı kılınçın bütün tilekin tükel **bérsü** teñri kutun* (KB: 5102/266) (Tabiatın adına yakışır şekilde mükemmeldir; Tanrı seni mesut etsin ve bütün arzularını yerine getirsin.) (Emir Eki)
- *kayu beg yarağsızka **bérse** işi yarağsız özi kıldı kılmaz kişi* (KB: 1760/94) (Eğer bir bey işi ehliyetsiz bir kimseye verirse, ehliyetsizliği başkası değil, kendisi göstermiş olur.) (Dilek-Şart)

- *kim iş kılssa terkin añar **bérgü** neñ*
uş ol neñ bile er kızıl kılssa eñ (KB: 2398/127) (Bir kimse bir yararlık gösterirse, ona derhal mükafatını vermeli ve bununla onun yüzünü güldürmelidir.) (Gereklilik / Zorunluluk)

Harezmi Türkçesi

- *Cebrā' ilge yarlıg boldı, Ciblitni niķāh kılp Tiblitke **bérgil**, tēp.* (KE: 4r13/6) (Cebrail'e buyruk geldi: "Ciblit'i nikahlayıp Tiblit'e ver" diye.) (Emir Eki)
- *İbrāhīm aydı: meniñ mālım yoķ kim saña ķalıñ **bérsem**.* (KE: 43v1/60) (İbrahim söyledi: "Benim malım yok ki sana çeyiz versem.") (Dilek-Şart)
- *...: tevelerni yükleri birle maña satğıl dört miñ altunğa alayın ammā Mekke din çıķmağunça altunni bérmes-men, munda **bérsem** kerekmez kim Muħammedge bérseñ tēp bérmedi.* (KE: 204v6/292) (...: Develeri yükleri ile bana sat, dört bin altına alayım ama Mekke'den çıkmayınca altını veremem, burada versem gerekmez ki Muhammed'e versen diye vermedi.) (Gereklilik / Zorunluluk)

Kıpçak Türkçesi

- *Kim maña bérse mēn d[e] añar **béreyim**.* (CC: 11a-13/153) (Kim bana verse, ben de ona vereyim.) (Emir Eki)
- *... közüne kim uyup **birse** köñgülni, 'aceb mi-dür ańğa böyle tutulmak ...* (GT: 259-10/129) (... gözüne uyup gönlünü verse, acaba ona tutulmak mıdır? ...) (Dilek-Şart)
- *... kayğı ol dem cān üçün cān emānet-dür anı **birmek kirek** lākin benim kayğım ol dur kim yirinde tutmağan fermān üçün ...* (GT: 112-7/55) (... kaygı o an can için, can emanettir onu vermek gerek lakin benim endişem odur ki yerinde tutmayan ferman için ...) (Gereklilik / Zorunluluk)

Çağatay Türkçesi

- ***Bérgil** bu hecr ħastesidin yād köñlige* (B: 238a-2/101) (Bu ayrılık hastasından anma gönlüne ver.) (Emir Eki)

- *Bağ bağlağandın soñ özini **qoya bérse** bisyār bolur édi kim bağları üzülür édi ...* (B: 7a-2/77) (Bağ bağladıktan sonra kendini bırakıverse çok olurdu ki bağları üzülürdü ...) (Dilek-Şart)
- *Ĥocend Deryāsı'nıñ cenūbı Andicān başlıq vilāyetlerni Kiçik [Ĥan'ğa] **bérmek** kérek kim anda yurtlangay.* (B: 108a-7/99) (Ĥocend Deryāsı'nın güneyi Andicān kumandan vilayetleri Kiçik [Ĥan'a] vermeli ki orada yurt yapacaklar.) (Gereklilik / Zorunluluk)

Tatar Türkçesi

- *Şunıñ öçen eşke aldıgız, fatir **birdégéz**, maşınağa utırttıgız.* (TR: 4643/174) (Bunun için işe aldınız, daire verdiniz, arabaya oturtunuz.) (Emir Eki)
- *Seyét canım, bér sorav **birsem**, açuvlanmassıñmı, öpkelemesséñmé iken?* (TR: 103/39) (Seyit, canım, acaba bir ricada bulunsam kızmazsın, öfkelenmezsin, öyle değil mi?) (Dilek-Şart)
- *Rāhilä ak konvertnı kulına aldı, läkin şunda uk kiré **birüsé** kilép kuydı.* (EYH: 051/18) (Rehile ak zarfı eline aldı ama o anda geri veresi geldi.) (İstek)
- *Şul çağında Klara, bu izgé küñéllé kartka sadaka **birérgämé**, yukmı dip, kat-kat uyladı, bérıké tapkır bēlāgēnā ēlgān kéçkēnā sumkasın da açmakçı buldı, läkin komsomolkaga andıy éşnéñ yaramaganlıgın uylap, ahırda sadaka birüw niyätēnnān kayttı.* (EYH: 232/36) (Klara bu sırada, bu peygamber gönüllü yaşlıya sadaka vermeli mi, yoksa vermemeli mi diye defalarca düşündü, bir iki kez bileğine astığı küçük çantasını da açmak istedi ama komsomolka olan birine böyle bir davranışın yaraşmayacağını düşünüp sonunda sadaka vermek niyetinden vazgeçti.) (Gereklilik / Zorunluluk)

Çuvaş Türkçesi

- «Yurĭ, epĭ vĭsene iltĭn **param** ta işta yertse kayas tenĭ, ŝavĭnta yertse kayam», tenĭ vĭl. (TK: 3100/761) (Kabul, ben onlara altın vereyim de nereye götürmek istersem oraya götürürüm demiş.) (Emir Eki)
- *Amikan ŝĭr-şaramas tĭrsa yulsa ŝiyĭnçi kĭpine hıvsa **parsan** Petĭr ĭna ta ilçĭ av.* (ĪET: 127) (Amikan, çırılçıplak kalsa üzerindeki gömleğini çıkarıp verse Petir onu da alırdı işte.) (Dilek-Şart)

- *Šullahi vñhtra pire kanmalli šurta putñvkisem **parassñ** pulatčış te, epir, pñčñk açasem pek, šivñha kayas mar tese yñlñntarma pñhattñmñr. (TK: 2932/755)* (Yazları sayfiye evlerine gitmemiz için bize izin vermek isterdiler, bizler de küçük çocuklar gibi yakın bir yere gitmemek için istekte bulunurduk.) (İstek)
- *Malaşnehi zanyatisem pirki instruktsi **pamalla**. (TK: 1265/701)* (İlerideki çalışmalar hakkında talimat vermem gerek...) (Gereklilik / Zorunluluk)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANLAM BAKIMINDAN VER- FİİLİ

4.1. Tarihî Doğu Türkçesi ile Çağdaş Kazan Tatar ve Çuvaş Türkçesi Metinlerinde Anlam Bakımından Ver- Fiili

Ver- fiilinin *Türkçe Sözlükte*³⁵ yirmi üç tane anlamı varken, *TDK Güncel Türkçe Sözlükte* ise yirmi iki tane anlamı yer almaktadır. *ver-* fiili, Türkçe Sözlükte: vermek, -ir (i, -e) **1.** Üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine eriştmek, iletmek: "*Okumadığım zaman tavukların bahçesindeyim, yemlerini ben veririm.*" – Ö. Seyfettin. **2.** Bırakmak veya bağışlamak: "*Hırsımdan bazılarına bedava verdim, alın götürün, diye bağırdım.*" -H. C. Yalçın. **3.** Ondan bilmek, atfetmek: "*Bilgin'in bu çekingen tavırlarını kusurlu ve zayıf oluşuna verdi...*" – F. R. Atay. **4.** Düşünce veya bilgi anlatan şeyleri başkalarına iletmek, bildirmek: "*Geçenlerde bir derginin, 'Eski ünlüler ne yapıyor?' adlı bir röportajına verdiği cevapları okudum.*" – H. Taner. **5.** Döndürmek, çevirmek, yöneltmek: "*Arabanın burnunu en تنها kahvelerden birinin önünde rıhtıma verdiler.*" – A. İlhan. **6.** Herhangi bir duruma yol açmak: "*Kendilerine iyi bir çalışma fırsatı verdim.*" – Y. K. Karaosmanoğlu **7.** Eğlenceli toplantı düzenlemek, konuk çağırıp ağırlamak: *Yemek vermek. Balo vermek.* **8.** Topluluk önünde sanatını göstermek, icra etmek: *Konser vermek. Resital vermek.* **9.** Topluluk önünde bilimsel konudaki bildirisini sunmak: *Konferans vermek.* **10.** Satmak: *Ucuz pahalı deme de ver gitsin; ver de kurtul.* **11.** Kızı, kadını biriyle evlendirmek: "*Uzun Osman, Zeynep'le Süleyman'a, ikisini birbirine vereceğini söylediği zaman şaşmadılar.*" – H. E. Adıvar. **12.** (-i) Ödemek: "*Haydi ... arabaya atlayın... Köşkten parayı verirler.*" – P. Safa. **13.** Yaymak: *Ses vermek. Korku vermek. Işık vermek.* **14.** Bitki ve ağaç, ürün üretmek: "*Dal budak saldı, yemiş vermeye başladı.*" – R. E. Ünaydın. **15.** Herhangi bir şey ortaya çıkarmak, oluşturmak: "*Kendisi de muhakkak artistlerden, güzel eser veren, güzel konuşan, hayalleri işlek adamlardan hoşlanıyor.*" – R. H. Karay. **16.** Hepsini herhangi bir duruma sokmak: *Ateşe vermek. Ortalığı heyecana vermek.* **17.** Sahip olmasını sağlamak. **18.** Bir şey üzerinde etki yapmak, biçimini değiştirmek: *Hareket vermek. Biçim vermek.* **19.** Tespit etmek: *Randevu vermek. Ad vermek.* **20.** Kazandırmak, katmak: *Tat, çeşni vermek.* **21.** Ayırmak, harcamak: *Emek vermek. Zaman vermek.* **22.** Dayamak: "*Duvara sırtını verip çömeldi. Gözünü hamamcının geleceği yola çiviledi.*" – A. Sayar. **23.** Doğurmak: *Kezban, ona yedi evlat vermişti.* **24.** argo Cinsel yönden kendisini

³⁵ Türkçe Sözlük (2009). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

kullandırmak. 25. (yardımcı fiil) Kök veya gövdeleri sonuna -ı (-i, -u, -ü) zarf-fiil eki almış fiillere gelerek tezlik bildiren birleşik fiiller oluşturur: *alıvermek, dizivermek, yapıvermek, görüvermek*. (Türkçe Sözlük, 2009: 2088-2089) yer almaktadır.

Yedi, sekiz ve dokuz numaralı maddelerdeki anlamlar Türkçe Sözlükte yer alırken, TDK Güncel Türkçe Sözlükte bulunmamaktadır. Aynı şekilde yirmi üç ve yirmi dört numaralı maddelerdeki anlamlar Türkçe Sözlükte bulunmazken, TDK Güncel Türkçe Sözlükte yer almaktadır. İki Türkçe sözlükte *ver-* fiili için toplamda yirmi beş tane anlam vardır. Bizde *ver-* fiilini, bu anlamlara ve kendi tespit ettiğimiz anlamlara göre inceleyeceğiz. *ver-* fiilini anlam bakımından, tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinden taradığımız eserlere göre şu şekilde değerlendirebiliriz:

4.2. Asıl Fiil Olarak Ver- Fiilinin Metinlerdeki Anlamı

A. Üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine eriştirmek, iletmek:

Köktürkçe

- *Altun, kümüş, işgiti kutay bunğsuz ança birür.* (KTY: G5/34) ((Çinliler) altın(ı), gümüş(ü), ipeğ(i) (ve) ipekli kumaşları güçlük çıkarmaksızın öylece (bize) veriyorlar.)
- *Anta anyığ kişi ança boşgurur ermiş: “Irak erser, yablak ağı birür, yağuk erser edgü ağı birür” tip ança boşgurur ermiş.* (KTY: G7/36) (Orada kötü (niyetli) kimseler şöyle akıl verirler imiş: “(Çinliler, bir halk) uzak(ta yaşıyor) ise, kötü hediyeler verir, yakın(da yaşıyor) ise iyi hediyeler verir” deyip öyle akıl verirler imiş.)
- *Altun, kümüş, eşg(iti), kutay bunğsuz ança birür.* (BKY: K4/56) ((Şimdi onlar bize) altını, gümüşü, ipeği, ipekli kumaşları bolca veriyorlar.)

KTY: (D14/42), (D21/44), (K9/50).

BKY: (K5/58).

Eski Uyгур Türkçesi

- .. kaçan m(e)n oglum çanarşabıdın bo savıg eşidü teginser m(e)n ötrü anga oglum s(e)n t(e)rkin tavrata barıp ol kişiğe kün künte ming yüzer karşapan altun **birgil** tip tutuzgay m(e)n .. (AY: 442-12/251) (Ne vakit oglum Janarşabha’dan bu

sözü işittimse, o zaman ona “Oğlum sen çabucak gidip o kişiye her gün bin yüz Karşapana altın ver” deyip emredeceğim.)

- *∴ ol ok üdlerning yonınça .. otın **birip** emlesün ..* (AY: 593-7/314) (İşte tam o vakitlerin birinde .. ilacını verip tedavi etsin ..)
- *... tegdükde anıng ara ol [yek]ning yumışçısı bir yek bir bitik iltü kelip erklig kanka **birti** ∴* (AY: 14-10/65) (... ulaştığında o arada şeytanın hizmetçisi bir şeytan, bir kitabı oraya getirip kudretli hükümdara verdi.)

AY: (217-1/153), (482-11/268), (132b-16/119), (151-14/127), (161-22/131), (629-10/329), (512-9/279), (22-9/69), (161-16/131), (176-13/136), (464-15/260), (443-5/251), (526-18/285), (135-14/120).

MS: (10-15,17/55), (10-32/56), (10-1/55), (62-5/120), (69-5/129), (73-43/138), (12-10/58), (50-8/103), (73-2/136), (22-2/71), (95-6/168), (52-43,44,45,46,47,48,49,50,51/108-109), (54-19/110), (54-22/110), (54-25,27/111), (79-40/147), (104-6/174), (11-4/56), (83-57/154).

Karahanlı Türkçesi

- *Beg aña.r ot **bırdi**.* (DLT: 29/16) (Bey ona zehir verdi.)
- *ilig me yana bir bitig **bérsüni***
okısun bitig ol maña bütsüni (KB: 3887/203) (Hükümdar tekrar bir mektup yazıp versin ki, o mektubu okusun ve bana itimat etsin.)
- *tére bildiñ altun yéyü bilmediñ*
*bu altun yıǵıp bir nelük **bérmediñ*** (KB: 1674/90) (Altın toplamasını bildin, fakat yemesini bilmedin, bu altını yığdın da, bir tanesini olsun, neden başkasına vermedin.)

DLT: (607/498), (299/249), (29/15), (296/249), (499/400), (606/498).

KB: (2052/109), (4331/226), (5230/273), (1061/59), (6054/315).

Harezmi Türkçesi

- *Aydılar: hañ bitig **bérür-miz**, ol şart birle kim añañğa kişen urǵıl, katıǵ ıñırçaǵğa mündürgil takı yırağ yerge éltip satǵıl.* (KE: 73r18/101) (Söylediler:

fermanı veririz, o şartla ki ayağına köstek vur, sert tahtırevana bindir ve uzak bir yere götürüp sat.)

- *Konuk bildi kim pādşāhıdın rāzı ernes, kurtkağa aydı: biz ékegü bolup pād-şāhğa ağu **bêrsek** olur mu? (KE: 88r2/122)* (Konuk bildi ki padişahıtan razı değil, kocakarıya söyledi: “Biz ikimiz bir olup padişaha zehir versek olur mu?”)
- *Kaçan hatunğa oğradılar erse hatun aydı: üç işde birin kılmaginça sizge boyun sunmaz-men tedi, ya haşmum öltürmeginçe, ya hamr içmeginçe ya butğa secde kılmaginça, ya elinizdeki yüzükni maña **bêrmegünçe**. (KE: 21v11/30)* (Hatuna uğradıklarında, hatun söyledi: “Üç işten birini yapmadıkça size boyun eğmem” dedi; “düşmanımı öldürmedikçe, şarap içip puta tapmadıkça ve elinizdeki yüzüğü bana vermedikçe.”)

KE: (192r11/273), (184v8/262), (166v6/236), (128v16/181), (49v3/68), (123v20/321), (87v7/122), (80r16/111).

NF: (141-2/99), (142-6/99), (128-17/91), (129-1/91), (194-3/133), (250-14/173), (101-7/73), (104-2/75), (203-5/140), (86-9/63), (259-2/178), (34-7/25), (203-2/139), (172-8/119), (310-16/215), (163-15/113), (254-4/175), (342-6/238), (398-2,3/277), (222-11/153).

Kıpçak Türkçesi

- ... *alley yêrde kündeği ötmegimizni bizge bugün **bêrgil** ... (CC: 63b-29/273)* (... Öyle yerde gündeği ekmeğimizi bize bugün ver ...)
- ... *meşâyîh hırka-sını anıñ bigin muṭrib-ğa **birding** kim 'ömri içinde iki akça keffinde dağı bir ḥabbe deffinde körmîşi yok şî r ... (GT: 121-2/60)* (... şeyhlerin hırkasını onun beyi çalgı çalana verdin, ömrü içinde iki akça avucunda ve bir tane tefî gördüğü yok şîir ...)
- ... *kördi kim karındaşına aş içinde ağu **birdi-ler** ... (GT: 23-2/11)* (... gördü ki kardeşine yemeğin içinde zehir verdiler ...)

GT: (22-13/10), (233-2/111), (278-12/138), (222-10/110), (6-2/2), (185-10/92), (202-11/100).

Çağatay Türkçesi

- *Atqa boğuz kim kemyāft boldı, dırahtlarını bergini atqa **bérürler** édi.* (B: 93b-9/70) (Ata boğaz ki kemyāft oldu, ağaçların yaprağını ata verirlerdi.)

Tatar Türkçesi

- *Rähilä ak konvertnı kulına aldı, läkin şunda uk kiré **birüsé** kilép kuydı.* (EYH: 051/18) (Rehile ak zarfı eline aldı ama oracıkta geri veresi geldi.)
- *Méne şul zapiskanı **birégéz.*** (TR: 1290/74) (İşte şu pusulayı verin.)
- *Nişlep elé sin télese kémge dokuméntlar **bireséñ?*** (TR: 3831/150) (Neden sen birine evrak veriyorsun ki?)

EYH: (195/33), (589/79), (232/36), (426/62).

Çuvaş Türkçesi

- *Novikov ina şikır **parat**’.* (TK: 187/666) (Novikov ona ekmek veriyor.)
- *«Yurı, epı vışene iltın **param** ta işta yertse kayas tenı, şavınta yertse kayam», tenı vıl.* (TK: 3100/761) (Kabul, ben onlara altın vereyim de nereye götürmek istersem oraya götürürüm demiş.)
- *Vara epı saltaksene ukşa **paraşın** pultım.* (TK: 1632/713) (“Sonra askerlere para vermek istedim.)

TK: (493/675), (209/666), (1824/719), (790/685), (591/679), (1544/710), (3671/799), (789/685), (4078/793), (4242/798).

ÇTVM: (20-1/43), (20-3/43), (123-19/117), (165-14/154).

B. Bırakmak veya bağışlamak, bahşetmek.

Köktürkçe

- *Tengri küç **birtük** için, kangım kağan süsi böri teğ ermiş, yağısı konıy teğ ermiş.* (KTY: D12/42) (Tanrı güç vermiş (olduğu) için, babam hakanın askerleri kurt gibi imiş, düşmanları (da) koyun gibi imiş.)

- *Tengri küç **birtük** üçün, kangım Kağan süsi böri teğ ermiş, yağısı konıy teğ ermiş.* (BKY: D11/64) (Tanrı güç vermiş (olduğu) için, babam Hakanın askerleri kurt gibi imiş, düşmanları (ise) koyun gibi imiş.)
- *Oğuz (.....)t yağ(ı..... Tengri) küç **birtük** üçün anta sançdım, yañydım.* (BKY: D32/74) (Oğuz düşman Tanrı güç verdiği için orada mızrakladım, dağıttım.)

KTY: (D25/44)

TYT: (B3/82) (B6/82).

Eski Uygur Türkçesi

- ... *t(e)ngri yirining erkligi .. **birür** ulug küç küsün ..* (AY: 551-3/296) (Tanrılar ülkesinin hükümdarı, büyük güç kuvvet verir.)
- .. *noş tatıglıg sogançıg .. nom mengisin **birür** siz ..* (AY: 647-3/336) (Tatlı ve sevimli, öğreti mutluluğunu verirsiniz.)
- .. *tözün maytrı bodisvt nom buşı **birür** erti ..* (MS: 10-2/55) (Asil Maytrı bodhisattva din sadakası verir idi.)

MS: (52-27/108), (55-04/112), (71-60/134), (71-62/134), (1-64/41).

Karahanlı Türkçesi

- *kut kuwıg **birse** içim ku.lıña*

künde ışı yüksepen yo.ka.r aga.r (DLT: 161/140) (Diyor ki: Allah kuluna baht ve talih verirse onun işi her gün yükselir.)

- *elig **bérđi** iki sunup tutğuka*

biri dünyâka tut biri 'ukbika (KB: 3658/192) (Uzanıp elde etmek için, insana iki el verdi; birini bu dünya için kullanırsan, birini de ahiret için kullan.)

- *atıñka yaraşı kılınçıñ bütün*

*tilekiñ tükel **bérsü** teñri kutun* (KB: 5102/266) (Tabiatın adına yakışır şekilde mükemmeldir; Tanrı seni mesut etsin ve bütün arzularını yerine getirsin.)

KB: (1818/97), (1818/97), (1250/68), (1561/84), (3200/168), (4416/231), (5103/266), (1818/97), (2238/119), (646/37), (646/37), (1032/57), (3058/161), (1761/94),

(5492/286), (1244/68), (1250/68), (1561/84), (1800/96), (3200/168), (3761/197), (3801/199).

Harezmi Türkçesi

- *Cebrā'īl aydı: ey Sāre ol teḡri kim ḡuruḡ yıḡaçnı senin elginde yaşardı, saḡa ḡarılıḡda oḡul bēse ne 'aceb bolḡay? (KE: 60r4/83) (Cebrail söyledi: “Ey Sare, Tanrı kuru ağacı senin elinde yeşertti, sana yaşlılığında oḡul verse acaba ne olacak?”)*
- *Yā fazīlet bīrsūn ol yā 'izz ü cāh ... (KE: 351-7/175) (... ey insan oḡulları, kudretli Tanrı sana ya fazilet versin ya da izzet ve itibar ...)*
- *Mevlī ta'ālā maḡa kitāb bērgūsi ya'nī İncīlni taḡı yalavaḡlıḡnı bērgūsi. (NF: 169v14/241) (Mevli Teala bana kitap verecek, yani İncil'i ve peygamberliği verecek.)*

KE: (4v20/7), (134v19/190), (154r21/219), (85v1/118), (17v19/25), (125r2/175), (131r9/184), (134v18/190), (152r6/216), (192r19/273), (198v17/283), (206v11/295), (206v20/296), (215v21/309), (5r1/7), (111v7/156), (9v9/14), (15r1/21), (25r5/35), (17v8/25), (65r13/90), (14v11/21), (149r12/211), (121v19/170), (124v7/174), (225r1/323), (2v9/4), (58v17/81), (213v9/306), (23r20/33), (79r1/109), (114r8/160), (156r2/221), (157v8/224), (150r8/213), (125v12/176), (124v7/174), (212v10-14/305).

NF: (95-11/70), (62-10,11/46), (63-1/46), (185-6/127), (273-8,9/189), (34-11/25), (59-15/44), (324-8/225), (394-16/274), (25-4/18), (140-10/98), (23-2/17), (154-2/107), (221-12/152), (324-12/225), (435-12/303), (435-13/303), (328-10/228), (329-14/228), (330-9/229), (140-8/98), (221-14/152), (412-8/287), (32-14/24), (55-17/41), (76-6/56), (440-1/306), (8-12/6).

Kıpçak Türkçesi

- *... tolmaḡ yoḡ yalbaruḡız tēḡr[i]ḡe benim üḡün tēḡeri maḡa bērsin andı köḡül kim mēn tērḡe daḡı yakḡı ... (CC: 61a-24/260) (... tercüman yok Tanrı'ya benim için yalvarınız, Tanrı bana öyle bir gönül versin ki, ben çabuk ve güzel ...)*
- *... yā ilāhī sen muradın bir aḡa, kim bu miskān-ni du ā birle aḡa ... (GT: 356-2/177) (Ey Tanrım, sen ona bir arzusunu ver, ki bu miskini dua ile ona ...)*
- *... iy benī ādem saḡa irkli ilāh*

*Yā fażīlet **birsün** ol yā 'izz ü cāh ... (GT: 351-7/175) (... ey insan oğulları, kudretli Tanrı sana ya fazilet versin ya da izzet ve itibar ...)*

CC: (76a-18,19/310), (62a-36/265).

GT: (269-9/134), (176-2/87), (92-12/45), (349-5/174), (290-2/144), (180-4/89).

Tatar Türkçesi

- *Rabbi Hodam, äti-äniyéñä ozın gomérlär **birsén**, sézgä bakıy räḥāt bāḥétlär nasıyp itsén! (EYH: 196/33) (Tanrım babana annene uzun ömürler versin, size ebedî rahat bahtlar nasip etsin.)*

EYH: (234/36).

Çuvaş Türkçesi

- *Turĭ ĩs-hakĭl **parinççĭ**. (ÇTVM: 144-06/136) (Tanrı akıl verecekti.)*
- *Aslĭ vırĭs halĭhĭ ĩpire pĭr çĭlhepe te pĭr kĭmĭlpa řĭhĭntarnĭ, tĭvanlatnĭ, Sovet vlařĭ ĩpire ĩrĭk purnĭř **panĭ**, kommunisten partiyĭ ĩpire kunseren te şulseren tasa çĭrellĭ şınsem pulma vĭrentnĭ. (TK: 3370/770) (Büyük Rus halkı bizi tek bir dilde ve kalpte birleştirdi, kardeş yaptı, Sovyet iktidarı bize özgür bize yaşam verdi, komünist parti bizi her geçen gün ve her geçen yıl daha temiz kalpli insanlar olmayı öğretti.)*

C. Kızı, kadını biriyle evlendirmek:

Köktürkçe

- *Singĭlim kunçuyuğ **birtimiz**. (KTY: D20/44) ((Eş olarak da) kız kardeşim prensesi verdik.)*

Karahanlı Türkçesi

- *fidâ kıldı barın neĭin hem özin*
*yalawaç añar **bérđi** iki kızın. (KB: 56/7) (O bütün malını ve kendisini feda etti; Peygamber de ona iki kızını verdi.)*

Harezmi Türkçesi

- *Ḥatun eri birle kēneṣip aydılar: bu er bizge lāyık küyev turur, kızımıznu muṇa bērūr-miz tēdiler, Süleymānga aydılar. (KE: 143v17/203) (Kadın kocası ile istişare edip söyledi: “bu adam bize layık bir güveydir, kızımızı buna veririz” dediler, Süleyman’a söylediler.)*
- *Ciblīt ol kıznu Ḥārīṣga bēreyin tēse İdīdin yarlıg keldi; imdidin soṇ kıznu birge tuḡḡan oḡulga bērmegil, öṇdin taḡı soṇdin tuḡḡanda bērgil. (KE: 4r18/7) (Ciblit, o kızı Haris’e vereyim deyince İdi’den buyruk geldi: “Bundan sonra kızını birlikte doğan oğluna verme, önce veya sonra doğmuş olana ver.)*
- *Meliklerde bir kāfir Ya’qūbnıḡ kızını ḡolḡalu kiṣi ıddı Ya’qūb unamadı ol melik aydı: kızını maṇa bērmediḡ erse ḡatıḡ sançıṣur-men tēdi. (KE: 62r13/86) (Hükümdarlardan bir kafir Yakup’un kızını istemek için elçi gönderdi, Yakup kabul etmedi ve o hükümdar söyledi: “Kızını bana vermezsen çok savaşırim” dedi.)*

KE: (4r20/7), (63r13/87), (27v10-11-12/38), (4r19/7), (63r7/87), (192v2/273), (15v6/22), (168r13/239), (4r16/7), (4r19/7), (143v16/203), (192r9/273).

NF: (141/9).

Tatar Türkçesi

- *Minēm anaynıñ bértugan énéсэнéñ, Äptél dädäynéñ urtançı kızın sinéñ äbiyén Gayṣä tutay bēlän tudık bälēṣ Usman malayına bīrgännür idé. (EYH: 229/36) (Benim ninemin küçük kardeşi, Eptel dedenin ortanca kızını senin ninen Gayşe kadın ile akraba Usman’ın oğluna vermişlerdi.)*

Çuvaş Türkçesi

- *Hīvat’tar yar ta hīrne par. (ÇTVM: 189-2/183) (Oda bırak ve kızını ver.)*
- *Pire urī ṣın hīr pamī (ÇTVM: 170-13/163) (Bize iyi insan kız vermeyecek.)*

D. Ödemek:

Karahanlı Türkçesi

- *Bu atka ötki bīrdim. (DLT: 77/64) (Bu atın bedelini verdim.)*

- *elig ürüñi bîr.* (DLT: 79/68) ("El beyazlığını ver" demektir; mecazen "ücreti ver" anlamına geliyor olsa gerek.)

DLT: (545/446), (161/140), (524/425), (72/59), (537/439), (249/219), (542/442).

Harezmi Türkçesi

- *Anıñ üçün kim ‘Ātike ‘Abdu’l-Muṭṭalib-niñ kıızı erdi, ‘Ātike Muḥammed sözün sözlegeyin dər erdi ammā terge bërür-miz tèmekge uwtanur erdi.* (KE: 187r7/265) (Onun için ki ‘Ātike ‘Abdu’l-Muṭṭalib’in kızı idi, Atike Muhammed sözünü söyleyin derdi ama maaşını veririz demeye utanırdı.)
- *Ebū Ṭālīb yıǵlap aydı: ey ǵarındaş, biziñ ǵabilemizde kimerse terge ərmes, niçe hem yoqsuz bolsaǵ Muḥammedni terge bërürge revā körmegey-miz.* (186v11/265) (Ebu Talib ağlayarak söyledi: “Ey kardeş, bizim kabilemizde kimse kimsenin parası yok, ne kadar yoksul da olsak Muhammed’e parayı vermeyi uygun görmeyeceğiz.)
- *Ol aǵ aydı: Sen bu küñ mañǵa ‘alif aldınǵ taqı ol ‘alif satǵuçıqa bir yaman yarmaq bërding.* (NF: 299-17/207) (O at söyledi: Sen bugün bana yem aldın ve o yem satıcısına kötü bir para verdin.)

NF: (205-13/141), (256-5/177), (259-13/179), (116-14/83).

Kıpçak Türkçesi

- bāǵ u bustān ǵarācını **birgil** yā bu teşviş içinde rāzī bol ya ciger daǵına tahammül ǵıl (GT: 50-2/24) (... bağ ve bostan vergisini ver, ya bu karışıklık içinde razı ol ya da ciğer yarasına tahammül et ...)

Çuvaş Türkçesi

- *Zavod huşi, sımahran, vişi purınakan raboçiye kursan savınat’, raboçi un patınçe yün hakpah işe kşişesse kītet, pup tesen, vilekensem numayyipe havaslanat’, pıarnışın ina ukşa **paraşşı**, hupahşa, sımahran, üsırsem numay pulni kilışet, — ina ukşa numayrah pulat’, doktorin mınışın savınmalla?* (TK: 2864/753) (Örneğin, Fabrika sahibi aç yaşayan işçiyi görünce sevinir, işçi onun yanında ucuz bir bedel ile işe alınmayı bekler, papaz desen, ölenlerin çok olmasıyla mutlu olur, defin merasimini gerçekleştirdiği için ona para verirler,

mesela meyhaneciyi sarhoşların çok olması hoşnut eder, bu onun için daha çok para demektir, doktor niçin sevinmeli?)

- — *Eppin, hıvırın ırı kımılıra kura, vunı zlotih **parıp** ta, kilışıpır vara.* (TK: 4942/821) (“Bu durumda, sizin güzel hatırlığınız için, on zolata vereceğim, anlaşıcağınız böylece.”)
- *İlse kaynı çuh sirin vuniki zlotih şeş **pamalla** pulat’, sımavarır hıvırinah-şke.* (TK: 4945/821) (Ancak götürürken on iki zolata vermeniz gerekecek, semaveriniz sizindir.)

TK: (4933/821).

ÇTVM: (174-19/169).

E. Bitki ve ağaç, ürün üretmek:

Kıpçak Türkçesi

- ... *ave yér-sén yemiş **b[é]rgen** Hava sıgıtın kêt[e]rgen ...* (CC: 72a-5/299) (Selam meyve veren toprak, Hava matemini yok eden ...)

F. Birinin işini görmek, yapmak.

Köktürkçe

- *Köp mǎnga körti, işiğ küçüğ **birür**.* (KTY: D30/46) ((Bu halkların) hepsi bana bağımlı oldular, (bana) hizmet ediyorlar.)
- *Eliğ yıl işiğ küçüğ **birmiş**.* (KTY: D8/40) (Elli yıl hizmet etmişler.)
- *Kağanlığ bodun ertim; kağanım kanı? Ne kağanıka işiğ küçüğ **birür men?**” tir ermiş.* (BKY: D9/64) (“Hakan sahibi (bir) halk idim; hakanım nerede? Hangi hakana hizmet ediyorum?” der imiş.)

KTY: (D9/40), (D10/40), (B/54).

BKY: (D8/64), (D9/64).

TYY: (D2/92).

G. Bir şeyi yapmak ya da anlatmak için izin vermek, müsaade etmek.

Tatar Türkçesi

- *Éşlerge **birmedéler**.* (TR: 1703/86) (Ancak çalışmamıza izin vermediler.)

Çuvaş Türkçesi

- *Şullahi vihitra pire kanmalli şurta putıvkisem **parasşın** pulatçıış te, epir, piçik açasem pek, şivıha kayas mar tese yilıntarma pıhattımır.* (TK: 2932/755) (Yazları sayfiye evlerine gitmemiz için bize izin vermek isterdiler, bizler de küçük çocuklar gibi yakın bir yere gitmemek için istekte bulunurduk.)

H. Bir yeri kaybetmek, elinden çıkarmak:

Çağatay Türkçesi

- *Andicānga bola Semerqandnı éligdin **bérdük**.* (B: 54a-15/149) (Andican'dan Semerkand'a kadar olan yerleri elimizden çıkardık.)
- *Uşol küni Andicāndın bir kişi bu haberni keltürdi kim yéti kün mundın burun uşol şenbe kim biz Semerqanddın çıqıptur biz, uşol şenbe 'Alī Dost Tağayi Andicān qal'asını muhāliflerğa **bériptür**.* (B: 53b-4/148) (İşte o gün Andican'dan bu haberi getirdi, yedi gün bundan önceki cumartesi biz Semerkand'dan çıktık; o cumartesi 'Alī Dost Tağayi, Andican kalesini muhaliflere vermiştir.)
- *Hān Yurtıda ékende qurğandağlar firīb bile kişi yiberip dédiler kim "Kéçe bile Ğār-ı 'Āşıqān tarafığa kéliñ kim qurğannı **bérür** biz."* (B: 40b-5/128) (Hān Yurtı'da iken kaledekiler hileyle birini gönderip dediler ki "Gece Ğār-ı 'Āşıqān tarafına gelin, kaleyi veririz.")

I. Bir konuya çözüm önerisi getirmek:

Tatar Türkçesi

- *Tik bérséne géne almaş **birgenner**.* (TR: 914/63) (Tek bir tanesine alternatif vermişler.)

İ. Birinin elini sıkmak, tokalaşmak.

Tatar Türkçesi

- *Ƙız ğadiy gene itép ƙulın birdé.* (TR: 086/90) (Kız sıradan bir biçimde elini uzattı.)
- *Yégétke ƙulın birmedé.* (TR: 3691/146) (Adama elini uzatmadı.)
- *Yégétke ƙulın birmedé.* (TR: 3691/146) (Adama elini uzatmadı.)

TR: (2150/100), (5902/212), (6033/216).

Çuvaş Türkçesi

- — *Parır allıra!* — *tetip vara havaslannı kimilimpa.* (TK: 3577/776) (“Verin elinizi!”, diyorum sonra mutlulukla dolan bir kalple.)
- *Iytsa pılem-ha sirten, mınle proizvedeni kalasa tılñtertir esir pire? tet vıl, alı parsas.* (TK: 2362/737) (Sizden öğreneyim, hangi eseri çalıp hayran bıraktınız bizi? diyor o, tokalaşıp.)
- *Sıv pul, pur pul, tese alı panı çuh* (ÇTVM: 11-3/34) (Esen kal, var ol, diye el sıkıştığı zaman ..)

TK: (125/664), (2363/737), (3589/777), (4292/800), (2359/737), (4292/800).

ÇTVM: (11-3/34).

J. Birine ya da bir şeye herhangi bir şeyi sunmak, ikram etmek, adak yapmak:

Çuvaş Türkçesi

- *Torra taka parnı tet;* (ÇTVM: 195-3/188) (Tanrıya koyun (adağı) sunmuş imişler; ..)

K. Bir konunun ya da olayın sonuçlanması, bitmesi, sona ermesi:

Eski Uygur Türkçesi

- .. *kin keligme üdteki ayıg yavız tüş birgüsinge artukrak korksar belingleser ::* (AY: 141-6/123) (Gelecek olan zamandaki fenalıklar sonuç verdiğiinde, fazlasıyla korkup ürkseler..)

- ... *bo nom erdinig nomladaçı nomçılarka eşidteçi tıngladaçı tınl(ı)glarka g(a)rhlar adası tegmegülük togmış yultuz karşıtı tüş **birmegülük** ig agrıg emgek üze ...* (AY: 475-4/265) (... bu öğreti cevherini anlatacak, vaizleri işitecek ve dinleyecek canlılara yıldız tehlikesinin ulaşmaması için çıkan yıldız kavgası sonuç vermeyince, hastalık ızdırıp ile ...)
- .. *ötrü kin keligme üdteki tüş **birteçi** adartmakı yme ikileyü takı turu umaz ..* (AY: 145-12/125) (Daha sonra, gelecek zamandaki sonuç verecek engellemeyi de tekrardan durduramazlar.)

AY: (252-13-16/168).

L. Bir yerin yönetimini birine vermek veya bir yeri (şehir, kasaba,ülke vb.) birine vermek:

Harezmi Türkçesi

- ...: *Andağ erse, Başradın seni ma'zül qılğay-men taqı Başranıñ béglikini öñgin kimerseke **bérgey-men**, tedi erse, 'Abdullāh ibnü 'Āmir aydı: ...* (NF: 180-10/124) ("Öyle ise, Basra'dan seni azledeceğim ve Basra'nın beyliğini başka birisine vereceğim" deyince, 'Abdullāh ibnü 'Āmir söyledi: ..)

Kıpçak Türkçesi

- ... *melik vaşıyyetin yirine kitürdiler anı taht öze kiç(i)rip başına tāc koyup memleket-ni anğa **birdi-ler** ...* (GT: 130-3/64) (... hükümdarın vasiyetini yerine getirdiler ve onu tahta çıkarıp başına taç takarak memleketi ona verdiler ...)

Çağatay Türkçesi

- *Oşnı İbrāhīm Saruğa **bérilip** édi.* (B: 66a-8/24) (Oş İbrāhīm Saru'ya verildi.)
- *Qoç Bég'nin atası Sulţān Aḥmed Bég'ge Margīnān'nı **bérilip** édi.* (B: 78a-6/44) (Qoç Bey'in babası Sulţān Aḥmed Bey'e, Margīnān verildi.)
- *Oğlı Muḥammed Sulţān Mīrzā'dur kim bu tāriḥde Qanūc vilāyetini anğa **bériptür-mén.*** (B: 167b-14/99) (Oğlu Muḥammed Sulţān Mīrzā'dır ki bu tarihte Qanūc vilāyetini ona vermiştim.)

B: (13b-3/86), (15a-12/89), (144b-1/61), (6b-15/77), (16a-3/90), (30a-4/112), (156a-9/79), (80a-1/47), (96b-14/75), (74b-1/38), (108a-7/99), (41a-8/129).

4.3. Birleşik Fiil Yapısında Kullanılan Ver- Fiilinin Metinlerdeki Anlamı:

4.3.1. İsim + Fiil Yapısında Yardımcı Fiil Olarak Kullanılan Ver- Fiilinin Metinlerdeki Anlamı

A. Bir şeyin belirgin olması, ortaya çıkması.

Çağatay Türkçesi

- ‘Ömer-Şeyh Mîrzâğa bu vâqi‘a **dest bérğende** mén Andicānda çehār-bāğda édim. (B: 15b-12/90) (‘Ömer-Şeyh Mîrzâ‘ya bu olay zahir olduğunda, ben Andican‘da Çeharbağ‘daydım.)

B. Birisiyle ya da birileriyle konuşmak:

Çağatay Türkçesi

- Çehār-şenbe küni aynıñ on yétiside Haydar Taqīniñ bāğda Ténri bérđi ba‘zı béglerge ve yigitlerge **sohbət bérédür** édi. (B: 237a-16/99) (Çarşamba günü ayın on yedisinde Haydar Taqī‘nın bağında Tanrı verdi, bazı beylere ve yiğitlere sohbet verirdi.)
- Bu cemā‘atqa bir cer yaqasında **sohbət bérür**. (B: 98b-6/79) (Bu cemaate bir uçurum kenarında sohbet verir.)

C. Eşini boşamak:

Harezmi Türkçesi

- Yā ‘Ömer, eşittim kim oğlung ‘Abdullāh hatuninga hayz hālında **talāq bérmiş**, andağ kerekmez. (NF: 122-4/86) (Ya Ömer, işittim ki oğlun Abdullah karısını hayızlıyken boşamış, öyle yapmamalıydı.)
- Kerek kim aṅgar **talāq bérseṅ** taqı anı oğlum Yezīdke cüfilendürsem, tēdi erse, ‘Abdullāh ibnü ‘Āmir müteḥayyir boldı. (NF: 180-8/124) (Ona talak versen ve onu oğlum Yezid ile evlendirsem” deyince, ‘Abdullāh ibnü ‘Āmir şaşırđı.)

- *Medîne enşārîlarının̂ qayu biriniñ kim êkki ħatunı bar erdi, biringe **ġulāq bērip** ‘uddat keçrüp ol muhācirlarqa ‘aqd qıldılar. (NF: 255-16/176) (Medine ensarlarının her birinin iki hatunu vardı, birini boşayıp ‘uddat geçirip o muhacirlere nikah yaptılar.)*

NF: (180-14/124), (205-12/141), (182-11/125), (416-3/289).

Kıpçak Türkçesi

- ... *şi’r körksüz ipçi-niñ iri közsüz kirek, ger körer bolsa yüzün **birür ġulāq** ... (GT: 158-9/78) (... şiir: Çirkin zevcin eri kör olmalı, eğer yüzünü görürse talak verir.)*

D. Bir şeye ya da birine inanmak, yaptıklarını onaylamak:

Harezmi Türkçesi

- ...: *Peygāmbar ‘as’dın destūr tilegil, bizler taqı Peygāmbar ‘as’nunñ mübārek cemālını köreliñ taqı cüflerimiz **bey’et bērmış** tēg bizler taqı bey’et bēreliñ tediler. (NF: 26-1/19) (“Peygamber Aleyhisselam’dan izin iste ve bizler Peygamber Aleyhisselam’ın mübarek yüzünü görelim, eşlerimizin biat ettiği gibi bizler de biat edelim” dediler.)*
- *Andın sonğ Medîne içinde ne kim mu’mınlar musulmānlar bar, cümlesi Peygāmbar ‘as’qa kelip, selām qılıp **bey’et bērdiler. (NF: 25-13/19) (Ondan sonra Medine içinde ne kadar Müslüman varsa, hepsi Peygamber Aleyhisselam’a gelip selam vererek biat ettiler.)***
- ...: *Peygāmbar ‘as’dın destūr tilegil, bizler taqı Peygāmbar ‘as’nunñ mübārek cemālını köreliñ taqı cüflerimiz bey’et bērmış tēg bizler taqı **bey’et bēreliñ** tediler. (NF: 26-1/19) (“Peygamber Aleyhisselam’dan izin iste ve bizler Peygamber Aleyhisselam’ın mübarek yüzünü görelim, eşlerimizin biat ettiği gibi bizler de biat edelim” dediler.)*

NF: (175-1/120), (94-8/69), (94-10/69), (145-12/101), (175-9/121), (26-7/19), (94-11/69), (105-3/76), (122-15,16/87), (145-12/101), (183-7/126), (174-17/120), (145-5/101), (183-10/126), (94-8/69), (183-6/126), (145-6/101), (25-16/19), (174-5/120), (184-3/126), (26-7/19), (174-13/120).

E. Olmuş veya olacak olan bir olayı ya da herhangi bir şeyi birine bildirmek, anlatmak:

Harezmi Türkçesi

- *Cebrā' il beşāret bērmışde yēti kündin soñ Sāre sūñükünde İshāq belgürdi, toñuz ayda keğin İshāq tuğdı. (KE: 54r4/74) (Cebrail müjde verdikten yedi gün sonra Sare'nin kemiğinde İshak belirdi, tokuz ay sonra İshak doğdu.)*
- *Ol hāldin İği 'azze ve celle haber bēür. (KE: 31r7/43) (O halden İdi azze ve celle haber verir.)*
- *Taqı aydı: 'İsā Peygāmbār bizlerke bişārat bērip turur kim: Mēndin soñ Ahmed atlığ peygāmbār kelgey, zīnhār u zīnhār anğar ittibā' qılğay-siz tēp İncil içinde aydı. (NF: 79-11/59) (Ve söyledi: İsa Peygamber bizlere müjde verdi: "Benden sonra Ahmed isimli bir peygamber gelecek, zinhar ve zinhar ona tabi olacaksınız" diye İncil'in içinden söyledi.)*

KE: (83v14/116), (83v21/116), (84r18/117), (84v13/117), (85r1/118), (86v15/121), (95v4/133), (98v2/137), (101v19/142), (160r20/228), (217r8/311), (16r12/23), (24r17-20/34), (54r11/74), (65r6/90), (85v9/119), (157v18/224), (190v14/271), (194r11/276), (199v4/284), (199v4/284), (201r16/287), (205v16/294), (211r11/302), (216v19/311), (219v17/315), (223r1/319), (227v3/328), (49v12/68), (54r11/74), (58r13/80), (93v5/130), (56r12/77), (58r21/80), (157v14/224), (173v11-13/247), (186v12/265), (242v11/352), (194r9/276), (65v20/91), (154r21/219), (173r15/246), (105v10/147), (137r18/193), (195v15/278), (228r19/329), (191r5/21), (145r14/205), (173r14/246), (65v20/91).

NF: (126-14/90), (32-5/23), (59-3/43), (195-17/134), (23-16/18), (5-13/4), (12-7/9), (43-15/32), (76-3/56), (138-5/97), (195-16/134), (282-15/195), (409-16/285), (18-11/14), (23-17/18), (239-5/165), (307-7/212), (390-5/271), (30-2/22), (30-2/22), (416-8/289), (356-14/247), (206-3/141), (167-12/116), (29-15/22), (71-7/52), (76-2/56), (231-13/160), (335-6/233), (409-10/285), (340-1/236), (260-14/180), (189-10/130), (3-15/1), (18-15/14), (43-9/31), (7-3/5), (10-17/8), (35-2/25), (36-6/27), (50-2/36), (62-9/46), (68-16/51), (74-5/54), (94-4/69), (185-14/127), (188-5/129), (198-6/136), (206-15/142), (208-2/143), (211-6/145), (219-9/151), (228-9/157), (230-1/158), (231-4/159), (234-11/162), (241-2/166), (244-2/168), (248-3/171), (249-15/172), (250-7/173), (254-9,16/175), (260-2,7/179), (261-3/180), (265-1/183), (269-14/186), (270-9/187), (274-

6/189), (282-12/195), (285-3/197), (293-16/203), (294-2/203), (303-3,10/209), (304-3,16/210), (305-7,11/211), (306-1/211), (312-16/216), (314-1/217), (323-8/224), (336-13/234), (346-7/241), (362-13/252), (368-12/256), (371-5,12,15/257), (372-1/258), (377-9,10/262), (378-15/263), (381-1/265), (384-6,8/267), (390-12/271), (391-15/272), (401-2/279), (411-13/286), (412-11/287), (422-17/294), (433-7/301), (442-8/307), (146-3/102), (333-15/231), (16-16/12), (180-3/124), (196-1/134).

Tatar Türkçesi

- *Sıyrğa da yıraktan heber birép torsın dip, kñğırav tağalar. (TR: 3083/128)*
(İneğe de uzaktan geldiğini haber verip dursun diye, çingırak takarlar.)

F. Bir şeyi yapmak ya da anlatmak için izin vermek, müsaade etmek.

Harezmi Türkçesi

- *Yūsuf aydı: ey ata ımgek telim kördüm ayıp tükenmes ammā edğülük körmışim az turur, destūr bërseñ aytı bèreyñ. (KE: 107r2/149)* (Yusuf söyledi: “Ey ata, söylemekle tükenmeyecek kadar çok eziyet gördüm ama gördüğüm iyilik de azdır, müsaade edersen anlatıvereirim.)
- *Anğa destūr bërmedin çāra yoq, destūr bërğil, kirsün tedi erse, Fāṭma razha qapugñı açtı taqı destūr bërdi erse, ol taqı kirdi. (NF: 88-7/64)* (“Ona izin vermekten başka çare yok; izin ver, girsin” deyince, Fāṭma kapıyı açıp izin verince o da girdi.)
- *Yā Umm-i Mu‘id, destūr bërür-mü-sen anı sağmaqqa? tedi erse, Umm-i Mu‘id aydı: İnğen destūr bërür-men. (NF: 22-6/16)* (Ya Ümmü Mu’id, onu sağmaya izin verir misin? dedi ise, Ümmü Mu’id söyledi: Hemen izin veririm.)

KE: (243v20/354), (177v5/252), (236r18/342), (118v2/166), (204r19/292), (128v11/180), (237r13/343), (237r12/343).

NF: (109-15/79), (22-6/16), (388-15/270), (89-13/65), (110-17/79), (110-11/79), (26-2/19), (27-1/20), (56-15/41), (88-8/64), (107-2/77), (110-10/79), (123-5,7,9/85), (358-8/249), (388-13/270), (416-11/289), (84-17/62), (235-10/162), (311-9/215), (290-3/200), (48-17/35), (75-15/56), (88-8/64), (170-11/118), (311-1/215), (87-12/64), (39-16/29), (88-12/65), (358-6/248), (416-10/289), (290-5/200), (372-10/258), (88-7/64),

(284-9/196), (290-4/200), (87-11/64), (200-1/137), (87-12/64), (290-5/200), (39-17/29), (302-12/209), (200-1/137), (308-1/213), , , , (32-6/23), (41-10/30), (64-9/47), (235-12/162), (45-9/33), (15-4/11), (252-7/174), (372-8/258), (302-10/209), (44-8/32).

Kıpçak Türkçesi

- ..., *maṅga icazet birgil* kim bu vezîrni öltüreyim andan soṅgra meni(mini)? (GT: 68-8/33) (... bana icazet ver ki bu veziri öldüreyim, ondan sonra beni?)
- ... *hattâ kilgen 'azîz-lerge destûr birmegey-ler* daḡı il-lerin ol 'azîzler kögsine *koyup aytḡay-lar* ... (GT: 311-12/155) (... hatta gelen azizlere destur vermeyecekler ve ellerini o azizlerin göğsüne koyup söyleyecekler ...)

Çağatay Türkçesi

- *Ba'zısıḡa Semerqand sarı ruḡṣat bérildi.* (B: 25a-3/104) (Bazısına, Semerkand tarafından izin verildi.)
- *Muḡammed Hüseyn Mîrzânı ve ba'zıların berîn qıldılar ḡalîfeḡa Taşkend sarı ruḡṣat bérildi.* (B: 54b-6/150) (Muḡammed Hüseyn Mîrzâ'yı ve bazılarını üstün kıldılar ve halifeye Taşkent tarafından izin verildi.)
- *Ya'qûb'qa icâzet bérğendin soḡ Qızıl Su qoyı köçüp Enderâb suyınıḡ qatılıḡıḡa yavuş tüşüldi.* (B: 123a-13/24) (Yakup'a icazet verdikten sonra, Qızıl Su'yu bırakıp göçerek Enderâb suyunun katılıḡına yakın düşüldü.)

B: (6b-12/76), (24b-2/103), (30a-12/112), (63b-11/27), (74b-3/38), (8a-5/78), (24b-2/103), (58b-14/156), (74b-10/38), (74b-12/38), (80b-12/49), (87a-5/59), (53a-9/147), (59b-10/157), (29b-7/111), (34b-8/118), (187b-13/22).

Tatar Türkçesi

- *Ul röhset birmese, Fevziye Beyremovañ da Marat Mölekévêñ de Fendes Safiulliniñ da parların yurḡan astında ḡına çıḡarıp yatırlar idé.* (TR: 1979/95) (O izin vermese, Fevziye Beyremovan, Marat Mölekeven ve Fendes Safilli'nin de dertlerini sadece yorgan altına sokup yatarlardı.)

Çuvaş Türkçesi

- *Kay, an şıpış, Amikan. Kanma par. (İET: 116) (- Git, yapışma Amikan, dinlenmek için izin ver.)*

G. Bir şey ya da olay için süre tanımak:

Harezmi Türkçesi

- *Yarlıg keldi: üç kün mühlet bėrdük, aşmadılar erte belā indürür-men. (KE: 125r8/175) (Buyruk geldi: Üç gün mühlet verdik, asmazlarsa bela indiririm.)*
- *Umlāķ aydı: maņa zamān bėrgil ewümge barayın, seniñ Teñriñ maņa mülk bėrür mü köreyin. (KE: 63v13/89) (Umlak söyledi: “Bana zaman ver evime varayım, senin Tanrın bana mülk verir mi göreyim”.)*

KE: (42v15/59), (246v6/358), (42v15/59), (64v12-14/89), (154v7/219), (246v4/358), (246v5/358), (154v8/219).

Tatar Türkçesi

- *Bėr atna vaķıt birebėz Andrėy Sidoroviķka. (TR: 5898/212) (Bir hafta süre veriniz Andrey Sidoroviç’e.)*
- *Minė Sakmanov “balanıñ sinėké ikennėñ tanımasañ, min başķa statiya bėlen başıñnı törmede çérėtem, cinayetėñné üzėn tanısañ, siña bėrer yıl şartlı srok birėrler de bėttė-kittė” dip, minė ķurķıttı, yanadı, yazargā mecbur ittė. (TR: 477/50) (Beni Sakmanov “çocuğın senin olduğunu kabul etmezsen, ben başka bir kanun maddesiyle seni cezaevinde çürütürüm; cinayeti kendin işlediğini kabul edersen, sana yaklaşık bir yıl şartlı mühlet verirler, bitti gitti”, diye korkuttu, tehdit etti, imzalamaya mecbur etti.)*
- *Veğde de birmedėm. (TR: 3911/152) (Süre de vermedim.)*

H. Bir şeye ya da birine inanarak onun fikrini desteklemek:

Harezmi Türkçesi

- *Yūnus aydı: tanuķluķ bėrür mü-sen? (KE: 153r16/217-218) (Yunus söyledi: Tanıklık eder misin?)*

- *Nemrūd kafîrlîkı birle ulam söz işitmedi, el yığilsun **tanuḫluḫ bērseler** tutalıñ tēdi.* (KE: 40r1/55) (“Nemrud kafirliği ile sürekli söz işitmedi, memleket yıkılsın tanıklık etseler tutalım” dedi.)
- *Yūsufğa zarūret bolmağunça tēmedi, yana oğlan **tanuḫluḫ bērdi ərse** rūşen aymadı, örtüglüg aydı, ‘Azîz-i Mısr özi anladı.* (KE: 84v6/117) (Yusuf’a zaruret olmadıkça söylemedi. Yine oğlan şahitlik edince açık seçik söylemedi, örtülü söyledi; ‘Azîz-i Mısr kendi anladı.)

KE: (192r11/273), (84r21/117), (84v1/117), (153r17/217), (200v1-3/286), (207v11/297), (235r12/340), (200v2/286), (181r18/258), (214r4/307), (200r11/285), (199r19/284), (207v8/297), (58v11-12/81), (153r18/218), (84r20/117).

NF: (22-6/16), (141-2/99), (142-6/99), (45-15/33), (78-16/58), (79-16/59), (82-15/61), (148-8/103), (58-9,10/43), (35-13/26), (273-8,9/189), (272-14/188), (362-4/251), (362-4/251), (35-11/26), (161-11/112), (347-11,14/241).

Kıpçak Türkçesi

- *yalğan **tanıḫlık bērmegil*** (CC: 66b-8/285) (Yalandan şahitlik etme.)
- *... ḫikāyet bir faḫîr kilip şeyhuna ayttı fulān kişi benim fesadıma **tanuḫluḫ birür** ayttı ...* (GT: 126-1/62) (... hikâye: Bir fakir gelip şeyhine dedi: “Falan kişi benim kötülüğüme şahitlik eder” dedi ...)

CC: (28a-16/184), (21b-21/172), (28a-15/184), (28a-17/184).

GT: (30-3/14), (251-6/125).

I. Bir şeyi açıklamak, anlatmak, düşün(me)mek.

Karahanlı Türkçesi

- *sakışta usansa kayu işçiler*
*sakış **bērdükinde** ulır baş çalar* (KB: 2781/147) (Hangi hizmetkâr hesapta ihmalkâr davranırsa, hesap verirken inler ve başını yerden yere vurur.)
- *çığay ölse kutlur kiter emgeki*
*ölüm tutsa ay bay **sakış bērmekini*** (KB: 6378/332) (Fakir ölürse, zahmetlerinden kurtulur; ey zengin ölüm yakalarsa, senin bir de hesap vermen vardır.)

Tatar Türkçesi

- *Ämma üzänä hiç isäp birmästän, bötänläy tanımyçanitmiyçä, güya aktıkkı ömätén sınar öçén génä ul yat Һatinga däşté: ... (EYH: 433/64) (Ama kendini hiç düşünmeden, tamamen tanımadan ve bir şey yapmadan son ümidini denemek için o yabancı hanıma seslendi: ...)*

İ. Birine akıl vermek, bazı konularda bilgilendirmek:

Harezmi Türkçesi

- *Nūḥ aydı: İlähî tün kün senüñ fermānıñ tegürdim tınlemediler, açuḳ aydım işitmediler, sır içinde **pend bərdüm** Һabül Һımadılar. (KE: 23v2/33) (Nuh söyledi: Allah'ım gece gündüz senin fermanını ulaştırdım ama dinlemediler, açıkça söyledim işitmediler, sır içinde öğüt verdim kabul etmediler.)*
- *... Ey Mūsî sen özgelerge **öğüt bərdür-sen**, özüñ meniñ (birle) tan atğunça neler kıldıñ hamr içtiñ, imdi kelip halkğa **öğüt bərdür-sen?** (KE: 124v16/175) (Ey Musa sen başkalarına öğüt verirsin, kendin benimle tan atıncaya kadar şarap içtin, şimdi gelip halka öğüt mü verirsin?)*
- *...: Men taqı buküdin sonġ hēç kimerseke naşihat **bərmegeymen**, tēdi. (NF: 268-8/185) ("Ben bugünden sonra hiç kimseye nasihat vermeyeceğim" dedi.)*

KE: (22v5/31), (131r7/184), (31r13/43), (56v11/78), (13v1/19), (163v14/232), (124v16/175), (158r16/225), (203r2/290), (214v11/308), (203r16/290), (31r13/43), (56v11/78).

Kıpçak Türkçesi

- *... senden anı tiler men kim maṅğa zahmet birmegey-sen ayttı maṅğa **naşihat birgil** ayttı bilgil şı'r (GT: 80-8/39) (... senden onu dilerim ki bana zahmet vermeyeceksin dedi, bana nasihat ver dedi, bil şiiir:)*
- *... şı'r köp **öğüt birmegil** maṅğa ay yār, çün irādet anıñ ilinde durur ... (GT: 227-3/113) (... şiiir: Ey yar bana çok öğüt verme, çünkü irade onun elindedir ...)*

CC: (6b-7/144), (6b-6/144).

GT: (278-4/138), (226-13/112).

J. (argo) Cinsel yönden kendisini kullandırmak.

Çağatay Türkçesi

- *Şāh Manşūr Baḥşı köt **bérgüçi** nemek-ḥarām, kim Endeḥūd anda édi, Şaybaq Ḥānga kişiler yiberip Şaybaq Ḥānnı atlanmaqqa tézrek qılıptur.* (B: 204b-1/48) (Şāh Manşūr Baḥşı namussuz nankör kimse, Endeḥūd orada idi, Şaybaq Ḥān’a kişiler gönderip Şaybaq Ḥān’ı harekete geçmeye daha tez yapacaktır.)
- *Endeḥūd nevāḥisiğa kélgende bu köt **bérgüçi** “Özbekke kişi yiberiptür mén” dép i’timād qılıp* (B: 204b-3/48) (Endeḥūd bölgesine geldiğinde bu namussuz “Özbek’e kişi gönderirim” deyip güvenerek ...)

K. Tespit etmek, belirlemek:

Köktürkçe

- **Kağan at** bunta biz **birtimiz**. (KTY: D20/42) (Hakan unvanını burada (ona) biz verdik.)
- **İnançu Apa Yargan Tarkan ātūğ (bi)rtim**, (an)ı öğtürt(üm). (KTY: B/54) ((Ona) İnançu Apa Yargan Tarkan unvanını verdim, (onu) övdür(düm).)
- **Kağan atūğ** bunta biz **birtimiz**. (BKY: D17/66) (Hakan unvanını burada (ona) biz verdik.)

BKY: (K13/60), (D41/76).

Karahanlı Türkçesi

- *Beg aṇa.r **āt bārdi**.* (DLT: 52/37) (Bey ona unvan verdi.)

Harezmi Türkçesi

- *Yētinçi qarın tuğdı erse ol oğulğa Ḥārīş **at bērdi**, bu Ḥārīş gayet mekkār, tetik ḳopdı.* (KE: 4r17/7) (Yedi kuşak doğdu ise o oğula Haris adını verdi, bu Haris gayet hilekar ve zekiydi.)

- *Taqı bu kitābke Nehcü'l-ferādīs at bērdük, ma'nāsi uşmaḥlarning açuq yolu tēmek bolur.* (NF: 2-16/2) (Ve bu kitaba “Nehcü'l-Ferādīs” adını verdik, anlamı “Cennetlerin Açık Yolu” demektir.
- *Bu ma'nādin ötrü Peyğāmbar 'as'qa Muştafā at bēildi.* (NF: 3-8/1) (Bu sebepten ötürü Peygamber Aleyhisselam'a Mustafa adı verildi.)

KE: (166v16/237), (3r4/5), (9r19/14), (22v3/31), (167v13/238).

L. Birine yaptığı şey için karşılık vermek, yanıtlamak.

Eski Uygur Türkçesi

- *.. ol buryukı bo y(a)rlıgı eşidip közinte isig yaşı tökülü busuşlug kadgulusın yıglayu agızı kurup tili tamgakı katıp sav sözleyü umadın ki{'ginç birmedin şük turtı ..* (AY: 624-12/327) (O buyruğu, bu emri işitince gözünden sıcak yaşlar dökülerek kederden ve kaygıdan ağlayıp ağzı kuruyup, dili damağına yapışınca söz söyleyemeden, karşılık vermeden sakince durdu.)
- *:: küşüşüz köngül erser k(a)ltı buşı birgülük edinge tavarınga ol edig tavarıg teginteçi dıntarning sevinç utlı birmekinge kin ajuntaki tüşinge utlısınga bo üçegüke ilinmemek yapşınmamak erür ::* (AY: 217-3/153) (Arzusuz gönül ise sadaka vereceği malına mülküne, o mala mülke ulaşacak din adamının sevinçle karşılık vermesine, sonraki yaşamdaki mükafatına, bu üç şeye bağlanmamak ve yapışmamaktır.)
- *... ötrü ol t(e)ngri kızı ulug azrua t(e)ngrike inçe tip kiginç birti ...* (AY: 379-6/223) (... sonra o Tanrı'nın kızı ulu Ezrua, Tanrı'ya şöyle deyip karşılık verdi ...)

Karahanlı Türkçesi

- *yanut bérđi hâcib kör ay toldıka*
ayur emdi iwme maña tur baka (KB: 538/31) (Hâcib, Ay Toldı'ya cevap verdi ve dedi:—Şimdi acele etme, bu işi bana bırak.)
- *ayıttı ilig tegme törlüg bilig*
yanut bérđi ay toldı açtı tilig (KB: 623-35) (Hükümdar bir çok şeyler hakkında onun fikrini sordu, AyToldı onlara cevap verdi ve bildiklerini söyledi.)
- *yanut bérđi ay toldı aydı oğul*

eşitgil sözümni bu iştin tünül (KB: 1195/66) (Ay Toldı cevap verdi:— Ey oğul, sözümü dinle bu işten vazgeç.)

KB: (1569/84), (5131/268), (623-35), (1195/66), (1229/67), (1658/89), (1666/89), (1679/90), (1805/96), (1817/97), (1835/98), (1850/99), (1892/101), (1896/101), (1905/102), (1911/102), (1918/103), (1930/103), (1948/104), (2181/116), (2269/120), (2435/129), (2528/134), (2596/137), (2672/141), (2743/145), (2828/149), (2883/152), (2948/155), (2950/155), (3025/159), (3102/163), (3137/165), (3157/166), (3175/167), (3302/173), (3306/173), (3318/174), (3367/177), (3376/177), (3403/179), (3451/181), (3454/181), (3476/182), (3482/183), (3487/183), (3512/184), (3646/191), (3707/194), (3713/194), (3821/200), (3826/200), (3862/202), (3890/204), (3965/207), (3971/208), (3995/209), (4005/210), (4007/210), (4017/210), (4023/211), (4027/211), (4159/217), (4165/218), (4314/225), (4318/226), (4567/239), (4573/239), (4680/244), (4874/254), (4900/256), (4941/258), (4952/258), (4955/259), (4990/260), (5018/262), (5054/264), (5081/265), (5104/266), (5114/267), (5118/267), (5126/268), (5132/268), (5402/281), (5443/283), (5469/285), (5470/285), (5500/286), (5683/296), (5688/296), (5721/298), (5835/304), (5846/304), (5854/305), (5879/306), (5894/307), (5964/310), (5978/311), (5986/312), (5989/312), (6032/314), (6037/314), (6047/315), (6186/322), (6236/324), (6243/325), (6265/326), (6351/331), (6387/333), (5020/262).

Harezmi Türkçesi

- *Ṭālūt aydı: tört yolu soradım evvelde nelük cevāb bermediñ? (KE: 133r18/187)*
(Talut söyledi: “Dört kere sordum, neden önceden cevap vermedin?”)
- *Bilgil, kim yawuzluk kılsa aña yanut bërürler körmes mü-sen? (KE: 129r5/181)*
(Bil, kim hırsızlık yaparsa ona yanıt verirler görmez misin?)
- *Sen özüñ sözüñe yettiñ biz me yanutın bërdimiz. (KE: 51v21/71)* (Sen kendi sözüne ulaştın, biz de yanıtını verdik.)

KE: (133r18/187), (92r14/129), (125r15/175), (133r17/187), (155r8-13/220), (208v18/299), (224r9/322), (149v5/212), (173r8/246), (29r2/40), (173r13/276), (106r6/148), (45v21/63), (109r10/152), (143r4/202), (159r21/226), (170r19/242), (70v20/110).

NF: (188-17/130), (417-2/290), (388-15/270), (395-11/275), (54-1/39), (54-11/40), (88-9/64), (253-1/174), (417-3/290), (248-17/172), (179-10/123), (417-1,3/290), (48-1/35), (388-16/270), (395-11/275), (167-5/115), (152-10/106).

Kıpçak Türkçesi

- **co[v]ap bērdüm** (CC: 24b-9/177) (Cevap verdim.)
- **co[v]ap bērgil** (CC: 24b-10/177) (Cevap ver.)
- ... *ol yigit ayttı kōrkmayıngız kim bu ortada birmen-men kim illi kişi-ge cevāb birgey-men bir niçe yigit-ler dağı maŋga yarı kılsun-lar ...* (GT: 203-10/101) (... o yiğit söyledi: Korkmayınız, bu ortada vermem, elli kişiye cevap vereceğim; ne kadar yiğit varsa bana yardım etsinler ...)

Çağatay Türkçesi

- **Cevāb bērūr** kim “Néçe yıl sēniñ bile édi, bir néçe kün anıñ bile bolsun. (B: 24a-2/102) (Cevap verir: “Bunca yıl seninleydi, birkaç gün onunla olsun.”)
- *Yahşı cevāb bére almadı. Andaq iş qılmaydur édi kim cevāb bére alğay.* (B: 37a-6/122) (İyi cevap veremedi. O şekilde iş yapmıyordu ki cevap verecek.)
- **Cevāb bērmedim.** (B: 115b-5/114) (Cevap vermedim.)

B: (176b-12/117), (117b-3/118), (112b-5/108).

Tatar Türkçesi

- *Ni öçén Rāhilä bolay dip cawap birdé – ul hiçbér wakıtta da äytép bira almas.* (EYH: 061/19) (Niçin Rehile böyle bir cevap verdi – o hiçbir zaman böyle söyleyemez.)
- *Ul iñ gadi sorawlarga cawap birép mataşa: ...* (EYH: 063/20) (O en basit sorulara cevap vermeye gayret ediyor: ...)

EYH: (331/47), (448/65), (474/68).

TR: (997/65), (396/47), (2987/125), (6000/215), (1396/77), (1828/90), (3439/138), (4082/157), (6199/221), (6303/224), (4307/164), (5005/185), (3384/136), (1388/77), (5291/193), (5316/194), (474/50), (3273/133).

M. Herhangi bir duruma yol açmak:

Harezmi Türkçesi

- *Bir yılan Süleymānnın isin aldı keldi, kördi peşşeler Süleymānga **zahmet bërürler**, Tūtārūsğa aydı: bilür mü-sen bu kim turur? (KE: 143v7/203)* (Bir yılan Süleyman'ın kokusunu alıp geldi, gördü ki sivrisinekler Süleyman'a sıkıntı veriyorlardı, Tutarus'a söyledi: "bilir misin bu kimdir?")
- *Andın soñ Resül ĩmān da'vetin zāhir kıldı, kıyay yoksuz çığay erse ĩman keltürdi, baylar boynağular **zāhmet bère** başladılar, 'Arab kâfirleri düşmen boldılar. (KE: 195r3/277)* (Ondan sonra Resul iman davetini açıkça söyledi ve yoksullar iman etti, zenginler ile asiler ise rahatsızlık vermeye başladılar, Arap kafirleri düşman oldular.)
- *Aymışlar: ĩmān keltürgenler Resülğa otuz toköz boldılar, namāznı āşkārā kılumas erdiler, kâfirler mü'minlerge **zāhmet bère** başladılar. (KE: 195r15/278)* (Söylemişler: Resul'a iman edenler otuz dokuz kişi oldular ve namazı açık kılamazlardı, kafirler müminlere rahatsızlık vermeye başladılar.)

KE: (143v11/203), (30v11/43), (158v4/225), (157v4/223), (180v4/256).

NF: (34-12/25), (69-3/51), (116-17/83).

Kıpçak Türkçesi

- *... hikāyet şeyh sa'di aytur bir kiçe mekke yazısında gāyet uykusuzluk-dan yürümege fākatım kalmayın tüşüp yattım dağı teveçiğe ayttım manğa **zahmet birmegil** ... (GT: 111-1/55)* (... hikāye: Şeyh Said söyler: Bir gece Mekke çölünde uykusuzluktan yürümeye takatim kalmayınca düşüp kaldım ve bir deveciye bana rahatsızlık verme dedim ...)
- *... senden anı tiler men kim manğa **zahmet birmegey-sen** ayttı manğa naşihat birgil ayttı bilgil şi'r (GT: 80-8/39)* (... senden onu dilerim ki bana sıkıntı vermeyeceksin dedi, bana nasihat ver ve bil dedi, şiir:)

N. Birisi için iyi dileklerde bulunmak, bir şey için dua et(me)mek.

Eski Uygur Türkçesi

- :: ne üçün tip tiser savşing yoltaki kiçig kölüklügler kamagda yig üstünki burkan kutın küsemezler üçün anın burkan kutinga **alkış birmek** atl(ı)g adıra bölük yok .. (AY: 276-23/178) (.. Ne için derse Savşın, yoldaki küçük yük hayvanlarının tümünden daha iyi, en yüksekteki Buda saadetini istemedikleri için, onun Buda saadetine dua etmek adlı ayrılmış bir bölüm yok ..)
- .. bo tıtagdın köreyin .. şakımunı maytrı atl(ı)g burkanıg .. **alkış birsün** ol üdün .. yalanguklarta yig bolguka .. (AY: 352-20/211) (Bu sebepten göreyim .. Sāqyamuni Maytrı adlı Buda'yı .. dua etsin o zaman .. insanlar arasında en iyisi olacağına ..)
- ... ötrü ol üdün t(e)ngri t(e)ngri burkan manga burkan kutinga **alkış birü** y(a)rlikap inçe tip y(a)rlikadı .. (AY: 186-23/140) (... sonra o vakitler Tanrılar Tanrısı Buda bana, Buda saadetine dua edip buyurarak şöyle deyip buyurdu.)

AY: (276-23/178), (354-24/212), (189-14/141), (360-20/215), (392-24/229), (393-18/230).

Karahanlı Türkçesi

- yala.vaçka **alkış bîr.gil**. (DLT: 61/48) (Peygamber Aleyhisselam'a salavat getir.)

Kıpçak Türkçesi

- ... **algış** bizge ol kim **b[è]rsin** övd[ü]rgen anası yalbarsın alay bolsun ... (CC: 72b-8/301) (... o bize dua etsin, saygıdeğer annesi yalvarsın öyle olsun ...)
- ... barça birge kopsap t[u]rur **ögünç təkşi b[è]rip** t[u]rur ... (CC: 71a-9/295) (... Hep birlikte ilahi söyler, sadece övgü veririz.)

Tatar Türkçesi

- Dörés, polkovnik **fatıhasın birmegen**. (TR: 5664/205) (Doğrusu Albay Fatiha'sını okumamış.)

O: Birine hürmet ederek yer vermek, oturtmak, makam vermek.

Karahanlı Türkçesi

- *körü aldı hâcib **orun bérđi** tör*

isig sözledi söz tilin yakşı kör (KB: 522/30) (Hâcib karşıladı ve baş köşede ona yer gösterdi; güzel ve samimî sözler söyledi.)

- *Tapuğsuz ağırlap açındım seni,*

***orun berdim** erse basındıñ meni (KB: 646/37) (Hizmetin dokunmadığı hâlde seni taltif edip, ihsanda bulundum; sana mevki verdim, fakat sen bana tahakküme kalkıştın.)*

- ***Orun berdiñ** aşnu men oldurmadım,*

orun yok maña sen munı uk tedim (KB: 660-37) (Sen önce bana yer gösterdin, ben oraya oturmam. — Benim için yer yoktur, sen bunu anla! — demek istedim.)

KB: (577/33), (3293/173), (5662/295), (793/45).

Harezmi Türkçesi

- *Teyürler: zeytün yıgaçınıñ yapurğaķını tumşuķında alıp keldi Nūhğa körgüzdi Nūh aña eđgü du'ā kıldı: ādemiler saña bağırsaķ bolup ewlerinde **orun bėrsünler** tedi. (KE: 27r8/38) (Diyorlar: Zeytin ağacının yaprağını gagasında alarak geldi Nuh'a gösterdi, Nuh ona iyi dua etti: "İnsanlar sana karşı şefkatli olup evlerinde yer versinler" dedi.)*
- *Ĥaq te'ālā maña yeti yüz miñ qata dünyā miqdārınça uçmaħda **orun bėrdi**, tedi. (NF: 206-12/142) ("Hak Teala bana yedi yüz bin defa dünya miktarınca cennette yer verdi" dedi.)*
- *Ĥacib bardı İbrāhīmni melikge alıp keldi, melik İbrāhīmni kördi körklüg cemāllıg, ağırladı, yanında **orun bėrdi**, atıñ ne? tēp sordı. (KE: 45v1/62) (Hacib gitti, İbrahim'i alarak hükümdara getirdi; hükümdar İbrahim'in görklü yüzünü görünce ona saygı ve hürmet gösterdi, yanında yer verdi ve adın ne? diye sordu.)*

KE: (45v12/63), (174r14/248),

NF: (443-13/308).

Tatar Türkçesi

- *Bıyıl réspublikaga nibarı iké **urın birdéler** yuğarı derecege. (TR: 442/49) (Bu yıl devlete üst derecede toplam iki yer verdiler.)*

Ö: Birine herhangi bir görev ya da vazife ver(me)mek:

Karahanlı Türkçesi

- *iki neñ kişide bulunsa ilig añar **bérmegil iş** uzatma elig (KB: 2507/133) (Ey hükümdar, bir insanda şu iki şey varsa, ona iş verme ve yakınlık gösterme.)*
- *tapuğka bolup **bérme** erke işig özüñke tusulğu üçün tut kişig (KB: 5535/288) (Hizmettir diye, olur olmaz insanlara iş verme; işi sana faydalı olacak şekilde becerikli kimselere ver.)*

Çuvaş Türkçesi

- *Pir ĩñ şırşıvra mışkıla hirış tırakansene purne te «hırlisem» teşşı; ř **parır** pire, tesen, iş ıytakana kommunist teşşı, halıhpa türr ĩñ kalaşsan — esı kommunist! (TK: 4851/818) (Bizim ülkemizde tahkir edilmeye karşı bir duruşu olan herkese “Bolşevik” diyorlar, bize iş verin deyip iş isteyen komünist diyorlar, halkla açık konuştuğun zaman da komünistsin!)*

P. Herhangi birine ya da bir şeye yardımda bulunmak, yardım etmek:

Harezmi Türkçesi

- *Ol közsiz kişi aydı: Mekkege **nuşret bērgeli** kēldiler bolğay. (KE: 180v1/256) (O kör kişi söyledi: “Mekkeye yardım etmeye gelenler olacak.”)*
- *İbrāhīm ‘as binā qılur erdi, İsmā’il peygāmbar ‘as taş sunar erdi, Cebre’il ‘as taqı öñgin altı ferişte **yārī bērūr** erdiler. (NF: 38-17/28) (İbrahim Aleyhisselam*

bina yapardı, İsmail peygamber taş uzatırdı, Cebrail Aleyhisselam ve başka altı melek yardım ederlerdi.)

- *Yana ferîşteler taqı Tanğrı te'âlâdın Peyğāmbar 'as'nung qılmış qılđacı zelletlerini yarlıqatu tileyürler taqı Peyğāmbar 'as'qa yārī bërürler.* (NF: 4-4/3) (Yine melekler, Tanrı Teala'dan Peygamber Aleyhisselam'ın yaptığı ve yapacağı yanlışlarını bağışlamasını dilerler ve Peygamber Aleyhisselam'a yardım ederler.

KE: (180r8/256), (180r9/256), (9v15/14), (165r16/235), (117v1/164), (214r1/307), (131v10/185).

NF: (8-12/6), (27-5/20), (9-2/6), (87-7/64), (104-4/75), (201-14/139), (127-9/90), (417-11/290), (14-13/11), (150-4/104), (27-12/20), (73-3/54), (369-5/256), (275-6/190), (110-16/79), (184-4/126).

R. Biri(leri)ni veya bir topluluğu selamlamak:

Harezmi Türkçesi

-: *Men sizni selām bërmişde mescidde kördüm, faqırğa taqı neerse bërding.* (NF: 100-15/73) (Ben size selam verdiğimde mescitte gördüm, sen fakir birine bir şeyler verdin.)
- *Yana bir kün kâfırlar aydı: Yā Muḥammed, bu ḥurmā yıgaçı yerindin qonğrulup kelsün taqı saṅğa selām bërşün temiş erdi.* (NF: 35-14/26) (Yine bir gün kafirler söylediler: “Ya Muhammed, bu hurma ağacı yerinden sökülüp gelsin ve sana selam versin” demişti.)
- *Ma'nîsi ol bolur kim: Qaçan salām bërılür bolsa, cevāb qaytarıñ ol salamdın yaḥşıraqı birle 'aleykumu's-salām tēp, yā taqı ol salāmnunğ qaytarıñ 'aleykumu's-salām tēp.* (NF: 305-9/211) (Anlamı şudur ki: “Ne zaman selam verecek olsa, o selamın daha hayırlısı ile aleyküm selam diye cevap gönderin ve aleyküm selam diye o selamı yollayın.”)

NF: (88-9/64), (102-7/74), (119-10/85), (40-11/29), (40-12/29), (3-5/3), (100-14/73), (21-8/16), (4-6/3), (333-10/231), (362-14/252).

Kıpçak Türkçesi

- *salam bèrdüm* (CC: 26b-26/182) (Selam verdim.)
- *salam bèrü[r]-mèn* (CC: 26b-25/182) (Selam veririm.)
- *salam bèrgil* (CC: 26b-27/182) (Selam ver.)

S. Övmek, Kutlamak.

Eski Uygur Türkçesi

- .. *bo tıtagdın köreyin .. şakımunı maytrı atl(ı)g burkanıg .. alkış birsün ol üdün .. yalanguklarta yig bolguka ..* (AY: 352-20/211) (Bu sebepten göreyim .. Sāqyamuni Maytrı adlı Buda'yı .. övgü versin o zaman .. insanlar arasında en iyisi olacağına ..)

Ş. Bir yerin yönetimini birine vermek veya bir yeri (şehir, kasaba,ülke vb.) birine vermek:

Harezmi Türkçesi

- 'Ömer ražhu Mu'avīyeke Dimişqniñ **begligini bèrip turur** erdi. (NF: 127-15/90) ('Ömer, Mu'avīye'ye Dimişq'ın beyliğini verdi.)

4.3.2. İsim + Fiil Yapısında Olan Kalıplaşmış Birleşik Fiillerin (Deyimler) Metinlerdeki Anlamı

A. Eğlenceli toplantı düzenlemek, konuk çağırıp ağırlamak, konuklara yemek yedirmek, yemek vermek:

Eski Uygur Türkçesi

- .. *üküş törlüg ugrın iyin ögürmiş ulatı 'eng mintın ylık ajunıntakı irinç y(a)rlıg tınl(ı)glarka meng saçmak aş birmekde* ulatı tıtaglartın <turmuş> *qayı neçe buyan eğgü qılınqlarım <bar> erser ...* (AY: 169-10/134) (Pek çok türlü nedenden dolayı övünmüş ve ilaveten hayvan alemindeki sefil, aciz canlılara

yem vermek, yemek vermek ve başka sebeplerden, nice sevaplarım, iyi davranışlarım var ise ...)

Karahanlı Türkçesi

- *yoğ aş bolur ya ölüg atıña*

ya ol at bulup aş bérür yatına (KB: 4577) (Yahut bir ölü için yapılan yuğ aş olur yahut biri bir rütbe alınca, başkalarına ziyafet çeker.)

Kıpçak Türkçesi

- *aş bérdüm* (CC: 21a-21/171) (Yemek verdim.)
- *aş bërü[r]-mèn* (CC: 21a-20/171) (Yemek veririm.)

Çuvaş Türkçesi

- *Kïreke lartat', sïy parat'.* (ÇTVM: 43-04/57) (Baş köşeye oturtuyor, ziyafet veriyor.)

B. Birine ya da bir şeye yardım etmek, destek olmak, arka çıkmak.

Karahanlı Türkçesi

- *yér öpti kör ay toldı aydı ilig*

yarutsa közin bérđi devlet elig (KB: 598/34) (Ay Toldı yer öptü ve dedi :— Hükümdarın gözü sevinç ile parlarsa, devlet ona hizmet edene elini uzatır.)

C. Bir şey ya da bir kişi için kendini feda etmek:

Eski Uygur Türkçesi

- *:: k(a)ltı biş ajuntakı tınl(ı)glar üçün öz et'öznüng inçin mengisin intkisin yaragın tutmadın özlerin başların birü isig özlerin tite sermek serinmek erür ::* (AY: 227-4/158) (Ki beş alemdeki canlılar için kendisinin sükunetini, huzurunu ve faydasını tutmadan kendi başlarını, bedenlerini verip dayanmak ve katlanmaktır.)

Karahanlı Türkçesi

- *koygaşıp yatsa anıñ yūzi.ñe*

alsıkar õgin anıñ sö.zi.ñe

miñ kişi yulugı bōlup õzi.ñe

bārgeler õzin anıñ kö.zi.ñe (DLT: 128/112) (Diyor ki: Kim onunla yatıp (cima edip) yüzünü görse, onun nağmelerinden ve güzel sözlerinden aklı gider. Onun güzelliğine bin can feda eder.)

- *er at köp kalın tut sewindür sen e*

sewüg cānnı bérgey saña bir kün e (KB: 5483/285) (Adamların çok ve kalabalık olsun, onları sevindir; onlar da bir gün senin için sevgili canlarını verirler.)

Kıpçak Türkçesi

- ... başımını **cānımını birgey-men** dağı andan bir dirhem birmegey-men melik buyurdı küç bilen andan māl-nı aldı-lar şî'r ... (GT: 183-2/91) (... başımı, canımı vereceğim ve ondan bir dirhem vermeyeceğim, hükümdar buyurunca güç ile ondan malını aldılar şîir...)

Ç. Birine ya da bir şeye gönlünü kaptırmak, sev(me)mek:

Karahanlı Türkçesi

- *ular kuş ünin tüzdi ünder işin*

silig kız okır teg köñül bérmişin (KB: 75/7) (Keklik, sesine bir ahenk vererek, eşine sesleniyor; sanki güzel bir kız gönül verdiğini çağırıyor.)

- *méni ardı dünyâ okıdı sewe*

köñül bérdim erse irikti iwe (KB: 1172/64) (Dünya beni aldattı; severek, yanına çağırdı; ona gönül verdim, fakat benden çabuk bıktı.)

- *Köñül kimke bergü muñum kimke ayğu,*

muñadtım men emdi bir azrak ayayı (KB: 6581/343) (Kime gönül vermeli, derdi kime açmalı; ben şimdi gamlıyım, bir az içimi dökeyim.)

KB: (149/11), (387/23), (6618/345), (2491/132), (106/9), (3541/186), (5232/273), (6128/319), (6581/343), (1821/97), (2364/125), (4274/223), (6131/319), (6257/325).

Harezmi Türkçesi

- *Âdem oğlu ölerin bilür erken sağınur: ölmes-men, êkinçi tamuğdın kôrkar erken yawuzluğ kılur; üçünçi ne kılsa saķış bermekni bilür, törtünçi İdi ‘azze ve celledin kôrkar erken yazuğ kılur; bêşinçi bu dünyâ keçerin bilür erken **köñül bërür** lâ ilâhe illâ’llâh Muhammedün Resûlu’llâh. (KE: 131r5/184) (Adem oğlu öleceğini bilirken, ölmem diye düşünür: İki; cehennemden korkarken hırsızlık eder. Üç; ne yapsa hesap vermeyi bilir. Dört; İdi azze ve celle’den korkarken günah işler. Beş; bu dünyanın geçici olduğunu bilirken gönül verir, lâ ilâhe illâ’llâh Muhammedün Resûlu’llâh.)*

KE: (109v11/153), (110r5/153), (135r13/190), (168r14/239).

Kıpçak Türkçesi

- ... *şîir* çŭnki **birding köngül** ol ay yüzge ... (233-13/116) (Şiir: Çünkü o ay yüze gönül verdin.)
- ... *közüne kim uyup birse köngülni*, ‘aceb mi-dür *anĖa* böyle tutulmak ... (GT: 259-10/129) (... gözüne uyup gönlünü verse, acaba ona tutulmak mıdır? ...)
- ... *şî r köngül birme* ol özdenge ki mekr ü *hîle-si* çok dur ... (GT: 323-2/161) (... şiir: O güzele gönül verme ki onun hilesi çoktur ...)

GT: (155-8/77), (155-8/77).

Çağatay Türkçesi

- *Ékki ĖariĖ Ėarfî andın şâdir boldı, biri bu kim nökerleri ayrılĖan cihetidin aÇa köñül bëriledür édi. (B: 124a-2/25) (İki garip sözü ondan çıkan oldu, biri bu nökerleri ayrılan tarafından ona gönül verilmişti.)*

Çuvaş Türkçesi

- — *Mayne pîlsen pîğim çunĖma parĖttĖm*, — *terĖ İrena, ĖĖĖĖrtese. (TK: 5325/833)* (“Bir yolunu bilsem tüm kalbimi verirdim” dedi İrena, sevinçle.)

D. Bir şeyi istememek/ kabul etmemek:

Karahanlı Türkçesi

- *elig kışğa tuttum tawar térmedim*
havâ ârzûlarka köñül bérmedim (KB: 6079) (Elimi kısa tuttum, mal toplamadım, heva ve arzulara gönül vermedim.)

Harezmi Türkçesi

- *Yarlıg keldi: Dünyāge köñül bérmediniz, uçmañnı unamadınız imdi ne tileyürsiz?* (KE: 10v17/16) (Buyruk geldi: Dünyaya gönül vermediniz ve cenneti kabul etmediniz, şimdi ne diliyorsunuz?)

E. Bir şey ya da bir kişi için kendini feda etmek:

Karahanlı Türkçesi

- *idim muñka tegdim vefâsızka tuştum*
vefâlıg kim erki sewüg cân bèreyi (KB: 6573/342) (Ey rabbim, sıkıntı içindeyim, vefasızlara rastladım; vefalı acaba kimdir, ona sevgili canımı feda edeyim..)

DLT: (450/353).

Harezmi Türkçesi

- *Olar ol hâlde ma'rifet nûrını körgüzüp öz selâmın ışğay, anıñ hoşluğanda mü'minler oñaylıq birle cân bergeyler.* (KE: 52r21/72) (Onlar o halde marifet nurunu gösterip kendi selamını iletecek, onun iyiliğinde müminler kolaylıkla can verecekler.)
- *Ferişte aydı: bu işke erkim yok İdîdin destür kolayın, tedi destür koldı törtünç kat kökke ağdı, 'Azrā' ilni anda kördi aydı: ey meleke'l-mevt cân bERMek açığın işitip-men, meniñ cânımını alğıl cân bERMek açığın köreyin, anıñ yarağınğa ĩā'at arturayın tedi.* (KE: 20r20-21/29) (Melek söyledi: “Bu işe gücüm yok, İdi'den destur isteyeyim” dedi ve destur istedi. Dört kat göğe yükseldi ve Azrail'i orada görünce söyledi: “Ey meleke'l-mevt can vermenin acısını işitirim, benim canımı al ve can vermenin acısını göreyim, onun yararına ibadeti artırayım” dedi.)

- *Aydılar: cān bərmek oñaylıkı bu ərse ƣatıǵlıkı neteg bolǵay? (KE: 56v2/78)*
(Söylediler: “Can vermenin kolaylığı bu ise zorluğu nasıl olacak?”)

KE: (239r4/346), (247r9/359), (83r21/115), (56r21/77), (237v5/343), (237v3/343), (237v5/343).

NF: (366-14/254)

F. Birine akıl vermek, bazı konularda bilgilendirmek:

Karahanlı Türkçesi

- *bedük iş-turur kör bu işler maña*
neteg kılǵu ayǵıl kéñeş bér muña (KB: 3475) (Bunlar benim için çok büyük bir iştir; söyle, bana bir akıl öğret, ne yapmalı?)
- *baǵırsak kadaşım sen ök sen yakın*
kéñeş bér ötegil kadaşlık hakın (KB: 3483) (Sevgili kardeşim, bana yakın olan sensin; bir fikir ver, kardeşlik hakkını yerine getir.
- *negü tér eşitgil ölügli tirig*
ölürde bérıp bardı öt saw erig (KB: 1447/78) (Ölmek üzere bulunan, intizar hâlinde öğüt ve nasihat vererek ölen insan ne der, dinle.)

KB: (5719/298).

Kıpçak Türkçesi

- *kèñeş bërü[r]-mèn (CC: 6b-5/144)* (Tavsiye veririm.)

Tatar Türkçesi

- “*Taşla sin, yégétém, bu eş bélen bulaşıvuñnı, atası taşlağan bérénçé bala tügél, soñǵısı da bulmas*”, — *dip, kiñeş-nesihetén birdé. (TR: 350/46)* (“Bırak hele sen delikanlı bu iş ile uğraşmayı, babası tarafından terk edilen ilk çocuk bu değil, sonuncusu da olmaz”, — diyerek öğüt ve nasihat verdi.)
- *Seyesiy ezérlégé aña elége ƣel-ehvellerné artıq avır faciǵa itép ƣabul itmeske*
“kiñeş” birdé, yeşeyeşnéñ yaña mömkinléklerén barlav, açıqlav, izlenüv yulına

éterdé. (TR: 1479/80) (Siyasi hazırlığı ona şimdiye kadar hâl-ahvâlleri fazla güç bela olarak görmemeyi “öğüt”ledi, hayatın yeni olasılıklarını yoklamak, açıklamak, aramak yoluna sürükledi.)

- *Anıñ moñzarın tıñlap, yaqınnarı “mafiya bélen beylenmeske” kiñeş bireler.* (TR: 1965/94) (Onun kaygılarını dinleyip, yakınları “mafya ile bağlantı kurulmama” nasihatını verdiler.)

TR: (6359/225), (3550/141), (2991/125), (4684/175), (6191/220), (299/44).

Çuvaş Türkçesi

- *Sana pır kanaş parsan, nimñle yut hurt ta şulıhas şuk..* (TK: 1463/707) (Sana bir tavsiye verse, hiçbir şekilde yabancı arı musallat olmayacak.)

G: Bir kişinin ya da kimsenin istediklerini yap(ma)mak, itaat et(me)mek:

Harezmi Türkçesi

- *Ma'nîsi ol bolur kim: Ey Peyğāmbar, Tanğrıdın qorqıl taqı kâfırlarqa taqı munâfıqlarqa boy bērmegil tēdi erse, Peyğāmbar'as taqı 'Āyişe qatınga kirdi razhā taqı aydı: ...* (NF: 48-4/35) (Anlamı şudur ki: “Ey Peygamber, Tanrı’dan kork, kafirlere ve münafıklara boyun eğme” deyince, Peygamber Aleyhisselam da ‘Āyişe’nin huzuruna girdi ve söyledi: ..)
- *... êkki közüñ ol dervîş şahābalardın kētmesün dünyāñ bezekini tileyür hālda taqı, yā Muḥḥammed, boy bērmegil ol kimerseleke kim anlarnıñ köñgüllerini bizni yādqılmaqđın gāfil qıldıuq taqı anlar öz havāsınga uydılar taqı anlarnıñ işi haddın keçmek erdi.* (NF: 380-9/264) (...iki gözün o biçare sahabelerden ayrılmasın dünyanın süsünü ister halde, Ya Muhammed, o kişilere boyun eğme; biz onların gönüllerini bizi anmaktan habersiz bıraktık ve onlar kendi arzusuna uydular ve onların işi cezadan ölmektir.)
- *Ve eger imān keltürmesengiz, yıldın yılqa māl bēring, taqı bizlerke boy bēring duşmanlıqnı köñgüldin çıqarın taqı öz töreñiz tutun!* (NF: 111-16,17/80) (Ve eğer iman etmezseniz yıldan yıla mal verin, bizlere itaat edin, düşmanlığı gönlünüzden çıkarın ve kendi törenizi tutun.)

NF: (341-16/238), (82-14/61), (82-14/61), (146-16/102), (227-16/156), (112-1/80).

H: Birine destek ol(ma)mak:

Karahanlı Türkçesi

- *tiren arka bérme yağıka bolup*
yağığ sanç yok erse uruş yat ölüp (KB: 2378/126) (Dayan, düşmana hiç bir suretle arka verme; düşmanı vur veya vuruşarak, orada öl.)

4.3.3. Fiil + Fiil Yapısında Kullanılan Ver- Fiilinin Metinlerdeki Anlamı:

A. Tezlik anlamı bildiren örnekler:

Köktürkçe

- *Alp erin ölüp balbal kulu bertim.* (BKY: G7/78) (Yiğit erlerini öldürüp balbal yapıverdim.)
- *Yoğ yıparığ kelürüp tike birti.* (BKY: G11/78) (Cenaze mumları getirip dikiverdiler.)
- *Tengri Umay, ıduk Yer Sub basa berti erinç.* (TYY: B3/90) (Galiba, Tanrı Umay, kutsal Yer ve Su (ruhları bize) yardımcı oluverdiler.)

BKY: (K9/60), (K10/60), (D17/68), (D3/62), (G9/78), (D8/64), (G10/78).

Eski Uygur Türkçesi

- *.. adasın tudasın yagısın yavlakın tarkaru kiterü birgey biz ..* (AY: 193-18/143) (Tehlikesini, düşmanını ve kötüsünü yok edip uzaklaştırmayacağız.)
- *.. süülüg kuvragıning köngülleringe kirip alp atım edrem al çeviş bilig ayu birgey biz t(e)ngirim tip ötüntiler ..* (AY: 193-22/143) (Askerlik cemiyetinin gönülllerine girip, yiğit savaşçılık erdeminin yol bilgisini söyleyivereceğiz Tanrı'm, deyip dilekte bulundular.)
- *:: yavlak yollar kapıgın b(e)klep .. edgü yollar kapıgın aç a birmekleri üze ötrü ç(a)hşap(u)d p(a)ramıtıg yazınçsız arıg tutarlar küzetürler ::* (AY: 222-10/155)

(Kötü yollar kapısını kapatıp .. iyi yollar kapısını açiverirler, sonra Şiksapāda faziletini günahsız ve temiz olarak tutup muhafaza ederler.)

AY: (91-9/103), (193-18/143), (193-22/143), (486-12/270), (543-22/292), (545-5/293), (545-9/293), (545-11/293), (670-7/346), (669-16/346), (684-5/352), (222-5/155), (489-10/271).

Karahanlı Türkçesi

- *bu yañlığ kişiler yaramaz maña*
ayu bérđim emdi açukluğ saña (KB: 851/48) (Bu gibi insanlar bana yaramaz; işte sana bunları açıkça döküp saydım.)
- *negü kılınıñı sen adra seçe*
yora bérđiñ uktum kamuğñı aç (KB: 797/45) (Niçin yaptığını sen birer birer izah ettin; ben de her şeyini açıkça anladım.)
- *negü tér eşit emdi köñli tirig*
saña yaqşı sözlep bérür öt erig (KB: 4910/256) (Dinle, imdi gönlü diri olan insan ne der; bak, sana iyi sözler ile öğüt ve nasihat verir.)

KB: (37/6), (92/9), (384/23), (456/27), (1805/96), (3275/172), (4863/254), (4980/260), (5690), (5694/296), (6619/345), (92/8), (5667/295), (6412/334), (198/14), (393/24), (649/37), (787/44), (854/48), (1484/80), (1904/102), (2434/129), (2594/137), (2669/141), (2823/149), (2880/152), (3060/161), (3101/163), (3693/193), (3791/198), (3809/199), (4257/222), (4315/225), (4600/240), (4662/243), (4988/260), (5316/277), (5921/308), (6563/342), (425/25), (1330/72), (1883/101), (2047/109), (2500/132), (2533/134), (2542/134), (2545/135), (2977/157), (3073/162), (4141/216), (4929/257).

Harezmi Türkçesi

- *Bu tábūt Benī İsrā'ılñıñ Teñrısı bolğay mu? olarğa **ķayta bēreliñ** yoķ ērse barçamız helāk bolur-miz tēdiler.* (KE: 132r5/186) (“Bu tabut Beni İsrail’in Tanrısı olacak mı? onlara gönderiverelim, yoksa hepimiz helak oluruz” dediler.)
- *İbni ‘Abbās razhumā aytur: Peyğāmbar ‘as qaçan kim Ma‘āz ibnü Cebelni razhu Yemen ēlinge imāmluqqa **ıķa bērmište** aydı: ...* (NF: 250-1/172) (İbni

‘Abbās söyledi: Peygamber Aleyhisselam ne zaman ki Ma‘āz ibnü Cebel’i Yemen iline imamlığa gönderiverdiğinde söyledi: ...)

- *Andın song İbnü ‘Ömer aydı razhu: Yā emīre’l-mu’mānin, ne bolğay, bir er **ıçā bērsengiz**, ne ziyān bolğay? tēdi erse, ‘Oşmān razhu aydı: ... (NF: 133-3/94)*
(Ondan sonra İbnü ‘Ömer söyledi: Ya emire’l-mü’minin, ne olacak bir er gönderiverseniz, ne zararı olacak?” deyince ‘Oşmān söyledi: ...)

KE: (225r11/324), (215r17/308), (229r15/331), (110v14/154), (219r16/314), (5v8/8), (7r16/11), (8v11/13), (8v17/13), (13r19/19), (18r2/25), (22r21/31), (27v14/38), (31r9/43), (33r20/46), (35v10/49), (36r21/50), (38r18/53), (42v1/58), (45v9/63), (49r16/67), (49v1/68), (61v16/86), (67r17/93), (67r20/93), (70v14/98), (70v18/98), (71r2/98), (71r7/98), (78r3/107), (87v3/122), (96r20/134), (97v11/136), (97v17/136), (99v12/139), (106r2/148), (107v1/150), (109r1/152), (109r4/152), (110r7/153), (113v11/159), (122v13/172), (123r8/172), (125r18/175), (134v12/189), (135r11/190), (139r19/195), (144r3/203), (149r7/211), (157v18/224), (179v17/255).

NF: (82-15/61), (126-7/89), (132-3,4,5/93), (151-8/105), (133-16/94), (181-13/125), (347-5/241), (409-13/285), (7-9/5), (7-16/5), (25-3/18), (31-1/23), (38-8/28), (39-15/29), (48-11/35), (79-1/58), (79-15/59), (79-17/59), (79-14/59), (80-14/59), (81-8/60), (81-17/60), (82-16/61), (85-9/63), (88-8/64), (109-10/78), (111-14/80), (114-4/81), (126-4/89), (127-13/90), (128-11/91), (133-7/94), (133-12/94), (135-10/95), (138-5/97), (145-17/102), (151-8/105), (151-8/105), (151-10/105), (151-13/105), (151-14/105), (152-1/105), (159-6/110), (163-17/113), (174-6/120), (175-7/120), (175-8/120), (180-5/124), (186-14/128), (187-2/128), (196-10/135), (196-12/135), (218-8/150), (218-17/150), (257-11/177), (257-13/177), (70-14/52), (73-3/54), (82-12/60), (146-5/102), (133-10/94).

Kıpçak Türkçesi

- ... *tıñ u kös-könü öpketin **koyup b[è]ript[i]r** algıñın ave maria anamız sēni sō[v]üp çın hanımız barçadan üstün kötürdi ... (CC: 69b-12/291)* (... çok ve dosdoğru öfkelerini bırakıvermiş, duayla Ave Maria annemiz seni sevip gerçek kralımız hepsinden üstün olarak yükseldi.)
- *ite **bèri[r]-mèn** (CC: 58a-8/247)* (İtiveririm.)

Çağatay Türkçesi

- **Qaça bérürler.** (B: 202b-13/46) (Kaçırıverirler.)
- Bu cihettin **yürüy bérduk.** (B: 114b-1/112) (Bu taraftan yürüyüverdük.)
- Bağ bağlağandın soñ özini **qoya bérse bisyār bolur édi kim bağları üzülür édi ...** (B: 7a-2/77) (Bağ bağladıktan sonra kendini bırakıverse çok olurdu ki bağları üzülürdü ...)

B: (8a-8/78), (119a-11/122), (205b-3/50), (106a-8/95), (112b-14/109), (113a-3/109), (167a-7/98), (196b-4/36), (198b-8/40), (210b-5/58), (222b-7/77), (34a-1/117), (40a-8/127), (62b-4/18), (104b-10/91), (112a-8/107), (151a-13/71), (161a-9/87), (199b-1/41), (214a-7/64), (115a-13/114), (115b-8/114), (114a-12/112), (119b-10/123), (152a-5/73), (160a-2/85), (168a-10/100), (40a-7/127), (113a-2/109).

Tatar Türkçesi

- *Ütkän bér aluwlarında yırtıp kértkännär idé, äytép birér idēñ, - didé.* (EYH: 062/19) (Geçmişte bir kere aldıklarında yırtıp vermişlerdi, söyleseydin, dedi.)
- *Söylemeseñ, çalbarıña ikéşer sır yasap birem, bér balağın kışkartam.* (TR: 4035/156) (Söylemeseydin, pantolonuna ikişer çizgi yapıverirdim, bir paçasını kısaltırdım.)
- *Elle tükmiy-çeçmiy, beyne-beyne barısın da söylep birérgemé?* (TR: 2579/113) (Yoksa dökmeden saçmadan, bağlaya bağlaya hepsini de bir anda söyleyiverir mi?)

EYH: (402/58), (402/57), (424/61), (285/42), (494/72), (475/68), (061/19), (603/80).
TR: (959/64), (2267/103), (3065/127), (3171/130), (3171/130), (4877/181), (3629/144), (4877/181), (1913/93), (1925/93), (3784/148), (3788/149), (5505/200), (5712/206), (2369/106), (2565/112), (1921/93), (2626/114), (3112/128), (4360/166), (1288/74), (896/62).

Çuvaş Türkçesi

- *Amikan şır-şaramas tırsa yulsa şiyinçi kîpine hıvsa parsan Petır ına ta ilçî av.* (İET: 127) (Amikan, çırılçıplak kalsa üzerindeki gömleğini çıkarıp verse Petir onu da alırdı işte.)

- — *Mana pîr lista hulîntarah hut tupsa paraymîr-i?* (TK: 2382/737) (“Bana bir tabaka, kalın mı kalın bir kâğıt buluverir misiniz?”)
- — *Hîraça kilse paçî.* (TK: 686/682) (“Kız çocuğu geliverdi.”)

TK: (80/662), (837/687), (1317/703), (1341/703), (1364/704), (1702/715), (1871/721), (2525/742), (2594/744), (2627/745), (2890/754), (2951/756), (2970/757), (3277/767), (3304/767), (4279/799), (1308/702), (2612/745), (2651/746), (2789/751), (3689/780), (104/663), (484/675), (672/681), (1013/693), (2675/747), (3348/769), (3421/771), (3425/771), (3810/784), (4439/805), (1733/716), (4224/797), (1155/697), (2472/740), (2527/742), (4118/794), (3113/761), (4963/822), (951-52/691), (1462/707), (1426/706), (3655/779), (1074/695), (4752/815), (1424), (214/666), (1063/694), (1091/695), (1885/721), (3344/769), (3688/780), (5012/823), (1621/712), (1623/712), (3670/779), (2156/70), (783/685), (1355/704), (2407/738), (3629/778), (5295/832), (5300/833), (2419/739), (2488/741), (3846/785), (3874/786), (3877/786), (3894/787), (1590/711), (3141/762), (4749/815), (1733/716), (2997/757), (2999/758), (2490/741), (3776/783), (4468/806), (2508/741), (3742/782), (5312/833), (1873/721), (2113/729), (2151/730), (2568/743), (2944/756), (3304/767), (4003/790), (2030/726), (2208/732), (1172/698), (1845/720), (3864/786), (2372/737), (4292/800).

ÇTVM: (75-02/77), (110-2,8/104), (110-5/104), (71-03/75).

B. Yeterlik anlamı bildiren örnekler:

Köktürkçe

- *Olurupan, Türük bodunîng ilin tör(üs)in tuta birmiş, iti birmiş.* (KTY: D1/38) (Tahta oturarak, Türk halkının devletini (ve) yasalarını yönetivermiş, düzenleyivermişler.)
- *İlgerü, kün tuğsıkda Bükli kağanka teği süleyü birmiş, kırığaru Temir Kapığka teği süleyü birmiş; Tabgaç kağanka ilin törüsin alı birmiş.* (KTY: D8/40) (Doğuda, gün doğusunda Bükli hakanına kadar sefer edivermişler, batıda Demir Kapı’ya kadar sefer edivermişler; Çin hakanı için (böylece) fetihler yapmış, ülkeler almışlar.)
- *Sarığ altunun, ürüng kümüşin, kurgağlığ kutayın, kinliğ eşgitisin, özlik atın, adgırın, kara k(işin) kök teyengin Türüküme bodunuma kazganu birtim, iti birtim.* (BKY: K12/60) (Sarı altınlarını, beyaz gümüşlerini, kenarlı ipek

kumaşlarını, kokulu ipeklilerini, has atlarını, aygırlarını, kara samurlarını (ve) gök sincaplarını Türklerime ve halkıma kazanıverdim, ediniverdim.)

- *Olurupan, Türük (b)odunıñ ilin törüsün tuta birmiş, iti birmiş. (BKY: D3/62)* (Tahta oturarak, Türk halkının devletini (ve) yasalarını yönetivermiş (ve) düzenleyivermişler.)
- *İlgerü, kün tuğsıkka, Bükli (k)ağanka teği süleyü birmiş, kırığaru Temir Kapıgka <teği> süleyü birmiş; Tabgaç kağanka ilin törüsün alı birmiş. (BKY: D8/64)* (Doğuda, gün doğusunda, Bükli hakanına kadar sefer edivermişler, batıda Demir Kapı'ya kadar sefer edivermişler; Çin imparatoru için (böylece) fetihler yapmış, ülkeler almışlar.)

C. Emir/İstek anlamı bildiren örnekler.

Eski Uygur Türkçesi

- ... m(e)n inçip sanga burkanlar et'özin ol et'özke teggülük işin ködügin alın altagin aç a yada kingürü **nomlayu bireyin**:: (38-8/83) (Ben sonra sana Buda'nın bedenini, o bedene ulaştıracak işin gücün yöntemini açıklayayım ya da detaylıca öğretivereyim.)
- :: inçe erser t(e)ngriler iligiye titrü tınglagıl m(e)n sanga **nomlayu bireyin**..... (AY: 158-16/130) (Öyle ise Tanrılar hükümdarına dikkatle kulak ver, ben sana öğüt vereyim.)
- .. ötrü tükel bile maytrı burқан etinlig seviglig ezrua ünin kü kelig erdemlig tıt-sıları ara öğütmiş purnı arħantıg (oķ)ıp inçe tip yarlıķayur sen purnıya yıgılmış erüş öküş kuvragķa kingürü **sözleyü birgil** .. (MS: 81-10/149) (... Sonra mükemmel hikmetli (*bilge* = skr. *prajna*) Maytrı burkan, çınlayan, sevimli Ezrua sesi ile, meşhur zuhur kabiliyeti olan ve öğrencileri arasında (çok) övülmüş veli Pūrna'yı çağırıp haşmetle şöyle der: Sen ey Pūrna! Toplanmış olan bu büyük cemaate ayrıntılı bir biçimde anlat!)

AY: (38-8/83), (158-16/130), (345-20/208), (132a6/119), (372-23/220), (483-24/269), (547-24/294), (547-53/294), (570-21/306), (607-20/302), (381-20/224), (10-19/64), (635-15/332), (175-17/136), (407-23/237), (667-17/345), (484-7/269).

MS: (69-27/130), (85-47/158), (85-51/158).

Karahanlı Türkçesi

- *bu til yasın aydın eşittim anı*
*anıñ asğı barmu **ayu bér** köni* (KB: 982/54) (Dilin zararını söyledin, işittim; onun faydası var mı?, bunu da doğruca söyle.)
- ***ayu bér** kişike tusulur kayu*
kayu ol tususı maña ay sayu (KB: 1657/89) (Söyle, bakalım, insan için faydalı olan şeyler nedir, faydaları nelerdir; bana bunları birer birer anlat.)
- *negü teg yoriğu olarnıñ bile*
*munı ma **ayu bér** maña söz ula* (4317) (KB: 4317/225) (Onlar ile nasıl bir münasebet kurmalıyım; söz açılmışken, bunu da bana anlat.)

KB: (4568/239), (4572/239), (5050/264), (5396/281), (5420/282), (6008/313), (1795/96), (3934/206).

Harezmi Türkçesi

- *İlāhî andağ kim Muḥammed Resūlu'llāhın dostluğun dünyāda bizge kerāmet kıldı, anıñ şefā'āti birle müşerref ve mükerrer bolmağ sen Allāh rüzğ **kalu bér**, yā Rabbe'l-ālemîn.* (KE:208r5/297) (Allah'ım öyle ki Muhammed Resulullah'ın dostluğunu dünyada bize lutfettin, onun şefaati ile müşerref ve muhterem olmayı sen bize nasip ediver, ya Rabbel alemin.)
- *Süleymān anı körüp hayret kıldı hiç kimerse körmişi yoğ Süleymānnıñ ol aṭlarga rağbeti boldı, eviñe keldi Kāveş atlığ dñv bar erdi aña aydı: kanatlığ miñ aṭ kördüm Kāvān atlığ aḍağda yörürler, anı maña **keṭtüre bérğil**.* (NF: 139v14/197) (Süleyman onu görüp hayret etti, hiç kimsenin görmediği o atlara Süleyman'ın isteği oldu, evine geldi Kaveş adlı dev vardı ona söyledi: kanatlı bin at gördüm Kavan adlı sahilde yürürler, sen onu bana getiriver.)
- *Ey mu'minler, sizler Peyğāmbar 'as'qa dñruž ve şalavāt ve selām **ayta béring** tēp emir keldi erse, şahābalar aydı: ...* (NF: 3-5/3) ("Ey müminler, sizler Peygamber Aleyhisselam'a salavat ve selam söyleyin" diye emir gelince, sahabeler söyledi:)

KE: (188v8/268), (202v19/289), (239r11/346), (8v16/13), (18r6/25), (22r10/31), (22r20/31), (44r14/61), (78r15/108), (100v19/141), (107r1/149), (109r4/152),

(109r9/152), (109r12/152), (116v20/163), (160v2/228), (168r1/239), (173v1/247), (198r7/282), (200v17/286), (219v3/314), (237v4-5/343), (239r21/347), (242v6/352), (242v8/352), (40r5/55), (53r21/73), (70v7/97), (90v1/126), (109r13-14/152), (51v3/71), (8v12/13), (30r2/42), (36r20/50), (50r12/69), (70v5/97), (85v4/118), (107v19/150), (90v7/126), (85v5/118), (75v9/104), (226v4/326).

NF: (162-8/112), (200-16/138), (7-8/5), (20-16/15), (48-10/35), (52-17/38), (80-16/59), (126-5/89), (138-1/97), (151-9/105), (159-5/110), (225-1/154), (318-14/221), (372-17/259), (436-15/303), (438-1/305), (443-8/308), (3-5/3), (94-8/69), (70-3/51), (117-8/84), (171-16/118), (200-16/138), (224-10/154), (261-14/180), (317-17/220), (151-16/105), (229-1/157), (78-10/58), (133-3/94), (201-7/138).

Kıpçak Türkçesi

- **aça bərgil** (CC: 82b-10b/324) (Açıver.)

Tatar Türkçesi

- Çalbarnı **ütüklep bir**, diğec, vaqıtım yuq, irtege zaçet, dip qoltıldıñ. (4029/156)
(Pantolonu ütüleyiver, deyince, vaktim yok, yarına sınav var, diye savuşturdun.)

TR: (1253/73), (1261/73), (4772/178).

Çuvaş Türkçesi

- *İltrīm te-ha, kalasa par eppin, — ıytrī Stasya.* (TK: 4846/818) (“Duydum, anlat o halde” diyerek öğrenmek istedi Stasya.)
- *Gregore, kalasa par-ha esī şavsene, yeple pırrehinçe, Avstiriren tavrinnī çuh, vagonta..* (TK: 3113/761) (Gregore, anlatıversene bunları, hani nasıl bir keresinde Avusturya’dan dönerken, vagonda...)”)

TK: (1038/693), (2706/748).

SONUÇ

Türkçe, fiil bakımından oldukça zengin bir dildir. Türkçenin temel fiillerinden olan *ver-* fiili, Türk dilinin tarihî dönemlerinden günümüze kadar olan süreçte ses bilgisel açıdan çok fazla bir değişime uğramamıştır. Tarihî lehçelerde genel olarak “b-”li şekil kullanılırken, bazılarında “v-”li şekil kullanılmıştır. Tarihî lehçelerden taradığımız eserlerde fiilin “v-”li hâlinin yer aldığı cümlelere rastlayamadığımız için, bu duruma ait örnekler verilememiştir. Lakin, fiilin “v-”li şeklinin *Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü*nde bir eserde geçtiğinden, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*nde sekiz eserde ve *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*nde iki eserde bulunduğu bahsedilmiştir. Kırım Tatar Türkçesinde de fiilin “v-”li şeklinin kullanıldığı bilinmekte ve bunun Osmanlı Türkçesinden kaynaklı bir özellik olduğu düşünülmektedir. “v-”li şekil Batı Türkçesinin bir özelliğidir. Çağdaş Türk lehçelerinin daha çok Güneybatı grubu dışında kalan lehçelerinden birçoğunda “b-”li şekil hâlâ kullanılmaktadır. Fiilin “v-”li şekli, günümüzde sadece Türkiye Türkçesinde aktif olarak kullanılmaktadır. Az da olsa Gagavuz Türkçesinde de “v-”li şekillere rastlanmaktadır.

Çuvaş Türkçesinde ise “b ~ p” durumu söz konusudur. Yine tarihî ve günümüz Türk lehçelerinde olmayan bir “-e / -i ~ -a” ses denkliği söz konusudur. Bu durumu ses değişimi yerine ses denkliği ile açıklamak daha doğru olacaktır. Bulgar Türkçesinin devamı olarak bilinen Çuvaş Türkçesinin, Köktürkçeden önce olduğu kabul edilse de Türkçenin ilk yazılı metinlerine Köktürkçe döneminde rastlanmaktadır. Elde yazılı kaynaklar olmadığı için tarihsel bir karşılaştırma yapılamamakta ve bahsedilen ses olayının değişim olduğundan söz etmek mümkün görünmemektedir. Bu sebeple ses denkliği olarak göstermenin daha uygun olacağı düşünülmüştür.

Çuvaş Türkçesinde “par-(ver-)” fiilinin sonundaki “r-”nin, “ç, m, n” seslerinden önce düştüğü tespit edilmiştir. Gramerlerde bu düşmenin görülen geçmiş zaman ekinde önce görüldüğü ve bu durum için tam bir kuralın olmadığı söylenece de tespit ettiğimiz örneklerde sesin farklı zaman ekleri aldığı ve bu düşmenin yine yaşandığı görülmektedir. Bu sebeple “r-” sesindeki düşmenin, “ç, m, n” seslerinden önce gerçekleştiğinin kurallı olduğu söylenebilir.

Ver- fiili, Türkçenin tarihî lehçeleri ile çağdaş lehçelerinde kullanılmış ve kullanılmakta olan işlek bir fiildir. Fiilin biçim açısından incelendiği bölümde, haber kipleri ile çekimlerinde birçok örnek tespit edilmiştir. Burada bütün örnekleri vermek mümkün olmasa da tüm hâl eklerinin neredeyse tüm kişi ekleriyle çekimleri mevcuttur.

Bu durumun, *ver-* fiilinin aldığı eklerin kullanım sıklığının fazla olduğunu gösterdiği söylenebilir.

Ver- fiilinin aldığı belirli geçmiş zaman ekinin, Köktürkçe ve Uygur Türkçesinde “-ti” şeklinde; Eski Uygur Türkçesinde sadece bir örnekte “-di” şeklinde; Karahanlı Türkçesi ve Harezmi Türkçesinde de “-di” şeklinde kullanımı söz konusudur. Ancak Harezmi Türkçesindeki “-di”li versiyonu, 1. çoğul şahısta düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışına çıkarak “-dü” şeklinde kullanılmıştır. Kıpçak Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde “-di”li kullanımları daha fazladır. Aynı şekilde 1. teklik ve çokluk şahıslarda düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışına çıkarak “-dü”lü şeklinin kullanıldığı görülmektedir. Yine *ver-* fiilinin aldığı belirli geçmiş zaman ekinin Tatar Türkçesinde “-dé” şeklinde kullanımı söz konusudur. Çuvaş Türkçesinden taranan eserlerde ise “-tĭ” ve “-çĭ” ekleriyle kullanıldığı tespit edilmiştir. Ekin bazı tarihî dönemlerde özellikle 1. teklik ve çokluk şahıslarda düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışına çıkması ve ekin yanında yer alan seslerin yuvarlaklaştırıcı özelliğe sahip olması, başka eklerin veya seslerin etkisi şeklinde düşünülebileceği gibi dönemin karakteristik özelliği olarak da değerlendirilebilir.

Ver- fiilinin aldığı belirsiz geçmiş zaman eki Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi ve Karahanlı Türkçesinde “-mĭş” şeklinde; Harezmi Türkçesinde hem “-mĭş” hem de “-p tur” şeklinde; Kıpçak Türkçesinde “-(I)ptĭr, -(U)ptUr” şeklinde; Çağatay Türkçesinde “-(U/I)ptUr” ve “-GAndur” şeklinde; Tatar Türkçesinde “-ğan, -gen” şeklinde ve Çuvaş Türkçesinde “-nĭ, -nĭ” şeklinde kullanılmıştır. Olumsuz şeklinin örnekleri yalnızca Harezmi Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinde tespit edilmiştir. Bazı örneklerdeki tasvirî fiillerle kullanımlarının, gramerleşme sonucunda ek hâline gelmeye başladığı da görülmektedir.

Ver- fiilinin aldığı geniş zaman ekinin Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Harezmi Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde daha çok “-ür”; sık olmamakla birlikte Karahanlı Türkçesi döneminde “-er”; Kıpçak Türkçesi döneminde “-ir” ve Tatar Türkçesinde “-ér” şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Çuvaş Türkçesinde ise “-At”lı biçiminin kullanımı mevcuttur. Geniş zamanın olumsuzluk eki Karahanlı Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Tatar Türkçesi ve Çuvaş Türkçesinde “-mAs” şeklinde kullanılırken, Harezmi Türkçesinde “-mAz” şeklinde kullanılmıştır.

Ver- fiilinin almış olduğu gelecek zaman eki Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde daha çok “-gAy” biçiminde, Eski Uygur Türkçesinde “-tAçI” şeklinde; Karahanlı Türkçesinde “-gA”

şeklinde ve Tatar Türkçesinde “-AçAk” şeklinde kullanılmıştır. Çuvaş Türkçesinde ise ekin “-İ, -İ” şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Tespit edilen örneklerden hareketle, ekin olumsuz gelecek zaman çekiminin fiilden fiil yapan “-mA-” olumsuzluk ekiyle yapıldığı görülmektedir.

Ver- fiilinin şimdiki zaman eki Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Harezmi Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde daha çok “-ür”; Kıpçak Türkçesinde “-e turur”; Çağatay Türkçesinde “-edür” ve Tatar Türkçesinde “-e” biçiminde kullanıldığı görülmektedir. Çuvaş Türkçesinde ise “-At” ve “-Aş,” şeklinde iki farklı ekin kullanımı mevcuttur. Ekin olumsuz hâli Çağatay Türkçesinde “-me”, Tatar Türkçesinde “-me” ve Çuvaş Türkçesinde “-mas” olarak kullanılmıştır.

Ver- fiilinin aldığı emir çekimi ekleri, Eski Uygur Türkçesinde “-eyin, -gil, -zün, -ngler, -sünler”; Karahanlı Türkçesinde “-eyin, -gil, -sü, -megil (olms.)”; Harezmi Türkçesinde “-eyin, -gil, -sün, -eliñ, -iñ, -sünler, -mesün (olms.)”; Kıpçak Türkçesinde “-eyin, -gil, -sün, -ng, “megil (olms.)”; Çağatay Türkçesinde “-gil, -eli”; Tatar Türkçesinde “Ø, -sin, -giz” ve Çuvaş Türkçesinde “-am, Ø, -tİR” şeklinde kullanılmıştır. Eklerin ince ünlülü şekillerinin kullanılması, fiil kökünün ince ünlülü olmasından ve Türkçedeki kalınlık-incelik ses uyumundan kaynaklanmaktadır.

Ver- fiilinin aldığı dilek-şart eki, Eski Uygur Türkçesinde “-ser” şeklinde; Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinde “-se” şeklinde ve Çuvaş Türkçesinde ise “-san” şeklinde kullanılmıştır. Taradığımız eserlerden tespit ettiğimiz örneklerde ekin olumsuz hâlinin sadece Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Tatar Türkçesinde bulunduğu ve “-me” fiilden fiil yapan olumsuzluk ekiyle yapıldığı görülmektedir.

Ver- fiilinin aldığı istek çekimi eki, Tatar Türkçesinde “-esé” ve Çuvaş Türkçesinde “-aşşın” şeklinde kullanılmıştır. Ekin olumsuzu Çuvaş Türkçesinde “mar” kelimesi ile kullanılmıştır.

Ver- fiilinin aldığı gereklilik çekimi eki Karahanlı Türkçesinde “-gü” eki ile, Kıpçak Türkçesinde “-mek kirek” şeklinde ve Tatar Türkçesinde “-rgä, -rge (kirek)” ekleriyle kullanılırken, Çuvaş Türkçesinde “-malla, -malla pulat” şeklinde kullanılmıştır.

Ver- fiilinin farklı zaman eklerinin hikâye çekimlerindeki durumunu şu şekilde göstermek mümkündür: Harezmi Türkçesi dönemi eserlerinden tarayarak tespit ettiğimiz örneklerden hareketle sadece bir örnekte belirli geçmiş zamanın hikayesine “-di er(me)-

” şeklindeki bir çekimde rastlanmış, belirsiz geçmiş zaman hikayesinde ise çoğunlukla “-miş ır-” şeklinin kullanıldığı görülmüştür. Bu çekim için Tatar Türkçesinde “-gän idé” şekli kullanılırken, Çuvaş Türkçesinde “-nççĭ” ve “-nĭççĭ” şeklindeki çekim eklerinin kullanıldığı belirlenmiştir. Geniş zamanın hikâyesinde ise Eski Uygur Türkçesinde “-ür erti” ve “-ür erdi” şekli, Harezmi Türkçesinde “-ür erdi, -mes erdi (olms.), -mez erdi (olms.)” çekimi, Kıpçak Türkçesinde “-ür idi”, Çağatay Türkçesinde “-ür erdi, -mes edi (olms.)” şekli, Tatar Türkçesinde “-ér idé” ve Çuvaş Türkçesinde “-atçı” çekiminin kullanımı söz konusudur. Gelecek zamanın hikâyesi için, Harezmi Türkçesinde “-gey ır-”, “-megey ır-”, Kıpçak Türkçesinde “-gey é-” ve Çuvaş Türkçesinde “-tĭ” ve “-çĭ” çekimlerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Şimdiki zamanın hikâyesinde, Çuvaş Türkçesinde “-atçı” şekli; dilek-şartın hikâyesinde Harezmi Türkçesinde “-se ır-” çekimi mevcuttur.

Belirli geçmiş zamanın rivayetinde ise Çuvaş Türkçesinde “-nĭ tet”; gelecek zamanın rivayetinde, Tatar Türkçesinde “iken”; şimdiki zamanın rivayetinde Çuvaş Türkçesinde “tet” çekimleri tespit edilmiştir.

Belirli geçmiş zamanın dilek-şart çekimlerinin, Eski Uygur Türkçesinde “erser”, Karahanlı Türkçesinde “erse”, Harezmi Türkçesinde “-di erse” ve Kıpçak Türkçesinde “-(me)di ise” çekim ekleriyle kurulduğu görülmektedir. Belirsiz geçmiş zamanın dilek-şartı çekimleri, Çuvaş Türkçesinde “-nĭ pulsan” biçimindedir. Geniş zamanın dilek-şart çekiminin ise Eski Uygur Türkçesinde “erser” şeklinde bir kullanımı olduğu belirlenmiştir.

Tezlik/anidenlik anlamı veren tasvirî fiillerin Köktürkçede “-a bir, -I bir-, -ü bir-” şeklinde, Eski Uygur Türkçesinde “-U bir-, -a bir-, -i bir-” şeklinde, Karahanlı Türkçesinde “-U bér, -A bér, -up bér-” şeklinde, Harezmi Türkçesinde “-U bér, -A bér-” şeklinde, Kıpçak Türkçesinde “-A bér, -up bér” şeklinde, Tatar Türkçesinde “-p bir-, -Ip bir-, -(I)y bir-” şeklinde ve Çuvaş Türkçesinde “-sA par-” biçiminde bir kullanımı mevcuttur.

Süreklilik anlamı veren tasvirî fiil ekleri, Harezmi Türkçesi ve Kıpçak Türkçesinde “-ip tur-”, Çuvaş Türkçesinde “-sa tĭr-” şeklinde kullanılmıştır. Yeterlilik anlamı veren tasvir fiil ekleri, Eski Uygur Türkçesinde “*fil + u-*”, Harezmi Türkçesinde “-ü bil-” ve Çuvaş Türkçesinde “-a pul-, -sa ĭlkĭr-” olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. *ver-* fiili, tezlik anlamında kullanılan bir tasvirî fiil olsa da tespit ettiğimiz bazı örneklerde yeterlilik anlamının da olduğu görülmektedir. *ver-* fiilinin bazı cümlelerde

“bir şeyi yapabilme kudretine ve gücüne sahip olma” anlamında kullanıldığı belirlenmiştir.

Ver- fiilinin aldığı fiilden isim yapan “-mA” yapım eki, fiil ince ünlülü olduğu için Karahanlı Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Tatar Türkçesinde “-me” şeklinde kullanılırken, Çuvaş Türkçesinde fiil kalın ünlülü olduğu için “-ma” şeklinde kullanılmıştır. “-mAk” yapım eki, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinde *ver-* fiilinin bünyesinde ince ünlü bulunduğu için “-mek” şeklinde bir kullanımı olduğu tespit edilmiştir. Fiilden isim yapan “-ş” yapım eki, Karahanlı Türkçesinde aynı şekilde “-ş” olarak kullanılmıştır. Fiilden isim yapan başka bir ek olan “-As” yapım eki, Çuvaş Türkçesinde aynı şekilde “-as” olarak kullanılmıştır ve ek kalınlık-incelik uyumuna uyarak çekimlenmiştir.

Ver- fiilinin aldığı fiilden fiil yapan “-mA-” olumsuzluk eki, Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Tatar Türkçesinde *ver-* fiili ince ünlüye sahip olduğu için “-me-” şeklinde kullanılırken, Çuvaş Türkçesinde fiil kalın ünlülü olduğu için “-ma-” şeklinde kullanılmıştır. Fiilden fiil yapan “-l-” edilgenlik eki, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinde aynı şekilde “-l-” olarak kullanılmıştır. Fiilden fiil yapan “-n-” dönüşlülük ekinin ise Çuvaş Türkçesinde aynı şekilde “-n-” olarak kullanımı söz konusudur.

Ver- fiilinin aldığı “-mAk” isim-fiil eki, Eski Uygur Türkçesinde “-mek, -meklig” şeklinde, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde “-mek” şeklinde, Tatar Türkçesinde ise “-meske” şeklinde kullanılmıştır ve ekin kalınlık-incelik uyumuna girdiği, bu sebeple *ver-* fiiline geldiğinde ince ünlülü şekillerinin tercih edildiği görülmektedir. “-mA” isim-fiil eki, ünlü uyumuna göre *ver-* fiilinin ince sıradan olduğu lehçeler olan Karahanlı Türkçesi ve Kıpçak Türkçesinde “-me” şeklinde, kalın ünlülü olduğu Çuvaş Türkçesinde “-ma” şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir. *ver-* fiilinin aldığı başka bir isim-fiil eki olan “-(I/U)ş”, Karahanlı Türkçesinde aynı şekilde “-ş” olarak kullanılmıştır.

Ver- fiilinin aldığı “-DUK” sıfat-fiil eki, Köktürkçede “-tük” şeklinde, Karahanlı Türkçesi ve Harezmi Türkçesinde “-dük” şeklinde kullanılmakta ve ekin düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymadığı görülmektedir. “-(I)gmA” sıfat-fiil eki, *ver-* fiili ince ünlülü olduğu için Köktürkçede “-iğme” şeklinde kullanılmıştır. “-gU” sıfat-fiil eki, Karahanlı Türkçesi ve Harezmi Türkçesinde ince ünlülü *ver-* fiiline eklenirken “-gü” şeklinde kullanılmıştır ve sedalılık-sedasızlık uyumuna girmediği görülmektedir. “-

yÜk” sıfat-fiil eki, *ver-* fiiline eklendiğinde Eski Uygur Türkçesinde “-yük” şeklinde kullanılmıştır. “-gUIÜk” sıfat-fiil eki, Eski Uygur Türkçesinde *ver-* fiiline “-gülük” şeklinde eklenmektedir. “-(I)GII” sıfat-fiil eki, Karahanlı Türkçesi ve Harezmi Türkçesinde *ver-* fiiliyle “-igli” şeklinde kullanılmıştır.

Ver- fiilinin aldığı “-GUÇI” sıfat-fiil eki, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde “-güçi” şeklinde kullanılmıştır. “-mİş” sıfat-fiil eki, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi ve Tatar Türkçesinde *ver-* fiiline “-miş” olarak eklenmiştir. “-GAN” sıfat-fiil ekinin, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde “-gen” şeklinde kullanılırken, Tatar Türkçesinde “-gen” ve “-ken” şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir. “-nI” sıfat-fiil eki, Çuvaş Türkçesinde *ver-* fiiline “-nı, -ni” eklerinin gelmesiyle kullanılmıştır. “-AkAn” sıfat-fiil ekinin, Çuvaş Türkçesinde fiil kalın ünlülü olduğu için “-akan” olarak kullanımı söz konusudur. “-mAs” sıfat-fiil eki, Karahanlı Türkçesi ve Harezmi Türkçesinde fiil ince ünlülü olduğundan dolayı “-mes” şeklinde bir kullanıma sahiptir.

Ver- fiilinin aldığı “-(I/U)p” zarf-fiil eki, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinde fiil ince ünlülü olduğu için “-ip” şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir. “-GAI” zarf-fiil eki, Harezmi Türkçesi ve Eski Uygur Türkçesinde *ver-* fiilinin “-geli” ekini alarak kullanıldığı görülmektedir. “-GUKA” zarf-fiil eki, Eski Uygur Türkçesi ve Karahanlı Türkçesinde fiilin ince ünlülü olmasından dolayı “-güke” şeklinde kullanılmıştır. Başka bir zarf-fiil eki olan “-U”, Eski Uygur Türkçesi ve Harezmi Türkçesinde “-ü” şeklinde bir kullanıma sahiptir. Bir diğer zarf-fiil eki “-A” ise Harezmi Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinde “-e” şeklinde kullanılmıştır.

Ver- fiilinin aldığı “-GAÇ” zarf-fiil eki, Çağatay Türkçesi ve Tatar Türkçesinde fiilin ince ünlülü olduğu için “-geç” şeklinde kullanımı mevcuttur. “-GANÇI” zarf-fiil ekinin, Tatar Türkçesinde “-gençi” şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir. “-G(I/U)nçA” zarf-fiil eki, Harezmi Türkçesinde kelime ortasında iki farklı ince ünlü ile “-günçe” ve “-ginçe” olarak kullanılmıştır. “-sA” zarf-fiil eki, Çuvaş Türkçesinde *ver-(par-)* fiili kalın sıradan olduğu için “-sa” şeklinde kullanılmıştır. “-sAn” zarf-fiil eki, Çuvaş Türkçesinde aynı şekilde fiil kalın ünlülü olduğu için “-san” şeklinde kullanılmıştır. Bir diğer zarf-fiil eki olan “-nİşIn”, Çuvaş Türkçesinde “-nişin” şeklinde kullanılırken, farklı bir ek olan “-sİrAh” zarf-fiil ekinin, Çuvaş Türkçesinde “-sırah” şeklinde kullanımı söz konusudur.

Ver- fiili, almış olduğu durum ekli tamlayıcılar bakımından incelendiğinde en çok “Ø (eksiz), yükleme ve yönelme” hâli eklerini aldığı görülmektedir. Fiil, az da olsa ayrılma, vasıta, eşitlik, bulunma ve yön hâli eklerini de almıştır. *ver-* fiili, taradığımız eserlerden Orhun Yazıtlarındaki örneklerde üç yönelme hâli eki, on üç tane yükleme hâli eki, on beş tane Ø (eksiz) ve dört bulunma hâli eki almıştır. Fiilin, taradığımız Eski Uygur Türkçesi eserlerinden *Altun Yaruk*’ta yirmi sekiz yönelme hâli eki, altmış bir tane Ø (eksiz) ve on bir yükleme hâli eki aldığı, *Maytrisimit*’te ise sekiz yönelme hâli eki, beş yükleme hâli eki, yirmi tane Ø (eksiz), bir vasıta hâli eki ve bir eşitlik hâli eki aldığı örnekler mevcuttur. Fiil, taradığımız Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig*’de yüz on yedi yönelme hâli eki, kırk üç yükleme hâli eki, iki yüz doksan üç tane Ø (eksiz) ve on beş tane yön eki alırken, *Dîvânu Lugâti’t-Türk*’te on yedi yönelme hâli eki, beş yükleme hâli eki, on üç Ø (eksiz) ve altı tane yön eki aldığı görülmektedir.

Ver- fiili, taramış olduğumuz Harezmi Türkçesi eserlerinden *Kıyasu'l Enbiya*’dan tespit ettiğimiz örneklerde dört yüz yirmi sekiz yönelme hâli eki, iki yüz on dört yükleme hâli eki, yirmi yedi bulunma hâli eki, üç yüz seksen tane Ø (eksiz), otuz iki ayrılma hâli eki aldığı örnekler mevcutken, *Nehcü'l-Ferâdis*’te ise üç yüz elli yönelme hâli eki, seksen iki yükleme hâli eki, iki bulunma hâli eki, üç yüz yirmi üç tane Ø (eksiz), beş ayrılma hâli eki ve sekiz yön eki aldığı örnekler bulunmaktadır. *ver-* fiili, Kıpçak Türkçesi dönemi eserlerinden incelediğimiz *Codex Cumanicus*’ta on altı örnekte yönelme hâli eki, üç örnekte yükleme hâli eki, iki örnekte bulunma hâli eki, otuz dokuz örnekte Ø (eksiz), bir örnekte ayrılma hâli eki ve iki örnekte yön eki alırken, *Gülistan Tercümesinde* ise kırk dokuz örnekte yönelme hâli eki, on yedi örnekte yükleme hâli eki, kırk iki örnekte Ø (eksiz) ve iki örnekte bulunma hâli eki aldığı örnekler tespit edilmiştir.

Ver- fiilinin, Çağatay Türkçesinden taramış olduğumuz *Babürnâme* adlı eserde yüz on altı örnekte yönelme hâli eki, doksan örnekte yükleme hâli eki, altı örnekte bulunma hâli eki, yetmiş iki örnekte Ø (eksiz) ve on altı örnekte ayrılma hâli eki aldığı belirlenmiştir. Fiil, Tatar Türkçesinden incelemiş olduğumuz *Emirhan Yeniki’nin Hikâyelerinde* on beş örnekte yönelme hâli eki, on iki örnekte Ø (eksiz) ve dört örnekte yükleme hâli eki alırken, aynı lehçeden taramış olduğumuz bir diğer eser olan *Telgat Galiullin’in Tevbe* adlı romanında yetmiş iki örnekte yönelme hâli eki, altmış dört örnekte yükleme hâli eki, seksen dört örnekte Ø (eksiz) ve iki örnekte bulunma hâli eki aldığı örnekler mevcuttur. Fiil, Çuvaş Türkçesinden taradığımız üç eserden ilki olan *İta Es Tinîs*’te iki örnekte yönelme hâli eki, dört örnekte Ø (eksiz) ve bir örnekte vasıta hâli

eki alırken, incelediğimiz ikinci eser olan *Tıvatı Kun*’da kırk yedi örnekte yönelme hâli eki, elli örnekte Ø (eksiz) ve on beş yükleme hâli eki almıştır. Çuvaş Türkçesinden incelediğimiz son eser olan *Nikolay İvanoviç Aşmarin’in Kazan, Simbirsk ve Ufa Vilayetlerinden Derlediği Çuvaşça Türkü ve Manilerde ver-* fiili üç örnekte yönelme hâli eki, dokuz örnekte Ø (eksiz) ve beş örnekte yükleme hâli eki aldığı belirlenmiştir.

Ver- fiilinin aldığı hâl eklerinin incelenmesinin sonucunda; her ekin kaç şeklinin olduğu görülürken, eklerin tarihsel süreç içerisindeki değişimleri, kullanımları ve kullanımdan düşmüş olan ekler de bu inceleme sonucunda ortaya çıkmıştır.

Ver- fiili, birçok lehçede yardımcı fiil görevinde diğer bir deyişle tasvirî fiil olarak kullanılmıştır. Köktürkçede “-I, -U, -A bir-” olarak kullanımları mevcutken, Eski Uygur Türkçesinde “-U, -A bir-” ve tek örnekte “-i bir-” yapısında kullanıldığı tespit edilmiştir. Fiilin Karahanlı Türkçesi dönemi eserlerinde tasvirî fiil kullanımı genel olarak “-U, -A bér-” şeklindeyken, az da olsa “-I bér- (dört örnekte)” ve “-up bér- (dört örnekte)” yapısındaki kullanımları da mevcuttur. Harezmi Türkçesi dönemindeki eserlerde tasvirî fiiller genellikle “-U, -A bér-” şeklindeki kullanımlarıyla karşımıza çıkmaktayken “-üp bér- (iki örnekte)” ve “-Ip bér- (dört örnekte)” gibi daha az sayıdaki örnekler de mevcuttur. Kıpçak Türkçesi döneminden taradığımız iki eserde tasvirî fiil kullanımının oldukça sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Bu alandaki taramalarımızda yalnızca üç örnek tespit ettik. Bu örneklerden ikisi “-A bér-” şeklindeyken, bir örnek “-up bér-” yapısında kullanılmış bir tasvirî fiildir.

Ver- fiilinin tasvirî fiil olarak kullanımı Çağatay Türkçesinden taradığımız eserde çoğunlukla “-a bér-” olarak bulunmaktayken, “(-I/-U)y bér- (sekiz örnekte)”, “-ıp bér- (üç örnekte)” ve “-e bér- (tek örnekte)” olarak az sayıda kullanılan yapıları da mevcuttur. Tatar Türkçesinden taradığımız eserlerde *ver-* fiilinin tasvirî fiil olarak kullanımı genellikle “(-I/-U/-A)p bir-” yapısında bulunurken, “-A bir-” ve “(-I/-U)y bir- (dört örnekte)” olarak farklı kullanımları da vardır. Çuvaş Türkçesinden taradığımız eserlerde ise tasvirî fiilin “-a par, -sA par-” olarak iki farklı kullanımı söz konusudur.

Tasvirî fiil olarak kullanımı oldukça fazla olan *ver-* fiilinin “-I/-U/-A b/ver-” şeklindeki kullanımı, cümle içerisinde genelde tezlik anlamı bildirirse de bazı örneklerde emir ve rica anlamını da belirttiği tespit edilmiştir. Taradığımız eserlerden elde edilen örneklerden hareketle, *ver-* fiilinin tasvirî fiil olarak kullanımı tarihî lehçelerde (örnek az olduğu için Kıpçak Türkçesi istisna) ve Tatar Türkçesi ile Çuvaş Türkçesinde oldukça yaygındır.

Ver- fiili, tespit ettiğimiz örneklerde genellikle nesne almış ve geçişli fiil olarak kullanılmıştır. Geçişsiz fiil olarak kullanımı ise bazı eserlerde çok az örnekte bulunmaktadır.

Ver- fiilini anlam bakımından incelediğimiz bölümde, Türkçe Sözlükte verilen anlamından çok daha fazla ve yeni anlamlarının olduğu belirlenmiştir. *ver-* fiilinin, asıl fiil olarak metinlerdeki anlamını incelediğimiz bölümde Türkçe Sözlükteki anlamlardan sadece beş tanesine (*Üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine erıştirmek, iletmek; Bırakmak veya bağışlamak, bahşetmek; kızı, kadını biriyle evlendirmek; ödemek; bitki ve ağaç, ürün üretmek.*) ait örnek tespit edilmişken, Türkçe Sözlükte olmayan ve eserlerden taradığımız örneklerden hareketle tespit ettiğimiz sekiz tane yeni anlam (*Bir şeyi yapmak ya da anlatmak için izin vermek, müsaade etmek; Birinin işini görmek, yapmak; Bir yeri kaybetmek, elinden çıkarmak; Bir konuya çözüm önerisi getirmek; Birinin elini sıkmak, tokalaşmak; Birine ya da bir şeye herhangi bir şeyi sunmak, ikram etmek, adak yapmak; Bir konunun ya da olayın sonuçlanması, bitmesi, sona ermesi; Bir yerin yönetimini birine vermek veya bir yeri (şehir, kasaba,ülke vb.) birine vermek.*) vardır. Bu durum, fiilin tarihî süreç içerisinde anlamını genişlettiğinin de bir göstergesidir.

Ver- fiilini birleşik fiil (isim+fiil) olarak incelediğimiz bölümde Türkçe Sözlükte geçen anlamlardan sadece bir tanesi (*Eğlenceli toplantı düzenlemek, konuk çağırıp ağırlamak, konuklara yemek yedirmek, yemek vermek.*) ile ilgili örnek bulunmuşken, eserlerden taradığımız örneklerden hareketle tespit ettiğimiz sekiz yeni anlamın (*Birine ya da bir şeye yardım etmek, destek olmak, arka çıkmak; Bir şey ya da bir kişi için kendini feda etmek; Birine ya da bir şeye gönlünü kaptırmak, sev(me)mek; Bir şeyi istememek/ kabul etmemek; Bir şey ya da bir kişi için kendini feda etmek; Birine akıl vermek, bazı konularda bilgilendirmek; Bir kişinin ya da kimsenin istediklerini yap(ma)mak, itaat et(me)mek; Birine destek ol(ma)mak.*) olduğu da görülmektedir.

Ver- fiilini kalıplaşmış birleşik (isim+fiil) fiillerin metinlerdeki anlamını incelediğimiz bölümde, Türkçe Sözlükte geçen anlamlardan sadece bir tanesi (*Eğlenceli toplantı düzenlemek, konuk çağırıp ağırlamak, konuklara yemek yedirmek, yemek vermek.*) ile ilgili örnek tespit edilmiştir. Deyim olarak kullanılan sekiz yeni anlama sahip (*Birine ya da bir şeye yardım etmek, destek olmak, arka çıkmak; Bir şey ya da bir kişi için kendini feda etmek; Birine ya da bir şeye gönlünü kaptırmak, sev(me)mek; Bir şeyi istememek/ kabul etmemek; Bir şey ya da bir kişi için kendini feda etmek; Birine akıl vermek, bazı konularda bilgilendirmek; Bir kişinin ya da kimsenin istediklerini*

yap(ma)mak, itaat et(me)mek; Birine destek ol(ma)mak.) örnekler taradığımız eserlerden tespit edilmiştir.

Ver- fiilini, fiil+fiil olarak incelediğimiz son bölümde tasvirî fiil yapısındaki kullanımlar yer almaktadır. Bu yapıdaki fiiller, bulunduğu örneklerdeki cümleye tezlik anlamı verirken, bir işin hemen ve anında yapılmasını ifade eden bir anlama sahiptirler. Tezlik yapısında kurulmuş tasvirî fiilli örneklerden bazıları yeterlilik anlamı taşımakta ve cümleye bir işi ya da bir şeyi yapabilme, yerine getirebilme gücüne veya kudretine sahip olabilme anlamı taşımaktadır. Tasvirî fiiller, tespit ettiğimiz örneklerden bazılarında ise emir ve istek anlamında kullanılmışlardır. Bazı örneklerde doğrudan emir anlamı varken, bazı örneklerde ise istek anlamına gelen ve aynı zamanda rica anlamı bildiren kullanımlarından da bahsedilebilir.

KAYNAKLAR

- Aksan, M., Aksan, Y. (2006). “Adtabanlı Eylemler ve Kılınış Özellikleri”, *Dil Dergisi*, 132, 8-27.
- Alibekiroğlu, S. (2014). *Çağdaş Türk Lehçelerinde Yardımcı Fiiller*, (Basılmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Elâzığ.
- Argunşah, M. (2010). “Harezmi Dönemi Metinlerinde e/i Sorunu”, *Dil Araştırmaları*, 6(6), 47-60.
- Argunşah, M. (2018). *Çağatay Türkçesi*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Argunşah, M., Yüksekaya, S. G. (2012). *Karahanlıca Harezmi Kıpçakça Dersleri*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Argunşah, M., Güner, G. (2015). *Codex Cumanicus*, Kesit Yayınları, Ankara.
- Arık, D. (2012). *Hristiyanlaştırılan Türkler Çuvaşlar*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Ata, A. (1997). *Kıyasü'l-Enbiya (Peygamber Kıssaları) 1*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ata, A. (1997). *Kıyasü'l-Enbiya (Peygamber Kıssaları) 2 - Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aydoğanlar, E. (2013). *Tatar Yazarı Telgat Galiullin'in Tevbe Adlı Romanı Üzerinde Bir Dil İncelemesi (Giriş-Metin-Dizin)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin Grameri*, Baha Matbaası, Ankara.
- Bayram, B. (2019). *Çuvaş Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Bilgegil, K. (1984). *Türkçe Dilbilgisi*, Dergâh Yayınları, Ankara.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Çevik, G. (2014). *Babur-nâme'nin [184a-244b] Arasındaki Bölümü (Metin, Gramatikal Dizin Ve Sözlük)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Deny, J. (1941). *Türk Dili Grameri: Osmanlı Lehçesi (Çev. Ali Ulvi Elöve)*, İstanbul Maarif Matbaası, İstanbul.
- Deny, J. (2012), *Türk Dil Bilgisi, (Çev. Ali Ulvi Elöve)*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Develi, H. (1995). “-sA Eki Nedir? Kip Mi, Zarf-Fiil Mi?”, *İlmi Araştırmalar* (Vol. 0, Issue 1, pp. 91–94).
- Dilaçar, A. (1971). “Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 19, 83-145.
- Dilaçar, A. (1974). “Türk Fiilinde “Kılınış”la “Görünüş” ve Dilbilgisi Kitaplarımız”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 21(1973-1974), 159-171.
- Dizdaroğlu, H. (1963), *Türkçede Fiiller*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Durmuş, O. (2009). *Çuvaşçanın Şekil Bilgisi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Edirne.

- Ediskun, H. (1999). *Türk Dilbilgisi, (Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi) (6. Basım.)*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Ehmetyanov, R., Mohemmetdinov, R., Nurieva, F., Ganiev, F. (2014). *Türkçe-Tatarca Sözlük (Çev. Mustafa Öner)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ekrem, R. M. (2018). *Araba Sevdası*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ercilasun, B. A., Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lugâtî't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ergin, M. (2006). *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul.
- Erim, B. (2021). *Yunus Emre Divanı'nda Kılınış ve Görünüş*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Edirne.
- Ersoy, F. (2016). "Çuvaş Türkçesinde Yeterlilik Kategorisi", *Dil Araştırmaları*, 10(18), 85-102.
- Ersoy, F. (2021). *Çuvaş Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ertekinoglu, S. (2015). "Alıntı Sözcüklerdeki Kapalı E Üzerine", *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, 3(2), 45-51.
- Gencan, T. N. (1974). *Dilbilgisi: Lise: I, II, III*, Kanaat Yayınları, İstanbul.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi (4. baskı)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülensoy, T. (2000). *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, G. (1990). "Türkçede -sa Şart Gerundiumu Üzerine", *Türk Dili*, 467, s.276-279.
- Gülsevin, G. (2002). "Eski Türkiye Türkçesinde" İstek Kipi" Üzerine", *İlmi Araştırmalar*, (13), 35-50.
- Güner, G. (2013). *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Güvenç, L. (2014). *Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde Fiil*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kayseri.
- Güzel, S. (2012). *İlpek Mikulayı'nın "Tıvatı Kun" Adlı Eseri Üzerinde Çuvaşça Dil İncelemesi (Giriş-Metin-Dizinler)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Hacıeminoğlu, N. (1991). *Türk Dilinde Fiiller: En Eski Türkçeden Çağdaş Türk Şivelerine Kadar*. Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Hacıeminoğlu, N. (1996). *Karahanlı Türkçesi Grameri (Vol. 638)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Hacıeminoğlu, N. (1997). *Harezm Türkçesi ve Grameri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.

- Hengirmen, M. (2006). *Türkçe Temel Dilbilgisi*, Engin Yayınevi, Ankara.
- İldeniz, E.K. (2021). *Babur-nâme'nin [1b-60b] Varakları Arasındaki Bölümün Tematik Sözlüğü (İsimler)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Kara, H. K. (2022). *Babur-Nâme'nin [245a-382b] Varakları Arasındaki Bölümde Yer Alan Eski Türkçe Ve Moğolca Kökenli Kelimelerin Açıklamalı Sözlüğü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Karadoğan, A. (2009). *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, Divan Kitap, Ankara.
- Karahan, L. (2017). *Türkçede Söz Dizimi (24. Baskı)*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karamanlıoğlu, A. F. (1994). *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karamanlıoğlu, A. F., (drl.) (1989). *Gülistan Tercümesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Kaya, C. (1994). *Uygurca Altun Yaruk Giriş-Metin-Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (1979). "Eski Osmanlı Kaynaklarının Yayınında Transkripsiyonla İlgili Değerlendirmeler", *Türkoloji Dergisi*, 8(1).
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (1995). "Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler", *Türkoloji Dergisi*, 6(1).
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2008). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Küçük, E. (2021). *Altun Yaruk Sekizinci Kitap'ın Söz Dizimi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), On Dokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun.
- Mutlu, K. (2017). *Babur-nâme'nin [61a-120a] Arasındaki Bölümü (Metin, Gramatikal Dizin Ve Sözlük)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Ölmez, M. (1991). *Altun Yaruk, III. Kitap (Suvarṇaprabhâsasūtra)*, Odak Ofset, Ankara.
- Ahmet Bican Ercilasun (ed.), (2007). *Tatar Türkçesi - Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri*, Mustafa Öner, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Öner, M. (2015). *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özezen Y., M. (2009). *De- Fiilinin Grameri*, Karahan Kitabevi, Adana.
- Özezen Y., M. (2018). "Türkçede Zarf-Fiiller ve Zarf-Fiillerde Yapılaşma Süreçleri", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(1), 79-97.
- Semedli, E. (2008). "Türk Lehçelerindeki Bir Ses: Kapali é", *Journal of Azerbaijani Studies*, 1, 522-532.
- Şahin, S. (2008). *Türkmen Türkçesinde Tasviri Fiiller Üzerine Örnekli Çalışma*,

- (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Ankara.
- Şirin, B. İ. (2017). *Babur-nâme'nin [120a-183a] Arasındaki Bölümü (Metin, Gramatikal Dizin Ve Sözlük)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Tekin, F. (2016). "Eski Türkçedeki Sıfat-Fiil Eklerinin Günümüz Özbek ve Uygur Türkçelerindeki Görünümleri", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 2(1).
- Tekin, Ş. (1960). *Uygurca Metinler II – Maytrisimit*, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Tekin, T. (1997). *Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 19, Simurg, Ankara.
- Tekin, T. (2003). *Orhon Türkçesi Grameri (2. Baskı)*, Sanat Kitabevi, İstanbul.
- Tekin, T. (2003). *Orhon Yazıtları*, Yıldız ve Edebiyat 1 Yayınları, İstanbul.
- Tezcan, S. vd. (yay.) (1995). *Nehcü'l-Ferâdis - Uştmahlarınġ Açuq Yolu*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tokyürek, H. (2005). "Eski Türkçede (VIII.YY.-XII.YY) Yardımcı Fiiller", Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kayseri.
- Toparlı, R., Vural, H., Karaatlı, R. (2019). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkçe Sözlük*, (2009). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ünlü, S. (2012). *Harezm Altınordu Türkçesi Sözlüğü*, Eğitim Kitabevi, Konya.
- Ünlü, S. (2012). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*, Eğitim Kitabevi, Konya.
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Eğitim Kitabevi, Konya.
- Üşenmez, E. (2006). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Vardar, B. (1980). *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, Ö. (2019). *Çuvaş Yazar Hvetır Uyar'ın 'İştâ Es Tinış' Adlı Eseri Üzerinde Dil İncelemesi (Metin-Transkripsiyon –Aktarma-Dil İncelemesi-Sözlük)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldız, M. (2021). *Sözdizimsel İşlevleriyle Harezm Türkçesinde Sözcük Öbekleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bartın.
- Yunt, G. (2013). *Tatar Yazar Emirhan Yeniki'nin Hikâyeleri (Ana Hem Kız-1942, Tugan Tufrak-1959, Töngé Tamçılar-1964, Kuray-1970) (Giriş-Dil Bilgisi İncelemesi-Metin-Çeviri-Dizin)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

E-KAYNAKLAR

WEB_1: <https://archive.org/details/kutadgu-bilig/page/702/mode/2up> (02.06.2023)